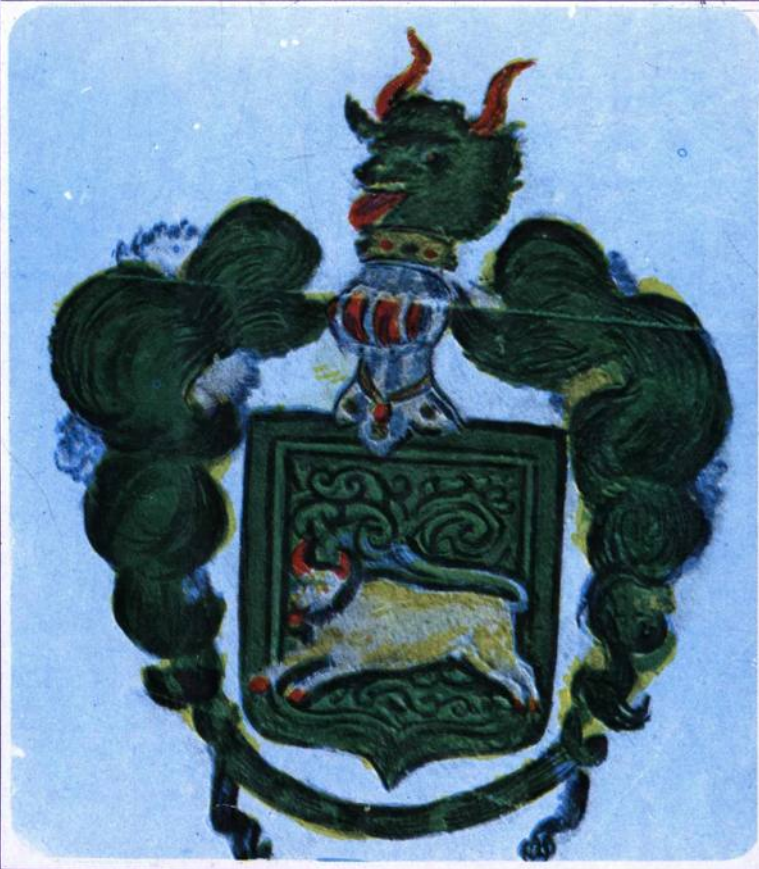

**3 1972
(8) ANUL III**

DOSOFTEI ♡ DUILIU ZAMFIRESCU ♡ REBREANU
MATEIU CARAGIALE ♡ BRÂNCUȘI ♡ GIB MIHĂESCU
IBRĂILEANU ♡ BLAGA ♡ CISEK ♡ MINULESCU
GÂRLEANU ♡ AL. O. TEODOREANU ♡ CHENDI
PAUL VALÉRY ♡ URMUZ ♡ MIRCEA ELIADE

Studiu emblematic Mateiu
Caragiale, din colecția profes-
orului Șerban Cioculescu.

Coperta și prezentarea grafică VICTOR MAȘEK

... Vin destul de deprimat din București relativ la la chose littéraire. Bărbosul nostru amic a vorbit la Radio jubiland că cenzura ne-a pus botnițe; și mai multe alte lucruri. Transcriu romanul în mers foarte domol; când la 1 sept[embrie] va fi gata copiat, îl voi pune în saltar. Nu-l voi publica, cum nu voi publica nimic altceva, multă vreme. Am ajuns la convingerea că în împrejurările actuale e inutil. Totul ne e advers și e păcat să aruncăm în vid rodul muncii noastre. Mai bine nimic. [...] Asta nu înseamnă că nu mă voi apuca chiar din sept[embrie] de o mare lucrare critică. Nu mă pot face geambaș.

Cu toată afecția

E[ugen] L[OVINESCU]

Întrebarea I-a: Se află anunțat în „Foaia” românească, care apare aci — No. 19 din 4 decembrie 1850 — un jurnal, „România Viitoare”, publicat la Paris; cum ați ajuns Dumneavoastră la cunoștința faptului că jurnalul acesta există?

— Nu-mi amintesc acum defel, dacă am luat cunoștință de jurnalul „România Viitoare”, care apare la Paris, printr-o înștiințare de corespondență sau printr-o revistă oarecare. Mă ofer însă să caut printre documentele mele scrisoarea respectivă sau revista, din care am scos știrea aceasta și să o prezint onoratei Căpităni cezaro-crălești a orașului.

Întrebarea a II-a: Cu ce intenție ați anunțat jurnalul acesta, „România Viitoare” în „Foaia” Dumneavoastră, No. 19 din 4 decembrie 1850?

(Din dosarul de anchetă Iacob MUREȘANU)

Deosebit de suvenirile istorice ce ne suscită vederea acestui munte, deosebit de mărimea peisajului, de felurite coloare, de nenumăratele tonuri care se joacă pe coastele lui și schimbă tabloul pe toată secunda ca într-un caleidoscop, după înălțimea soarelui, după albastru[ul] cerului, după vânt, după temperatură și după timp[ul] anului, vederea lui are pentru călător, fie pe mare, fie pe uscat un ce fioros și solinel; este vestitor de peire sau de mintuire...

Ion GHICA

859.09
M 30

MANUSCRIPTUM

3/1972 • (8) ANUL III

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE

M MUZEUL LITERATURII ROMÂNE M

DIRECTOR FONDATOR:
D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

DIRECTOR

AL. OPREA

Biblioteca Municipiului Dornu
SALA DE LECTURĂ

REDACȚIA

CONSTANDINA BREZU, DIANA CRISTEV,
CORIN GROSU, NICOLAE FLORESCU,
ROMULUS VULPESCU

SECRETARIAT

COLEA PIROTICI

164998

24

Documentele comunicate, însoțite,
fără excepție,

de original sau de fotocopie, se primesc pe adresa redacției,
str. Fundației nr. 4, sector I, București,
telefoanele 12.21.95—14.00.87

All rights reserved
Toate drepturile rezervate

Tiparul — Întreprinderea Poligrafică „13 DECEMBRIE 1918”
Clîșeele zincografice — Combinatul Poligrafic „CASA SCINTEII”

164 998

SUMAR

«Astăzi piatră ești din unghi...»

Muzeul literaturii române la 15 ani

Sărbătoriri UNESCO

Duiliu ZAMFIRESCU

- 6 Răsura — versuri, Focșani 1879
7—13 «O să vă scriu cât oi putea mai des...» — Scrisori către Al. Mac-
donski (Notă introductivă de Maria SOVEJA)
14—17 Dosar academic (Documentar de Petre POPESCU-GOGAN)

Destăinuiri

Academician Iorgu IORDAN

- 18—21 «...am început să scriu în 1911...»

Fișă autobiografică

Camil PETRESCU

- 22—23 «...am fost consecvent cu mine însumi.» (Adnotări de M. N. RUSU)

Afinități elective

Mihail SADOVEANU și bursierul BRÂNCUȘI (cu un preambul
de Barbu BREZIANU)

24—27

Revelația documentului

DOSOFTEI

- 28—30 traducător din dramaturgia cretană (Dan SIMONESCU)
30—41 Prologul la *Erofili* (transcriere și notă de ediție Rodica IOVAN;
32—41 versiunea modernă a prologului *Romulus VULPESCU*)

Proză, teatru, critică

Liviu REBREANU

- 42—45 Un roman cu cheie al lui Liviu Rebreanu (Nicolae LIU)
46—51 Șarpele (roman, capitolele I și II)

Gib. I. MIHĂESCU

- 52—54 Don Juan de Mărșani (Diana CRISTEV)
56—69 Don Juan — comedie neterminată

SUMAR

G. IBRĂILEANU	
comentînd pe Eugen LOVINESCU (<i>Ileana VRANCEA</i>)	70—77
<i>Corespondențe</i>	
Lucian BLAGA — Oscar Walter CISEK	
Dialog epistolar (<i>Al. OPREA</i>)	78—81
Scrisori (I)	81—89
<i>Dosar</i>	
Procesul CARAGIALE — CAION	
Pe marginea unui document (<i>Corin GROSU</i>)	90—93
<i>Per aspera...</i>	
Ion MINULESCU	
Laborator poetic (<i>Emil MANU</i>)	94—103
<i>...Ad astra</i>	
Ion AGÂRBICEANU	
«Mă tem numai de aceia care nu au sinceritate deplină în scris...»	104—115
(Convorbire consemnată de <i>Mircea ZACIU</i>)	
<i>Jurnal de scriitor</i>	
Al. DAVILA	
Jurnal intim (la Pitești în închisoare) (III) — traducere de D. D. PA- NAITESCU	116—131
<i>Restabiliri</i>	
Mircea ELIADE	
și romanul enigmaticei R... (<i>Nicolae FLORESCU</i>)	132—140
<i>Scriitori români în arhive străine</i>	
GOLEȘTII și Theodor DIAMANT	
elevi la München (Prezentare de <i>Ion COJOCARU</i>)	141—146
<i>Scriitori străini în arhive românești</i>	
Paul VALÉRY	
Cultul corespondenței (<i>Radu IONESCU</i>)	147—149
Scrisori către George Oprescu	149—155

SUMAR

Ipoteze

Duiliu ZAMFIRESCU — Ștefan VELLESCU

156—158

O incertă colaborare (*Mihai GAFIȚA*)

159—161

Prea târziu (Fragment din actul I)

Cronica edițiilor

Mircea ZACIU

162—165

Literatura documentelor (*Scrisori către G. Ibrăileanu*, vol. II)

Din lumea celor care ... scriu

Emil GÂRLEANU

166—168

« Birfe » literare (prefațate de *Romulus VULPESCU*)

Al. O. TEODOREANU

169—170

Elogiul improvizăției (*Nicolae FLORESCU*)

171—173

« ...Pierdut-am liberul arbitru. » — catrene și dedicații

File de album

Mateiu I. CARAGIALE

hors text

desenator (comentariu de *Vasile DRĂGUȚ*)

Curier

Victor EFTIMIU

174—178

Scrisori de la Ilarie CHENDI

George CORBU

178—179

URMUZ cu trei luni înaintea sinuciderii

Meridiane

180—184

Constantin ROMAN ne comunică din Cambridge documente brâncușiene
(Comentator *Barbu BREZIANU*)

185—193

Fișier bibliografic • Iconografie • Creșterea colecțiilor

Șerban CIOCULESCU a citit pentru dumneavoastră

194—199

Sumar comentat (engleză, franceză, germană, rusă)

200

Premiul „M” al revistei „Manuscriptum”

SĂRBĂTORIND, ÎNTR-O ATMOSFERĂ LABOROASĂ, 15 ANI DE EXISTENȚĂ, ACUM, CÎND ÎNTREGUL POPOR TRĂIEȘTE EVENIMENTE DE IMPORTANȚĂ ISTORICĂ CUM SÎNT CONFERINȚA NAȚIONALĂ A PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN ȘI ANIVERSAREA UNUI SFERT DE VEAC DE LA PROCLAMAREA REPUBLICII, MUZEUL LITERATURII ROMÂNE ADUCE CAPACITĂȚII CREATOARE A GENIULUI ROMÂNESC VIBRANTUL SĂU OMAGIU.

INSTITUȚIE CARE LA DATA CTITORIRII EI — SUB SEMNUL DEVOȚIUNII PERPESSICIENE — A MARCAT UN MOMENT INEDIT ÎN MIȘCAREA CULTURALĂ A ȚĂRII, MUZEUL LITERATURII ROMÂNE E UN DEZIDERAT ORGOLIOS ÎMPLINIT AL UNUI POPOR CAPABIL SĂ-ȘI PRIVEASCĂ PLIN DE SIGURANȚĂ VIITORUL ÎN FAȚĂ, ASOCIIND FAPTELOR EROICE ALE PREZENTULUI, ZESTREA SPIRITUALĂ A TRECUTULUI MEREU VIU ÎN CONȘTIINȚE.

ÎN ZILELE CE-AU ÎNCUNUNAT MOMENTUL ANIVERSAR, GÎNDUL TUTUROR CELOR ADUNAȚI LA TEMELIA ACESTUI SANCTUAR AL LITERELOR ROMÂNEȘTI — MUZEOGRAFI, CERCETĂTORI, ISTORICI LITERARI, SCRITORI — S-A ÎNDREPTAT CU AFECȚIUNE ȘI CU NESPUȘĂ RECUNOȘȚINȚĂ CĂTRE CONDUCEREA DE PARTID ȘI DE STAT, CĂTRE SECRETARUL GENERAL AL PARTIDULUI, TOVARĂȘUL NICOLAE CEAUȘESCU, PRIMA PERSONALITATE A ȚĂRII, CARE, PRINTRE MULTIPLELE ÎNALTE PREOCUPĂRI SPRE BINELE ÎNTREGII NAȚIUNI, A GĂSIT TIMPUL SĂ SE OCUPE PERSONAL ȘI CU DEOSEBITĂ CĂLDURĂ ȘI DE DESTINUL MUZEULUI LITERATURII ROMÂNE: ÎI ÎNCHINĂM CONDUCĂTORULUI NOSTRU UN SENTIMENT DE ADÎNCĂ GRATITUDINE — GENERATOR DE RESPONSABILITATE ȘI DE ABNEGAȚIE — SPECIFIC ÎN ACESTE CLIPE ROMÂNIEI.

MANUSCRIPTUM

MINISTERUL ÎNVĂȚĂMÎNTULUI ȘI CULTURII

O R D I N

AL

MINISTRULUI ÎNVĂȚĂMÎNTULUI ȘI CULTURII

din anul 1957

Nr. 121

Privește organizarea unui
Muzeu al Literaturii Române, în cadrul
Ministerului Învățămîntului și Culturii.

21 mai 1957 București.-

În temeiul art.49 din Constituția Republicii
Populare Romîne ;

Ministrul Învățămîntului și Culturii

D i s p u n e :

1.- Se organizează, cu începere de la 1 iunie
1957, un Muzeu al Literaturii Romîne, care va funcționa
în cadrul Ministerului Învățămîntului și Culturii, ca
unitate bugetară, avînd sediul în București, Șoseaua
Kiseleff nr.10 (localul fostului Muzeu Toma Stelian).

2.- Activitatea Muzeului Literaturii Romîne se
va desfășura în scopul realizării următoarelor obiective:

- a) adunarea, conservarea și expunerea mate-
rialelor originale, legate de viața și
opera scriitorilor noștri și a criticilor
literari, din trecut și din prezent, pre-
cum și a revistelor și oricăror publicații
literare ;
- b) popularizarea vieții și operelor scriito-
rilor noștri reprezentativi.

3.- Pentru realizarea obiectivelor de mai sus,
Muzeul Literaturii Romîne va colabora cu Institutul de
istorie literară al Academiei R.P.R. precum și cu Uniunea
Scriitorilor din R.P.R. care-i va pune la dispoziție și
materialul documentar adunat în scopul organizării aces-
tui Muzeu.

./.

4.- Funcționarea acestui Muzeu va fi asigurată prin planul de muncă și salarii și planul de cheltuieli, aprobate Ministerului Învățământului și Culturii.

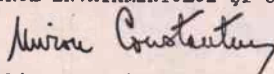
5.- Printr-un regulament elaborat de Direcția Generală a Artelor Plastice în termen de 30 zile de la data prezentului Ordin și aprobat de Ministrul Învățământului și Culturii, se va stabili modul de funcționare a Muzeului.

6.- Direcția Contabilității, Direcția Organizării Muncii și Direcția Administrativă vor lua măsurile necesare pentru aducerea la îndeplinire a prezentului Ordin.-

VICEPREȘEDINTE AL CONSILIULUI DE MINISTRI

ȘI

MINISTRUL ÎNVĂȚĂMÎNTULUI ȘI CULTURII

Miron Constantinescu

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE, PRIN COLEC-
tivul său de lucru, pe cît de talentat și bine pregătit
pe atît de însuflețit, și prin rîvna colaboratorilor săi
apropiați, desfășoară o intensă activitate, care nu poate
atrage decît prețuirea și stima scriitorimii din țara
noastră.

Uniunea scriitorilor din România își exprimă, prin
mine, gratitudinea față de importante realizări ale
Muzeului literaturii române (este de ajuns să amintim
admirabila publicație „Manuscriptum”) — și, totodată,
omagiază amintirea celui care poate fi numit ctitorul
acestei nobile preocupări, marele cărturar și subtilul
poet Perpessicius, care, împreună cu cei de-o seamă
cu el, fiindu-i companion, printre cei de față, Șerban
Cioculescu, oameni cu minte luminată și iubitori ai pro-
gresului, s-au străduit să dureze un monument nepie-
ritor literaturii române.

Muzeul literaturii române s-a dovedit a fi o instituție
cu caracter deschis, preocupările sale cuprind o arie
largă, sfera manifestărilor sale este diversă și multiplă;
el nu s-a transformat nici într-un templu auster, nici
într-un simplu tezaur de rarități, fiind guvernat de un
spirit modern, aflat, în permanență, în centrul actua-
lității, izbutind să fie o sursă vie a fenomenului literar,
așa cum o cere, de altfel, etapa superioară de dezvoltare
a societății noastre socialiste, atît de efervescentă și
diversificată în toate domeniile sociale.

Uniunea scriitorilor, dorind o cît mai strînsă și fertilă
colaborare cu Muzeul literaturii române, urează colec-
tivului său de lucru și conducerii sale, noi și strălucite
succese.

Virgil TEODORESCU

Vicepreședinte al Uniunii scriitorilor
din R. S. România

Redactor șef al revistei „Luceafărul”

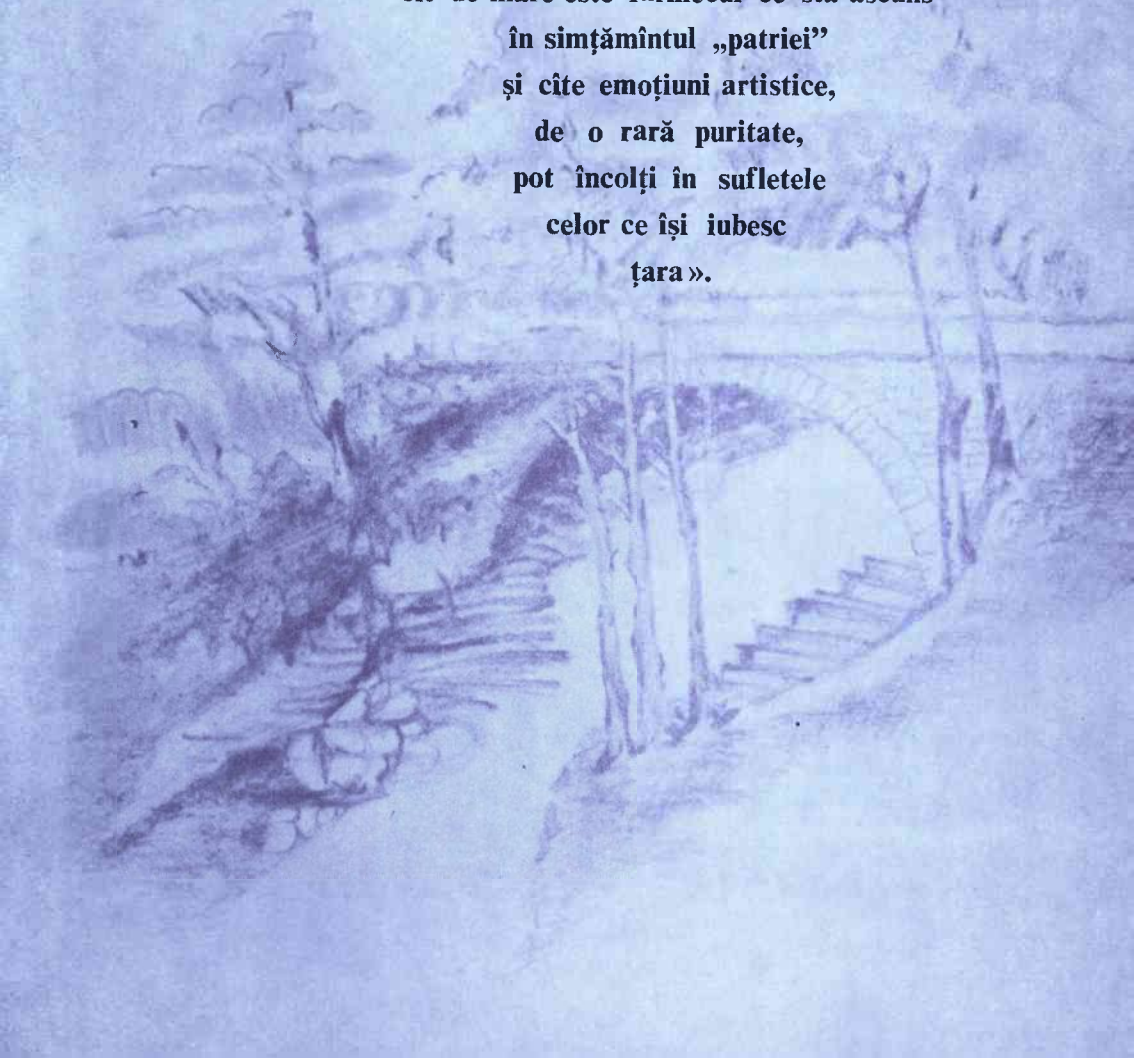
(Din cuvîntul rostit la festivitatea inaugurală a SĂPTĂMÎNII
M.L.R.)

DUILIU ZAMFIRESCU

SĂRBĂTORIRI UNESCO

«Fie ca tinerii scriitori să priceapă
cît de mare este farmecul ce stă ascuns
în simțămîntul „patriei”
și cîte emoțiuni artistice,
de o rară puritate,
pot încolți în sufletele
celor ce își iubesc
țara».

răsura*

*Un copil cu ochii-albaștri, cu figura rîzătoare
Și un flutere [sic!] sburdalnic, dus de vînt din floare-n floare,
S-alungau printr-o livede, fluturul ușor sburdînd,
Copilașul pălăria după dînsul aruncînd.
Cum mergeau, copilul vede o răsura înflorită,
Legănîndu-și lin la soare fața sa cea rumenită,
Și atîta de frumoasă, cu atîtea grații vii,
Încît el lasă pe flutur, călător peste cîmpii,
Și se duse lîngă floare, vrînd de-aproape s-o privească,
S-o miroase — și cu dînsa pălăria să-și gătească;
Bine însă n-o atinse că ea se și scutură,
Iară creanga cea ghimpoasă mîna i-o însîngerează.*

*Furios, plecă îndată către tată să se plîngă.
« Ei, copilul meu, pe lume multe au să te ajungă . . .
Te-a-nghimpat . . . Are să-ți treacă . . . Dar să știi că-ai să-ntîlnești
Pe întinsul cîmp al vieții și răsuri omenești.
Ele cat numai să placă și să-nșele cu coloarea,
Ascunzîndu-și, cît pot, ghimpîi, arătîndu-și numai floare[a,]
Dar de-i vrea mai de aproape inima să le-o măsori
Ai să vezi că sub răsuri sunt măceși înțepători . . .
Pentru ele pe prieteni nici o dată să nu lași . . . »*

Și-a lăsat firea prieteni pe copii și fluturași.

Focșani 1879

O să vă scriu cît oi putea mai des...

Domnule Macedonski,

Pînă acum n'au primit jurnalul.

Odată cu trimiteră lui Gribun și n'au răs punde încă
nuela « cum a ieșit *Depășirea* », pe care au terminato, se
tate publice, în tîrziu, cu parerea care mai e o dată publi-
citate, ea să fie un tot complet. Am neres de 15 sau
20 de pagini de-ale jurnalului.

Tot odată dănaa Simionescu trimite 10 fr. pentru
prelungirea abonamentului pînă la sfîrșitul anului. Ami-
nistia jurnalului va lăsa-vă a-i trimite citanta.

Așteptînd răspuns, sunt al d-le a totu!

Antonie Gribun

23 Iulie 81

400000

ADEVĂRATUL DEBUT POETIC AL LUI
Duiliu Zamfirescu este marcat de apariția poemei
Levante și Calavryta (în numărul 4 al „*Literato-
rului*”-ului din 10 februarie 1880), însoțită de o
entuziastă prezentare semnată de Al. Macedonski:
« Avem de introdus astăzi un nou nume în arena
publicității literare: Duiliu Zamfirescu, a cărui
admirabilă poezie o dăm mai jos ».

Colaborarea la „*Literatorul*” se prelungește
pînă la mijlocul anului 1882, putînd fi considerată
ca perioada fixării profilului său poetic, conturat
sub influențele romantismului apusean și mai
noului, pe atunci, parnasianism, după ce preluase
rezultatele artistice autohtone.

Cele șapte scrisori din anii 1880—1881, aflate
în arhiva Al. Macedonski¹, mărturisesc frecvența
prezenței a viitorului autor al *Vieții la țară*
în paginile „*Literatorului*”-ui, precum și legăturile
cu marele poet, care vedea în tinărul discipol,
protagonistul școlii lui literare. Trebuie să bă-
nuim un oarecare « concurs » al poetului
Noptilor — manifestat prin intervenții asupra
producțiilor literare prezentate de Duiliu Zamfi-
rescu „*Literatorului*”-ui, intervenții pe care acesta
le suportă cu greu, necrușîndu-l, la rîndul lui,
pe maestru de unele observații critice.

Unele nemulțumiri legate de începuturile
carierii în magistratură sînt mărturisite cores-
pondentului prin prisma unui pertinent și ironic
observator al provinciei, cadru nepotrivit pentru
evaziunile sale poetice.

¹ Arhivele Statului, București. Colecția scrii-
tori, 1880, nr. 139—144 și Colecția scriitor
Al. Macedonski, 1881, nr. 2.

Înscriindu-se în seria «catagrafiilor» trimise prietenului Duiliu Ioanin în aceeași perioadă, corespondența adresată lui Al. Macedonski contribuie la ucenicia «debutantului», anunțînd

epistolograful distins de mai tîrziu, precum și valențele realiste ale prozatorului.

Maria SOVEJA

[f. 1 r°]

Focșani, în iunie 1880

Domnule Macedonski,

Îți scriu din Focșani, adică dintr-un orașiu tip printre orașele de provincie, care-și are Tribunalul său, foisorul său de foc, casarma sa, Curtea sa de apel — și prin urmare și un batallion [*sic!*] de avocați — teatrul său: o miniatură, în scindură și cărămidă, a teatrului de București, cu două rinduri de loji, parter și galerie; în sfîrșit [,] provincia în toată puterea cuvîntului.

Lumea, cu excepțiune de cîteva familii, lume de provincie: caraghioasă, pretențioasă, săracă de spirit și de gust, în care, cîteva nătărăi de membri de curte, or[i] de tribunal, se învîrtesc ca niște păuni, admirîndu-și unii altora penele, cînd sunt de față, și rîzînd, toți de fiecare și fiecare de toți, cînd își privesc picioarele. Cei ce se deosebesc nițel, stau mai la o parte.

Cîteva femei frumoase, care știu prea mult ace[a]sta, sunt punctul de tragere la semn a tuturilor grațiilor [f. 2 r°] domnilor membri. Noroc că și dumnealor sunt bine apărute prin convingerea cea mare pe care au despre datoriile femeii creștine, prin citirea de două ori pe săptămînă, a psalmilor lui David și a celor 10 prunci.

Iată cercul care mă așteaptă.

E natural ca această societate care arată spiritului perspectiva unui trai hibernatic, să mă facă să tră[i]esc mai mult în mine însumi. O să vă scriu cît oi putea mai des, ca să am cît s-o putea mai multe răspunsuri.

Chiar a doua zi după ce am venit în Focșani, am făcut cunoștința d[omnu]lui Pruncu. Am afectat o completă neștiință a soartei versurilor dumisale trimise „*Literatorul*”-ui și i-am spus să cugete la noi, căci tot ce se va găsi bun se va publica. Avea aerul de a fi foarte născut de această scrupuloasă supraveghere. Puteți să-i publicați cîteva ce va mai trimite, avînd în vedere, între altele, abonații cari ar putea să vi-i facă în Focșani, deoarece d[umnea]lui trece în localitate de [f. 3 r°] autoritate. „*Literatorul*” il citea pînă acum d[omnu]l Pruncu în serate literare.

Scrie[-]i cîteva rinduri, ca confrate de arme, și sunt sigur că-ți va face abonați.

Sper în septembrie să viu în București [*sic!* inconsecvență ortografică] spre a aduce manuscrisul meu.

Îți trimit a doua scrisoare din romanul început ¹.

¹ Probabil, *Romanul Elizei*.

osăptin mână, fără să dearmă, pînă a pus mână pe el
pătrula, și zor

să l' ducă la

Balanuc.

Copiii se

țineau după

el, chîemîndu-l

Menehik. - La

început m' a făcut

să m' vină lucrările de emlin,

însă am răgut curînd că era cam

flecăre. -

Cea mai bună lucrare asupra colbăni

în Braja este de Frohner, conservatorul fillo.

lecei din Paris. Costă însă vreo 200 de fr. și oră

ca dămnele n'ei alt ceva. Vrei o stampă veche?

Respinde m', și m' vom face o nespuso plăcere de a

o căuta și a fi o trimite. -

Respectuosae salutări de mână grațioase

De la ota usca. O dulce îmbrățișare dinibale

de la sechil amic

St.

Terog spune m' că i' cu Ojioare:

se duce la Crust. nu se duce? e murut

le m' dă, și în același timp și
trinită scrupuloasă m' dă!

Serie-mi cind se pune in repetiție piesa ² dumitale și cum te-ai invoit cu Ghica ³. Ai bunătate și-mi dă No. casei just. Adresa mea e foarte simplă: *Duiliu Zamfirescu, Focșani*.

Comunică te rog lui Florescu ⁴ și lui Le Roho complimente din parte-mi.

Așteptînd răspuns, sunt al dumitale bun prieten.

Duiliu ZAMFIRESCU

[P. S.] Fiindcă nu știu ce dată o fi pus Florescu la cealaltă scrisoare a mea, te rog pe aceasta dateaz[-]o dumneata după cealaltă.

II

[f. 1 r°]

Focșani, in 2 august 1880.

Domnule Macedonski,

Nu v-am scris de mult. Am fost la țară. Am citit cu multă plăcere numerele „*Literatorul*”-ui 21 și 22. *Poema poemelor* este o adevărată poemă, demnă de pana unui maestru. Am observat genu[l] plăcut al d[omnu]lui Dâmboviceanu și-i fac complimentele mele pentru o parte din poezia sa. Poezia: *Fără titlu* îmi place, dar aş avea de observat auto-rului o prea mare străduință spre a găsi cuvinte. Dacă această lăudabilă muncă ar fi, cel mult, egală cu aceea de a căuta idei, am avea mult de sperat de la d[om]nu[l] Bacalbașa ⁵. Nu știu care e părerea dumitale.

Scrob ⁶ văd că nu mai scrie. De ce? — Apropos! Am auzit un doctor în Focșani entusiasmat de mica d[umi]tale poezie: *Erai tu fără a fi tu*.

Te-am rugat rindu[l] trecut să-mi scrii. Dacă această mică osteneală nu-ți poate procura nici o plăcere, [f. 2 r°] nu te iubesc de loc; îți mărturisesc numai că mi-e atît de urît, încît cînd primesc cite-o scrisoare de la prieteni, îmi fac sărbătoare.

Îți trimit o poezie ⁷, și cu dinsa complimente colaboratorilor „*Literatorul*”-ui cunoscîți mie.

Cu totul al d[umi]tale[.]

Duiliu ZAMFIRESCU

Vă voi trimite urmare la scrisori în curînd.

III

[f. 1 r°]

În 20 august 1880, Focșani

Domnule Macedonski,

Îți trimit o poezie ⁸ asupra căruia [sic!] am stat mult la-ndoială dacă trebuie s-o dau publicității sau nu, din cauza genului său prea intim, și poate prea expresiv și prea

² Este vorba de piesa scrisă de Alexandru Macedonski *Le Bonhomme Misère*, travestit în *Unchiușul Sărăcie*, o adaptare după E. d'Hervilly și Grévin, prezentată Teatrului Național împreună cu o scurtă piesă originală *Iadeș*, și acceptată la 22 septembrie 1880. Premiera, într-o distribuție strălucită: Aristizza Romanescu, Constantin Nottara, Mircea Demetriad etc., are loc la 15 noiembrie și se bucură de un mare succes.

³ Ion Ghica, directorul Teatrului Național.

⁴ Bonifaciu Florescu, vechi prieten al lui Macedonski și colaborator al „*Literatorul*”-ui.

⁵ Anton Bacalbașa.

⁶ Carol Scrob, poet, discipol al lui Macedonski, colaborator statornic al revistei „*Literatorul*”.

⁷ Credem că este vorba de poezia *Djali*, publicată în „*Literatorul*” din 10 august 1880.

⁸ Este vorba de poezia *Desgust*, datată 13 aug[ust] 1880.

expansiv. Te rog citește[-]o, cu puțină atențiune, și vezi dacă simți ce[e]a ce am simțit eu scriind.

Am observat că, în poezia⁹ din numărul[1] trecut, ai făcut o îndreptare. Atențiunea aceasta îmi arată că ții serios să nu treacă nimic slab. Îți mărturisesc însă, că cuvintul « Sumbro » nu-mi place de loc. Aceasta e o chestiune [f. 2 v°] de gust fonetic. Nu am pretențiunea a impune nimănui gusturile mele, dar iarăși țin să nu mi se impu[ie] gusturile altora. De ace[e]a, fii bun și ori de câte ori ți se va părea că e ceva de-n-dreptat, scrie-mi. Prefer chiar să se întîrzie publicarea bucăților mele, decît să se treacă astfel.

Sfîrșitu[1] din *Logica poeziei* dumitale e prea bine, atît ca styl, cît și ca idei: plină de spirit și adevăruri, e una dintre rarele bucăți de critică aleasă.

Sper, în curînd, să-ți trimit un tablou în prosă.

Nu-ți voi ascunde că unele strofe din *Mîngierea desmoștenirii* nu mi-au plăcut, precum iarăși [f. 2 r°] altele me-au [sic!] încîntat sau, mai bine zicînd, me-au des-încîntat prin sălbatica lor frumusețe.

Salutări[.]

Duiliu ZAMFIRESCU

IV

[f. 1 r°]

Hârșova, în 11 oct[ombrie] 1880

Domnule Macedonski,

Nu ți-am scris mai de mult fiindcă nici nu puteam. Toată ziua îmi bat capu[1] cu petiții, cu dosare, cu apeluri și cu tot felul de lucruri displăcute¹⁰. În astfel de companie, înțelege bine că musa nici legată n-o mai poți ține.

Îți trimit o mică prosă. Și-o mică poezie. În privința titlului celei de-ntîi am avut puțin de cugetat; însă fiindcă a ajuns prea comun *Orfelinele* și fiindcă nu-i nici destul de corect, am preferat *Orfanele*¹¹. Acestea, lucruri scrise din trecut. De ce nu mai scrii? La revedere.

Duiliu ZAMFIRESCU

[Seris pe marginea filei]

Am auzit că un jurnal a vorbit ceva de *Hernani*¹². Ce? și care?

V

În 24 iunie 1881, la Tîrgoviște

Domnilor Redactori ai „*Literatorul*“-ui

Domnii mei,

Trebuie să-ncep prin a vă cere iertăciuni pentru lunga tăcere ce am păstrat pînă acum. Pricina a fost că n-aveam nimic terminat cu care să mă presint domniilor-voastre.

⁹ Este vorba de poezia *Djali*, apărută în „*Literatorul*“ I, nr. 25, din 10 august, 1880, cu unele modificări față de manuscris. (Vezi: Duiliu Zamfirescu, *Opere*, vol. I, *Poezii*, ediție îngrijită de Mihai Gafița, Editura „Minerva“, București 1970, p. 20).

¹⁰ Este numit în calitate de supleant de ocol la Hârșova, la 13 septembrie 1880.

¹¹ Nuvelă publicată în 1880 sub titlul *Orfanele*.

¹² Dramă romantică de Victor Hugo. Duiliu Zamfirescu traduce această piesă a lui V. Hugo, publicînd primul act în „*Literatorul*“.

Duiliu Zamfirescu, la Focșani [1905].

Astăzi vă trimit aceste trei pagini, pe cari le veți publica în numărul viitor. Sper că le veți pune în capul jurnalului, nu atât pentru meritul lor, cât pentru cuvîntul că sunt adresate lui Macedonski¹³, colegul nostru; și iarăși vă rog să credeți că nu sunt adresate lui Macedonski pentru ca să aibă locul de onoare al jurnalului, ci pentru că voiam să fac o scrisoare de natura aceasta.

Primiți[,] domnilor[,] expresiunea viilor mele sentimente.

Duiliu ZAMFIRESCU

VI

[1881]¹⁴

Domnule Macedonski,

După cum vezi nu mă supăr de loc și prefer, dacă găsiți cu toții că e slabă poezia mea, să n-o publicați.

¹³ Paginile dedicate lui Macedonski, n-au apărut. În 1883, în perioada polemicii cu Duiliu Zamfirescu, Macedonski declara în legătură cu dedicația: «directorul revistei noastre nu voi s-o primească, simțind bine că era interesată».

Mihai Gafița precizează că între manuscrisele scriitorului, nepublicate, s-a găsit un fragment dintr-o poezie dedicată lui Macedonski. (Vezi: Duiliu Zamfirescu, *op. cit.* p. 899).

¹⁴ Scrisoarea a fost scrisă în 1881, întrucît în vara anului 1881 își dă demisia de la Tîrgoviște, înscriindu-se ca avocat în baroul Focșani.

V-aș trimite altceva, dar n-am nimic terminat. Fiindcă mi-n [sic!] gînd să-mi dau dimisia, sau, cel puțin, să plec în concediu [sic!], o să am timp mai mult și o să pot lucra cu mai multă atențiune.

Vă rog numărul[1] viitor al „*Literatorul*”-ui să mi-l trimiteti la Focșani.

Primiți salutăările mele.

[Notat pe colțul din stînga, jos].

Cred că săptămîna viitoare să ne vedem în București.

Duiliu ZAMFIRESCU

VII

Domnule Macedonski,

Pină acum n-am primit jurnalul[1].

O dată cu trimiterea lui fii bun și-mi răspunde dacă nuvela *Cum a iubit Depărățeanu*¹⁵, pe care am terminat[-]o se poate publica, în întreg, cu partea care mai e o dată publicată¹⁶, ca să fie un tot complet. Am nevo[i]e de 15 sau 20 de pagini de-ale jurnalului.

Totodată doamna Simionescu trimite 10 fr[anci] pentru prelungirea abonamentului pînă la sfîrșitu[1] anului. Administrația jurnalului va binevoi a-i trimite chitanța.

Așteptînd răspuns, sunt al d[umita]le cu totul.

Duiliu ZAMFIRESCU

În 27 iulie [18]81.
Focșani.

¹⁵ Nuvela va apărea în întregime în „*România liberă*”, V, 1308—1321, 23 octombrie — 8 noiembrie 1881. La publicarea în volum, în 1883, îi schimbă titlul în *Aminții din vremuri* ș. a.

¹⁶ „*Literatorul*”, II, 2, 15 februarie 1881.

DOSAR ACADEMIC

Duiliu ZAMFIRESCU

Cele trei scrisori ale lui Duiliu Zamfirescu, datînd din perioada 1900-1910, își păstrează interesul pentru noi, deoarece luminează mai bine raporturile scriitorului cu Academia Română, elî și sensul mai adînc pe care dorea să-l dea scriitorul mult-discutatului discurs de recepție la Academie, Poporanismul în literatură.

S-au rostit în epocă opinii — și opiniile rostite atunci mai au și astăzi ecouri — precum că Duiliu Zamfirescu s-ar fi aflat printre cei persecutați, o vreme, de « Metropola culturii și a literelor române ». Argumentele au fost două : faptul că n-a fost premiat și alegerea sa lîrzie ca membru plin al Academiei.

Prima dintre scrisori, adresată lui Kalinderu,

¹ « Încredințat că îndeplinesc astfel un ultim deziderat al aceluia care gustase altădată clipe de reculegere intelectuală de o esență atît de rară în mijlocul Domniilor[-]Voastre, îmi veți da voie să evoc, amintirea unei după amieze de vară de demult : venisem, precum obișnuiam adese, să-l iau pe părinte de la lucrul său la Academie. După o așteptare destul de lungă, părintele meu leși din umbra scării, cu privirea scîlpitoare de o rază lăuntrică ce părea că-i luminează întreaga față. Dar el, care simțise tăcuta mea întrebare, îmi spuse atunci, oprindu-se în poarta Academiei: „Da, voi nu vă dați seama de farmecul și de liniștea sufletească ce mă cuprind în zidurile acestea și nici nu cunoașteți îndeajuns valoarea minunată a neamului nostru, de la podgoreniî din Faraone și pînă la cărturarii de aici, toți înzestrați, făcuți din plin, echilibrați și blajini; nu uita virtuțile esențiale ale rasei latine... și vezi tu, la noi, Academia nu a avut numai rolul ce-l au pretutindenî semelele sale de a înălța nivelul intelectual ci, precum în literatura trecutului nostru vei găsi vibrînd coarda lirică sau epică a patriotismului, tot astfel în casa aceasta nu s-au împărțit numai premii beletristice, ci s-a plămădit bună parte din sufletul românesc”. Aceasta — scrie Zamfirescu, fiul — se petrecea în anul 1914 ».

exprimă unele nemulțumiri în privința felului în care își împlinește rolul său această instituție reprezentativă pentru spiritul alilalea română. Dar observațiile sînt făcute locmai din credința unei înalte meniri patriotice hărăzită Academiei; așa cum mărturisesc și amintirile lui Al. Zamfirescu despre tatăl său¹. Ne întrebăm dacă n-ar trebui să luăm în considerație acest interes viu pentru valorile morale ale neamului românesc atunci cînd analizăm fondul contradictoriu al intervenției sale academice despre Poporanismul în literatură și unde încerca să ia atitudine împotriva unei înfelegeri „îndulcite” a caracterului nostru național.

Petre POPESCU-GOGAN

Scrisoarea prin care se comunică președintelui Academiei că moștenitorii au hotărît, potrivit cu dorința fostului academician, să doneze manuscrisele romanelor din seria Comăneștenilor, a fost trimisă de Alexandru Zamfirescu din Haga, la 27 mai 1932. Originalul în Arhiva Academiei Române, mapa A-7-1932.

Dacă te simți fîrîrit, nu te gînde la acest a.
Duiliu Zamfirescu

[f. 1 v°]

[Adresa imprimării] Via Condotti 61

Roma, 14/27 aprilie 1904

Scumpe Domnule Kalinderu ²,

V-am fost trimis opera lui Ferrero, nu ca să găsiți detalii relative la îmbrăcămintea și obiceiurile Romanilor ³, ci pentru vederile originale ale autorului cu privire la întreaga viață a acelei epoci, care, din legendară și clasică, devine istorică și umană, micșorând pe unii, reabilitând pe alții, și punind peste tot un suflu de viață reală ce farmecă.

Întrucât privește lucrarea D[omniei-]Voastre în sine, cunoașteți desigur opera lui Guhl și Koner, *Viața Grecilor și a Romanilor* (cu 864 de inciziuni), *Dicționarul de antichități grece și romane* de Rich, precum și *Dicționarul de antichități*, *idem, idem* de Daremberg [sic! corect: Darremberg] și Saglio*. Eu am pe cea dintâi tradusă în italiană și din cea de a treia am o bună parte din broșurile tipărite pînă acum din 1877. Le țin la dispoziția D[omniei-]Voastre, dacă din întâmplare [f. 1 v°] nu le aveți.

Am primit cele 4 volume românești, pentru care vă mulțumesc foarte mult. N-am putut să le citesc pe toate, dar iar bine că se lucrează și se tipărește!...

Am frunzărit prin volumul lui Nenițescu asupra Dunării și sunt de acord cu D[omniei-]Voastră, că, deși e o lucrare de compilațiune, totuși e folositoare și se cuvine să fie răsplătită.

Chestiunea Academiei față de literatura românească modernă e foarte importantă și foarte umilitoare, și ar putea forma obiectul unui studiu care s-ar chema *scandalul timpului*. Cînd te gîndești că cei mai mari scriitori ai neamului nostru, Eminescu, Creangă și Caragiale nu au fost și nu sunt membri în Academie; cînd mi se neagă un premiu; cînd se face politică de sectari din fiecare numire, din fiecare sprijin; cînd totul este organizat pentru susținerea și încurajarea mediocrităților — te întrebi dacă n-ai fi drept să se revizuiască [f. 2 v°] întreaga alcătuire a acestei Instituțiuni, care, desigur, nu mai răspunde astăzi pioaselor gînduri ale donatorilor, acelor ce și-au lăsat averile pentru crearea unui Institut de onoare, de litere și științe, iar nu pentru crearea unei arhive moarte și a unui azil de invalizi intelectuali.

Cînd am văzut că ați fost ales Președinte al Academiei, negreșit, m-am bucurat, căci, cu D[umnea]v[oa]stră, cel puțin politica și sectarismul vor dispărea, și un sens de dreptate, de estetică și de pudoare va lua locul bunului[-]plac.

A fost o vreme cînd eu disprețuiam asemenea lucruri. Azi însă nu le mai disprețuiesc. Vreau să intru în Academie, pentru că cred că este dreptul meu și pentru că sper, cu timpul, să întorcem această instituțiune la adevărata ei menire, chiar dacă va trebui să așteptăm ca Domnul Sfînt să cheme în sinul său pe acei ce n-ai fi trebuit să iasă niciodată de acolo ⁴.

Dar să lăsăm aceste triste lucruri.

Zilele astea, Președintele Rep[ublicii] franceze e în Roma. De mult n-am fost de față la o demonstrațiune publică atît [f. 2 v°] de sinceră. Este evident că amîndouă

² Președintele de atunci al Academiei Române.

Scrisoarea de față se găsește la Arhivele Statului București, Colecția Scriitori, Zamfirescu Duiliu, nr. 12/1904, aprilie, 14/27.

³ Ion Kalinderu urma să țină o comunicare științifică la Academie (și apoi să publice în *Memoriile Secțiunii Istorice*): *Din viața romană — podoabele, toaleta și petrecerile unei elegante* — lucrare pentru care ceruse bibliografia secretarului legației noastre de la Roma.

* *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*, Hachette, Paris.

⁴ Duiliu Zamfirescu propusese Academiei spre premiere, volumele: *Viața la țară* (apărut în 1898) și *În război*, pe care le-a prezentat în 1903. La apariția volumului *Tănase Scatiu*, scriitorul era deja membru activ al Academiei și, potrivit regulamentului, nu mai avea dreptul să concureze la premiu. Sentimentul de nedreptățit poate avea însă o altă justificare la Duiliu Zamfirescu. Discuția asupra volumului *În război* putea fi extinsă asupra a tot ce dăduse el în douăzeci de ani, cum se mai procedase la Alecsandri și la Odobescu, la Coșbuc și la Vlahuță.

popoarele se întorc la legăturile lor de prietenie de înainte de 1870, ceea ce nu poate decât să bucure pe toți amicii păcii — căci apropierea dintre Franția și Italia nu însemnează [i]eșirea acesteia din urmă din Tripla Alianță, după cum acordul dintre Anglia și Franția nu însemnează [i]eșirea Franței din Dubla Alianță.

Binevoiti a primi, scumpe Domnule Kalinderu, încredințarea prea[-]înaltei mele considerațiuni.

Duiliu ZAMFIRESCU

II

[f. 1 r°]

Roma 10/23, sept[embrie] 1904

Scumpe Domnule Kalinderu ⁵,

Întors la Roma de 20 de zile, nu mi-am dat pace pînă n-am cetit lucrarea D[omniei-]voastre — *Din viața romană* — de la un capăt la altul, și sunt fericit de a vă putea scrie în fine, pentru a vă mulțumi că mi-ați procurat ocazia de a mai învăța cîte ceva din viața strămoșilor noștri.

Luna lui septembrie este în general pentru mine o lună de pace și meditațiune, cînd întors singur la Roma, tră[i]esc de dimineața pînă seara numai între cărți.

Nu vă veți mira dar dacă vă voi spune că am cetit lucrarea D[omniei-]V[oa]stre înconjurat de texte originale, de dicționare și reviste, parcă aș fi fost chemat să-i acord un premiu.

Vă spun numaidecît că atențiunea mea a fost de la început atrasă de partea a 2-a, și, cetind, am constatat că, în adevăr, aci stă partea organică a lucrării, aceea adică asupra căreia se poate discuta [f. 1 v°] cu opinii proprii. Partea întâi este interesantă ca informațiuni, dă acel «sentiment particular de satisfacțiune ce ne procură contactul cu antichitatea», cum ziceți D[omnia-]V[oa]stră în prefață. Prin urmare să-mi dați voie a insista asupra părții a 2-a.

Nu înțeleg de ce exclamați « Trist rod al tiraniei! » la pagina 192, acolo adică unde se vede scopul moral al lucrării D[omniei-]V[oa]stre. Adică explicați la pagina următoare, dar nu destul de convingător. Nu ca rezultat al tiraniei și ca dovadă de nesigurantă în stat erau aduse scheletele la mese, ci ca un concept filosofic de nimicnicia vieții: *carpe diem*!

Nu mă unesc în toate cu concluziunea lucrării D[omniei-]V[oa]stre că tirania a ros și a dărîmat tîria neamului roman. Mommsen afirmă cu drept cuvînt că Caesar a răsturnat republica, fiindcă ea se clătina de la sine și era putredă. Tirania este rezultatul, iar nu cauza decadenței. Causa stă tocmai în acele detalii studiate de D[omnia-]V[oa]stră în partea întâi a lucrării, în podoabele, toaleta și petrecerile unei elegante, în molipsirea caracterului roman de putrezele obiceiuri orientale, în îmbogățiri colosale pe calea cuceririi și a fraudelor proconsulare, în viațerea singelui.

[f. 2 r°] Dar în schimb toate citațiile sunt de o exactitate ce face onoare erudițiunii D[omniei-]V[oa]stre. Din întîmplare[,] eu sunt un foarte vechi amic al lui Pliniu cel tînăr, fiindcă avusesem cîndva ideea de a scrie o monografie a Împăratului Traian (idee de care m-a curarisit dușmănia neexplicabilă a d[omnului] Sturdza) și aveam nevoie de mărturisirile lui Pliniu, mai cu seamă pentru a răsturna acuzațiile ce Tertulian aduce lui Traian, cu privire la ordonanțele sale contra creștinilor. Am început

⁵ Duiliu Zamfirescu, fiind la Roma, face unele aprecieri critice asupra lucrării lui Ion Kalinderu, *Din viața romană*.

Originalul se găsește în Arhivele Statului București, Colecția Scriitori, Zamfirescu Duiliu, nr. 12/1904, septembrie 10/23.

a-l citi din nevoie și am sfârșit a-l citi de plăcere, ca pe cel mai amabil, cel mai echilibrat om al timpului său. Așadar am vrut să controlez traducerea D[omniei-]V[oa]stre și am luat scrisoarea către Genitor: e perfectă și ca interpretare a ideii pliniane și ca frază românească, și mai bună decât a traducerilor franceze (Sacy-Pierrot, Cabaret-Dupaty), care pe *quia nequaquam me ut inexpectatum* [sic! corect: *inexpectatum*] *festivumve delectat* îl dau cu *cela ne me fait aucun plaisir, parce que cela ne me cause aucune surprise*, pe cită vreme este corect așa cum puneți D[umnea-]v[oa]stră: *nici o plăcere, nici o mirare*, deoarece *ve* din *festivumve* este alternativ, iar nu argumentativ, ca în traducerea franceză.

Ce minunată activitate aveți! Eu mă socotesc pe mine ca un neobosit lucrător — și cu toate astea nu fac nimic pe lângă ceea ce faceți D[umnea-]v[oa]stră. [f. 2 v°] Aș putea zice cu Pliniu: *Vi[vum] remittere aliquid ex rugis?*

Dar înțeleg prea bine că omul în puterea facultăților sale sufletești ar vrea să îmbrățișeze universul (mai cu seamă că s-ar putea să fie și blonda Cintia pe acolo) și ce păcat că nu trăim în medie o sută de ani sănătoși⁶... Așa să fie!

Binevoiți, vă rog, scumpe Domnule Kalinderu, a primi încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

Duiliu ZAMFIRESCU

III

București 23 decembrie 1909 [stil vechi]

5 ianuarie 1910 [stil nou]

Stimate Domnule Protopop⁷,

Răspund scrisorii D[omniei-]V[oa]stre din 1 ianuarie stil nou, mulțumindu-vă de osteneala ce v-ați dat. Vă voi trimite în curînd informațiuni suplimentare, pentru a găsi, în Registrele bisericii greco-catolice, actul femeii ce servește la mine.

Întrucît privește cealaltă chestiune, a colaborării mele la numărul comemorativ al „Răvașul”-ui, pentru părintele Bunea, sunt gata a vă servi, deși în general, nu mă prea amestec în asemenea promiscuități literare. Vă rog să-mi spuneți cam ce doriți de la mine — dacă bunăoară — numai un aforism literar, sau un întreg articol. Pentru aceasta, vă rog să-mi comunicați de cîte pagini de tipar dispuneți.

Graba cu care răspund este datorită faptului că revista „Răvașul” a fost, mi se pare, singura, care, în discuțiunea ridicată de discursul meu de recepțiune, a păstrat o notă demnă, în presa din Transilvania.

Primiți, vă rog, încredințarea înaltei mele considerațiuni.

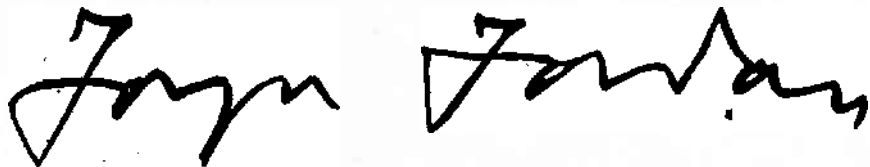
Duiliu ZAMFIRESCU

Bulevardul Colței nr. 35

⁶ Entuziasmul lui Duiliu Zamfirescu avea o dublă motivare: una — interesul pe care-l arăta față de preocupările președintelui Academiei, căruia îi ceruse să facă totul pentru a-l aduce membru activ în Academie și, a doua — interesul real față de « latinitatea noastră adîncă » invocată nîncetat.

⁷ Scrisoarea a fost adresată protopopului Elie Dăianu, la Cluj, întemeietorul și directorul revistei „Răvașul” (1903—1910, Cluj, Gherla). Originalul scrisorii se află în Arhiva Istorică a Filialei din Cluj a Academiei R. S. R., fond A. Bunea, cota 1015.

DESTĂINUIRI: «...am început

Continuând seria de «indiscreții» prin care revista noastră a provocat și a obținut «destăinuiri» de la personalități de prestigiu (Al. Philippide, Șerban Cioculescu, Ion Pas, George Macovescu, Szemler Ferenc, Victor Eftimiu, Andrei Oțetea, Mihai Beniuc), personalități care ilustrează viața culturală românească, fiind nu numai martori ai evenimentelor, ci și făuritori ai capitolelor ei, am solicitat profesorului academician Iorgu IORDAN răspuns la următoarele întrebări pe care i le-am adresat:

- 1) Cine v-a fost «nașul literar»? (Cînd, unde și în care împrejurări ați debutat?).
- 2) Ce «tablete» de creație aveți? (Se poate vorbi de o disciplină a scrisului?)

N. R.

1. Începuturile mele publicistice se leagă exclusiv de numele lui G. Ibrăileanu, în calitatea acestuia de redactor-șef, cum spunem noi astăzi, al „*Vieții românești*” (încă de la apariția primului ei număr, 1 martie 1906). I-am fost elev, timp de patru ani, la Liceul Internat din Iași (1904—1908) și apoi student (1909—1911) la Universitatea din același oraș. Ibrăileanu obișnuia să îndemne, cu moderație, și chiar să ajute pe elevii săi la manifestări de ordin publicistic. Pe unii, fiindcă avea încredere în aptitudinile lor literare (în sensul foarte larg al cuvîntului, și mai mult în vederea dezvoltării lor ca istorici și critici ai literaturii decît ca «creatori» — a fost cazul, între alții, al lui Ernest Triandafil și Constantin Alexandrescu, ambii internațiști, morți prematur), pe alții, pentru temeinicia pregătirii lor să zicem profesională și în scopul de a-i avea colaboratori la revistă (în primul rînd, cel puțin la început, cu recenzii și cu note bibliografice).

Eu am făcut parte din această ultimă categorie. Mai întîi, am fost «introdus» în redacție, aș putea spune dus de mină, de profesor. Sediul ei era într-o curte interioară din strada Golia (devenită ulterior Cuza-Vodă, dar redenumită, nu de mult, tot Golia), la vreo sută de pași de Piața Unirii. Încăperea principală era imensă, destul de întunecoasă și puținel dezordonată, ceea ce nu-i stătea de loc rău. Am avut, bineînțeles, emoție, dar una curioasă, intrucît mai mult mă temeam de cît mă bucuram că Ibrăileanu îmi făcea această cinste. Teama, atenuată cu vremea, s-a transformat în jenă, care n-a dispărut cu totul nici mai tîrziu, după ce aveam oarecum o situație, dacă nu chiar un nume, în cercurile intelectuale ieșene.

La început, mă simțeam foarte stînjinit din cauza prezenței profesorului meu (acest lucru nu mi se întîmpla niciodată la examenele date cu dînsul!) și a lui Sadoveanu. Cum puteam participa eu la discuțiile provocate de Ibrăileanu în legătură cu manuscrisele primite la redacție, ce puteam spune eu, presupunînd că aș fi știut de mai înainte despre ce este vorba, să spun ceva care să intereseze cît de cît pe cei de față? Stăteam pe un scaun mai retras, ca un școlar cuminte, ascultam foarte atent tot ce auzeam și rețineam mai ales aprecierile redactorului-șef, admirînd fără nici o rezervă spiritul lui combativ, care, în momentele «bune», era extraordinar și mă surprindea, căci la liceu și la universitate mai mult i-l bănuiam în ce privește «aprinderea» și virulența. Cred că puteam concura cu al lui Caragiale, judecînd după cele aflate, tîrziu de tot despre

să scriu în 1911...>>

acesta de la Ibrăileanu însuși. Venind o dată la Iași, autorul lui *Kir Ianulea* a făcut o vizită la redacția revistei care-i publicase această operă. Vizita a durat aproape toată noaptea și s-a transformat, destul de repede, într-un fel de spectacol sub forma unui monolog: tot timpul a vorbit aproape numai Caragiale. Ibrăileanu povestea scena, încercînd să redea, firește, extrem de stîngaci, și gesturile, mișcărilor etc. ale musafirului (acesta n-a stat o clipă pe scaun), și fiind încă stăpînit de uimirea și încîntarea stîrnite de acest spectacol-fenomen, după care adăugă: « Scriitorul Caragiale, oricît de mare este și oricît îl prețuiesc eu, n-a fost niciodată la înălțimea *causeur*-ului și artistului Caragiale din noaptea aceea ». N-am uitat și nici nu pot uita una dintre afirmațiile acestui mare satiric, reproduse de Ibrăileanu. Referindu-se la « eroii » comediilor și schițelor sale humoristice, spunea, apăsînd pe verb: « Li urăsc, mă! Li urăsc! »

Jena de care aminteam mai sus se amesteca încet încet cu o nemulțumire care creștea pe zi ce trece. Ibrăileanu era ajutat în munca sa redacțională, pentru treburi mai mărunte, de cîțiva tineri, care, bineînțeles, veneau la redacție înaintea șefului și plecau după el. De asemenea se găseau acolo aproape zilnic, și ore întregi, oameni mai în vîrstă, care nu se remarcaseră și nici nu se remarcă prin nimic deosebit în ce privește manifestările lor publicistice. Erau fie foști colegi, fie prieteni ai lui Ibrăileanu, foarte atașați atît de dînsul, cît și de revistă. Colaborarea lor la mersul revistei era mai mult orală, în sensul că-și exprimau părerea cînd se punea în discuție publicarea unei contribuții oarecum îndoielnice din punctul de vedere al valorii. Cea scrisă consta mai totdeauna din rezumate de articole apărute în periodice străine pentru alcătuirea foarte prețioasei rubrici *Revista revistelor*. Această participare activă mai mult decît modestă la marea reputație, pe deplin meritată, a revistei, nu-i împiedica să se considere ca membri de categoria întîii ai redacției și « să se uite de sus » la alții. Este evident că în nemulțumirea mea intra, chiar dacă nu-mi dam bine seama, o anumită doză de subiectivism, ca să nu spun orgoliu, nejustificat, firește, dar faptul în sine exista, obiectiv vorbind, și nu putea fi trecut cu vederea.

Dintre personalitățile autentice ale vremii (mă refer la epoca dinaintea primului război mondial), legate într-un fel ori altul de revistă, am cunoscut sau, mai des, am văzut, la redacția ei, destul de puține. Și aceasta, din cauză că vizitele mele erau foarte rare. (Ibrăileanu a simțit, la un moment dat, rezerva mea, și o dată, coborînd împreună de la Universitate spre redacție, în apropiere de sediul acesteia, mi-a spus, după ce s-a oprit puțin în loc, deși eram înțelegi că mergem împreună acolo: « Te temi că te... corup? ») (Semnificația justă, din punctul de vedere al psihologiei neuitatului meu profesor, am sesizat-o mulți ani după aceea, cînd ajunsesem să-i fiu coleg la Facultatea de litere. Cu ocazia alegerii unui decan am susținut candidații diferiți. Ibrăileanu, om funciarmente onest, își simțea cam slabă poziția, fiindcă era de partea fostului decan, vechi prieten al său. La argumentele mele, bazate pe fapte, contra acestui candidat, mi-a reproșat, spre marea, dar trecătoare, mea surprindere, că sînt prea obiectiv. El era un fanatic, și în toate: în convingerile sale social-politice și în cele literare, în munca

sa, în îndeplinirea obligațiilor, în prietenie etc. Fanatismul i-a fost mai totdeauna o bună călăuză, și aceasta, pentru că și cauzele în slujba cărora îl puneau erau drepte. Dacă „*Viața românească*” a fost între 1906–1916 cea mai bună revistă pe care au avut-o românii, acest lucru se datorește, înainte de toate, lui Ibrăileanu, adică fanatismului său.

Pe Constantin Stere nu l-am întâlnit niciodată la redacție, unde cred că nici nu venea, nu numai din cauza ocupațiilor sale profesionale și politice, care îi luau foarte mult timp, ci și pentru că prezența lui acolo nu era necesară. Problemele mari ale revistei le discuta, cu Ibrăileanu, probabil și cu frații I. și C. Botez (în special cu primul), acasă la dînsul. Pe Stere l-am cunoscut bine ca profesor al Facultății de Drept. (Am publicat, la moartea lui, în 1936, un articol despre acest aspect al complexei sale personalități, în „*Viața românească*.”) Ibrăileanu, o mare figură el însuși, avea pentru directorul revistei o admirație apropiată de aceea a unui elev pentru cel mai strălucit profesor al lui. Timid prin temperament, el nu putea să nu se simtă « mic » în fața covârșitoarei personalități a prietenului său, care impunea, cu o forță aș zice elementară, oricui. Sint convins, fără a putea veni cu probe, că renunțarea lui Ibrăileanu la socialism în favoarea poporanismului se datorește lui Stere, care n-a fost niciodată (cum s-a afirmat, uneori, pe la noi) socialist.

Pe celălalt co-director al „*Vieții românești*”, Paul Bujor, profesor la Facultatea de Științe a Universității ieșene, n-aveam cum să-l cunosc. I-a apărut numele pe coperta revistei un singur an, la începuturile ei, cînd eu eram elev de liceu. Nici pe succesorul său, Dr. Ioan Cantacuzino, de la Universitatea din București, n-am putut să-l văd, nici chiar după terminarea studiilor mele, din cauză că venea, cu singuranță, extrem de rar, la Iași și, poate, nu în primul rînd la redacție.

Dacă trec peste cei mai mulți membri ai grupului care constituiau adevăratul spirit al revistei și contribuiau la crearea atmosferei caracteristice ei (frații I. și C. Botez, amintiți deja, Octav Botez, Mihai Carp, G. Pascu), m-aș opri numai la un singur colaborator din primii ei ani, și el bucureștean, dar întâlnit de mine, cu totul întîmplător, chiar la redacție. Este vorba de istoricul Radu Rosetti, cel mai temeinic cunoscător al problemei agrare la români, cel puțin în primele decenii ale secolului nostru. Este curios că lucrările lui sînt rareori citate, mai cu seamă în discuțiile privitoare la originea proprietății de pămînt. Acest învățat, cercetător neobosit al documentelor, a dovedit, după mine, în mod absolut convingător, că ideea de proprietate a apărut la noi foarte tîrziu (oficial, pentru prima dată, în *Regulamentul Organic*, 1834) prin abuz din partea clasei boierești. De fapt, precum și pentru conștiința atît a țăranilor, cît și a « stăpînilor de sate », pămîntul aparținea obștei, care îl cultiva, prin atribuirea unei anumite porțiuni fiecărei familii, cu titlul, dacă pot spune așa, de posesie. (De aceea de la an la an porțiunea dată nu rămînea obligatoriu aceeași, nici ca întindere, nici ca situare, ci putea varia după împrejurări.) Într-un prim volum, Radu Rosetti studiază problema agrară de la începuturile ei documentare pînă la 1834; al doilea, pe care îl publică în 1907, după răscoalele țărănești, și-l intitulează semnificativ, ca să nu spun demonstrativ, *Pentru ce s-au răscolat țărani*, după această dată. Autorul, nepot, după mamă, al domnitorului Moldovei Grigore Ghica și mare proprietar el însuși, a fost acuzat de publicistul « democrat » Gheorghe Panu (fost șef al unui « partid radical »!) că falsifică istoria! A trebuit să se... apere, și apărarea, la fel de serioasă ca documentare, a apărut în mai multe numere ale „*Vieții românești*”.

Așadar, am început să scriu la această revistă, și anume în 1911, cînd eram student în anul al III-lea. Colaborarea, cerută de Ibrăileanu, care mi-a pus la dispoziție și cărțile trimise de autorii lor la redacție, cu mai multe recenzii, foarte felurite ca conținut. (În realitate, erau simple dări de seamă, cum nu se putea altfel în condițiile obiective și subiective date.) Recenzie propriu-zisă, deci critică, ba chiar foarte critică, am publicat în 1912 despre o broșură minusculă (în toate sensurile) consacrată lui Caragiale și semnată de un celebru agramat și scotocitor de gunoaie arhivistice, numit Octav Minar, care, cînd « cerea cazul », falsifică sau chiar inventa documente. (Unele asemenea apu-

cățuri n-au dispărut cu totul nici astăzi.) Fiind semnată numai cu inițialele numelui meu, regretatul I. Crețu, mare admirator al lui Ibrăileanu, mi-a făcut onoarea, nemeritată, de a atribui această recenzie fostului meu profesor.

Între 1912 și 1914 am trăit în « provincie », cum spuneam noi ieșenii pe vremea aceea, iar de la 1914 pînă în 1919 am lucrat la teza de doctorat. Cu o singură excepție (un articol — i-am zice azi de cultivare a limbii — apărut într-o modestă revistă locală, 1916), activitatea mea publicistică a stagnat, spre a fi reluată, destul de curînd, tot la „*Viața românească*“, dar și la „*Arhiva*“ (organul unei Societăți științifico-literare ieșene, anul 1889 și următorii), care, după primul război mondial, a devenit o revistă de filologie și istorie. În 1934 am început să public „*Buletinul Institutului de Filologie română «Alexandru I. Philippide»*“, cite un volum pe an (pînă în 1947 inclusiv). La toate acestea se adaugă colaborările, unele relativ timpurii (1922), la reviste străine de filologie, ca să nu mai amintesc de cele românești din celelalte centre universitare în afară de Iași.

2. Răspunsul la întrebarea a II-a va fi mult mai scurt. (Se și impune, de altfel) În cazul oamenilor de știință, problema « tabietului » se prezintă, judecînd după mine, cu totul altfel decît la scriitori. (Căci « chestionarul » dumneavoastră îi are în vedere pe ei.) Și la noi se poate vorbi de ceea ce se numește, de multă vreme, just sau nu, inspirație, de o idee în legătură fie cu o problemă nouă, fie cu una deja dezbătută, dar nerezolvată. Realizarea ei într-o lucrare care să satisfacă exigențele științifice ale disciplinei respective privite din punctul de vedere al concepției și metodei actuale în acel moment cere nu numai o documentare în ambele sensuri (cunoașterea studiilor precedente și acumulare de fapte noi), ci și o informare teoretică, de ordin general, dacă se poate cu contribuții proprii, cel puțin în ce privește prelucrarea teoriilor emise de alții. Toată această muncă impune eforturi îndelungate care suferă în mod firesc întreruperi și cer, deci, reluări, întoarceri etc., toate cu rezultate, pentru moment, parțiale și adesea provizorii. Aceasta înseamnă că lucrezi, trebuie să lucrezi, și cînd îți place și cînd nu, pentru a nu pierde continuitatea preocupărilor și șirul legăturilor logice dintre diversele aspecte ale problemei. Forma oarecum definitivă a lucrării se obține după ce ea a străbătut, de-a lungul elaborării, mai multe etape din ce în ce mai apropiate de definitivare. Această operație complexă are loc în cazul rezolvării unei probleme care implică o cercetare foarte dezvoltată, să zicem aproximativ exhaustivă. În comparație cu un roman, a cărui realizare nu diferă esențial de a unei opere științifice, căci și el presupune din partea autorului o « documentare » (de altă natură, firește), o monografie lingvistică, de exemplu, prezintă facilități de ordin tehnic, în sensul că, chiar după ce a ajuns definitivă, poate primi adaosuri, cînd împrejurările pretind, sub forma notelor marginale sau a unui întreg paragraf final de *addenda et corrigenda*, fără ca unitatea ei să sufere.

Întocmirea unor studii relativ întinse, care ar corespunde, pe plan literar, nuvelilor, seamănă, teoretic vorbind și în linii mari, cu aceea a cărților propriu-zise, adică a monografiilor. Deosebirea față de acestea este, în general, de ordin cantitativ. În ce privește articolele, notele și recenziile, situația e mai ușoară, din cauză că chestiunile supuse cercetării sînt mai puțin complicate sau cer să fie abordate numai din anumite puncte de vedere. Afirmarea este valabilă mai cu seamă pentru articole și note, a căror realizare poate fi considerată, de obicei, drept produsul unei « inspirații » în accepția curentă a termenului. Recenziile au un obiect precis: autorul pornește de la lucrarea altcuiva, o analizează, o apreciază și — cerință obligatorie, zic eu — o completează sau o îmbunătățește, indiferent cu cît.

Spre a termina, ating, din fugă, o latură, probabil strict personală, a stării de spirit care mă stăpînește în momentul cînd am în fața mea prima foaie albă a viitorului manuscris. Simt timp de cîteva minute, o dificultate, care mi se pare insurmontabilă, de a o umple, deși am în minte destul de clar ce vreau să spun. Și totdeauna înția pagină, adesea și a doua, au nevoie de retușuri și numeroase, și serioase.

FIȘĂ AUTOBIOGRAFICĂ

C a m i l P E T R E S C U

Sînt născut în anul 1894 în București. Rămas fără părinți încă de mic am crescut într-o casă de muncitori, la marginea cea mai îndepărtată a Capitalei¹. Am terminat clasele primare, liceul, facultatea de litere și mi-am luat doctoratul în filosofie în București

Am început să scriu la ziarele „*Facla*” și „*Rampa*” ale lui N. D. Cocea în 1914. Am făcut războiul din 1916—18 întreg², am fost rănit și mi-am pierdut considerabil auzul, fiind apoi reformat și clasat ca invalid de război. După război am făcut gazetărie profesionistă. În 1923 am

¹ Afirmatia nu e în măsură să contribuie cu ceva în plus la limpezirea misterului ce înconjoară originea socială a părinților săi. Dimpotrivă. Totuși, dacă trecem peste aspectul generic al sintagmei «casă de muncitori», egal cu a spune, de oameni săraci, restul se probează. Mai mult. Nu găsim o contradicție între ceea ce scriitorul afirmă aici și ceea ce a afirmat altădată. De pildă, în anul 1928, în lucrarea *Substanțialism*, una din cele mai autobiografice scrieri ale lui Camil Petrescu și în care autorul face, printre primii la noi, *sociologie literară*: «*Adolescența următoare a fost o adolescență a acluiua ce scrie aceste rînduri — ieșită din mahalalele orășenești și cartierele evreiești [...]. Tineri și bătrîni erau adunați în jurul publicațiilor d-[omnu]lui N. D. Cocea. E adolescența care la optsprezece ani a devenit revoluționară, violent revoluționară — pamfletară deci. Subt zodă socialistă, a alacat semănătorismul sentimental și reacționar și în același timp și clasele oligarhice*». Cît privește debutul sub zodă socialistă, facem trimiteri la articolele *Revelația începuturilor* de Crin Teodorescu („*Teatrul*”, nr. 2/1965) și *Prezența lui Camil de M. N. Rusu* („*Săptămîna*”, nr. 24/1971).

²... «întreg», firește, dacă avem în vedere faptul că între 26 iulie 1917 și 10 aprilie 1918, Camil Petrescu este prizonier de război internat în lagărul de la Sopronyék (Ungaria).

scoș „Săptămîna muncii intelectuale”³ în care am militat pentru o politică anticapitalistă și antiburgheză, paralelă cu a muncitorimii manuale⁴. Am revenit de cîteva ori asupra doctrinei muncii intelectuale, pînă am ajuns la formula NOOCRAȚIEI așa cum apare din volumul *Teze și antiteze*.

Nu am făcut parte din nici un partid politic, și am combătut îndeosebi în decurs de 25 de ani așa[-]zisele partide istorice⁵. Firește, colaborarea mea a fost foarte risipită, e cu neputință să memorez toate articolele pe care le-am scris. E o sarcină pe care o las vreunui viitor doctorant [*sic!*] în litere. Ceea ce pot să afirm e numai că atît cît mi-au permis împrejurările și cît omeneste mi-a fost cu putință, am fost consecvent cu mine însumi. Cine a trăit cele două războaie mondiale și împrejurările legate de ele poate înțelege mai bine sensul celor de mai sus.

Am împărtășit cu mulți oameni de bună credință, o parte din legendele întreținute de o propagandă prostească și interesată, care prezenta cu ură viața din U.R.S.S. altfel decît era în realitate și de cum ne-a apărut după 23 August 1944. De altfel[,] am arătat aceasta de cîte ori am avut prilejul, continuînd și după 23 August 1944 să denunț în scrisul meu rapacitatea și inconsecvențele burgheziei capitaliste.

Autobiografia olografă a scriitorului nu are menirea a ne aduce date noi, sau precizări suplimentare, asupra vieții și a activității sale literare. Dar, precum se vede, ea împrumută nota distinctă a epocii în care a fost scrisă, probabil 1952—1954. Astfel, în cazul lui Camil Petrescu, rațiunea publicării sale ține de farmecul autocaracterizării. Pentru că și în acest tip de document se reflectă consecvența credințelor teoretice ale lui Camil Petrescu, așa cum s-au manifestat ele în dialectica evoluțiilor. Este poate relația biografică cea mai exactă pe care ne-o oferă rîndurile autorului. Ele nu sînt numai o recapitulare în termeni esențiali ai biografiei sale morale, ci și o invitație pentru posteritate («E o sarcină pe care o las vreunui viitor doctorant în litere») străbătută de un sincer și discret apel la afecțiune.

M. N. RUSU

La un banchet. Între alții Mihail Sorbul (al 4-lea din dreapta). Fotografie comunicată de Barbu Cioculescu.

³ Primul ei număr a apărut la 5 ianuarie 1924, iar ultimul — nr. 11 — la 15 martie 1924. Să punem pe seama modestiei, omiterea celeilalte publicații de autor, mult mai ambițioasă, „*Cetatea literară*”, înființată la 19 decembrie 1925 și sistată în iulie 1926?

⁴ Și în această formulare este vizibilă poziția lui Camil față de rolul intelectualilor în societate. Într-un spirit utopic, scriitorul escamotează raportul forțelor sociale în epocă și, implicit, ajunge în încheiere (asupra căreia el însuși va reveni în *Puncte de reper*) la rolul director al intelectualității, căreia îi atribuie statutul unei clase sociale constituite. El imaginează un falanster spiritual peste partide și orientări politice. Deși, în esență,

obiectivul critic al doctrinei sale noocrate nu poate fi negat, el este însă «paralel» și nu integrat în acțiunea politică a clasei muncitoare. Valoarea tezelor și a antitezelor ideologice ale lui Camil rezidă din atitudinea (teoretică, polemic-antiburgheză) adoptată de scriitor, dar mai puțin din finalitatea lor practică.

⁵ Nu mi se pare de prisos a invoca părerea contemporanului și a prietenului său intim, Vladimir Streinu: «Negase societatea burgheză în total și mai ales cu de-amănuntul, denunțîndu-i semeața alcătuire de platitudini, dar analitic se negase și pe sine în afirmații contrazicătoare, deși toate absolute» („*Gazeta literară*”, nr. 28, 1963).

afinități electiv

Mihail SADOVEANU și bursierul BRÂNCUȘI

Leatul «descălecatului» — cum s-ar cuveni parcă să spunem — lui Mihail Sadoveanu din Moldova în Țara Românească este anul 1903, când, chemat de Șt. O. Iosif, vine pentru întâia oară să se stabilească la București.

Un an mai târziu va fi numit «copist» la direcția „Artelor și Clădirilor” din cadrul Ministerului Cultelor și al Instrucțiunii publice.

În 1905, datorită lui Constantin Banu, este avansat la rangul de «sub-șef de birou»; iar în postul eliberat — unde «copistul» Sadoveanu se făcuse recunoscut și prin admirabila, prin cunoscuta sa caligrafie — va fi angajat un alt artist: pictorul și criticul de artă Abgar Baltazar (1880 — 1909)¹.

De la modestul său post de sub-șef de birou, Mihail Sadoveanu va desfășura — după cum firește și era — o activitate culturală rodnică privitoare la scriitori, redactând referate, întocmind memorii în favoarea lui George Coșbuc, D. Anghel, Al. Vlahuță, Șt. O. Iosif, Em. Gârleanu și alții.

O împrejurare cu desăvîrșire necunoscută este însă aceea prin care numele lui Mihail Sadoveanu apare pe un document legat de viața sculptorului Constantin Brâncuși.

Se cunoaște lupta dîră, jăratească, purtată în acel timp de Brâncuși cu sărăcia: el mătura ate-

lierul lui Jean Al. Steriadi la Paris; noaptea spăla vasele în restaurantele *Chartier* și *Mollard*; sărbătorile curăța și spălucia biserica ortodoxă română, trăgea clopotele și apoi, îmbrăcat în odăjdii de paracliser, cînta în strană; mai dădea, lecții de sculptură lui Ion Pillat, precum și surorii și fratelui poetului, Pia și Nicolae Pillat.

Abia la 5 mai 1905, Brâncuși va obține de la „Casa Școalelor” din legatul particular al unor binefăcători (Răducanu-Simonide) o modică bursă de lei 600, bursă care îi va fi servită cu întreruperi neexpediindu-i-se pînă la sfîrșitul lui octombrie 1905 decît 150 lei.

Lipsit așadar de orice alte mijloace materiale, Brâncuși era — în principiu — silit să se restrîngă la un venit lunar de 50 de lei; ceea ce face zilnic: lei 1,60! În fapt însă (nu «pe hîrtie»), pe o perioadă de 6 luni: mai-noiembrie 1905, a avut parte numai de 24 lei pe lună, adică de 80 de bani pe zi².

Nu e de mirare că au fost epoci cînd Brâncuși, amețit de foame, se rezema uneori de pereți și cădea istovit.

În septembrie 1905, Brâncuși va adresa o nouă suplică Ministerului Cultelor și Instrucțiunii, rugînd să i se trimită cea de-a doua tranșă a minuscului

² Devin perfect verosimile mărturisirile făcute de sculptor în 1938 lui Petru Comarnescu, atunci cînd își amintea cum a trăit la Paris, cu 20 centime pe zi. «Nu m-am plîns nimănui, n-am făcut nimănui nici o reclamație. Puteam avea bani, dacă m-aș fi îndeletnicit cu altceva. Dar am vrut să fac sculptură, și tot pentru că am vrut eu, am ajuns la Paris. *Mon jeu est à moi*...» Și Petru Comarnescu adăuga: «El nu socotea drept ca marile începuturi să se facă ușor și fără sacrificii, de aceea a îndurat mizeria ca mijloc necesar unui începător ca dînsul».

¹ *Anuarul Bucureștilor* (editat de Carol Góbl) pe anul 1906, anuar cuprinzînd adresele «tuturor autorităților, funcționarilor și ofițierilor superiori din garnizoană, persoanelor particulare» etc. — confirmă faptul că la Departamentul Cultelor și al Instrucțiunii publice (cu sediul în strada Diaconescu nr. 8) funcționau cei doi artiști: Mihail Sadoveanu, cu locuința în strada Toamnei nr. 87, și Abgar Baltazar, în strada Aurel nr. 8; (*op. cit.* p. 115).

stipendiu. La 28 septembrie petiția era înregistrată — iar la 31 octombrie, după împlinirea tuturor formelor legale, i se va ordonanța, de la capitolul III, art. 55, suma de lei 200.

În fine, la 17 noiembrie ale anului aproape expirat, sculptorul va confirma primirea și va mulțumi protocolar «Domniei[-]sale Domnului Administrator al Casei Școalelor».

În această anevoioasă operație birocratică la a cărei reușită au trebuit nu mai puțin de opt apostile, rezoluții și referate întrunite pe o singură pagină — adresa care a declanșat expedierea fragmentului de bursă la Paris, această adresă finală

este iscălită (și probabil și concepută) de Mihail Sadoveanu, care de astă dată apare sub titulatura nu de «sub», ci de «șef de birou» plin, contrasemnând pe inspectorul general și director al Artelor și Clădirilor.

Insolita episodică întâlnire Brâncuși-Sadoveanu stă consemnată pe fila 315 a dosarului nr. 149, cuprinzând scriptele defunctei „Case a Școalelor” pe exercițiul 1905—1906 — dosar șnuruit, parafat și păstrat în niciodată îndestul cercetatele Arhive ale Statului din București.

Barbu BREZIANU

[Hîrtie cu antet]

MINISTERUL CULTELOR
ȘI
INSTRUCȚIUNII PUBLICE

INSPECTORATUL GENERAL
ȘI DIRECȚIUNEA
ARTELOR ȘI CLĂDIRILOR

No. 57066

[Rezoluție]

Cu referatul biroului ss. Vlădescu

[A doua rezoluție]

13 oct[ombrie 19]05

Se va ordonanța
ss. Indescifrabil

[A treia rezoluție]

20 oct[ombrie] [1]905

Se va ordonanța încă 200 lei
ss. Indescifrabil

[Referat]

Prin decisiunea [in]reg[istrată] la

No. 9767/905, i sa [sic !] aprobat D[omnu]lui
C. Brancusi pentru continuarea studiilor
de sculptură la Paris, un ajutor de lei 600
din fondul Răducanu-Simonide. —

Din această sumă i sa [sic !] liberat numi-
tului lei 150 adecă a patra parte din aju-
torul ce i sa [sic !] acordat.

ss. Velcescu

[Ordin de plată]

ord. 3969

cap. III[,] art. 55

Exerc[itiu] financiar [1]905—[1]906

ss. Indescifrabil

[Notat marginal]

Cu două scrisori.

[Stampila de înregistrare]

MINISTERUL INSTRUCȚIUNII
PUBLICE ȘI CULTELOR

No. 21180—28 sept[embrie] [1]905

REGISTRATURA CASEI ȘCOALELOR

Domnule Administrator[.]

Am onoarea a vă înainta aci alăturat,
un certificat din care se constată că d[omnu]l
Const. Brâncuși, stipendist al Statului pentru
Studiul Sculpturei, urmează cursurile Școalei
de Arte-Frumoase din Paris, precum și
scrisoarea care dovedește că D[omnia-]sa își
exercită profesiunea pentru care Ministerul
i-a acordat subvenția.

Totodată vă rog ca pe temeiul acestor
acte să binevoiți a mandata și expedia
susnumitului bursier, suma ce i se servește
drept bursă.

Să ni se înapoieze anexele.

Inspector general și director
ss. G. STERIAN

Șef de birou
ss. M. Sadoveanu

Domniei[-]Sale Domnului
Administrator al Casei Școalelor

La 17 noiembrie 1905, Brâncuși confirmă pri-
mirea ajutorului acordat.

22.11.1905
Domnule Administrator

*Am Onoarea a mi face cunoscut ca
 din Ordinul Domniei voastre Nr 14951 din
 31 Octombrie 1905, am primit suma de lei 200,
 parte din ajutorul ce mi s-a acordat din fondul
 Raducanu-Simonide, pentru a mi continua studiile
 de sculptura la Paris:*

*Primit de la Domnule Administrator al Casei
 Școalelor București.*

C. Brâncuș

16 Place Dauphine

Paris 17 Noiembrie 1905

Domniei sale

*Domnului Administrator al Casei
 Școalelor București*

[Stampila de Inregistrare]

[Rezoluție]

22.XI.1905

Se ia act. La dosar.

ss. Indescifrabil

MINISTERUL INSTRUCȚIUNII

PUBLICE ȘI CULTELOR

No. 25687 - 22 No[i]e[m]brie [1]1905

REGISTRATURA

CASEI ȘCOALELOR

Domnule Administrator[.]

Am onoarea a vă face cunoscut că[.] cu ordi-
 nul Domniei[-]voastre No. 14951 din 31 Octom-
 brie 1905, am primit suma de lei 200, parte
 din ajutorul ce mi s-a acordat din fondul Ră-
 ducanu-Simonide, pentru a[-]mi continua stu-
 diile de sculptură la Paris.

Primiți vă rog[.] Domnule Administrator[.]
 asigurarea considerațiunilor ce vă păstrez[.]

C. BRÂNCUȘ [1]

16 Place Dauphine

Paris 17 No[i]e[m]brie

1905

Domniei[-]sale

Domnului Administrator al Casei Școalelor Bucu-
 rești[.]

(Arhivele Statului București. Fond Casa Școalelor, dosar
 149/1905, f. 345).

REVELAȚIA DOCUMENTULUI DOSOFTEI

TRADUCĂTOR DIN DRAMATUGIA CRETANĂ

CU NUMĂRUL DE FAȚĂ, „Manuscriptum“, revistă bibliologică și bibliofilică unică în felul ei, adaugă la profilul cunoscut, o sarcină nouă: editarea unor opere literare necunoscute, de certă valoare, din literatura noastră medievală, în transcrierea în litere latine corespunzătoare. Alegerea textului din opera poetică a lui Dosoftei, de la sfârșitul secolului al XVII-lea, este fericită, fiind vorba de o lucrare versificată prea puțin cunoscută, a mitropolitului poet. Cînd profesorul Alexandru Elian ne-a semnalat-o oral (într-o ședință a Societății de Științe filologice, 1964) și apoi în scris (Dosoftei poet laic, în „Contemporanul“, 26 mai 1967, p. 3), specialiștii au considerat-o, cu drept cuvînt, ca o descoperire senzațională și ca o contribuție importantă pentru completarea caracterizării literare a lui Dosoftei. Pe baza celor 54 de versuri (în total, opera are 154 de versuri) reproduse și analizate de profesorul Elian, Dosoftei a fost prezentat apoi «și ca traducător de literatură laică» (Al. Piru), iar această traducere (căci traducere este) apreciată ca realizare majoră «de care va trebui să țină seama, de aci încolo, orice istorie a poeziei românești» (G. Ivașcu). Totuși, micul gluvaier poetic a rămas în afara unei cercetări speciale sub raportul versificației (mă gîndesc la ampla lucrare a lui Ladislau Gáldi, Introducere în istoria versului românesc, 1971), ca și a unei cercetări sub raportul limbii literare (mă refer la admirabila lucrare de sinteză a colectivului academicianului Al. Rosetti și a profesorilor B. Cazacu și Liviu Onu, Istoria limbii române literare, 1971).

Meritul editorului în reconstituirea textului prin transcrierea științifică în litere latine, pentru

+ Dosoftei poet laic
A

cunoașterea acestei opere, aparținând unei perioade de început a literaturii noastre artistice, este important. S-ar putea vorbi chiar de o redescoperire a lui, pentru că, în 1967, profesorul Al. Elian vorbea numai de o «inventariere» a manuscrisului existent în Biblioteca Academiei R. S. România, în timp ce publicul cetitor descoperă fondul bibliotecii numai prin catalog. Acum, când cunoaștem cota lui, traducerea poetică a lui Dosoftei devine, prin această ediție, obiectul cercetării și verificării științifice publice.

Cele 154 versuri ce apar acum în primă ediție sînt introducerea (prologul) unei drame, Erofilii, scrisă de poetul cretan Gheorghe Chortatzis la începutul secolului al XVII-lea. Subiectul dramei însăși este luat din antichitatea Egiptului. Împăratul Egiptului Filogon crește cu grijă pe frumoasa lui fiică Erofilii. La curte, alături de Erofilii, împăratul crește și pe copilul Panarit, părăsit de părinți, ei înșiși împărați, dar găsit «niștit», de Filogon. Copilul devine un tânăr viteaz, un adevărat erou (hatman), care salvează Egiptul și pe Filogon, însuși, de dușmanii invadatori. Dar iată că Erofilii se apropie de vîrsta căsătoriei, la care Filogon veghează pentru cea mai fericită alegere. Erofilii însă, anunță tatălui său refuzul de a se căsători cu altcineva decît cu Panarit, deoarece în taină «erau amîndoi împreună și dragi». Miniat de neașteptată veste, Filogon arestează pe Panarit și-l omoară în chinuri. Erofilii aflînd de uciderea iubitului ei, își împlîntă un cuțit în inimă. Filogon, nebun de durere, vine să-și vadă fiica moartă, dar doica fetei, împreună cu roabele curții ucid pe Filogon. Singeroasa tragedie a avut loc în cetatea Memfis.

Drama lui Chortatzis (ediții 1637, 1676, 1772; D. C. Hesseling, *Histoire de la littérature grecque moderne*, Paris, 1924, traducerea lui N. Pernot) descinde ca subiect și metodă literară, din tragedia Orbecche (numele eroului din dramă) a lui Giambattista Giraldi Cinzio (1504—1573), autorul mai multor piese dintre care unele au inspirat și pe Shakespeare. Giraldi, potrivit poeziei aristotelice, era teoreticianul și susținătorul tragediei de spaimă și de milă. Chortatzis a reușit din plin să trezească în Erofilii groaza spectatorilor și mila lor pentru protagoniștii piesei. Era prin secolul al XVII-lea, în spiritul opiniei publice, în Occident, ca și în Creta (comedia venețiană între anii 1204—1669), ca la un asemenea subiect tragice, zguduitor, să se asocieze ideea că asemenea nenorociri cad asupra tuturor oamenilor,

lovesc mai ales pe cei mari și puternici, pe euceritorii popoarelor, pe tiranii celor umili și săraci. Și pe aceștia mari, nenorocirile îi lovesc cînd sînt ei mai în culmea fericirii: Fortuna vitrea est, tum cum splendet frangitur*. Motivul poetic al labilității soartei omenești a generat multe opere literare, începînd încă din antichitate pînă în perioada preromantică. De aceea, Giraldi și, după el, Chortatzis, pune înaintea piesei acest prolog. Charon (Giraldi), moartea (Chortatzis) iese înaintea spectatorilor în chip de schelet, cu o coasă în mină și se recomandă «nemilostivnică» față de bogați și de calici, de puternici și de țărani. Întrebarea «unde» (Ubi sunt?) revine în repetate rînduri pentru a arăta contrastul dintre gloria de odinioară a împăraților, a țărilor, a orașelor și starea lor de acum, cînd toate «în țărînă sînt uitate» (v. 1—92).

După acest îngrozitor preaviz, autorul își liniștește spectatorii, îndreptîndu-le atenția spre vechiul Egipt, unde, într-un palat mîndru, s-a întîmplat odată trista și nevinovată piere a unui «viteaz de rod bun» și frumos, svelt «ca o mîldiță». (vv. 93—112). Apoi, ca și cum ar avea în față spectatori «memfiani», îi sfătuiește ca în viață să urmeze «izvodul bun»: «nu asupriți săracii», «nu despoiereți pe mișei» (vv. 113—140). Urmile versuri (vv. 141—154) încheagă tema tragediei, stingerea a «tustrei într-o perire». Manuscrisul, după fragmentul versificat, continuă cu povestirea în proză, și pe scurt, despre hatmanul Panarit, iubirea lui pentru Erofilii, opoziția lui Filogon la căsătoria lor și tragica lor moarte.

În manuscris nu este indicat numele autorului, nici al traducătorului. Este indicat numele copistului și anul copierii: Gavril diacul, 1732 (apud Alex. Elian). Acest fragment poetic se află înserat într-un manuscris care cuprinde alte două texte care sînt certe ale mitropolitului Dosoftei al Moldovei: poemul istoric despre cronologia domnilor Moldovei (publicat de Dan Simonescu, *Cronici și povestiri românești versificate — secolele al XVII-lea, al XVIII-lea, București, 1967, pp. 49—53*) și traducerea românească a cunoscutului cronograf al lui Matei Cigalas, sub titlul *Novă adunare de istorii*, după ediția grecească, venețiană, din anul 1650 (în titlu, greșit: 1637). Identificarea autorului în persoana lui Dosoftei, precizarea timpului cînd

* Soarta este ca sticla: cînd strălucește mai mult, atunci se sparge.

a tradus în jurul anului 1690, fiind scriitorul se afla la Zolkiew (azi, oraşul Nesterov, în R. S. S. Ucraineană, apud Istoria limbii române literare de Al. Rosetti, Boris Cazacu, Liviu Onu, p. 184, nota 8) sint perfect demonstrate de profesorul Alex. Elian.

În sprînjînul paternităţii lui Dosoftei pledează, de altfel, şi structura versurilor, ca şi limba şi arta traducerii. Versurile lungi de 15 silabe, «cambiceşti» (aşa le numeşte însuşi Dosoftei), cu cezura care desparte emistihul prim de 8 silabe, de al doilea, de 7 silabe, sînt versurile obişnuite ale lui Dosoftei, din unii psalmi (1678) şi din poemul cronologie (1679).

De altă parte, limba prologului păstrează în copia din 1792, cu «o rară fidelitate» (observă și profesorul Alex. Elian), particularitățile lingvistice — până și pe cele grafice — ale originalului.

Exemple (urmează în ordinea versurilor): fieraică (v. 1, săbatică, adjectiv din hiară), steje (v. 15, grabă), sirepi (v. 19, barbari), drăjăile (v. 20, cred derivare din dărjje, v. 30, încăpăținare, sumeție), smintă (v. 40, turburare), foale (v. 44, pintece), suvăiască (v. 47, pun la indoială), moncuri (v. 64, din context: grații), strălucoare (v. 66, strălucire), sățiu (v. 72, nu se satură), becinicii (v. 73, netrebnicii), lăuile, cobuzele

(v. 85, instrumente vechi muzicale), primenesc (v. 86, schimb), răgurile (v. 91, cred, în loc de rădiuriule, păduri întinse), pre-acii (v. 98), să prăviți (v. 98), fericine (v. 100, feliere), rod (v. 105, neam, obârșie), singur (v. 105, însuși), mișci (v. 120, nemorocici), topsăc (v. 125, otrăvă), să custe (v. 76, 130, să trăiască), pospai (v. 138, strat subțire de pulbere), prăvăsc (v. 139, urmăresc), ghizdăv (v. 148, frumosă). Aceste elemente lexicale — ca să nu mai citez și pe cele fonetice (numeroase) și sintactice (« țara di Moldovă » genitiv, v. 23, adaoș al lui Dosoftei, nu traducere; în versiunea « Această m-au mănat să fac domnul » v. 107).

Particularitățile lingvistice din micul fragment poetic editat acum și aici, sînt similare cu cele indicate cu minuție în citata Istorie a limbii române literare (compară cu v. p. 188—167).

Arta poetică a traducătorului este, și ea, cea cunoscută din Psaltirea în versuri, din Poemul cronologic scris de Dosoftei: imagini originale (serisoare „pre năsip”, gloria este „ca scântelile ce să stingu” ș. a.), ritmul solemn, grav, adevărat fondului sumbru.

Să lăsăm, însă, pe editor să ne spună ceva mai mult despre manuscrisul din care a extras fragmentul poetic respectiv.

Dan SIMONESCU

NOTĂ ASUPRA
EDIȚIEI
ȘI
OBSERVAȚII
DE
LIMBĂ

CEA MAI MARE PARTE A CREAȚIEI necunoscute a lui Dosoftei a fost înfăptuită de ieromonahul moldovean în timpul șederii sale în Polonia, după ce, în 1688, a părăsit pentru totdeauna Moldova, însoțind trupele în retragere ale lui Ioan al III-lea Sobieski.

Biblioteca Academiei R.S.R. păstrează în fondurile sale (sub numărul de inventar 3456) manuscrisul românesc Hronografu alu împăraților. Novă adunare de istorii, începând di la faptul lumii pînă în anul ci-i 7194 [1686]... într-un volum în 4° alcătuit din 382 foi numerotate.

Manuscrisul la care ne referim a fost semnalat pentru prima oară de episcopul Melchisedec în anul 1883 cu ocazia unei comunicări despre Grigore Tamblac, ținută la Academia Română¹.

¹ Cu mult înainte însă, manuscrisul a circulat în epocă și a fost cunoscut, după cum ne indică semnătura lui Constantin Greceanu, aflată pe fila 369 v°, posesor în 1763 al prezentului volum.

Vorbind despre epitaful lui Alexandru cel Bun din 1429, pomenea de un «letopiseș» (de fapt, cronograf) tradus în românește și scris de Gavriil dascălul, în care a descoperit «o notiță istorică despre epitaf».

Manuscrisul se afla pe atunci în biblioteca Seminarului de la Huși, după de Melchisedec în perioada anilor 1856—1861, pe când era rectorul celui seminar. El va mai fi amintit și în 1934 de Constantin Bobulescu în studiul său Pentru Pomenirea lui Alexandru cel Bun în legătură cu vestitul Uric de la Pobrata din 1592, despre care se vorbește într-o scriere al cărei autor, sau traducător, nu este identificat.

Utimele cercetări ale profesorului Al. Elian² stabilesc că în cea mai mare parte, manuscrisul citat (ff. 1 r°—372 v°) îndeplinește în filele sale strădaniile de cărturar ale lui Dosoftei, realizate în timpul exilului său polonez și necunoscute nouă, recurgând în sprijinul acestei afirmații la argumentarea de rigoare.

E vorba de un miscelaneu care cuprinde tălmăcirea renumitului cronograf al lui Matei Cigalas, Nouă adunare de osebite istorii (ff. 1 r°—365 r°), versuri originale închinete Stemei Moldovei³ (ff. 371 v°—372 v°) și traducerea prologului piesei Erofilii (ff. 365 r°—369 v°), una din cele mai vestite producții ale dramaturgiei neogrecești aparținând cretanului Gheorghe Chortatzis și realizată către anul 1600, prolog asupra căruia ne oprim cu rindurile de față, reproducându-l integral⁴.

Este prologul patetic al unei creații dramatice, rostit spectatorilor de personajul a cărui înfățișare cunoscută — un schelet cu coasa în mână — reprezintă moartea. Tirada ei moralizatoare dezvoltă ideea egalității oamenilor în fața morții și a zădărniciiei slavei pămîntești.

O adevărată revelație este «cuvîntul către cititori», alcătuit de Dosoftei din 14 versuri originale, din care izvorăște, impresionantă, atitudinea profund umană, de concepție renescentistă față de patetica și de gingașa poveste de dragoste a tragediei Erofilii, atît de asemănătoare cu aceea a lui Romeo și a Julietei, atitudine surprinzătoare pentru o înaltă față bisericească.

² Al. Elian, *Dosoftei — poet laic*, „Contemporanul“, nr. 21 (1071), 1967, p. 3.

³ Versurile la Stema Moldovei au apărut în articolul citat al profesorului Elian.

⁴ Fragmentar, prologul a fost publicat. Vezi art. cit.

Să fi tradus mitropolitul moldovean și piesa despre care știm de la suedezul Börje Knös⁵ că este alcătuită din «5 acte între care se găsesc patru coruri și patru intermedii»?

Oricum, Dosoftei a citit în întregime drama pe care a rezumat-o simplu și pe-nțele în cele câteva rinduri de proză cu care își încheie pentru moment munca, dezvăluindu-se viul său interes. Chiar și fragmentară, traducerea lui Dosoftei a rămas, pînă în prezent, unica tălmăcire de la noi din dramaturgia lui Gheorghe Chortatzis, considerat a fi unul dintre cei mai mari poeți cretani⁶.

Ce anume îl va fi determinat pe poetul moldovean, izolat fiind în Castelul de la Strij, unde moartea îl va găsi la 13 decembrie 1693, să tălmăcească în limba română din creația lui Chortatzis? Anume speranțe de reîntoarcere în cetatea Sucevei, preocuparea permanentă pentru destinele culturale ale țării, intenția de a da la iveală o nouă tipăritură românească?

Cert este că Dosoftei era un bun cunoscător al limbii grecești, el realizînd numeroase alte traduceri din această limbă⁷, că piesa lui Chortatzis a fost la îndemîna lui prin ediția din 1676 a cretanului Aloiso Gradenigo, că manuscrisul traducerii a fost curînd transmis în Moldova, de vreme ce, 40 de ani mai tîrziu, este cunoscută copia deținută de noi și realizată la Focșani⁸, iar gîndul exilatului nostru va fi fost fără îndoială îndreptat către țară, dovadă prezența versului «Și to[ate] țările se tem și țara di Moldova».

Ar mai fi de evidențiat izbutita realizare sub raportul limbii și al tehnicii versificației a acestei tălmăciri, semnaltnd — așa cum observa și profesorul Elian — un talent literar, ale cărui posibilități sporite depășesc uneori frumusețea versurilor redată în Psaltire, îndemnîndu-ne să căutăm ecouri în creația eminesciană.

⁵ Börje Knös, *L'histoire de la littérature neogrecque. La période jusqu'en 1821*, p. 237. Referiri despre creația lui G. Chortatzis găsim, de asemenea, la K. Th. Dimaras: *Istoria literaturii neogrecești*.

⁶ Börje, Knös, op. cit., p. 237.

⁷ Printre altele, traduceri de scrieri teologice din limba greacă în limba slavo-rusă executate de Dosoftei la cererea lui Varlaam Iasinski, mitropolitul Kievului.

⁸ Copia este lucrată de Gavriil Diaconul la 1732 după indicația de pe f. 339 r°: «Această carte o am scris eu, Gavriil di[i]acul, sin lui diacul ot tîr-gu[ș]i Focșani, în zillii preluminat[ur]ii și în [n]-ăltatului nostru domnu Io Grigorie Ghica v[o]e[v]o[du] la văleat 7240 [1732], cînd era d[um]nealhu Neculae vel cap[î]tan de Grecei.

- [f. 365 r°] Sălbatică-s, fieratică, întunecată-m față;
 Și co[a]sa care-m țiiu a mână, ciolani[i] mi-s cu greață.
 Cu fulgere, cu tunete, din iad di la prăpastie
 Mă sloboziră de-am eșit să fac lumii năpaste.
- 5 Și cine-s eu, fără de spus a mă cunoști po[a]te,
 Că de pre chip știută sint prin țările prin to[a]te.
 Dară totuși imi este în gând să-mi fac și eu pre vrere,
 Ca să v-arăt cine sint eu și cini mi-i în puteri.
 Eu sint aceia, caut acmu ci mă toți văd cu ură,
- 10 O[a]rbă-s, nemilostivnică, surdă și fără gură.
 [f. 365 v°] Că eu pre domnii, pre-mpărați, boeri și pre vlădicii,
 Bogații și puternicii, țărani și calicii,
 Și toți bătrînii, tineri, mari și mici depreună
 Și pre-nțăleptii și-nvățați și căta că neună
- 15 Cu steje-i tai în co[a]sa me și-i trag cu neagra mo[a]rte
 Și-n flo[a]re tinereților, eu-dintr-a vieții s[o]arte —
 Stricu-i și răsăpescu-le nume, cinste și slavă;
 Pre frații și prietenii dispațu fără zăbav[ă],
 Pre cei sirepi îi domolesc și le premenesc gîndul.
- 20 Drăjăile, mindriile pre gios le culc de-a rîndul,
 Și-n cătro îm[i] voi arunca ochii cu gre mînie,
 Orașe, satele să stîngu, nu cată să rămăe.
 Și to[a]te țările să tem și țara di Moldovă.
 Unde doi oameni să tălnisc de mine faci vorbă.
- 25 Undi-s a elinilor împărații, chesarii,
 Și-a Rămului avguști, bogați, puternicii și tarii?
 Întălepciune unde li-i și minte lor că plină,
 Slava, scriptura ș-armele, vestiții dintr-Athină?
 Lui Alixandru Machidon unde i-i vitejiia?
- 30 Undi-i cinste chesarilor, putere și dărije,
 [f. 366 r°] Cu care ei au biruit de-au stăpînit pre lume,
 Și s-au vestitu-să supt ceriu lăîindu-și al său nume?
 Toți sint di co[a]sa me tăeți, de mine sin[t] stricate
 Cetăți, orașe, împărății și-n țărna sint uitate...

* * *

Textul, reproduc de noi într-o transcriere exactă, consemnează particularitățile de limbă caracteristice, în general, scrisului moldovenesc din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, mai frecvente fiind particularitățile fonetice și de vocabular — cele două laturi ale limbii supuse permanent schimbărilor:

— prefacerea în o deschis a lui oa — (cosa = coasa, pote = poate, tote = toate, orbă = oarbă, morte = moarte, flore = floare, sorte = soarte, războie = războaie, puhoie = puhoiae, gole = goale, fole = foale, sore = soare, voastră = voastră);

— prefacerea lui e în ă după consoanele labiale, dacă în silaba următoare nu se găsește un sunet

palatal sau muiat — (mărg = merg, prevăsc = prevesc, rumână = rumenă);

— schimbarea în ă a lui e mai ales final și a lui i în ă precedați de r (cătră = către, să = se, lacrimi = lacrimi, împărății = împărății);

— transformarea în palatală a consoanei labiale f urmate de i (hi = fi, hiciă = fiică, hie = fie). Fenomenul este astăzi absolut general în toate graiurile moldovenești;

— gi pentru j din graiurile munteneste și din limba literară (giocuri = jocuri, gios = jos, giunghe = junghe);

— terminația e pentru ă accentuat și neaccentuat (me = mea, gre = grea, minte = mintea, cinste = cîntea, vreme = vremea);

— pronunțarea dură a consoanelor șuierătoare (j, ș, s, z, dz, ț) al cărei rezultat este prefacerea

Rodica Iovan

fără vorbă

pe voie

mă uit acum

degrabă

schimb

*stau de vorbă
despre mine*

Atena

Sălbatică-s, *fieratică*: intunecata-mi față
 Și coasa (cea pe care-o țin ciolanii-n mină) mi-s cu greață.
 Cu fulgere, cu tunete, din iad, de la prăpaste,
 Mă slobozîră, de-am ieșit să fac lumii năpaste.
 5 Și cine-s eu — *fără de spus* — a mă cunoaște-oricare poate,
 Căci după chip știută sint prin țările toate.
 Dar, totuși, mi-este-n gînd să-mi fac și eu *pe vrere*,
 Ca să v-arăt cine sint eu și cine mi-e-n putere:
 Eu sint aceea — *caut acum* — *pe care toți o văd cu ură*,
 10 Oarbă-s, nemilostivnică, surdă și fără gură:
 Că eu — pe domnii, pe-mpărații, pe boieri și pe vlădicii,
 Bogații și puternicii, țărani și calicii,
 Și toți, bătrînii, tinerii, *pe mari și pe mici dimpreună*,
 Și pe-nțelepți, și pe-nvățați și ceata cea nebună,
 15 *Cu steje*-i tai în coasa mea, și-i trag cu neagra moarte,
 Și-n floarea tineretilor, eu — dintr-a vieții soarte —
 Îi stric și risipescu-le nume, cînte și slavă.
 Pe frați și pe prieteni îi despart: fără zăbavă;
 Pe cei sirepi îi domolesc și le *primenesc* gîndul;
 20 Dirziile, mindriile — pe jos le culc de-a rîndul;
 Și-ncotro îmi voi arunca ochii cu grea minie,
 Orașele și satele se sting, nu cată să rămie.
 Și toate țările se tem, *la fel*, țara Moldovă.
 Unde doi oameni se-nțilnesc, *de mine își fac vorbă*.
 25 Unde *sunt* împărații elinilor, cezării,
 Și-ai Rimului auguști bogați, puternicii și tarii?
 Înțelepciunea unde li-i, și mintea lor cea plină,
 Slava, scriptura și-armele vestiților din *cea* *Atină*?
 Lui Alexandru Machidon unde-i e viteja?
 30 Unde-i cîntea cezărilor, puterea și dirzia,
 Cu care ei au biruit de-au stăpînit pe lume
 Și s-au vestit subț cer, lăîndu-și al lor nume?
 Toți sint de coasa mea tăiați, de mine sint stricate
 Cetăți, orașe, mpărații... și-n țărîna sint uitate.

Notă asupra ediției
 și observații
 de limbă

lui e următor în ă, a lui i în î și a lui ea în a
(slobozără = slobozîră, țările = țările, răsăpescu-
le = răsipescu-le, prietânii = prietenii, înțelep-
ciune = înțelepciune, dăsparu = dispartu, în-
șălătoare = înșelătoare, nășap = nisip);

— dz în loc de z într-o serie de cuvinte (astădzi =
 astăzi, dzua = ziua, dumnedzău = dumnezeu,
 cadză = cază, dzic = zic, găteadză = gătează,
 lucreadză = lucrează);

— transformarea tn în a lui e neaccentuat, att
 în interiorul cuvintelor, cit mai ales la sfîrșitul
 lor (di = de, esti = este, puteri = putere, faci =
 face, undi = unde, li = le, duci = duce, cari =
 care, atunci = atuncea, bocite = bocete, faciți =
 faceți, ci = ce, cini = cine, celi = cele, treci = trece,
 paci = pace).

Alături de aceste particularități fonetice moldo-
 venești apar și unele muntenești sau literare. Se
 întîmplă des ca unul și același cuvînt să aibă ambele
 aspecte fonetice.

Afară de particularitățile fonetice mai sînt de
 notat cîteva, care, pot fi caracterizate, din punctul
 de vedere al limbii actuale, drept arhaice sau
 populare, în sehsul că au aparținut în vremea lui
 Dosoftei ambelor graiuri (moldovenesc și munte-
 nesc), iar astăzi se mai întîlnesc sporadic în
 diversele vorbiri locale:

— u final, terminație caracteristică altădată
 pentru cuvintele care se sfîrșeau într-o consoană,
 s-a mai păstrat încă, deși în genere fenomenul de
 amuțire a lui u se răspîndise în plenitudine sa,
 în special la persoana a treia plural a indicativului,
 cu funcțiunea unui element distinctiv al formei

- 35 Unde li-i a handeilor scriptura handiiască
Ce gândia fără mo[a]rte în lume să trăiască?
Și pentr-acea siliia scriind to[a]te războ[a]ie
Ce și ei încă și-au perit de vânt și de puho[a]ie.
Undi-i avere ăa multă, mărire ăa vestită,
40 Aci țări ce gândie c-a sta fără de smântă?
A Seramidei, spuneți-mi, unde-s și cei măestri
Mari și înțelepți și mare crai, că-s toți acmu pedestri,
Nice-ș să văd că sint în pământ di zac ciolane go[a]le,
Numele lor și slava lor topite-ntr-al meu fo[a]le.
45 De-ăcasta, căți cu meștersug din minte lor le pare
Că-și vor afla încătova di co[a]sa me scăpare,
Nebuni sint, fără minte sint, că-ș stau să suvăiască
De mo[a]rte și-și pun gândul tot mai mult să-mbogățască.
[f. 366 v°] Că avuția tuturor, viața cu sănătate,
50 Vreme le duci la fărșit și rămân des uitate.
Spuneți-mi, carii și-au zidit mari cetăți bogătașe
Sint vrunii de-acie bogătași să-și trăiască, vrunii în sălașe?
Turnul cel mare a lui Nevrud, acia ce-l făcură
Și cei cu piramide mari de-atunci să trecură,
55 Că să trudiră cu zădar, avere le rămasă,
Numele lor acel vestit s-au stinsu dintr-a lor casă.
Să gândie că vor trăi și nu-i va strica mo[a]rtea;
Acmu li-i trupul în mormânt și-n iad li iaste so[a]rtea.
Dar acmu ă-aș mai povesti din izvodea bătrâne
60 Ce sintu departe di la noi la celi țări streine?
Spuneți-mi, astăzi undi vă-s prietinii și frații,
Unde vă sintu acei iubiți, aleșii și giurații,
Unde vă-s cei împodobii ce iașia la jocuri,
Ce-m irosie la strămtori cu dragoste și moncuri?
65 Unde sintu cei cu budzili di miare undăto[a]re?
De putea face nopțile să verse străluc[o]a[re]?
Toți fără gură lăcuiașcu, în grop[i] li s-au stânsu graiul,
Fără de so[a]re supt pământu la-ntunec li-i traiul.

acesteia față de forma persoanei întii singular, dar se păstrează uneori și în aceste cazuri, tot așa cum se întâlnesc forme la persoana a treia plural fără u, precum și cite un u în afara formelor verbale, un u silabic după un grup de consoane (sintu, lăcuiescu, despreșu, ajungu, stingu, lungu, vântu);

— păstrarea lui i inițial la unele verbe (intru) dar și afereza lui (tîlnesc);

— în anumite condiții fonetice pronunțarea lui r final muiat (ceriu = cer);

— prefacerea lui a neaccentuat în ă (căștan = caștan, căzaci = cazaci, pâhar = pahar).

Nu totdeauna particularitățile fonetice inexistente în limba literară actuală corespund realității lingvistice din vremea lui Dosoftei. Astfel, den (din) trebuie socotit ca produs al respectului era-

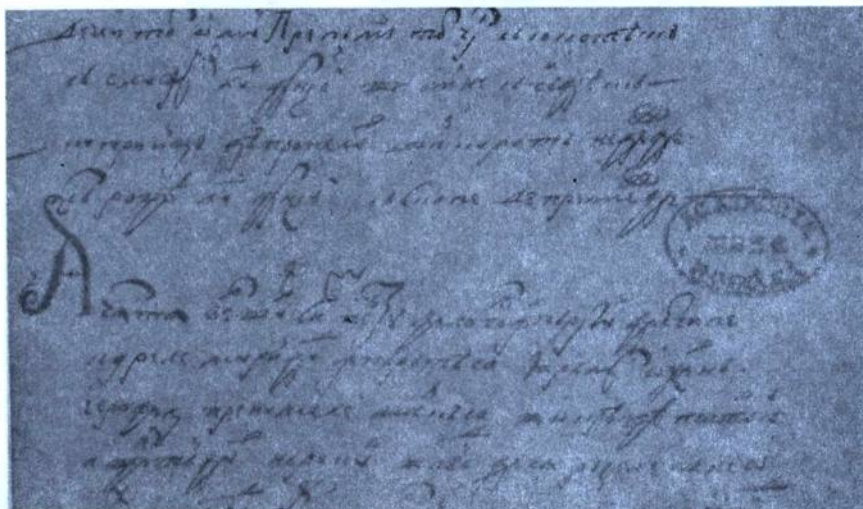
gerat pentru grafia de tradiție literară din partea copistului.

Transcrierea în litere latine a urmat următoarea normă: Ȧ = i sau în; Ȧ = é; Ȧ și Ȧ = ia; Ȧ și Ȧ = iu; v și s = u; o și w = o; Ȧ și i sau Ȧ = i; Ȧ = șt; Ȧ înainte de o vocală moale = ge, gi; Ȧ înainte de o vocală dură = č; Ȧ = ț; Ȧ = ș, Ȧ = j; s = dz; Ȧ = th etc.

Pentru apropierea formei textului de limba modernă, am adăugat vocalele finale subînțelese (i, ă), iar între semnele [ ] am completat lipsurile din original.

De asemenea, am restabilit, în mod tacit, punctuația conform normelor ortografice actuale.

- *anacolul*
- 35 Unde li-i caldeenilor scriptura caldeiască
De care-n lume, fără moarte, gindeau c-o să trăiască,
Drept care, s-au silit a scrie tot *șirul de războaie*,
Care și ei încă-au pierit de vint și de puhoiae?
Unde-i averea multă, mărirea cea vestită
- *magistr*
- 40 A țării ce gindea că va sta nesmintită,
Țara Semiramidei? Spuneți-mi, unde-s și acei *măiestri*
Mari și-nțelepți, și marii erai, că-s toți acum pedestri?
Nici nu se văd că-s în pământ, de zac ciolane goale:
pîntece
- Numele lor și slava *li-s* topite-ntr-al meu *foale*.
- 45 De-aceasta, *cei, căror*, cu meșteșug din mintea lor, le pare
Că-și vor afla-ncotrova de coasa mea scăpare,
Nebuni sint, fără minte sint, că stau să *șovăiască*
De moarte, și-și pun gîndul tot mai mult să se-mbogățească.
Că avuția tuturor — viața cu sănătate —
- *să-ncerce a se feri, a ochi*
- 50 Vremea le duce la sfîrșit și rămîn de-s uitate.
Spuneți-mi, *din cei* care și-au zidit mari cetăți bogătașe
Sînt vrunii *dintr-acei* bogătași să și trăiască vrunii în sălașe?
Turnul cel mare *al* lui Nemrod, acei ce-l făcură
Și cei cu piramide mari — de-atunci se trecură,
- 55 Că se trudiră-n zadar, averea le e rămasă,
Numele lor cel vestit s-a stins dintr-a lor casă.
Se gindeau că vor trăi și nu-i va strica moartea;
Acum, li-i trupul în mormînt și-n iad le este soartea.
Dar acum, *de* ce-aș mai povesti din izvoade bătrîne
- 60 Ce sint departe de la noi, *în* cele țări străine?
Spuneți-mi, astăzi unde vi-s prietenii și frații?
Unde vă sînt acei iubiți, aleșii și *jurații*?
Unde vi-s cei împodobiți, care ieșeau la jocuri,
Ce-mi iroseau la strimtori cu dragoste și *moncuri*?
- *efori blacricești*
- *munel, chinuri*
- 65 Unde sint cei cu buzele de miere undătoare
De puteau face nopțile să verse *strălucoare*?
Toți — fără gură — locuiesc în gropi, li s-a stins graiul;
Fără de soare, sub pămînt, la-ntunerec li-i traiul.
- *strălucoare*

- [f. 367 r°] Și priste tote câte-am dzăs, toți stați cu mine-m pără,
 70 Nime nu-și bagă-n minte sa iadul Ț-a să-i umo[a]ră.
 Ce cum ar hi lume a lor legată cu urice,
 Așe n-au sățiu de nemică, tot caută să mănănce.
 Amar di ei, becisnicii, că nu caută să-ș vadză
 Cum li să scurtă dzilele, anii să-npuțineadză.
 75 Alaltaeri și Ța di eri și dzilele ce vine
 Nu vād că nu să mai tălnise să-i custe pre lungu bine.
 Căt clipitura ochilor tot omul sa schimbasă,
 Fără de milă-n co[a]sa me va fi tăiat din casă.
 Frământăse nu-i va folosi, că eu nu cautu-n față.
 80 Nice mi-i milă de mișei, nici de bogați greață.
 Nu pot scăpa ciia ce fug nice la plaiu de munte.
 Că nechemată mărgu la toți, întru și pre la nunte.
 Cosăscu mirese și pre miri, nuntașii di la nunte,
 Le schimbu și bucuriile în plāns și-n lacrimi multe.
 85 Lăutele, cobuzele, la veselii de jocuri,
 Cu bocite le primenesc, de plāngu în to[a]te locuri.
 Pelița albă, rumână și fața mîngăiuoasă
 De virsta di Ța tănără, o fac di-i viermăno[a]să.
 [f. 367 v°] Și pieptul acil dismierdat, dragostia și dulceață
 90 Îl fac de iaste imputit de Ți-i de dānsul griată.
 Case, răguriule-mpărății și lumi precum să cade
 Cu dreptatia Dum[ne]dzău de pre pământ le rade.
 Iară voi astādzi stați încă și fiți fără de frică
 Carii v-ați prilejit pre-aciei, nu vă temeți nemică,
 95 Că acmu D[o]mnul m-au trimis nu să vă fac scădere.
 Părinților, cuconilor, fiți toți cu mângăiere!
 Scrisă vă esti celor buni să trăiți lungu veață
 Și-n ceriu pre lângă Du[m]nedzău să-i prăviți s[i]nta față.
 Acmu mă-ntreabă: Ț-am venit la casa la Ța naltă,
 100 Vestită-n multe fericiune și-n frumo[a]să polată
 Și pină-n dzuă să umor pre-mpărat și pre hiică;
 Să i s[e] curme slava lui, să hie într-o nimică,
 Pentru greșeli Ț-au făcut pre mânia mea să cadză,
 Și numele lui cel vestit din lume să să radză.
 105 Și un viteaz ce-i de rod bun singur ca o mlădiță,
 Împărăție răsturnind nu-l las di rămășiță.
 Ačasta m-au mănāt să fac D[o]mnul, cu dreptate,
 Că fără plată nu lasă nice o strămbătate.
 [f. 368 r°] Și-acmu cu toții v-așteptați cu inimă amară,
 111 Cu lacrimi să vă vârtejiți cătră a vo[a]stră țar[ă].
 Vă dzic la țără-vă, drep[t] ce nu sinteți cum vi-i gândul,
 În Memfis, ce la Eghipet pământu călcați în rândul.
 Asculați-mă, Memfiani vestiți și-n slăvit nume,
 Pentr-ale vo[a]stre piramizi, ci să vād multă lume
 115 Undi pri-acii ci v-ați aflat di v-au dăruit D[o]mnul
 Izvodul bun să vă luați precăt puteți tot omul.
 Di patima lui Filogon foarte să v-aveți teamă!
 Strămbătatia, pre cāt puteți, urăți fără de samă!
 Părăsiți strămbătății, nu asupriți săracii,
 120 Nu despoereți pre [mi]mișei, nu faciți, cum fac dracii!
 Căutați, că sinteți învățați lumiei înșelăto[a]re
 Și fără vestia să petrec o[a]menii de suptu so[a]re.

proces, dispută

contracte

*a ține în viață, a
lăsa să trăiască*
al clipei

săraci

trupul, carnea

le este

*regulile: neamuri,
din lat. regula —
statut, apoi,
familiei.

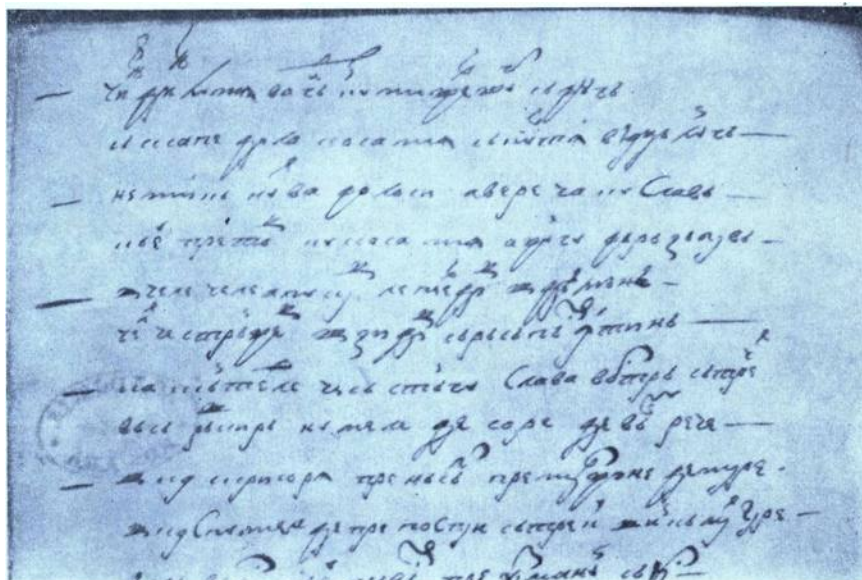
nimerit

filiilor

mă-ntreabă

fericiri
*pălat**locul unde se va
desfășura acțiunea
poezii*

- Și peste toate cite-am zis, toți stați cu mine-n *piră* :
- 70 Nime nu-și bagă-n mintea sa iadul ce-are să-i omoare,
Ci, parc-ar fi lumea a lor, legată cu *urice*,
Așa n-au saț de nimic, tot caută să mănince.
Amar de ei, becisnicii, că nu caută să-și vază
Cum li se scurtă zilele, anii li se-mputinează.
- 75 Alaltăieri, și cea de ieri, și ziua ce vine
Nu le văd că nu se mai întîlnesc să-i *custe* prea lung bine.
Cit *clipitura* ochilor, omul se schimbase:
Fără de milă, n coasa mea va fi tăiat din casă.
Frumsețea nu-i va folosi, că eu nu caut la față:
- 80 Nici mi-e milă de *mișei*, nici de bogați — greață.
Nu pot scăpa ceia ce fug, nici la plai de munte,
Că nechemată merg la toți, intru și pe la nunte,
Cosesc miresele și pe miri, nuntașii de la nunte:
Le schimb și bucuriile-n plîns și-n lacrimi multe.
- 85 Lăutele, cobuzele, la veselii de jocuri,
Cu bocete le primenesc, de plîng în toate locuri.
Pielîța albă, rumenă, și fața mingioasă
De vîrsta cea tinără o fac de-i viermănoasă.
Și pieptul acel desmierdat — dragoste și dulceată —
- 90 Îl fac de este-mputit, de *țîu* de dinsul greață.
Case, *răgurile*, -mpărații și lumi, precum se cade,
Cu dreptate, Dumnezeu de pe pămînt le rade.
Dar voi, astăzi, stați încă și fiți fără de frică
Cei care v-ați *prilejit* pe-aici, nu vă temeți de nimică,
- 95 Că acum Domnul m-a trimis nu să vă fac scădere.
Părinților, *coconilor*, fiți toți cu mîngiere!
Scrișă vă este celor buni să trăiți lungă viață,
Și-n cer, pe lîngă Dumnezeu, să priviți sfînta față.
Acum, *mă-ntreabă* ce va veni la casa cea naltă,
- 100 Vestită-n multe *fericiuni* și-n frumoasă *polată*:
Pînă-n ziuă, să omor pe-mpărat și pe fiică;
Să i se curme slava lui, să fie într-o nimică;
Pentru greșeli ce-a făcut, pe mina mea să cază
Și numele lui cel vestit din lume să se rază.
- 105 Și pe-un viteaz, ce-i de rod bun, singur ca o mlădiță,
Împărăția răsturnînd, nu-l las de rămășiță.
Aceasta m-a minat s-o fac Domnul, cu dreptate,
Că fără plată nu lasă nici o strîmbătate.
Și-acum, cu toții v-așteptați, cu inimă amară
- 110 Cu lacrimi să vă-nvirtejiți către a voastră țară.
Vă zic la ce țară vă-ndrept pe cei ce nu sinteți cum vi-i gîndul:
În *Memfis*, ce-i la Eghipet, pămîntul călcați cu rîndul.
Ascultați-mă, memfiani vestiți și-n slăvit nume
Pentru-ale voastre piramizi ce se văd de multă lume,
- 115 Unde pe-aici v-ați aflat de v-au dăruit Domnul,
Izvodul bun să vă luați, precum puteți tot omul!
De patima lui Filogon, foarte să aveți teamă!
Strîmbătatea — pe cît puteți — urîți-o fără de seamă!
Părăsiți strîmbătățile, nu asupriți săracii,
- 120 Nu despuiați pe mișei, nu faceți cum fac dracii!
Căutați — că sinteți învățați — la lumea înșelătoare:
Și fără veste se petrec oamenii de sub soare.

- De nuntă și de veselii împăratul gătează
 Și-ș giurueștea cu năroc dzile bune să-și vadză
 125 Și pre dănsu topsăc și cu foc asupra-i să lucrează,
 Niște copile tinere cu mo[a]rte vor să-l piardză.
 Încă și ceia împărați ei stăpănesc în lume
 Putere mia toți o cunosc și știu și de-a mieu nume.
 [f. 368 v°] Cini din lume va gândi cu meștersug să fugă,
 130 Să scape de la co[a]sa mia, să custe viață lungă,
 Nemică nu-i va folosi avere ăa cu slavă,
 Că eu pre toți, cu co[a]sa mia, agiungu fără zăbavă.
 Și cele ce le apucați, le pierdiți și de-a mână
 Cele ce străngeți și zidiți să răsăpasc în tină.
 135 Ca scănteile ei să stăngu, slava vo[a]stră să treci.
 Vi să rășchiră numele de so[a]re, de vântu rece.
 Și ca scrisoria pre năsăp, pre margine de mare,
 Și ca spumele de pre pospai să trecu și-nă mai tare.
 Dară vă las, că eu prăvăsc pre hatmanul să ias[ă]
 140 Cu repede, către mo[a]rte în iad să-i aflu casă.

* * *

Și pre-mpăratul Filogon de-a sa nesocotință
 Ce nu vru cătră fiică-sa să-nto[a]rcă cu priință
 Că nici-ntii nici apoi n-au făcut socoteală

*il otrăvește, din
lat. intoxicare*

oă trăsiancă

*se resflă, se
risipesc*
scrierea
*pulbere fină
de nisip*

repeziune

- De nuntă și de veselii împăratul gătează
Și-și juruiește cu noroc zile bune să-și vadă,
125 Și pe dinsul îl *tăpsecă* și cu foc asupra-i lucrează
Niște copile tinere, cu moarte vor să-l piarză.
Încă și-acei împărați ce stăpinesc în lume
Puterea mea toți o cunosc, și știu și de-al meu nume.
Cine, din lume va gândi cu meșteșug să fugă
130 Să scape de la coasa mea, să *custe* viață lungă,
Nimica nu-i va folosi averea cea cu slavă,
Că eu pe toți cu coasa mea îi ajung fără zăbavă,
Și cele pe care le apucați — le pierdeți, și din mină,
Cele pe care le stringeți și le zidiți — se risipesc în tină;
135 Ca scintele ce se sting viața voastră se trece,
Vi se *rășchiră* numele de soare, de vintul rece,
Și ca *scrisoarea* pe nisip, pe margini de mare,
Și ca spumele de pe *pospai* se trec, și-nică mai tare...
Dar să vă las, că eu privesc pe hatman așteptându-l să iasă,
140 Cu *repede* către moarte, în iad să-i afli casă.

* * *

Și pe-mpăratul Filogon, asemeni, pentru-a sa nesocotință,
Ce nu vru către fiica-sa să se întoarcă cu priință;
Că nici întâi, nici apoi n-a făcut socoteală

- 145 Spre Panaret, fiu de-mpărat, ce-l pierdu cu sminteală,
 Și cinste casii și-au pierdut pentru nesocotința
 Și viața sa; și hiică-sa pierdu cu nepriința.
 Așe periră tute trei, ginerile și hiică,
 Ierofila ghizdava, tatăl în clipa mică
 [f. 369 r°] Socrul tăia pre ginere, fiică-sa pintru mire
 150 S-au umorit și tatăl ei, tus-trei, într-o perire.
 Decii, tot omul pre pământ tot ceas să socotească
 Sa slujască lui D[u]mnedzău și bine să gindească!
 Cu priință de-apro[a]pe lui și-n curată nedejde
 154 Să să ro[a]gea lui D[u]mnedzău să scape de primejde!

Aciaste versuri sintu pentru Filogon împăratul di Eghipet, carele murindu-i împărăteasa, i-au rămas o hiică, Ierofila, pre numele maică-sa și o creștea tată-său, aștiptându-i nărocul. Ș-având dese războ[a]le și neodihnă de doi d[o]mni puternici de la Africa, crescând pre un cucon nemerit de împărat și neștiut, și fiind den împărații Africai care perisă, ș-acei cucon să amistuis[ă] neștiut. Nemirit la Filogon și crescut și deprins cu războ[a]le, stătu hatman la Filogon pentru vitejie lui, și băte de înfrângea pre toți. Și stătu paci lui Filogon de cătră toți pentru vitejie lui Panaret.

- [f. 369 v°] Și crescându-i hiică-sa de măritat, o peția 2 tineri crai; iar Ierofili cu hatmanul Panaret, fișorul de împărat, neștiut, cu taină era amândoi împreunați și dragi. Și oblicind bătrânul, nu vru să-i erte, ce umoră pre ginere și fiică-sa să giunghe de-asupra mortului.

Iar pre împăratul, manca hiică-sa și cu ro[a]bele l-au dus gios din poli-mari și l-au umorât, că venise să-și vadză mo[a]rte hiică-sa.

Codi[n] GRECE[ANU] stolnic la Ia[și] 1763.

Transcrierea textului din chiriliță Rodica IOVAN

«MODERNIZAREA» VECHILOR TEXTE DE LIMBĂ ROMÂNEASCĂ?

PENTRU A ÎNLESNI TUTUROR
 cititorilor contemporani cursivitatea lecturii și
 accesul nestinjenit la ideile unui text bătrîn, în
 care, în dese locuri, strălucesc diamantele reușitelor
 stilistice, am purces — deși cu destul preget, seamă
 fiind de păcatul de imizațiune în «laboratorul
 poetic» al unui defunct ilustru — la o anume
 «modernizare». Mai degrabă, o «simplificare»,
 ce-a constat, fie, citeodată, din înlăturarea unor
 piedici de ortografie, de punctuație (mai rar, lexi-
 cale și sintactice — modificarea topicii, de pildă),
 fie, altădată, din adăugarea cite unui cuvînt,
 menit a lămurii un înțeles obscur sau a întregi o
 sintagmă prea sibilînă ori o locuțiune a vremii,
 deplin împede atunci, uitată astăzi.

Romulus Vulpescu

*omor!

- Spre Panaret, fiu de-mpărat, *pe care-l* *pierdu* cu sminteală
145 Și cinstea casei și-a pierdut, pentru nesocotință,
Și viața sa, și pe-a fiică-sii, pierdu cu nepriință.
Așa pieriră tustrei, ginerele și fiică
— Ierofila *ghizdava* — și tatăl, *în clipă mică*:
Socrul tăie pe ginere; fiica sa, pentru mire,
150 S-a omorît; și tatăl ei la fel, într-o pieire.
De aceea, tot omul, pe pământ, *în* tot ceasul să socotească
Să slujească lui Dumnezeu și bine să gindească,
Cu priință de aproapele lui, și-n curată nădejde
Să se roage lui Dumnezeu să scape de primejde!

frumosa

într-o clipă

dispăruse

lupta

*capătă, avu
parte*

descoperind

dolra

*pridvor cu
stîlpi*

- Aceste versuri sînt pentru Filogon, împăratul din Egiptet,/
carele, murindu-i împărăteasa, i-a rămas o fiică,/
Ierofila, pe numele maică-sii, și o creștea tată-său,/
așteptîndu-i norocul și avînd dese războaie și neo-/
5 dihnă *dinspre partea* a doi domni puternici din Africa,
crescînd *el, Filogon*/, un cocon, nimerit *a fi*
de împărat și neștiut *a fi atare*, și/ fiind coborîtor din
împărății Africii, care pieriseră, și-acel/ cocon se
amistuisse neștiut. Nimerit la Filogon,/ și crescut și
10 deprins cu războaiele, stătu hatman/ la Filogon pentru
vitejia lui, și *bătea* de-i înfrîngea/ pe toți. Și-i
stătu pace lui Filogon *dinspre partea tuturor*/, datorită
vitejiei lui Panaret. Și crescîndu-i fiică-sa/ de măritat,
o peșeau doi tineri crai; *dar* Ierofila,/
15 cu hatmanul Panaret, feciorul de împărat neștiut, cu taină/
erau amîndoi împreunați și dragi. Și *oblicînd*/
bătrînul, nu vru să-i ierte, ci-*l* omorî pe ginere,/
și fiică-sa se *înjunghie* deasupra mortului.//
Iar pe împăratul *Filogon*, *manca* fiică-sii și cu roabele
l-au/ dus jos din *polimari* și l-au omorît, că venise
să-și vază moartea fiică-sii.

Transcriere modernizată de Romulus VULPESCU

Modernizarea
vechilor texte
de limbă
românească?

Aceste *adnosuri* au fost tipărite cu un *corp* de
literă diferit, ca să fie puse, în acest fel, în evidență.
Notele marginale glosează arhaisme (în text,
încadrate de asteriscuri) îninteligibile azi.

Textul neștirbit de intervenții explicative poate
fi urmărit în paginile «cu soț».

Semnalez — pentru acel «*lirism al deșertăciunii
plin de mireasmă biblică*» (G. Călinescu, *Istoria
literaturii române de la origini pînă în prezent*,
Fundația regală pentru literatură și artă, București,
1941, p. 53, col. 1) — tema «*nestatorniciei*»
sorșii, a fragilității lucrului lumesc, prezentă
și la Miron Costin, în *Viața lumii*. Și n-o fac
pentru a sugera eventuale influențe între cei doi
scriitori (motivul biblic al deșertăciunii fiind pre-

dilect de secole, mai ales în antichitate și în Evul
mediu occidental, cărturarilor), ci pentru înrudirea
de procedeu, «*expunerea psalmodică a trecerii
împărăților*» (ibidem), și unul și altul prefîrînd
ca la catagrafie, numele de regi și de cezări faimoși
ai trecutului: «*Unde-s ai lumii împărați, unde
ieste Xerxes, Alizandru Machidon, unde-i
Artaxerses, August, Pompei și Chesar? Ei au
luat lume! Pre toți i-au stins cu vremea, ca pre
niște spume...*» (Miron Costin, op. cit., în *Opere*,
ediție critică de P. P. Panaitescu, E.S.P.L.A.,
București, 1958, p. 321, vv. 22 — 24; comp.
Dosoftei, vv. 25 — 44).

R. V.

proză

teatru

critică

Liviu REBREANU un roman cu cheie

După propriile însemnări, Rebreanu a început să lucreze la elaborarea romanului *Șarpele* la 1 august 1917, după stil vechi, deci în timpul refugiei la Iași. (Două săptămâni mai târziu, «la ora trei și jumătate», redactarea lui Ion era încheiată.)

Romancierul încerca să se afirme prin abordarea cu mijloace proprii a romanului sentimental și de senzație, inspirat de data aceasta dintr-un domeniu inedit dar familiar lui — viața scriitorilor români. Ceea ce i-ar fi asigurat publicarea în foileton, așa cum se va întâmpla aproape un deceniu mai târziu cu romanul *Adam și Eva*, sollicitudinea editorilor, un proces de creație mai rapid și un ipotetic succes imediat.

În plus, la adăpostul manierei de roman popular și-ar fi putut îngădui să abordeze o problemă acută a vremii, aceea a intelectuelului care trăiește din scris într-o societate coruptă și strimb alcătuită, în care viața lui se scurge între nevoi mărunte și patimi neizbăvite, iar glasul i se curmă de timpuriu fără răsunet.

La baza intrigii noului roman început urma să se afle o dramă pasională care zguduise profund opinia românească în preajma izbucnirii primului război mondial — aceea a căsniciilor succesive ale scriitoarei Natalia Negru cu poezii Șt. O. Iosif și Dimitrie Anghel, dramă încheiată prin moartea timpurie și tragică a doi dintre creatorii de prestigiu ai vremii.

Liviu Rebreanu îi cunoscuse pe cei doi prieteni și coautori întru A. Mirea încă de la stabilirea sa la București. Familia și intimii romancierului și-l amintesc participând alături de ei la ședințele cenei din casa lui Mihail Dragomirescu. Documentele atestă colaborarea lor la înjgheburile Societății Scriitorilor Români, unde Liviu Rebreanu figurează ca secretar, iar Dimitrie Anghel, până în 1912, ca vicepreședinte. Ceea ce explică în parte de ce în textul păstrat, figurile eroilor masculini sînt mai apropiate de realitate, iar caietul de creație consemnează numele lui Iosif și pe cel al lui Anghel pînă la redactarea definitivă.

În schimb, conturarea personajului feminin al triumfului pare a se fi făcut prin acumularea unor trăsături fizice și psihice eterogene. Ele aparțin tipului comun de femeie fatală sau soție necredincioasă din romanele lui Liviu Rebreanu, de la Rosa Lang din *Ion* sau Ileana

din Adam și Eva, la Nadina din Râșcoala sau Cristiana Belcineanu din Gorila. Nu lipsesc nici ochii verzi evocați mai tirziu în relatarea genezei romanului Adam și Eva, obsedând pe romancier în urma unei întâlniri întâmplătoare pe străzile Iașului, nici scena în care eroina își admiră goliciunea în fața oglinzii, receptivă la aprecierile slujnicii.

Ca și Ion, sau ca și versiunea inițială a Râșcoalei, romanul Șarpele urma să fie divizat, nu fără semnificație, în 13 capitole.

Primul capitol era rezervat prezentării fizice și morale a personajelor principale. Divorțul făcea obiectul capitolului 6; moartea eroului, al cărui prototip era Iosif, intervenea în capitolul 9; tentativa de a-și pedepsi soția și sinuciderea celui de-al doilea soț, în capitolul 11; moartea copilului din

prima căsnicie în capitolul 12. Ultimul capitol avea misiunea de a răzbuna dragostea eroilor și a satisface sentimentul moral al cititorului: eroina eșuează în brațele unui bădăran, posesor al unei înalte situații sociale.

Capitolele poartă, mai toate, titluri de roman foileton: 1. Goliciunea; 2. Primejdia fericirii; 3. Bestia; 4. Îmbrățișarea; 5. Prăpastia; 6. Amurgul și zorile; 7. Chinurile; 8. Roata norocului; 9. Prăbușirea; 10. Iadul iubirii; 11. Revolverul; 12. Bomba; 13. Ochii verzi.

Caietul de creație cuprinde, pe lângă lista lor sau liste de persoane, și o dezvoltare a conflictului cu subcapitole, scene și replici, care denotă mai degrabă vocația unui dramaturg. Pentru primul capitol există chiar două variante. Dăm în continuare «scenariul» detaliat al romanului Șarpele¹:

«GOLICIUNEA

[A] Alina în fața oglinzii. Reveria. Goală. Oglindea i-e o tovarășe. Plictiseala. Mulțumirea de corpul ei.

Iosif aduce pe Anghel și-l prezintă. Tresărire reciprocă.

Scenă între cei doi bărbați: Iosif e mort de fericire, îi povestește cum a întâlnit-o etc. Anghel n-o poate suferi. Când merge acasă îl urmărește vedenia femeii.

Scenă între Alina-Iosif: Ea îl descoasă cine e Anghel etc.

Scenă de iubire Alina-Iosif. — Alina îl mângâie, îi face declarații:

— Urîtule, ce mult te iubesc...

Izbucnește în plîns.

[B] 1. Alina în fața oglinzii. Se admiră. Întinde brațele. Acuma s-a sculat. Plictisită: Of, ce viață... Se gîndește puțin.

Vine Marta, fata în casă. A, tu ești? Pentru tine nu mă mai vopsesc. — Ce nevo[î]e aveți, conia... Frumoasă mai ești. — Da, îți plac?

Bătaie la ușă. Cine-i? — Eu. — Nu se poate. — Nici pentru mine? — Nici, nici. — E conașul, conia. — Dar vorbești cu cineva? — E gelos conia... — Aș, el gelos... (Ea ar vrea un bărbat care să ucidă pentru ea). — Vreau să-ți prezint un prieten. — Cu plăcere... Vin îndată. — Cine o fi? — Vreau să fiu frumoasă...

¹ B.A.R.S.R., Arhiva Liviu Rebreanu, I (1) Ms. 22.

Se vopsește. Vopsindu-se, gânduri.
2. Alina — bărbatul — Anghel. Scurtă.
Efectele reciproce.
3. Iosif, Anghel — vorbesc despre ea,
îi spune tot.
4. Anghel pe stradă, cafenea — mereu
ea. I-e urită.
5. Alina, Iosif — despre Anghel.
Scena de iubire.

PRIMEJDIA FERICIRII

Amănunte din viața și iubirea Alina-Iosif.
Cine vede pe Alina, o pofteste. Mulțumirea lui Iosif.
Fratele lui e amoretat luea de ea, ea îl excită înadins.
Dușmănia tăcută Alina-Anghel.
Alina e însărcinată.

PATIMA

Alina naște o fetiță. Iubirea ei de mamă fără margini, ceea ce n-o împiedică să-și păstreze firea. Iosif culmea fericirii.
Anghel și Iosif colaborează. Anghel musafir zilnic, dar rare întâlniri cu Alina.
O scenă: Anghel vine, o găsește trinită pe canapea, în cămașă, aproape goală. Scenă mută. Se privesc amîndoi. Anghel pleacă fără o vorbă. Frămîntarea. Plînsul.

IMBRĂȚISAREA

Scena dintre Alina-Anghel. Posesia, fără vorbe. Patima Anghel. Ea aceeași.

PRĂPASTIA

Iosif îi prinde. Desperarea. Minciuna ei.

Iosif povestește prietenului nou:
— Oricum ar fi fost, simt doar că o iubesc ... Nu mă iubește? Ce-mi pasă? Eu o iubesc ... Din ce în ce mai mult ... Ea e viața mea. În definitiv iubirea nu caută trecutul ... Care caută, nu-i iubire.

AMURGUL ȘI ZORILE

Divorțul. Gelozia amîndorura. Gelozia retrospectivă a lui Anghel.

CHINURILE

Durerea lui Iosif.
Gelozia Anghel.

Ce poți să faci? Ce poți să faci?

ROATA NOROCULUI

Iosif revine în favoare[.]

PRĂBUȘIREA

Iosif se omoară, deoarece Alina nu mai vrea, iar Anghel închide ușa.

IADUL IUBIRII

Geloziiile lui Anghel. Alina poartă doliu.

REVOLVERUL

Anghel cu revolverul.

BOMBA

Moartea fetei.

OCHII VERZI

Vine porcul. »

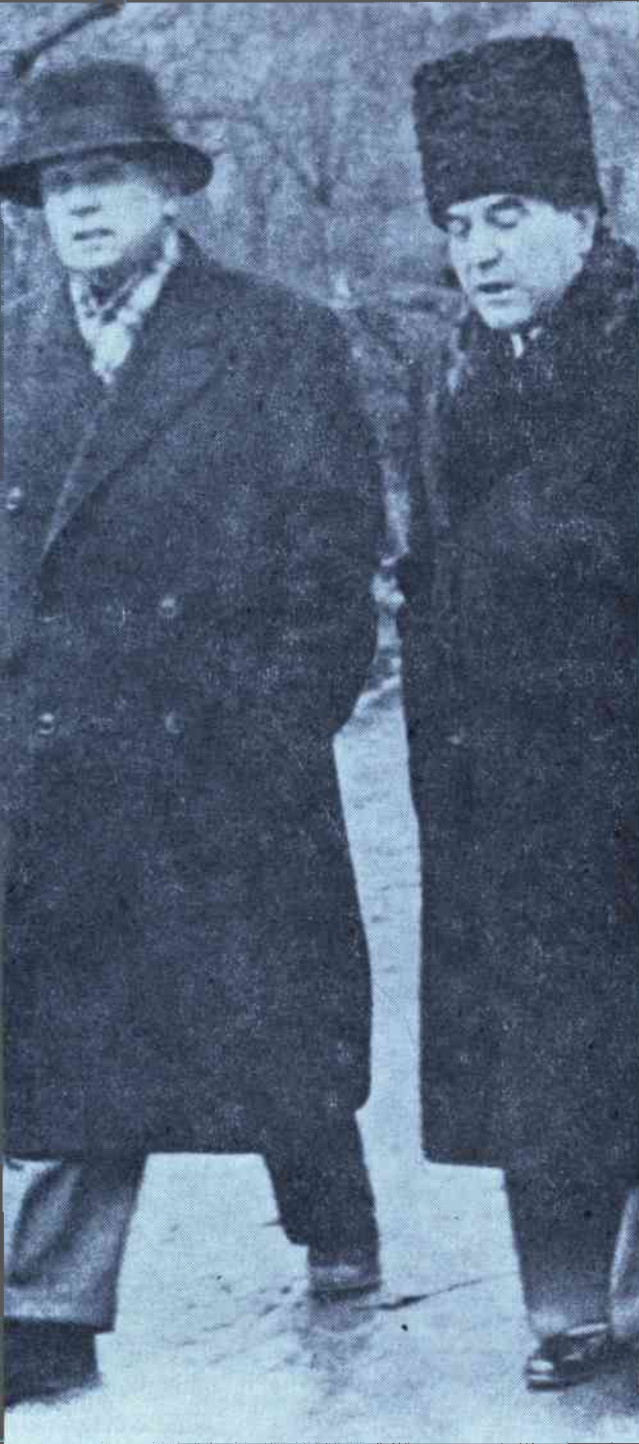
În listele care însoțesc planul romanului găsim subliniate numele de Urban cu explicația alăturată Anghel și Matei Tomșa cu explicația Iosif, iar dedesubt Mugur. De fapt, așa cum vom vedea mai departe, personajul al cărui prototip e Șt. O. Iosif poartă în versiunea realizată numele de Miron Mugur.

În sfîrșit, faptul că însemnările din caietul de creație al romanului debutează cu portretul Șarpelui, cu alte cuvinte al Alinei, femeia nestatornică, cu ochii verzi, poate fi pus în legătură cu mîrturisirea de mai tîrziu a romancierului referitoare la așa zisa obsesie care a determinat geneza romanului Adam și Eva. Plecînd de aici ne-am putea întreba în același timp, dacă nu cumva Rebreanu și-a conceput romanul de care ne ocupăm acum, începînd cu ultimul capitol.

Iată această schiță de portret:

« Alina — tipul femeii, numai corp, fără cap, frumoasă, voinică (— Mie îmi face impresia descori că nici n-are cap, că e un singur și imens morman de carne vie, trandafirică dacă vrei, excitantă, otrăvitoare ...)

Durdulie, ochi verzi ca marea, schimbători.

(Ochii n-aveau o culoare stabilă: în general erau verzi, dar verdele deseori se stingea atât de mult încât de abia se mai deosebea de albeața ochiului, iar alții se întunecea atât de mult încât părea că lucește ca ochiul pisicii în întunec; așa cum erau însă, veșnic ademenau . . .)

Ea nu iubește, de fapt, niciodată. Aceasta nu din perversitate, ci din instinct, fără să-și dea seama. Ea crede că iubește chiar mult și doar uneori își simte sufletul gol, dornic de altceva.»

Faptul că scrisese cu doi ani mai înainte o comedie, *Revolverul*, reluată, publicată și reprezentată mai târziu sub titlul *Cadrilul*, unde tratase tema din *Șarpele* parodistic îi dă romancierului certitudinea că noul roman va putea fi lucrat repede: «Eu scriu mult, fiindcă ceea ce scriu vreau să fie definitiv, *Șarpele* e pe calea cea bună. Capitolul întâi e aproape gata» — își anunța Rebreanu soția, la 6 octombrie 1917. Iar într-o altă scrisoare: «Mi-a venit poftă mare de scris. Să vedem, dau gata *Șarpele*?»

Romanul a rămas însă la faza inițială. În același caiet de creație, se găsesc și însemnările pentru volumul de nuvele *Catastrofa* și pentru povestirea autobiografică *Calvarul*. Iar mențunea: Apostol din listele de nume aflate aici, ne duce cu gândul la eroul din *Pădurea Spinzuraților*. Dacă Rebreanu a abandonat definitiv proiectul *Șarpelui*, faptul se datorește, fără îndoială și apariției după război, sub titlul *Helianta*. Două vieți stinse, și sub semnătura Nataliei Negru, a unei relatări romănțate asupra tragicelor întîmplări cărora le fusese eroină.

Cînd, peste șapte ani, Camil Petrescu îi solicită lui Rebreanu colaborarea la revista „Cetatea literară”, romancierul nu a ezitat totuși să-i încredințeze, spre publicare, subcapitolul I al primului capitol, ca pagini de sine stătătoare. Fragmentul a apărut sub titlul *Resfringeri* alături de *Scrisorile Doamnei T. din Patul lui Procust*.

Un alt fragment din *Șarpele*, poate subcapitolul doi sau trei din capitolul I, și-a așteptat pînă azi publicarea cu mențiunea finală:

«Dintr-un roman care va apare cîndva».

Le reproducem împreună, deoarece se completează reciproc și reprezintă dacă nu singurele pagini realizate, singurele ajunse pînă la noi dintr-una din încercările românești necunoscute, dar pline de semnificație, ale cititorului romanului românesc modern.

Nicolae LIU

LIVIU REBREANU

Șarpele

I. GOLICIUNEA¹

Stătea în fața oglinzii...

Prin perdelele coborâte, se furișau razele soarelui, aurii, îmbrăcînd dormitorul, somnoros încă, într-o lumină blindă, moleșitoare, din care de abia se desprindea patul răscolit. Zgomotul străzii pătrundea ca o aiurare sugrumată, sporind parcă tăcerea adîncă, întretăiată numai de tic-tacul sprinten al unui deșteptător...

Era aproape goală. Cămașa de noapte îi atîrna pe umeri, deschiată de tot, mîngîindu-i corpul, reliefindu-i rotunjimile calde. Părul castaniu, răsturnat pe ceafa-î catifelată, se revărsa în bucle grele printre faldurile de dantele și părea mai curînd negru, alături de albul viu al cîrnii și de luciul mătăsurilor.

Se privea nemișcată, prelung, pierdută. Se admira cu deamănuntul. Era îndrăgostită de sine însăși. În ochii ei verzi, adumbriți de niște gene dese care le înduioșau strălucirea, ardea o dorință veșnică, o chemare nerostită ce părea că tremură mercur și pe buzele umede și puțin întredeschise... Nu se mai putu stăpîni. Șopti cu patimă.

— Alino!

Tresări auzindu-și numele. Glasul i se părea străin. Apoi fața i se umplu de lumină fermecătoare. Zîmbea. Și avea zîmbetul cel mai frumos din București.

Rămase așa cîteva clipe. Gropița în bărbie i se adîncise ușor.

Încet-încet însă, surisul se stinse. Pe frunte i se ivi o cută fină. Se posomorî. Își strînsese cămașa pe corp ca și cînd ar fi cuprins-o frigul. Întoarse spatele oglinzii. Patul larg o privea umilit, ca un rob cu spinarea plecată. Culcușul era călduț încă... Se cutremură.

— Ce viață! murmură suspinînd.

Clipea foarte repede. De-abia își înăbușea lacrămile.

Nu-și dădea seama ce-i lipsește și totuși, se simțea nenorocită. Rîvnea ceva, fără să știe ce? Îi trebuia ceva ce viața ei de azi nu-i putea oferi.

Se măritase de-abia de doi ani cu Miron Mugur, care căuta să-i ghidească gîndurile și să le înfăptuiască. O iubea atît de mult că nici prin gînd nu-i trecea să se întrebe dacă ea îl iubește. Alina simțea instinctiv egoismul acesta și suferea. Siguranța lui o amăra și o micșora.

Se aruncă în pat, cu fața în jos, își ascunse fața în perne. Umerii îi săltau. Plîngea...

¹ Fragmentul a apărut sub titlul *Răsfrîngerî* în 'revista „Cetatea literară”, București, I (1926), nr. 2 (15 ianuarie), pp. 11–12. Paginile de după asterisc apar pentru prima oară.

Ușa se deschise scârțâind ușor. Zgomotul o făcu să-și vie în fire. Sări jos speriată. Cămașa îi alunecă de tot jos de pe corp. Își acoperi sânii cu brațele. Gropile îi erau umede de lacrimi. Se uită rușinată și înfricoșată, ca un copil răsfățat.

— Tu erai, Marto? zise apoi ușurată.

Era fata în casă, care rămăsese uluită văzînd-o așa și izbucni, apucîndu-se cu pumnul de gură, cu o sinceritate prostească:

— Frumoasă ești[,] conîță, nu-ți fie de deochi!

Alina zîmbi, se aplecă repede, își ridică haina. Corpul se îndoi ca o nalbă. Îmbrăcîndu-se zise mulțumită:

— Ce tot trîncănești?... Parcă acum mă vezi înțîia oară... Slavă Domnului, de doi ani de zile m-ai văzut și răzvăzut la toate felurile...

— Io-s de vină dacă te faci tot mai frumoasă? porni fata cu o supărare caraghioasă. Că doar eu n-o să te lingușesc, conîță, vai de mine! Dar așa-i cum zic... Ești picătură, nu altceva. Și cu cît te vede omul mai mult, cu atît te vede mai bine. Ferice de conașu[,] zău[,] cruce! Are o femeie cum nu-i alta în țara românească... Dar lasă că și dumnealui... mai rar bărbat... nu că vreau să mă amestec. Mie ce-mi pasă?...

Îi torui [*sic* !] gura cîteva minute pe nerăsuflete. Alinei îi plăceau vorbele acestea. Admirația îi ungea inima, ori de unde venea.

— Ce folos, Marto, ce folos? zise apoi cînd fata contenî, cu un glas care înadins voia să provoace altă năvală de cuvinte măgulitoare. Ce știi tu ce se zbate în sufletul meu?

— Ce se zbate — mormăi Marta aprinzîndu-se iar. Ce să se zbată? Tinerețea se zbate, conîță... Ea n-are astîmpăr nici răbdare...

Fata oftă. Avea treizeci de ani, dar părea de patruzeci ca toate țărâncile care se ofilesc fără vreme. Tinerețea o însuflețea și o înduioșea, poate tocmai fiindcă ea o pierduse atît de repede. Era confidenta Alinei. O descoperise Miron undeva, pe vremea frigurilor logodnei. Ea a îmbrăcat pe Alina cu rochia de mireasă, i-a făcut bagajele pentru călătoria de nuntă, i-a ascultat impresiile lunii de miere petrecute prin străinătăți, iar pe urmă, de doi ani de zile, îi împarte bucuriile și supărările, grijiile și nădejdiile. Credința adîncă îi era zugrăvită pe față, în glas, în toată înfățișarea. De aceea și Alina avea mai multă încredere într-însa decît în mama și [în] sora sa, care de altfel venea[u] doar s-o vadă din cînd în cînd, pentru că Mugur nu se prea înțelegea cu ele.

Vorbăria Martei avu darul să schimbe gîndurile stăpînei. Își strînse părul, fredonînd, legănîndu-se alene din solduri. Fața i se luminase. Ochii îi jucau mari și luceau ca două nestimate verzi aprinse.

— Să mă gătesc, Marto... Vreau să mă fac frumoasă. Auzi?

— Ce-ți mai trebuie să te faci, conîță? Nu ești?

— Nu, nu... azi trebuie să fiu mai frumoasă... Nu știi de ce... Hai, haida, ce stai așa?

Se așeză în fața oglinzii lălăind, aranjîndu-și mereu părul, cu brațele ridicate. Fata îi aduse cele trebuincioase, se învîrtea împrejurul ei ca un cîine cînd stăpînul pleacă la vînătoare. Îi vorbea mereu, o dojenea să nu dea prea multă pudră, prea mult roșu, că-și strică obrazii. Alina ridea încîntată. Se simțea cuprinsă de o veselie ciudată. Mișca mereu picioarele, parc-ar fi pornit să danseze...

Deodată se auzi un ciocănit în ușă. Tresăriră amîndouă.

— Nu-i voie!... Cine-i? strigă Alina, strîngîndu-și haina.

— Nici pentru mine? răspunse un glas mulțumit.

— Tu ești, Miroane? ... Nu se poate... mă îmbrac.

La ușă afară, bărbatul rîse scurt și stăruî:

— Nici măcar un minut?

— De loc! ... Să nu cumva să intri că mă fac foc! strigă Alina sculîndu-se.

Marta se amestecă, în șoaptă.

— De ce nu-i dai drumul, conîță? ... Lasă-l să intre că doar n-o să te mănince ...

— Ia mai taci și tu din gură — se supără Alina. Nu vezi că sînt goală de tot? Ce vrei, să mă găsească așa?

— Parcă nu te-a mai găsit așa . . . Între bărbat și nevastă nu mai încape vorba de goliciune . . .

Miron auzi șoaptele. Glasul îi tremură cînd zise:

— Vorbești cu cineva, Alina?

— Vezi, îi bagi la gînduri de pomană, clătină din cap Marta.

— Aș, Miron și gelos. Ți-ai găsit — șopti Alina cu un dispreț ușor în colțurile gurii, apoi adăugă mai răspicat: Cu Marta vorbesc . . .

Tăcu o clipă și reluă cu altă voce, dulce, lingușitoare:

— Te superi, bărbățele? . . . Să nu te superi, auzi? Dar sînt dezbrăcată și . . .

— Nu-i nimic, puiule. Cum să mă supăr? . . . Voiam doar să-ți spun că ți-am adus un musafir care îți va face plăcere . . . Un prieten vechi, cel mai bun . . . A picat acuma . . . Țiu foarte mult să ți-l prezint . . .

— O, foarte draguț . . . Scuzați-mă numai cîteva clipe . . . Am să dau zor . . .

— Bine . . . Nu te grăbi de loc . . . Pînă vii tu, noi trîncănim . . . Avem destule să ne spunem . . . La revedere, micuț!

— În curînd!

Alina rămase nemișcată, cu puful de pudră între degete, îngîndurată deodată.

— Vezi, cum mi se împlinesc mie presimțirile — murmură pe urmă mai mult pentru sine. Cine să fie? Cine?

Nu putea ghici. Privirea îi căzu în oglindă.

— Oricine ar fi . . . Trebuie să fiu frumoasă — își zise închizînd ochii galeș.

Marta stătea ca un stîlp, aștepta.

— Ce stai fato — se răsti la ea Alina, brusc. N-auziși că a venit un mosafir? Repede, repede . . . Nu-ți spuneam că trebuie să fiu frumoasă? Dă drumul transparentului² să vie lumina . . . Mă înăbușe întunerecul ăsta.

Fata ridică perdeaua. Soarele năvăli în odaie umplînd-o de raze albe, vesele. Alina închise ochii. Lumina [o] îmbrățișa. Gîndurile îi alergau fără friu, învîrtindu-se neîncetat în jurul unei întrebări care începuse s-o frămînte.

— Cine crezi c-o fi, Marto?

Marta nu răspunse. Se bosumflase³.

*

[f. 1] — Iată imperiul fericirii — șopti Miron Mugur, palid de emoție.

Fața totuși îi strălucea și-i jucau ochii în cap. Cuprins de o așteptare stranie, se uita la Urban cerîndu-i parcă să-i înțeleagă fericirea sau cel puțin să i-o pizmuiască.

Erau în odăița de lucru a lui Mugur, luminoasă, cu mobila ieftină, aranjată cochet de o mîină de femeie și mai ales plină de o intimitate amețitoare. Biroul gemea de cărți, asemenea cîteva etajere și o bibliotecă fără geamuri.

— Stau, mă uit și nu mă dumiresc — mormăi Urban, așezîndu-se într-un fotoliu, lingă masa de scris. Tu, însurat? Mi se pare că visez.

Miron rîse zgomotos, dar puțin gol și prefăcut, ca și cînd îndoiala prietenului l-ar fi jicnit.

— Cu toate astea, uite-mă — se mîndri dînsul cu glasul declamator.

Urban ridică fruntea. Se priviră cîteva clipe în ochi.

— Da, ești de nerecunoscut, parcă ai purta o mască; poate că e masca fericirii! — rosti rar, dînd din cap[,] Urban.

² În text: *transparentului*.

³ Fragmentul care urmează, nepublicat pînă astăzi, se reproduce după o dactilogramă fără titlu păstrată la B.A.R.S.R., Arhiva Liviu Rebreanu, V. *Varia*. Manuscrisul autograf s-a pierdut.

Cellalt rise iar, acuma cu mai multă inimă. Îi plăcea mirarea și mai cu seamă invidia ce o simțea în glasul tovarășului. Murmură cu ochii mari:

— De doi ani sînt omul cel mai fericit din lume... Invidiază-mă, nu mă supăr. Invidia îmi îndulcește plăcerea. Nu te mira de atîta egoism. N-am crezut că fericirea e egoistă. Azi îmi dau seama că nu se poate altfel...

— Te-ai schimbat cu totul, ești alt om — aprobă Urban mereu potolit și încurcat.
[f. 2] — Sînt altul, firește... Ai să-mi dai dreptate și [ai] să înțelegi după ce vei vedea-o pe ea... Dar s-o vezi, e prea puțin. Trebuie s-o cunoști! Numai atunci vei simți poate... Deși fericirea nu e comunicativă. Ți-am arătat cuibul nostru, te-am observat, n-ai avut nici o tresărire. Ce ți-ai zis? O casă ca oricare alta, confort burghez agonisit cu sentimentalism de roman popular... Te-am înțeles. Tu nu poți respira sufletul ei care învăluie fiecare lucrușor din casa asta ca oricare alta. Nu-ți fac nici o vină. Așa aș fi vorbit și eu odinioară. Acum însă tot ce vezi aici îmi amintește neîncetat că ea e aproape, pretutindeni simt urmele privirilor ei catifelate, iar în aer filii și mă mîngieie parfumul ei ca un suspin de dragoste...

Urban ascultă tăcut, cîntărindu-l. Cu cît vorbea, cu atît Miron se inflcăra mai mult. I se iuțeau mișcărilor și lumina ochilor i se umplea de sclipirile patimii. Avea un cap simpatic, deși ceafa colțuroasă și părul zbîrlit și creț. Sub fruntea dreaptă vrîstată de trei dungi adînci, ochii albaștri pîlpiau ca două luminițe sfioase de candelă, dîndu-i o înfățișare de blîndețe permanentă.

— Ți-ai ras mustățile? întrerupse brusc Urban.

Miron se opri uimit și aproape jicnit. Răspunse totuși zîmbind:

— Da... Iacă, eu și uitasem, de aceea m-a mirat întrebarea. Mi se părea că nu asculți... Le-am ras. Alinei îi place mai bine cum îmi șade fără mustăți...

— Alina, da... murmură Urban mîngîindu-și bărbuța castanie cu amîndouă mîinile, parcă ar fi vrut să o apere de o primejdie.

Întreruperea însă astîmpărase însuflețirea celui[f. 3]lalt. Se lăsă pe un scaun. Tăcură un răstimp ocolindu-și privirea. Apoi Urban reluă:

— Erai închis odinioară, trebuia să-ți scoată omul cu cleștele vorba din gură... Iar acum ai devenit guraliv îndată ce vine vorba de... N-am priceput cum ai amuțit deodată. Te invinuiam că nu știi să prețuiești prietenia. Nu-mi închipuiam că...

Mugur se însenină iar.

— Nici eu nu-mi închipuiam, mărturisesc! Dar s-a întîmplat și mulțumesc lui Dumnezeu că s-a întîmplat.

— Aștepti să te trag de limbă? făcu Urban deodată aproape ursuz.

— Vrei să-ți povestesc? se bucură Miron. Te previn că e tot ceea ce se poate mai simplu... Cîți ani sînt de cînd ai plecat tu în străinătate? Trei... da... Rămăsesem stingher. Îmi lipsea cumplit prietenia ta. Nu știi cît sînt de sălbatec. Am trăit aproape un an de zile ca un sihastru. Am scris mult în vremea asta. Pe atunci te bombardam și pe tine, îți amintești, cu scrisori kilometrice la care tu răspundeai din cinci în cinci[,] cu cîte cinci rînduri. Ce vrei, tu ești altă fire... În sfîrșit! Îi cunoști pe Tătaru, nu? Descoperitorul și protectorul meu cum îi place lui să se înfățișeze. Izolarea mea se vedea că a început să-l îngrijoreze. Atunci și-a pus în gînd să mă scoată în lume. Pe unde nu m-a purtat? Prin cîte case? Eram numărul lui de atracție: « Pofțiți, cel mai mare poet al noii generații! » Îmi era rușine, dar trebuia să mă supun. Așa m-a fîrțit odată și la Universitate. Aranjase o lecție specială să vorbesc despre poezia mea, iar drept ilustrație, eu aveam să citesc din operele mele în fața studenților. A fost un [f. 4]chin tantic. Citesc infam. Nu-s actor. Eu simt și scriu și atît... Totuși m-am executat. Pe urmă[,] Tătaru mi-a prezentat pe băieții, care zicea dînsul, mă admiră. Ce să-ți mai spun? Un fel de teatru prost și anost... Dar mi-a prezentat și o studentă. Era Alina mea. M-am zăpăcit. Se uita la mine și zîmbea. Tu însă n-ai văzut-o și n-ai putea înțelege... Nu i-ai văzut nici ochii, nici zîmbetul... Din clipa aceea s-a isprăvit cu mine. Am început să rog eu pe Tătaru să mă ia la seminarii, firește numai ca s-o pot înfîlîni. Ea a simțit că vin de dragul ei. Era foarte modestă, foarte

simplă. Tătaru îmi spusese că era o studentă bună, printre cele mai silitoare... Mă învîrteam prin Universitate ca un zezec, toată ziua. Trebuia s-o văd cel puțin, altfel să fi î[n]nebunit. Dar eram atît de timid că așteptam parcă să se apropie de mine. Nu știam cum se cucerește o femeie... Într-o zi apoi mi-am luat inima în dinți și am pîndit-o la scară. Tremuram de sîială și de nerăbdare. Cînd am văzut-o singură, m-am oferit fără să-mi dau seama s-o întovărășesc pînă acasă. A roșit și a primit. Toată vremea mi-a cîrîpît despre poeziile mele. Le știa pe dinafară și mi le recita cu glasul ei metalic care-mi răsfața inima. Eu tăceam și nici s-o privesc nu îndrăzneam decît pe furiș. Pe urmă s-a topit la o poartă, în fața unei căsuțe cam dărăpănate, într-o stradă din dosul gării. Mi-a întins mîna. I-am apucat-o cu amîndouă și am izbucnit prosteste: «Domnișoară, vrei să fii nevasta mea?» Nu știu ce mutră voi fi făcut, dar răspunsul ei îmi sună și acum în urechi, neprefăcut, dulce și duios: «Vreau»...

Atîta a fost. S-a hotărît. I-am sărutat mîna de vreo zece ori pentru acel «vreau» mîntuitor. Și exact peste două luni ne-am cununat. Tătaru ne-a cununat.

[f. 5] Miron tăcu, își petrecu degetele prin păr și începu deodată să umble de ici-colo prin odaie, cu obrazii palizi și genele umede, ca și cînd ar fi vrut să-și ascundă tulburarea ce-l cuprinsese retrîind clipele care au pus temelia fericirii lui de azi.

— Bine, bine, asta-i poezia — zise Urban mereu rece și puțin disprețuitor. Dar proza? Dacă n-aveai tu singur ce să mîncîci, cum te-ai încumetat să-ți iei o tovarășe de post?

— Iubirea-ți dă toate îndrăznelile, și te face să uiți sărăcia... răspunse Mugur, oprindu-se în fața lui parcă ar fi așteptat întrebarea și ar fi avut răspunsul pregătit de mult. Adevărat[,] era o nebulie să încurci o fată tînără într-o mizerie fără perspective... Îți aduci aminte unde stăteam, în strada Imprimeriei? Cu chiria veșnic neplătită cel puțin pe două luni în urmă. Și totuși am îndrăznit! Din momentul cînd a zis ea «vreau» s-a făcut în mine o schimbare uriașă. Nu mai eram în joc eu, ci Alina, iar pentru ea aș fi fost în stare, aș fi fost în stare să fur, să ucid, să fac orice crimă... Dacă mi-ar cere Alina să mă arunc din turnul unei biserici, cu capul în jos, fiindcă îi face ei plăcere, m-aș arunca fără nici o șovăire...

— Noroc că nu-ți cere — tuși Urban ironic.

— Noroc — murmură Miron cu un surîs amar. Degeaba, sînt nerozii astea, dar neroziile astea alcătuiesc farmecul vieții mele. Fără de ele n-aș mai avea nici un rost pe lume...

Glasul i se înmuiase și pe față apăruse o umbră. Apoi se cutremură ca să izgonească din suflet un gînd dușman și urmă cu o veselie silită și supărătoare.

[f. 6] — Mi-am dat seama îndată că trebuie să o feresc de atingerea sărăciei. Am simțit că în mizerie nu poate înflori iubirea trainică. Și m-am pus deocamdată pe cerșetorie! Să vezi ce fel de cerșetorie... Aveam două volume de versuri: am găsit editori și le-am vîndut. Am propus altui editor să-i traduc un roman stupid: a primit și am încasat onorariul cu anticipație.

Astea pentru cheltelile preliminare, ca să zic așa. Îmi trebuia însă ceva durabil, ceva sigur... Tătaru a fost incomparabil. A alergat, s-a zbătut și mi-a găsit la repezeală o sinecură de cîteva sute de lei pe lună ca să nu fac nimic. Tot prin străduința lui am fost numit nici nu știu bine ce la Camera Deputaților, de unde primesc de asemenea o leafă lunară. Pe urmă eu însumi m-am oferit să muncesc la un ziar. Am avut noroc și acolo... Iată dar proza! Firește nu mai stau cu ochii în tavan, cîntînd rime miliardare. Muncesc mult, dar muncesc cu drag, ca niciodată. Toată ziua robotesc la redacție, iar seara scriu pentru sufletul meu. Nu cunosc bucurie mai mare decît cînd pot face vreo plăcere Alinei mele. Pentru ea trăiesc... Am uitat să-ți spun că am fost și în călătorie de nuntă! Tătaru, nașul nostru, a scos din buzunarul lui o sumă frumușică și ne-a trimis pentru o lună să ne plimbăm fericirea prin Italia... Va să zică[,] vezi, ne-am așezat serios, ca niște adevărați burghezi...

Urban clătină din cap, nemulțumit:

— Și totuși nu mi-ai spus încă de loc cine-i nevastă-ta?

— Cum adică? se miră Miron.

— Adică ce neam, ce familie? Până acum n-am înțeles decît că e săracă și romantică...

— A, familia! făcu Miron atins. Ce întrebare! Ace[fi.7]eași întrebare o puneți toți, mi-a pus-o pînă și Tătaru... Parcă familia ar avea vreo importanță! Ce-mi pasă mie de familia ei? Nici nu m-am interesat bine, iacă! În cele două luni pînă la cununie, mi s-a șoptit toate grozăviile din lume; că mama ei a fost așa, că sora ei e așa, că tatăl ei a fost așa și a murit așa, că ea e așa și așa... N-am vrut să aud și nici azi nu vreau. Nu mă interesează ce a fost, numai ce este!

— Asta e un fel de a vorbi — se încăpățîină cellalt. Dar cînd e la mijloc femeia pe care o iubești cu adevărat, te interesează toate amănuntele trecutului.

— Nu, nu-i așa! sări Miron parcă l-ar fi înțepat. Nu mă interesează decît ea așa cum este! Crezi că, dacă tatăl ei ar fi fost bancher, aș iubi-o acum mai mult pe Alina?... Tu care ai frați moșieri și deputați, care te mîndrești cu arborele genealogic și ești sigur că strămoșul tău cutare a luptat alături de Mihai Viteazul la Călugăreni, firește că te oprești totdeauna la familie. Dar eu? N-aș fi ridicol să caut strămoșii altuia, cînd pe ai mei nu-i știu? Un biet băiat de țară colea și eu... Cum mi-ar sta să mă apuc acum de strămoșii oamenilor.

— Iubirea nu umblă cu ochii legați, băiete! stăru Urban.

— Da, pentru că are ochii plini numai de iubire și astfel nu găsește nici timpul, nici nevoia să scormonească în dreapta și în stînga, să caute pretutindeni pete de noroi...

Urban își mușcă mustața și se apucă iar de bărbuță. Ar fi vrut să mai zică ceva, dar se stăpîni. [f.8] Miron, aprins, se uita la dînsul și parcă aștepta o împotrivire. Era atît de sigur de fericire, că se credea în stare să înfrunte o lumea întreagă de vrășmași.

Deodată însă Miron tresări și se ridică, șoptind cu fața luminată:

— Vine!... Vine Alina mea!...

În glas îi flutura o vrajă albă.

teatru

critică

proză

Gib. I. MIHĂESCU

don juan de mârșani

«DOSARUL» MANUSCRISELOR DE DRAMATURGIE ALE LUI Gib. Mihăescu păstrează probele unor susținute eforturi și încercări, desfășurate de-a lungul întregii sale cariere literare. Meritele prozatorului au lăsat însă mereu în umbră ambițiile dramaturgului, fragmentele teatrale păstrate putând fi judecate astăzi ca reflexe ale creației epice, ca «exerciții» într-o altă manieră artistică.

Perpessicius (și nu e singurul) atribuia novelistului un anume simț dramatic: «*Concentrarea dramatică a nuvelei* — nota criticul — *se va fi văzut silită să încezească pe distanțele romanului? Observație care ar trebui verificată pe îndelete și chiar la lumina modelelor sale anterioare.*»¹.

Am încercat să discutăm această idee în articolul nostru: Gib. I. Mihăescu — dramaturg velleitar?, publicat în „Manuscriptum” 1(2)/1971, pp. 90—113.

Ne oprim astăzi asupra textului piesei *Don Juan*, bucată mai împlinită, cu valoare oarecum autonomă.

Deși rămasă în stadiu de laborator (nefinalizată sau incompletă?) piesa dezvăluie, totuși, cititorului calități reale de ordin stilistic și compozițional. Așadar, manuscrisul² dezmembrat al unei piese de teatru, al cărui demers artistic s-a cerut recompus din file inegale ca valoare, reflectând un mod dezordonat de lucru.

Actul I cuprinde filele 1—60 (în numerotarea autorului), plus 2 file cu mențiunea: «*Don Juan — continuare*» și este conceput în 5 scene (conform planului notat pe verso-ul filei 54, pe care-l transcriem în notă)³. Celelalte pagini ale piesei se supun ordinii numerice numai după conținut. Din actul al II-lea s-au păstrat doar 2 file.

Trei calități de hîrtie (imprimare de la Ministerul Instrucțiunii și al Cultelor, tipizate în limba maghiară și hîrtie de ambalaj), scrise

¹ Gib. Mihăescu: Brațul Andromedei; Mențiuni critice, III, 1936, pp. 230—236.

² M. L. R., 15247.

³ < Actul I || Cules de viii. || Scena I. Primăreasa. Notărița. | Rămîne via neculeasă. | Între cei doi. || Scena [a] II[-a]. «Geta și» Emil și Diodor și Geta. || Scena [a] III[-a] — Diodor și Adelfina. || Scena [a] IV[-a] — Diodor, Adelfina, Alin. || Scena [a] V[-a] — Diodor, Adelfina | Nu pot să-l sufăr | Dacă l-aș înșela cu nevasta | Nu crezi să poți | Mi-a și făcut curte. | El crește în ochii ei. >

Gib. I. Mihăescu văzut de Dragoș

cu creion chimic, cu fluctuații de redactare (actul al II-lea într-o primă notație), cu puține reveniri și cu transformări de pasaje, dau posibilitatea datării manuscrisului⁴. Primul act, mai atent redactat, păstrează chiar variante la scenele: a 3-a, a 4-a și a 5-a.

În transcriere am căutat să menținem «momentele de atelier» ale textului printr-un sistem de semne, încercând, pe cât posibil, să nu împiedicăm cursivitatea lecturii.

Scăpând de tentația de a confrunta pe acest Don Juan de Mărșani⁵ cu modelul clasic, pentru un cititor cît de cît familiarizat cu proza lui Gib. Mihăescu, se lasă lesne descifrate resorturile comune cu creația lui epică.

Urmărirea cronologiei nuvelei *La Grandiflora* (prima apariție în „*Viața Românească*” nr. 3 și 4/1926, apoi în volumul ce-i poartă numele — Craiova, Editura „*Scrișul românesc*”, 1928) — în raport cu ipotetica datură a manuscrisului piesei, ridică o serie de întrebări în legătură cu textul inițial care a fost mai apoi metamorfozat de scriitor, asupra modului în care personajul principal a fost conceput scenic sau epic.

Am putea spune că *Don Juan* valorifică într-un fel, cu mijloacele dramaturgiei, problematica cunoscută din nuvela *La Grandiflora*, oferindu-ne posibilitatea stabilirii unor identități cu «figura aceluia violent Don Juan de provincie, Manaru» — cum îl numește Perpetuiciuș. Se impune discutată, de asemenea, o evidentă rudenie între acest text dramatic și nuvela respectivă. De altfel, printre

⁴ Pe verso-ul f. 27 a manuscrisului se află răspunsul dat de Ministerul Instrucțiunii și al Cultelor, «Domnișoarei Elena Pantelimoniu», educatoare la o grădinișă de copii sătească. În răspuns este menționat ordinul de numire în postul respectiv, emis în anul 1919. Mențiunea ne îndreptățește opinia asupra elaborării piesei într-o primă formă în perioada 1919—1920, perioadă în care Gib. Mihăescu a fost funcționar la Ministerul Instrucțiunii.

Prima variantă, scrisă cu creion negru, pe imprimale ale Ministerului Instrucțiunii și al Cultelor, cuprinde lista de «persoane», precum și ff. 21—28, în numerotarea autorului.

Varianta a doua, scrisă cu creion chimic, pe hîrtie de ambalaj și pe imprimale de la Ministerul Instrucțiunii pînă la fila 54 (tot în numerotarea autorului) continuă pe tipizate în limba maghiară, fapt care ne conduce la ipoteza continuării manuscrisului la Cluj.

O a treia reluare a textului este probată de intervențiile operate asupra primei redactări.

⁵ Sat de lângă Drăgășani. Pe lista de personaje, păstrată din prima variantă, protagonistul este prezentat: «Alin Glogovan — Don Juan de Mărșani» — specificare ștersă ulterior de scriitor.

«exercițiile» de dramatizare ale scriitorului se află și transpunerea dramatică a nuvelor *Sfârșitul* și *Tabloul*, așa încît, nu este exclus ca reușita nuvelei *La Grandiflora* — deși impusă cu greu în conștiința artistică a epocii* — să-l fi atras pe autor să încerce o altă tratare artistică.

Argumente există — altfel în ceea ce privește subiectul, cît și maniera de lucru.

Aceiași cadru — orașul obscur de provincie («orașel nereședință de județ»), același «decor», aceeași atmosferă bintuită de duhul lui Bachus, fie că acțiunea se desfășoară în «grădina domnului Alexandru Cocosel, la „Grandiflora”», fie într-un chioșc, la cules de vie, în ajunul unui chef cu lăutari. Același personaje și același tip de relații: grupul glumeț de amici, vesel și indiscret, dispus oricînd să comenteze aventurile «Don Juan»-ului, ocolind însă, cu resemnată ipocrizie, în graficul aventurilor, propriul acoperiș. „Don Juan”-ul este sabia Damocles care poate lovi pe oricine și fiecare cîntărește cu grijă amenințarea după calitățile consoartei.

Atenția tuturor este captată de personajul central. Toți sînt buimăciți de jocul înșelător de oglinzi, stîrnit de bănuiala degenerată în gelozie, care-și mută focalul asupra fiecărui personaj. De aici, nucleul dramatic — amplificînd starea de tensiune. Ea declanșează aventurile donjuanești ale lui *Manaru* — în nuvelă. Tot ea emite săgețile-i otrăvite dintr-un punct (*Alin*), rănind vanitatea întregului grup. Sînt în cele două lucrări momente diferite de intensitate și de intensificare a efectelor, realizate cu mijloacele specifice genului.

Sub impulsuri diferite, cei doi eroi se mișcă la fel: *Manaru devine* un «Don Juan» al urbei, replică nouă a fostului «crai» (Ramură) și nuvela se constituie pe expunerea acțiunilor lui. Aventurile lui *Alin* — de fapt, trama piesei — sînt mimate, repovestite; conflictul dramatic se consumă în exterior, în mare parte fiind întreprins de lucruri petrecute cîndva, ale căror reflexe în conștiința celorlalți se arată acum. Procedee, ținînd mai mult de posibilitățile epicului, antrenează evoluția și modul de portretizare ale personajului principal, conturat de propriile-i relații

sau ale celorlalți (comportînd doze diferite de fantastic). În consecință, autorul va lucra mereu cu un unghi scenic redus. În primul act (singurul care poate fi supus unei analize), el intră în scenă cu toate personajele, pe care le retrace rînd pe rînd, menținînd dezbaterea, de obicei între 2—3 eroi.

Paralelismul se poate extinde și asupra unor personaje secundare; pe Zambiloiu, victimă a ravagiilor donjuanești ale lui *Manaru* îl identificăm în Iliuț sau în Griguț — soții «incorporați» din piesă. O mai mare extindere capătă, însă, episodul «conjurației» soților, prilejuind autorului conturarea unui reușit personaj scenic: *Diodor*. Emfatic și belicos, mediocrul «judecător» vrea să uzurpe locul lui *Alin* — pentru a «întrona cultura», provocîndu-l la probe de rezistență intelectuală, dar ignorînd farmecul personal al *Don Juan*-lui, pentru că, oricît ar fi de provincial și fără să poarte semnificațiile eroului clasic, «Don Juan-ul de Mărșani» deține, totuși, elixirul secret al cucertorului de inimi.

Conspirația se soldează cu o bătaie bună (în nuvelă) și o tentativă de răzbunare, cu mijloacele la îndemînă, în piesă (*Diodor*: «oare nu s-a gîndit nimeni să-i facă și lui la fel?»).

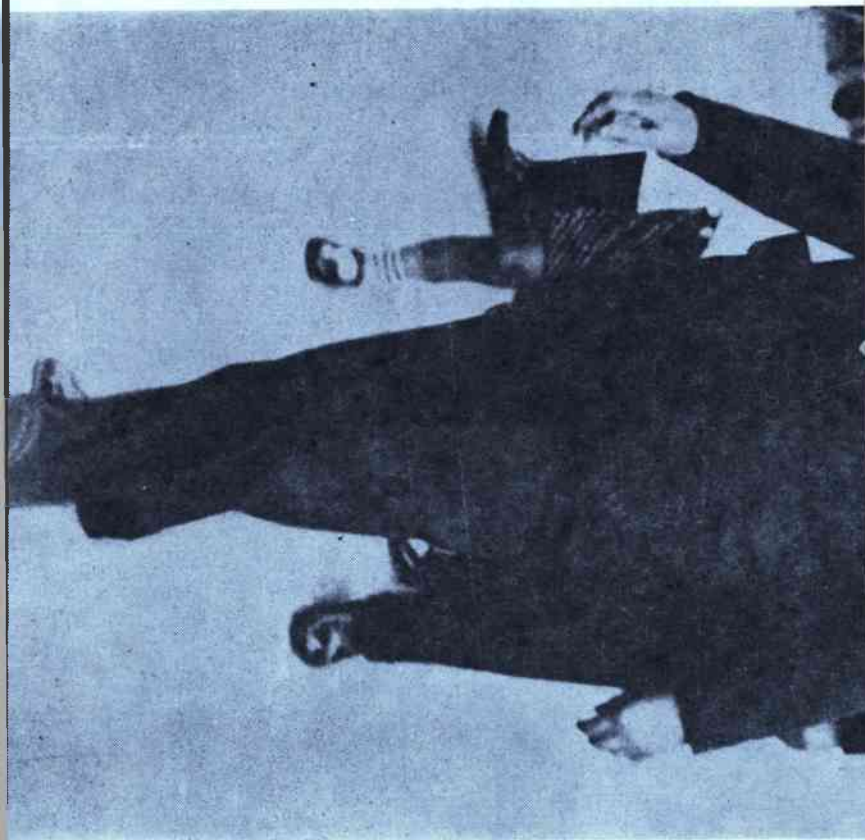
Dar nu schița de conflict ar putea să capteze interesul lectorului, pentru că, în fond, intriga e foarte simplă, ci curgerea părții anecdotice a piesei, susținută pe plan stilistic de un haz suculent. Substanța umorului — care face din *Don Juan* o comedie de moravuri — se extrage atît din comicul de situație generalizată asupra tuturor personajelor, cît și din comicul de limbaj (*Alin-Mălin*, *Diodor-Miodor*; de asemenea, numele străzilor: *Săpîienței*, *Prudenței*), toate exprimate într-o replică vie, firească. Verva dialogului, replica susținută dau textului rezistență dramatică. Remarcabilă este în acest sens prima scenă a piesei (duelul Iliuț-Griguț), sau discursurile bombastice, — stil Cașavencu — ale lui *Diodor*.

Dincolo de aceste puncte de incidență, stabilirea unei ecuații echivalente între cele două texte, nu este posibilă. Care vor fi fost intențiile autorului în ceea ce privește deznodămîntul piesei? Păstrarea aceleiași final ca în dramatizarea nuvelei *Tabloul*, sau modificarea lui, precum în adaptarea scenică a nuvelei *Sfârșitul*?

Diana CRISTEV

* Cf. „La Grandiflora” și dosarul ei critic, în volumul 5 prozatori iluștri — 5 procese literare de Al. Oprea, Editura „Albatros”, București, 1971, pp. 203—232.

Gib. I. Mihăescu în fața Cercului Militar, în 1934

VAL GIORNEL S. A.
PRESTARE
partea plăcere
lucru. Mihaela
15 Mai 1944

GIB. I. MIHĂESCU
Don Juan

[1]

Persoanele

ALIN < GLOGOVAN>, ¹ < Don Juan de Márşani.>

GEORGEL MĂRUNȚEANU

DIODOR TEOHARESCU

BOȚIJERUL TAKE< GAZAN> NĂSTRUJAN

ILIUȚ NĂSTURESCU

GRIGUȚ BERLESCU

D-NA EMILIA GLOGOVAN

D-NA ADELFINA CIULIN

D-NA OTILIA NĂSTRUJAN

< D-RA GETA NĂSTRUJAN>

< UN ISPRĂVNICEL>

FROSINA NĂSTURESCU

GETUȚA BERLESCU

UN ISPRĂVNICEL

---

¹ Text anulat de scriitor.

[f. 1]

ACTUL I

Cules de vii la boerul Take Năstrujan, lângă Mârșani. Amurg dulce de toamnă la început. Conacul în dreapta. În fața conacului, aproape de rampă, scaune de nuiiele < vopsite în alb > vopsite în alb. În stînga chioșc. În fund crama, șoproane cu butoaie; în fund de tot via. < În > În față și la mijloc pajiște, pe care < s > coboară scara conacului. În chioșc servitorii pregătesc masă mare. În fund[,]² animație. Culegătorii vin, depun struguri. < Sunet de butoaie > Linul și teascul în activitate. Răsunete prelungi de butoaie < isbite > lovite.

[Scena] 1

Alin, Georgel, Diodor, Iliuț, Griguț, < Take Nă >, Bo[i]er Take. (Pe scaunele albe de nuiiele din [f. 2] fața conacului)

ALIN: < În ușă > . . . în ușă neconținut boc, boc, boc. Bătăile se înțețeau. „Deschide nevestă, n-auzi!” Primăreasa se prăpădea: „Ce să mă fac[,] domne Aline, ce să mă fac[,] domne Aline?” „Hai de-i deschide”, îi zic. „Aoleo, cu dumneata aci?” — Aveam planul meu. O trăsăi mai mult moartă în tindă. Și deschisăi ușa din dreapta. — „Eu m-ascund aici” îi < spusei > zic. „Tu du-te, deschide-i și să-i spui că ai auzit sgomote prin casă . . .” — Săracan de mine, păi dacă dă de dumneata. — „Proasto, tu fă așa cum spun eu. Altfel el tot caută. < D-asa > Da, așa . . . să creadă că < am fost > sunt hoț-“

[f. 3]

DIODOR: (ironic) < Mă rog, dar > Se vede că v-a zăpăcit rău < venirea > ((de tot))³ apariția primarului de vreme ce ați uitat < de fereastră >, că se poate sări și pe fereastră . . .

² Parantezele drepte aparțin editorului.

³ Modificările ulterioare ale autorului sînt cuprinse între duble paranteze.

ILIUȚ: Ba se vede că n-ai fost ((d[umnea]ta)) la Răstoaca. Are primarul <două rinduri de ză> cite două rinduri de zăbrele, la fiecare geam. ALIN: Împing pe <notăriță> primăriță până la ușă. Ea tremura și vrea să fugă înapoi, în odaie.

— „Stai, fă[.]” că te omoară hoțomanu’... stai aci și fă cum îți spun eu... „Ha[.] Ileană, focu’ și minia lui Dumnezeu, că te mănincă de vie...” urlă deodată bărbatu-său...

Eu bătui în ușă dinăuntru [f. 4] înspre afară. Micșorai glasul. „Tu ești[.] Năstase...” „Eu, minca[-]te-ar toți dracii, de ce nu deschizi[.] nevăstuico, cine e la tine...” — „Taaaci[.]mă, nu mai urla așa... că nici eu <nu șt> nu-ș’ cine e... da s-a închis în <cas’ a mare> cas’ a mare și-mi jefuiește zestrea.” — „Ce zici[.] scorpie?” o muie el puțin... — „Taci[.] măi, că iese și mă omoară. Eu credeam <că-i unu’ de-ai lui, că-i> ((că ești tot!)) vreun ((hoț!)) de-ai lui... Iaca-ți deschid... <Să te duci cu> binișor... <mă duc și repede la pușcă... bătu-m-ar Dum-Pușca e la el acolo în cas’ a mare... mormăi el de afară injurând... da’ ia toporu’, toporu’> — „Mă, da nu mai nimeresc ((de frică)) mă prefăcui <că>... greșind cheia. <Aoleo> Și imitând glasul țărancelor tot gemeam: „Aoleo[.] Doamne, Dumnezeule, aoleo, Doamne, Dumnezeule, da’ eu ce să mă fac, bo[i]erule”, scinci de lângă mine primăreasa... — „Taci și deschide”, o împinsei eu [f. 5] la ușă...

DIODOR: Mă scuți că te ntrerup iarăși[.] domnule! Povestea d-[umi]tale se apropie foarte mult de verosimil, însă sunt unele lipsuri, care întregite, ar face din ea o frumoasă <anecdotală... și/ Grigut> și veritabilă anecdotală.

GRIGUȚ: Ai avea aerul că nu crezi[.] domnule Diodor...

DIODOR: Vreau să spun, bunăoară, că primarul, admitând că n-ar fi distins dialogul șoptit din dosul ușei, dintre domnul Alin și primăriță, în schimb ar fi putut bănuși că <hoțu’> [f. 6] un hoț nu-i chiar așa de prost incit să nu tragă cu urechia <la> ce se petrece în restul casei în timp ce el operează...

BO[I]ER TAKE: Apoi nu știi cum vine acolo, casa primarului...

DIODOR: Îmi dați voie...

BO[I]ER TAKE: Pardon, <hoțul> presupusul hoț nu putea opera decît în casa mare, un fel de salon al țărănilor, unde-și <țin ei> [țin] lucrurile mai de preț. ((Casa)) <la> primarul((ui)) din Răstoaca ((are o tindă la mijloc, două odăi în dreapta și două în stînga. Alin și primăreasa au

ieșit din dreapta, iar presupusul hoț trebuia să opereze în odaia <din stînga> cea din fund, în partea din stînga.)) Fiind deci, încă o odaie <cameră> între casa mare și tindă.

[f. 7]

DIODOR: Pardon, admitînd chiar acest punct... și nu mă îndoiesc că <curajul> indiscutabilul curaj al d-[omnu]lui Alin l-ar fi pretat [sic!] la această situație dificilă, dar cred că primarul ar fi căutat să se armeze <din> de afară... <se mai putea să aibă o> cu vreo secure cu ceva; se mai putea întimpla să aibă un pistol la briu, așa că mi se pare că d[omnu]l Alin a procedat cu prea multă ușurință, ceea ce nu face cineva, avînd în <pers> vedere pielea proprie, care pentru orice individ e mai scumpă decît orice...

ALIN: Apoi[.] domnule <Diod> Miodor...

[f. 8]

DIODOR: Diodor...

ALIN: Sau așa... Cam cum ai fi procedat dumneata în locul meu [?].

DIODOR: O[.] cu totul altfel...

ALIN: Dar cum? <Pard>

DIODOR: M’m...

ALIN: Pardon, să vedem, admitem că erai în locul meu, zăbrele la toate ferestrele, cu primărița în casă, primarul cu armele pe care le spui, bătînd furios la ușă... Te rog...

DIODOR: Hă... păi... în orice caz [f. 9] <da într-adevăr era> ((mă rog, recunosc)) situația era <dificilă>... ((într-adevăr)) oribilă... totuși... s-ar fi putut găsi, cred, ceva... ((În general, în astfel de situații grele, omul rămîne fără inițiativă; ar fi fost mai verosimil dacă...))

ALIN: <Vezi că <nu>⁴ n-ai ști să scapi de o astfel de împrejurare [?]> Ascultă colea la mine, ca să știi cum să procedezi <în împrejurări la fel> cînd îți se va întimpla la fel. Dacă îți se va întimpla vreodată... <Domnule> să știi de la mine: mai furios>

Rămîneam fără inițiativă. Bravo[.] domnule, asta s-o faci d[umnea]ta de dragul verosimilului... Însă dacă îți se va întimpla cîndva ceva la fel,

⁴ Dublele paranteze unghiulare indică ștersăturile autorului în interiorul pasajelor anulate.

ceea ce nu cred, să știi de la mine: mai furios e un <b> soț înșelat, decît un cetățean care surprinde hoțul în casă. Eu cred că pentru primar, a fost o surpriză plăcută vestea nevesti-si[i]... Așa că, în loc să dea buzna pe ușă, a intrat cît se poate de precaut... apoi a trîntit ușa de pîrete de la odaia <care desparte> dintre tindă și casa mare, dar n-a îndrăznit să intre... eu [f. 10] stam în dosul ușii între pîrete și ușa ce-mi trîntise în nas... a ezitat el, așa, ca la vreun sfert de ceas... apoi a intrat binișor... și s-a apropiat de ușa <de> de-a doua de la <sal> casa mare. Dintr-un <salt> salt l-am și apucat <pu> de gît și l-am și pus jos...

DIODOR: Altă neverosimilitate: <de> (Murmure) Mă rog, pardon... De ce la urma nermei, n-ați profitat de faptul că țăranul n-a fost tocmai (apăsînd cuvintele) așa de precaut să dibuie în dosul ușei, înainte de a înainta... cu toate că ar fi putut aduce și o lumină...

ALIN: Pentru că <nu> eu nu prea sunt așa de prompt la fugă[,] domnule[,] și pentru că bănuielele lui împotriva nevestei ar fi putut să se întoarcă. [f. 11]

Pe cînd așa, după ce l-am trîntit <și> [,] l-am ((dezarmat)) și [i-am] astupat bine cu niște perini, am răvășit pe acolo, am <pus mina pe un șo> svîrlit prin toate colțurile lucrurile ca să închipui încercarea jafului neizbutit... apoi m-am întors la el și i-am pus cuțitul în timplă... Bani! i-am <țipat. Unde-le> șoptit răgușit la ureche... Și înaintea ca el să-mi răspundă, am sărit în picioare și-am luat-o la fugă...

DIODOR: ((Dacă ai făcut așa ai dovedit mult cavalierism[,]) domnule <Alin> Mălin, sau cum îți zice...

ALIN: Cum vrei... n-are importanță.

DIODOR: Totuși, cu toată) falsa ei intenție, [fapta] ar putea fi încă pasibilă de codul penal...

ALIN: <S-a> (([O[,] nu[,] s-a)) prescris domnule, sunt [f. 12] cincisprezece ani de-atunci... și, cum spun, pun-te pe fugă... în crîng m-aștepta vîtafu' cu caii... Eram departe cînd am auzit împușcăturile... A doua zi[,] primarul a venit să-mi povestească spăimîntat, cum l-au călcat hoții... E, acum să vedeți partea nostimă...

<ILIUȚ: Ia, ascultăți, aici e aici.

GRIGUȚ: Domnule Diodor, vă rog eu <nu mai> frumos, nu mai întrerupeți. Vă spun pe onoarea mea, eu... e perfect adevărat ce spune... eu știu tot, toate aventurile omului acestuia...

ILIUȚ: <<Afară de una>> Da într-adevăr>

[f. 13]

NĂSTRUJAN: Ia stai, ia stai puțin. Uite[,] domnule, cu poveștile ăstuia am uitat culegătorii... am plecat...

ILIUȚ: Stai[,] bo[i]er Take, s-auzi, că aici e aici...

TAKE: Ba să mă lăsați în pace, să-mi văd de treabă. Nu începe[,] Aline. Altfel încremenesc aici cu gura căscată la snoavele tele...

DIODOR: Precum văd eu, domnule Alin[,] aveți puteri fascinante prin partea locului[.]

TAKE: Nu începe[,] c-am plecat. Aoleo! Dacă vrei să sfîrșim devreme și să începem tărăboiul la timp. Dacă nu[,] eu[,] uite[,] stau...

[f. 14]

GRIGUȚ: Sfîrșesc ei și fără dumneata[.]

TAKE: Am plecat, am plecat. Mai am poalele de după deal, pe lîngă gard.

Dacă nu le dau zor mi le lasă pe miine. Altă zi, altă plată (Către isprăvnicelul care trece) Ai telefonat, măi? Vin ăia[?]

ISPRAV[NICUL]: Da, boierule... <au și pornit trei> banda lui Costică. Au și pornit trei trăsuri.

TAKE: Cîte[,] mă?

ISPRAV[NICUL]: Numai basul a încăput [f. 15] într-una, bo[i]er Take. Da['] țămbalele...

GEORGE: Cîte cîntărețe, Gheorghe?

ISPRAV[NICUL]: Toate cîteștitele...

TAKE: Hai cu mine să dăm zor la oameni... <Pînă vin> (Clipind ironic)

Pînă vin lăutarii mai zi-le <dumneata> tu cite ceva, Aline... ([i]ese)

Scena [a] 2-a

(Fără Take)

DIODOR: He, he <eu> și eu care credeam că <la> domnul Năstrujan e fermecat <de> cu tot dinadinsul de încîntătoarele <d-[umnea]voastră>

[f. 16] dumitale povești. Precît văd <le ia cam în glumă> nu prea le acordă creditul pe care le-ar merita...

ILIUȚ: Hă, hă, bo[i]er Take nu prea crede multe (face cu ochiul)[.]

GRIGUȚ: Nici n-a avut ce să creadă, vîntul i-a suflat pieziș <pe la urechi> pe lîngă urechi.

ILIUȚ: Ba se zice că i-a intrat pușin și prin ureche, dar i-a dat drumul pe partea cealaltă.

GRIGUȚ: Mare filosof bo[i]er Take. Pe [f. 17] vremea aceea să fi avut el ca la 50 de ani.

ILIUȚ: Și coana Geta 40.

GRIGUȚ: Dar <nu dai pe> n-o dai pe una de douăzeci...

ILIUȚ: Iar Alin al nostru șaptesprezece anișori...

ALIN: He, he... ia, vă rog... Ce[,] nu vă e rușine... Sunteți în casa omului*... Lăsați fleacurile și ascultați colea...

GRIGUȚ: Ei hai, vă rog ascultați... [f. 18] Domnule Diodor, vă rog eu frumos, nu mai întrepeși. Vă spun pe onoarea mea, eu... e perfect adevărat ce spune... eu știu tot, toate aventurile omului ăstaia...

ILIUȚ: Și eu îl iau pe garanție pe domnul Griguț. Da, într-adevăr le știu pe toate, afară de una (clipește <șiret> cu înțâles către ceilalți). [f. 19] <el știe tot, afară de una... domnul Griguț știe tot, toate aventurile lui Alin afară de una (clipește cu înțâles spre ceilalți)>

ALIN (<ti> aruncă o privire întunecată lui Iliuț): ... ee... cum vă spun...

GRIGUȚ (Apăsînd cuvintele): Da, domnule Iliuț, îi cunosc toate aventurile pe care mi le-a povestit ca unui bun prieten... și aș ști să fi <le povestesc> le repovestesc și dumatile <cu plăcere>, de-a fir a păr... afară de una... aceea <la care faci aluzie> <la> ((pe)) care <probabil [f. 20] faci aluzie cu o dezinvoltură care mă uimește...> ((nu eu, dar d-[umnea]ta n-o știi...))... ei bine, pe aceasta nu fi-o voi povesti, oricît m-ai aștia d-[umnea]ta... (clipește spre ceilalți)

ILIUȚ: Păi te cred... (clipește spre ceilalți) Dar <dar> te înșeli, o știu foarte bine.

GRIGUȚ: ((N-ai mai vorbi atunci cu atîta sînge rece.

ILIUȚ (după o scurtă gîndire): <Cum mă crezi> Ce vrei să zici [?])...

* Fila 8 din prima variantă, mai comprimată, după cum indică conținutul, corespunde în versiunea a doua, filelor: 18, 19, 20 și, respectiv, jumătate din 21.

... [sun]tem doar în casa omului. // Diodor: Precum văd eu, dumneata ai fost un fel de Don Juan al Mărșanilor... / Georgel <Mărșan> : și încă ce mai Don Juan[!]/ Alin : Ia să mai lăsăm[,] frate, vorba asta. A fost odată... acum... / Iliuț : Acum ce... Vrei să zici că de cînd te-ai însurat a doua oară nu mai știi nimic de ce se întîmplă noaptea prin tirg? »

GRIGUȚ (după o scurtă gîndire): Ce vrei să zici?)

ALIN (îngrijorat): He, he... da' ce vă e, măi... Ia lăsați... da['] ce <mă> v-am pus contabiliile aventurilor mele... S-a terminat... Ascultați colea sau nu vă mai povestesc... Ce-a fost odată s-a dus... acum tihnă, [f. 21] tihnă și bătrînețe...

GRIGUȚ (<scormonitor> scormonind cu răutate): Zi, acum de cînd te-ai însurat a doua oară, <vrei să> vreau să zic a 3-a oară, vrei să mai zici că nu <m-ar> mai vrei să mai știi nimic de ce [se] întîmplă noaptea prin tirg...

ILIUȚ (la fel): Că adică te-ai lăsat de toate posnele...

GRIGUȚ: Că n-o mai pornești la vinătoare după stinsul <vină> felinarelor...

ILIUȚ (batjocoritor): Că n-o mai <agale> iei agale, citeodată, cînd ceilalți sunt încurcați la [f. 22] Club <spre> pe o străduță liniștită...

GRIGUȚ (rîzind batjocoritor): Cu gîrdușul scund, <te> de-l sări <tot> doar mutînd piciorul.

ALIN: Ascultați, mă lăsați să povestesc sau nu...

ILIUȚ: Ba gardul <acum> e cam înalt... ((dar are o poartă ascunsă))

Exact. O străduță cu nume latinesc, mi se pare că-i zice Prudenței.

ALIN (puternic): Iliuț!

GRIGUȚ: Zi <la> l-ai întîlnit și dumneata pe-acolo, domne Iliuț? Și eu l-am întîlnit...

[f. 23]

ILIUȚ: Și te pomeniști că l-ai fi și pupat...

GRIGUȚ: Desigur, îmi zicea că se duce pe Sapienței și i-e mai aproape drumu'...

ALIN (din ce în ce mai forte): Griguț!

ILIUȚ: Apoi, dragă Griguț, eu știu ce se petrece în mahalaua mea. L-am întîlnit și eu pe acolo... Dar te-nșeli amarnic... nu pe Prudenței se ducea dumnealui la Sapienței[,] ci pe Sapienței la [f. 24] <dumneata> Prudenței... <dacă e pe vorbe>

ALIN: Tăceți odată[,] imbecililor!

<GRIGUȚ: Ce?

ILIUȚ: Pardon>

GRIGUȚ: Ascultă-mă ce-ți spun eu...

[9]

ILIUȚ: Ba ascultă-mă ce-ți spun eu...

<(Tac amindoi, apoi deodată se scoală amindoi privind într-o parte, apoi deodată se ridică)>

(Se uită crunt unul la altul: apoi se scoală amindoi în picioare în aceeași clipă.)

[f. 25]

GRIGUȚ ȘI ILIUȚ: Adică, <ce> vrei să zici?...

ALIN (interpunându-se): Amindoi sunteți doi [sic!] dobitoci...

ILIUȚ: Nu-ți permit...

GRIGUȚ: Și crezi că eu am să-ți permit...

ILIUȚ: Trebuia să nu ți-l permit lui Alin.

GRIGUȚ: <Auzi!> Aaauzi? Ba tu nu trebuia să-ți permiti...

[f. 26]

ILIUȚ: Aaaauzi? (furios) Aa... Pardon... Păi să ne punem de față...

Aline, te rog să lămurești imediat această chestiune.

GRIGUȚ (furios): Și eu <te rog> insist...

ILIUȚ (agresiv): Așa îți la prietenii sinceri...

GRIGUȚ (agresiv): Așa <iubeș> stimezi pe cei ce te stimează...

ILIUȚ (la fel): Înțeleg să te pretezi cu una care...

GRIGUȚ (revenindu-și): Desigur. Să nu faci vreo aluzie nerușinată... măgarule...

ILIUȚ: Măgar ești tu (se reped [f.27] unul la altul)

ALIN (despărțindu-i): Stați! mări gogomanilor! De unde știți voi la cine anume mă duceam eu pe strada Sapienței sau a Prudenței?*

** Reproducem pentru exemplificarea similitudinii de situații și a atracției de exprimare, pasajul corespunzător din nuvelă: «... — Mi se pare, șopti Gorunescu, că-l văzui spre seară apucînd-o pe Tudor Vladimirescu. / — Cum îți se pare? tresări nervos Goruneanu. / — Adică, vorba ta, nu mi se pare deloc... / — Ți s-a părut. / — Nu mi s-a părut deloc. Era pe strada ta și da tircoale cam prin împrejurul tău. / [...] — Adică vrei să spui că eu, întrerupse Gorunescu. / — Nu tu! Goruneanu are dreptate. De citeva zile dă necurmat tircoale pe Regina Maria... / — Trebuie să fii nebun și tu... Păi cînd îl văzui eu pe Vladimirescu. L-oi fi văzut... Eu îl văzui pe Regina Maria, dinaintea porții tale... » Gib. I. Mihăescu, *Nuvela*, vol. I. E. P. L., 1967, pp. 258—259.

[10]

ILIUȚ și GRIGUȚ: Dar nu mi-ai spus mie?

ALIN: V-am spus eu? V-ați timpit complet. Voi ați scornit-o. Fiecare mă întrebați rinjind dacă nu cumva mă duc la nevasta celui alt.

ILIUȚ: Și tu rideai.

GRIGUȚ: Ca și cînd ai fi zis: la ea [f. 28] <mă duc> mă duc.

ALIN: Rideam, firește, parcă trebuia să vă dau vouă cont unde mă duc.

ILIUȚ: Juri că n-ai fost la nevastă-sa...

GRIGUȚ: La vreuna din ele...

ALIN: Asta-i acum!

ILIUȚ (infuriat): Păi nu așa, bo[i]er Aline... Te rog... Aici e onoarea unui om în joc...

ALIN: La urma urmei, <uite> și jur...

<ILIUȚ și GRIGUȚ: Îți mulțumesc nene>

[f. 29]

GRIGUȚ: Juri pe sănătatea...

ALIN (energic): Încetează odată, Griguț. Vouă nu vă e rușine să insistați într-o chestiune... care... în sfîrșit... mi-e penibilă...

ILIUȚ: Dar <mie> trebuie să înțelegi cît de penibilă-mi este mie...

ALIN: Să lăsăm acum... Dacă vă îndoiți de jurămîntul ((meu și vă spun eu, aveți perfectă dreptate — cîcă mai crede cineva acum în jurămînt. Altfel n-aș fi supărat.)) Dar alte probe [nu] vă mai pot da. În afaceri de-ăștia, dacă nu crezi pe om pe cuvînt, <cum> nu înțeleg cum poți să te convingi altfel, de ceva ce te interesează. Luați-vă și voi nevestele la cercetare, slugile... eu ce pot să vă mai spun... Însă vă spun sincer...

[f. 30]

GRIGUȚ: Aline, ești om ca să zic așa, zburdalnic dar... de onoare, mă încred pe cuvîntul tău. Va să zică n-ai fost...

ILIUȚ: <Ne încredem> Da. Spune pe cuvîntul tău de onoare.

ALIN: Acum, v-am spus odată...

ILIUȚ și GRIGUȚ: Îți mulțumesc, nene Aline.

GRIGUȚ (singur): Ești un brav om (îl sîrută amindoi în același timp unul pe-un <parte> obraz și altul pe <alta> celălalt. Apoi se privesc crunt, își întorc spatel [f. 31] și-o ia unul prin stînga și altul spre fund.)

Scena a 3-a

(Fără ei. Vestele le [sic!] apar din fund. Vin înlanțuite, legându-se.)

GEORGEL: Hait! uite-le și jumătățile...

FROSICA⁵: Iliuț!

GETUȚA: Griguț! (Cei doi, <fac semne> fără să întoarcă privirile fac semne de furie din umeri și dispar. Cele două femei s-au apropiat...)

FROSICA (privind dulce la Alin): Dar ce au[,] oameni buni?

ALIN: A... nimic... mofturi[.]

[f. 32]

GETUȚA: Dar parcă Griguț părea supărat.

GEORGEL: Nimic... s-au împuns puțin...

FROSICA: S-au împuns?

DIODOR: A fost doar o simplă neînțelegere[.]

⁵ Repetă numele soției lui Manaru.

— Variantă: [f. 21] Scena [a] III-a / Georgel (bufnește în ris) / Alin: Sst... Mi-e frică să nu se încălzească iar, nebunii... mă duc după ei, mă scuzați... (Iese.) [.] / Scena [a] IV-a / Georgel (când Alin dispărește bufnește în ris): Ei! asta a fost mai nostimă decît toate. Să se împungă încornorații și mai multe nu! Mare om și Alin asta[.] domne[.] Uite, eu stau așa și mă gîndesc și-l admir. Asta om[!] Știi cîte femei a avut el aici[.] în orașul asta? Pe onoare mea dacă am păi pe cap. Nu e nevastă, nu e cocoană să n-o fi avut-o. P-ici, pi colo [f. 22] <Scena [a] III-a> vre-o excepție. Urișenia le-a scăpat! Încolo tot, tot a avut. Tot orașul știe. <Toți bărbații știu de ceilalți și fiecare de sine habar n-are, ca și ăștia: Iliuț și Griguț.> // Diodor: Și cum[.] domne, nu s-a găsit vreunul să-i vie de hac... / Georgel: Da 'cîn' se-necută cu asta, domne! Doboară un taur cu pumaul. E deopotrivă nemeipomenită... / Diodor: Bine, dar mai sunt mijloace. / Georgel: Or fi... dar... pe urmă toți bărbații știu de [f. 23] ceilalți; dar de ei habar n-aveau. Ca și ăștia: Iliuț cu Griguț. Zău, eu stau deoparte și-l admir. Dumneata nu? / Diodor: Eu nu... / Georgel: Un om care a avut atîtea femei...? / Diodor: O fi avut. Dar e provincial rău... / Georgel: Ce provincial[.] domne... da! toate bucurăsele care au vii p-ai... / Diodor: Se laudă. Și pe urmă, admitînd c-a avut atîtea succese la femei nu-i chiar așa de admirat... / Georgel: Ce vorbești[.] domne[?] / Diodor: Fără nici o altă calitate mai [f. 24] nobilă, mai aleasă... un tip incult cu desăvîrșire... / Georgel: Cum incult[?] Că doar are și el șase clase deliceu... / Diodor: Limita studiilor tuturor provincialilor... / Georgel: Dumneata ai ((mult)) mai mult? / Diodor: Firește, un judecător ca mine[.] domnule, trebuie să fie cel puțin licențiat... / Georgel: Nu-i prea așa de mult; uite și eu sunt student la drept; dar așa schimba cu Alin... Pentru femeile[.]

[11]

GETUȚA: Dar pe ce motiv...?

ALIN: <Asta-i acum> A... fleacuri... bărbătești...

FROSICA: ... bărbătești?

GETUȚA: Mofturi de-ale lor politice... Nu știi tu[,] Frosico, cum sunt amîndoi...

[f. 33]

FROSICA: Vai, nici aicea nu se mai potolesc!

GETUȚA: E o nebulie cu al meu. <Tot> Toată ziua: spiritul de castă, spiritul de castă. Tradiția trebuie păstrată... Și dă-i toată ziua cu tradiția și cu <fam> moravurile și cu <familia> onorabilitatea familiei... dar[,] știi[,] m-a plictisit într-un mod îngrozitor...

FROSICA: Parcă al meu nu tot așa; nu îngăduie la nimeni nimic... Dar parcă eu stau să-l ascult? El vorbește și eu mă uit într-altă parte...

GETUȚA: Hai să-i împăcăm.

domnule, pentru femeile[.] în general, așa face minuni. Aici, <converge> în jurul lor, converge, [sic!] domnule, toate străduințele, toate iluziile, toate gîndurile noastre. Ele, [f. 25] domnule, marchează succesul; în jurul lor ne imbulzim... <și uite, și... și de ce învăț> pentru ele muncim, învățăm... și uite, domnule... nici o preocupare... iar Alin stă liniștit, domnule, și ele, domnule, ele... se imbulzesc în jurul lui... / Diodor: Concepții de provincial. Eu[,] care vin de la București, sunt sătul. Caut aici liniștea... Femeia nu mă preocupă deloc... Georgel <Alin>... acum, vorba dumitale, e și el sătul... aici nu le mai bagă în seamă. / Diodor: <Am venit> Cite aventuri am avut eu[,] domnule! Dacă <ave> mai aveam gust [f. 26] de ele, rămîneau la București, nu veneam aici... Georgel: De exemplu[,] Adelfina Ciulin... / Diodor: Vrei să zici că-i fac curte. Așa[.] ca să-mi treacă timpul... Îmi pare rău dacă-ți închipui... și pe urmă din obișnuință eu sunt curtenitor cu femeile... / Georgel: Ei bine, Adelfina Ciulin se prăpădește după el... / Diodor: După cine? / Georgel: După Alin. Și el nici nu vrea să știe... / Diodor: Ba dumneata nu știi ce vorbești... / Georgel: Cum[,] vrei să zici că-i răspunde [f. 27] Alin la tircoalele ei[?] / Diodor: Ce tircoale[.] domne... O fată așa de mîndră... / Georgel: Phf... mîndră... / Diodor: Te rog... / Scena [a] V-a / Geta: Ia mai lăsați discuția... / Emilia: Georgel[.] unde e bărbatu-meu[?] / Georgel: E prin vie. Ca să împace pe... A... să vezi e o nostimădă. / Emilia: Da? Ei, lasă nostimădele lui Alin. Mergi cu mine să ne plimbăm prin vie[?] / [f. 28] Geta: Noi nu mergem[,] domnule Diodor. / Diodor: Da[,] cu plăcere... Dar domnișoara Adelfina... / Geta: E, mai lasă pe Adelfina, mai hai și cu mine... Ce tot ai cu Adelfina... ai, domnule Diodor[?] <Scena [a] VI-a> nu cumva ești amoretzat[?] / Diodor: A, domnișoară, da cunosc astfel de bizarerii. // Scena [a] VI-a.

[12]

[13]

[f. 34]

FROSICA: Haidem. Hai și dumneata, domne Alin[,] să ne ajuți . . .

ALIN: Vai de mine. Nu se poate . . . duceți-vă singure, doamnele mele . . .

<FROSICA> GETUȚA: Cind te rog eu?

FROSICA: Mă refuzi . . .

ALIN: Nu știți ce <repede l-ați> puțin i-ați împăca dacă m-ați duce și pe mine acolo . . .

GETUȚA (apucându-l de-un braț): E, lasă glumele.

<FROSICA> ALIN (Se scoală în picioare): [f. 35] Dar, doamnele mele . . .

FROSICA (apucându-l de celălalt braț): Haideți odată . . .

ALIN: Doamnele mele . . . dar . . .

GEORGEL: Du-te, nene Aline . . . <Auda> Audaces fortuna adjuvat⁶

FROSICA: Ce-a spus . . .?

GETUȚA (ducind amîndouă pe Alin): A, e o vorbă latinească pe care o spune și bărbatu-meu adesea . . . Mi se <vorba> pare că e vorba de <îndrăzneți> îndrăzneală . . .

FROSICA: E nostim de tot . . . <Junele> Copilul sfătuieste pe Alin să fie [f. 36] mai îndrăzneț cu noi (amîndouă rîd).

Scena [a] 4-[a]

(Fără ei)

GEORGEL (după o tăcere mai lungă): Mare om Alin ăsta, domnule.

DIODOR: Mare?

GEORGEL: Uite, eu stau așa și mă gîndesc și-l admir. Țsta om! Știi cite femei a avut el aici în<orașul> orașelul nostru[?]. Pe toate le-a avut. Nu e nevastă, nu e văduvă — și chiar foarte multe fete! <n-au scăpat de el . . . Cele care> Toate au trecut prin patul lui . . . dacă n-a trecut el prin patul lor. Și dacă or fi scăpat citeva [f. 22- prima variantă]*** Urîtenia le-a scăpat! Încolo tot, tot a avut. Tot orașul știe. Toți bărbații știu de ceilalți și fiecare de sine habar n-are, ca și ăștia: Iliuț cu Griguf.

⁶ Proverb latin: *Norocul ajută pe cei îndrăzneți*. Proverbul este citat și în nuvelă (p. 303, ed. cit.).

*** Intrucît f. 37 lipsește din manuscris, am completat textul cu cel corespunzător din prima variantă.

[14]

DIODOR: Și cum, domne, nu s-a găsit vreunul să-i vie de hac . . .

GEORGEL: Da' cin' se-ncometă cu ăsta, domne! Doboară u: t-ur cu pumnul. E de-o putere nemaipomenită . . .

DIODOR: Bine, dar mai sunt mijloace.

GEORGEL: Or fi . . . dar . . . pe urmă toți bărbații știau de ceilalți; dar de ei habar n-aveau. [Se prefac] [f. 38] toți că n-au habar. Cum i se întîmplă cite unuia, <dacă se prefacă că nu vede — se infurie de obicei numai> în majoritatea cazurilor, se infurie între cei 4 păreți ai casei . . . atunci odată dispăre, nu-l mai vezi pe la cafenea, pe nicăieri . . . Și cum pacostea se abate de pe coperișul său, pe coperișul vecin, odată îl vezi apărînd din nou, mai vesel ca niciodată, admirînd și comentînd aventurile lui Alin, cu o vervă de parcă ar fi aventurile lui . . . E fericit, a scăpat de <năpastă> năpastă. Iar [f. 39] Năpasta suride <triumfătoare> modestă, discretă și sigură de sine . . . și trece mai departe . . . Dă-mi mie puterea asta și renunț la toate învățăturile și bunurile lumii . . . Dar să vezi pe bieții burghezi în defensivă . . . Sau să-i vezi ce <fericiți> vanitoși <se simt> sunt cînd Năpasta nu-i bagă de seamă pentru că n-are motiv . . .

DIODOR: Mă rog, dar nu s-a întîmplat să-i vie nimeni de hac . . .?

GEORGEL: E de o îndrăzneală [f. 40] rară, domnule, Auziși cum a procedat cu primarul din Răstoaca . . . <Iar a avut> Văzuși cum tranșă cu cei doi Iliuț . . . Dar a avut el a face cu oameni mai voinici ca el . . . l-au pîndit, de vreo două ori l-au prins chiar . . . dar a scăpat ca prin minune . . . Și de aceea e atît de temut. Țaranii și cei slab[i] de înger îi atribuie chiar puteri diavolești.

DIODOR (surizînd șiret): Nu asta am vrut să <spun> zic[,] tinărul meu <amic> prieten . . . Însă . . . he, he . . . he . . . cum aș putea să-ți spun . . . Mă rog . . . ceea ce a făcut el altora, nu s-a gîndit cineva să-i facă [f. 41] la fel și lui . . .

GEORGEL: Ce vorbești [,] domnule?

DIODOR: Vezi că ți se pare curios? Vezi că nu s-a gîndit nimeni . . .

GEORGEL: Dar dumneata vorbești imposibilități[,] domnule . . .

DIODOR: Să știi de la mine acest mare adevăr[,] tinere (sentențios). Nimic nu-i imposibil pe lumea asta . . .

GEORGEL: Ei [,] uite [,] acest lucru de care vorbești e cu totul imposibil.

[f. 42]

DIODOR: Ți se pare . . . bunăoară eu mă fac forte . . .

GEORGEL (gînditor): Mai întîi de toate că n-ar îndrăzni nimeni . . . L-ar face bucăți Alin . . .

DIODOR: E just asta . . .

GEORGEL: Just, nejust, el te face bucăți[,] domnule.

DIODOR: A, mă rog, aici am vrut să te-aduc . . . va să zică . . . din punct de vedere moral . . .

GEORGEL: Din punct de vedere moral [f. 43] nu-i de făcut nici o obiecție, de bună seamă. Însă tot din acest punct de vedere, riști să-ți transformi spîlnarea într-o gelatină foarte flexibilă.

DIODOR: Precum văd eu, ești cam speriat de această perspectivă. Sunt însă alții cari pun acest lucru pe un plan cu totul inferior. Domnule (sentențios), ca să ai succese în dragoste trebuie să <fii> fii <îndrăzneț> îndrăzneț. Uită-te la mine.

GEORGEL: La Alin vrei să zici.

[f. 44]

DIOD[OR]: Și la el, de ce nu. Ce-i al omului i-al omului. Trebuie să-i recunoaștem . . . <Însă domnule> Da, da[,] perfect, uită-te la el . . . ca să afli acest mare adevăr pe care ți-l enunț: ca să ai succes în dragoste trebuie să fii îndrăzneț. Domnule, cum crezi d-[umneata]ta că am reputat eu succesele mele?

GEORGEL: Care succese?

DIOD[OR]: Păi, asta, vezi, că d[umnea]v[oa]s[tră] cunoașteți pe Alin n_mai. Credeți că numai el [f. 45] există pe suprafața pămîntului în acest gen? Domnule, a avea succese într-un orașel de provincie care nu e nici reședință de județ și în cîteva comune rurale, fie ele chiar în număr de 25, asta nu e nimic. A avea succese la București[,] domnule, în capitală . . . și eu nu vreau să mă laud . . . dar . . . acolo unde-s cele mai multe, cele mai frumoase, cele mai fine femei . . . și cele mai grele de obținut . . . Păi ce-ar face acolo Alin [f. 46] al d[umi]tale, acest absolvent[,] am auzit, doar a 6 clase de liceu? Domnule, <do> dumneata, care ești băiat la facultate, care mîine, poimîine ai să fii ca mine licențiat, trebuie să-mi dai mie dreptate. Noi facem parte din altă tagmă de oameni, din tagma oamenilor culți, și dacă am fost nevoit să părăsesc Bucureștiul, și dacă am fost nevoit să primesc această catedră de provincie, asta nu înseamnă [f. 47] că trebuie să ne <încalece, să ne> stăpînească, să ne încalece un semidocht ca Alin . . .

[15]

Pe când așa, după ce l'am
trănit & l'am ^{debarasat} astupat
bine cu niște perini, am
mă văzit pe oala, am ~~pus~~
~~măni~~ ~~pe~~ ~~ea~~ s'arlit
prin toate colturile lucrurilor
ca să îmi îmi încercarea
popului reînviat... apoi
m'am întors la el și i-am
pus cutitul în tâmplă...
Bații! i-am tipat ~~unde~~
~~la~~ goțit răsunat la urechi...
Și înaintea ca el să-mi ră-
pundă, am sărit în picior
și-am luat-o la fugă...
Diodor
~~Grina~~ ~~De ce~~ ~~nu~~ ~~am~~ ~~putut~~ ~~asa~~ ~~ca~~ ~~do~~ ~~nu~~ ~~am~~ ~~putut~~ ~~ca~~ ~~sa~~ ~~sc~~
~~de~~ ~~ce~~ ~~nu~~ ~~am~~ ~~putut~~ ~~ca~~ ~~sa~~ ~~sc~~ ~~de~~ ~~ce~~ ~~nu~~ ~~am~~ ~~putut~~ ~~ca~~ ~~sa~~ ~~sc~~
~~de~~ ~~ce~~ ~~nu~~ ~~am~~ ~~putut~~ ~~ca~~ ~~sa~~ ~~sc~~ ~~de~~ ~~ce~~ ~~nu~~ ~~am~~ ~~putut~~ ~~ca~~ ~~sa~~ ~~sc~~
~~de~~ ~~ce~~ ~~nu~~ ~~am~~ ~~putut~~ ~~ca~~ ~~sa~~ ~~sc~~ ~~de~~ ~~ce~~ ~~nu~~ ~~am~~ ~~putut~~ ~~ca~~ ~~sa~~ ~~sc~~
falsa este ^{este} intantie, ar pute
fi ^{posibil} de codul penal...
Aici

[17]

GEORGE: Păi dumneata nu ești înșurat.

DIODOR: Ascultă-mă[,] să vezi unde vreau să ajung... spun așadar, că noi suntem chemați ca să restabilim lucrurile, ca să dărimă astfel de idoli <de pe soclu> falși de pe soclurile șubrede pe care repauzează și [f. 48] să <re>intronăm cultura...

GEORGE: Unde s-o intronăm[,] domnule?

DIODOR: <De ce faci pe copilul> În locul pe care-l merită... Și cultura va birui[,] domnule. Crezi dumneata că-mi va putea rezista mie, un Alin, domnule, când l-aș lua pe o discuție literară...

GEORGE: Trebuie să știi că citește foarte mult...

DIODOR: Ce citește domnule... <cele mai> ce poate el să citească? Ș-apoi într-o discuție... El nu citește, domnule, după o metodă [f. 49] bine stabilită. El citește anapoda ca orice semidict. Neavind un fir conducător în lecturile lui, și adaug iarăși, cine știe ce lecturi vor fi fiind acelea (George vrea să spuie ceva). Pardon... în prima discuție literară pe care voi angaja-o cu dînsul, în primul salon ce se va deschide la toamnă, îl dărim din citeva smucituri.

GEORGE: Mai întâi de toate e problematic dacă o să-l dărim așa ușor, pentru că Alin a citit foarte mult.

DIODOR: Aha, a citit? Eu cetesc, [f. 50] domnule... el habar n-are de ultimele creațiuni ale cugetării și artei <românești> universale...

GEORGE: Dar ce are aface asta...

DIODOR: Cum ce-ar' aface asta, domnule? Dar d[umnea]ta care ești student și care nu poți fi decît de partea mea, trebuie să știi că în ultimul timp, arta, literatura a[ui] luat întorsături...

GEORGE: Bine, bine, dar ce are aface asta cu umilii locuitori și cu umilele locuitoare ale orașelului nostru nereședință de județ? Crezi că astea le [f. 51] interesează pe femeile noastre?

DIODOR: Cum[,] domnule, dar tocmai aicea e necesară intervenția noastră și noi trebuie să ne ajutăm unul pe altul că să facem să înțeleagă publicul de aici <femeile> și bărbații chiar... și ei, da și ei...

GEORGE: Ca să nu-și mai lase femeile să iubească pe Alin, ci cultura reprezentată prin domnul Diodor...

DIODOR: Păi vezi cum ești? Asta a fost răul <societăților> cel mare, care a mușcat de la rădăcina toate ideile generoase ((de-a lungul timpurilor)). Lipsa de înțelegere. Or, în [f. 52] orașelul acesta, în primul rînd dumneata ești chemat să-mi dai ajutor să dărim pe acest mic tiran local...

[18]

GEORGE: <Pe Alin> Care tiran[,] domnule?

DIODOR: Vai de mine! Dar pe acest <pe> tomatoc Don Juan care terorizează un întreg orașel nereședință de județ și douăzeci și cinci de sate împrejur...

GEORGE: Cum le terorizează?

DIODOR: Dar dumneata singur mi-ai spus. Făcînd pe bieții bărbați și părinți să-și ia lumea în cap, punîndu-i [f. 53] în situații ridicule, de a se prefăca că nu bagă de seamă că sunt înșelați, <la, prin urmare> uite pînă la ce josnicie îi expune...

GEORGE: Bine, foarte frumos <Dar pe cit am înțeles> gîndul d[umi]-tale...

DIODOR: <În> Așa e? În sfîrșit.

GEORGE: Dar pe cit am înțeles, dumneata n-ai urmărit doborîrea cum spui a tiranului de pe soclu, decît pentru a-i lua locul...

DIODOR: Eu nu, dar și dumneata. [f. 54] Dar mă rog, noi suntem oameni culti[,] domnule, înainte de toate. Și cum admiți dumneata ca acest... acest... acest...

GEORGE: Zi <în loc de o> pe ruinele <unei> unui autocratism nelegitim decît prin forța fizică, să intronăm o <re> republică de înțelepți!... Așa ca noi...

DIODOR: <Și pentru asta> Și mai am vreo doi <trei> colegi la gimnaziu, că ceilalți profesori sunt bătrîni. <Însă> De aceea, în primul rînd am nevoie de concursul dumitale. În primul rînd[,] subliniez...

GEORGE: Bine, dar nu înțeleg cum te-aș putea ajuta...

[f. 55]

DIODOR: Cum? Cum? Asta-i acum... Cum te-aș ajuta și eu la rîndu-mi. De ex[emplu] vine vorba despre dumneata într-un salon. «Cine?» mă amestec eu în vorbă atunci. «Domnul George? Dar acela e un băiat excelent, un bărbat cult, fin, distins, admirabil, nu ca <toți> oricare înfumurat, pretențios, semidict, care își dă aere c-a cucerit femeile orașului acestuia, un lăudăros, și-un mincinos, care vrea să insinueze că femeile de aici n-ar fi atît de fine, atît de subtile încît să nu poată aprecia cultura, încît să cedeze oricărui bătăran, îndrăzneț, prost[-]crescut.

<Nici nu se poate face comparație> Tocmai pentru că e prea [f. 56] îndrăzneț <prost> și prea prost[-]crescut... Pe cînd ce are a face... Diodor... dar Diodor... vreau să zic George... dar George e unul din cele mai

<inteligente exemplare> mai... inteligente exemplare ale Mărșanilor și dă[-]i cu Diodor... vreau să zic cu Georgel în sus, dă-i în jos... pînă cînd începe lumea...

GEORGEL: Să se ia de gînduri.

DIODOR: Tocmai... dar înțelegi... ei uite [,] cam în felul ăsta trebuie procedat...

GEORGEL: <B> Uite, domnule Diodor, e foarte [f. 57] frumos ce zici dumneata, dar asta ar fi de făcut în cazul cînd am avea un Alin antipatic.

DIODOR: Dar nu e?

G[EO]RGEL: Incult.

D[IO]DOR: Dar nu e?

G[EO]RGEL: Imbecil.

D[IO]DOR: Dar nu e?

G[EO]RGEL: Nu, nu e nimic din toate astea! Mie personal mi-e cît se poate de simpatic, îl [f. 58] stimez și-l admir... și nu aș putea să vorbesc vreodată rău de dînsul...

DIODOR: Ești tot copil, ești tot copil. (Apoi sculindu-se brusc) Perfect. Nici nu e nevoie. Deocamdată, dumneata <nu-ți> n-ai decît să faci partea cealaltă, adică... să începi să-mi faci mie atmosferă... înțelegi? Cu partea cealaltă mă angajez eu...

GEORGEL: Domnule Diodor, dar nici măcar nu mă pot viri într-un conplot de astea împotriva lui Alin, pe <care> care-l iubesc mult și care mi-e ca un frate mai mare.

D[IO]DOR: Nici aceasta nu mă descurajează. Ești docil și te voi convinge cu [f. 59] vremea, dacă nu te vei convinge dumneata, de la d[um]nea[ta]... Eu te socotesc ca și cîștigat.

G[EO]RGEL: Cît privește <intenția ce-o ai> planul ce-l ai de a te <virii> amesteca puțin în menajul lui Alin, te sfătuiesc să nu-l încerci, căci vei pierde timpul degeaba.

D[IO]DOR: Domnule, dar nu mă cunoști[,] domnule... Păi crezi că eu n-am atîta curaj, cel puțin [tot] atîta ca individul acesta... Păi să-ți povestesc eu[,] domnule, să auzi de la mine povești <ă la Alin> nu ca la el...

[f. 60]

G[EO]RGEL: <Nu e vorba de asta. Însă> Admitem că e așa. De la ((inceput însă te vei izbi de o altă)) piedică pe care n-o vei putea trece pentru nimic în lume...

[19]

D[IO]DOR: Care?

G[EO]RGEL: Ca și prima, care <și-a tras> s-a otrăvit, ca și a doua care s-a aruncat într-un puț din cauza lui, și această a 3-a, <femeie> Emilia * îl iubește cu o pasiune...

[F. 1]

[Scena a 5-a]

DON JUAN (continuare)

[Georgel, Diodor, Adelfina]

GEORGEL: Pentru că ea-și iubește soțul.

DIODOR: Încercarea aduce multe surprize...

GEORGEL: Povestea cu Adela Ciulin și incurcătura... (((Adelfina chiar a vrut să ia de bărbat pe Alin. Rivală infocată cu nevasta lui Alin.)))

DIODOR: Se supără dar i-e teamă ca acesta să nu spună lui Alin. (Georgel și soția lui Alin îl ia[u] și pleacă cu el prin vie cu cuvinte de simpatie.)

DIODOR și ADELFINA [Sic! de fapt, numai Diodor.]: Îl iubești pe Alin. [Adelfina:] Eu? Mi-a făcut în atîtea rînduri curte și nu i-am cedat. (Diodor fericit, Adelfina vede pe Alin și trimite pe Diodor. În conversația cu Diodor, Adelfina tot întreabă: «se interesa el de mine?» Diodor la început spune nu. Apoi spune că Alin s-a lăudat, [sublinierea autorului] Ea cînd vede pe Alin expediază pe Diodor că-i caute ceva).

[Scena a 6-a]

ADELFINA și ALIN (Adelfina sigură de sine, intră în vorbă cu Alin. Acesta, după ce glumește cu ea — din care reiese adevărul că Adelfina [ii] face curte lui, o lasă infuriată. Vine Diodor. Ea infuriată): E de-o obrăznicie și de-o mitocănie acest Alin[!]

* Apare numai în lista de personaje [f. 54 v°].

° Textul notat ulterior pe marginea foi este marcat cu triple paranteze rotunde.

[20]

[Scena a 7-a]

(Diodor, Adelfina)

DIODOR (satisfăcut): D[umnea]v[oa]s[tră] l-ai ridicat la rangul de Don Juan.

EA[ADELFINA] (furioasă): Numai niște femei timpite poate [sic!] să se uite la acest nemernic, la acest . . .

DIODOR: Ei bine[,] îmi pare nespuse de bine că l-ai respins <Vrei să-l> <DIODOR: Se crede așa de grozav și e atât de sigur de nevastă-sa.

EA [ADELFINA]: Îl iubește.

D[IODOR]: Pentru că nu s-a găsit unul.

A[DELFINA]: Și nu se va găsi.>

Vrei să-l ați că l-ai respins și să-l deștept amorul propriu.

A[DELFINA]: Vreau.

D[IODOR]: De ce vrei așa repede?

A[DELFINA]: Ca să ridem de el.

D[IODOR]: Ei bine, îl voi turba.

A[DELFINA]: Să faci asta.

D[IODOR]: Însă[,] scumpa mea, ai să fii cuminte.

A[DELFINA]: Am rezistat eu pînă acuma.

D[IODOR]: Să-l doborîm. Se crede [f. 2] așa de grozav și <pretinde că> e atât de sigur de nevastă-sa <nu va ce>[.]

EA [ADELFINA]: Îl iubește mult.

<EL> D[IODOR]: Pentru că nu s-a găsit . . .

AD[ELFINA] (pe gînduri): Și nu se va găsi. Orice femeie ar face la fel.

D[IODOR]: De ce vorbești așa . . .

AD[ELFINA]: Pentru că femeile de aici sunt proaste. (((Și mai ales această nevastă a lui Alin care e așa și așa.)))

((D[IODOR]: Totuși se spune c-ai fi vrut să-l iei și că erai geloasă.

A[DELFINA]: Ea a scornit-o de gelozie.))

D[IODOR]: Asta e[,] nu s-a găsit unul!

A[DELFINA]: Nu se va găsi fiindcă nu îndrăznește.

D[IODOR]: Vrei să încerc eu[?]

A[DELFINA]: De prisos.

D[IODOR]: O[,] nu, scumpă Adelfină, să nu-ți inchipui că <mă vei uita pe mine> te voi uita pe tine.

A[DELFINA]: O[,] nu, nu m-am gîndit la asta.

D[IODOR]: A, ți-ar păsa așa de puțin dacă aş putea cuceri o altă feme[i]e . . .

A[DELFINA]: Desigur că nu.

D[IODOR]: <Vorbești> Asiguri c[u] alfta sînge rece.

((Asigurările astea se fac . . .

A[DELFINA]: Cum?

D[IODOR]: Mai nervos.))

A[DELFINA]: Vai[,] ce copil ești, dar aici e vorba de-o prinsoare. (Nervosă)

(Dar dacă ar fi serios . . . Dacă și de data asta.) Prin urmare a mai fost o dată. Așa își închipuie ea și dacă acum realitatea i-ar confirma închipuirea . . . (în glumă. Pe urmă din ce în ce mai serioasă.)

D[IODOR]: Perfect! Ne-am înțeles. Soția lui Alin va fi a mea . . .

ADELFINA: Dacă vei izbuti asta <îți voi da> vei fi pentru mine un zeu.

D[IODOR]: Mă mulțumesc să fiu sclav, cum sunt acuma.

AD[ELFINA]: Nu[,] atunci voi fi eu sclava. Să vadă domnul Alin pe cine a luat. Să vadă cum s-a înșelat, să vadă cît a greșit.

D[IODOR] (încrăcunit): Că nu te-a luat pe tine.

AD[ELFINA]: O[,] asta n-aș fi vrut să știu de el. (Invitații sosesc grupuri, grupuri din vie și din casă. Muzica cîntă marșul în chioșc.)

[ACTUL AL] II[-LEA]

[Scena 1]

Iliuț și Griguț dimineța la spartul chefului ((impăcați)).

I[LIUȚ]: Mi se pare că numai noi am mai rămas. Alin s-a dus la culcare demult.

GR[IGUȚ]: Alin e un nemernic.

IL[IUȚ]: Un lăudăros, asta e.

GR[IGUȚ]: O canalie.

IL[IUȚ]: Nu, nu vezi cum lasă să se înțeleagă că e așa cum vrea el. Eu cred că jumătate din aventurile lui sunt minciuni. Da[,] minciuni.

(Alin iese din casă. Amîndoi îl văd.)

[GRIGUȚ]: Uite-l, se duce la un rendez-vous.

<GRIGUȚ> <Amîndoi> AMINDOI: Să vedem unde se duce!

GR[IGUȚ]: Parcă ziceai că nu ți-e teamă.

IL[IUȚ]: De loc.

GR[IGUȚ]: Nici mie.

IL[IUȚ]: Să vedem cine [i]ese după el.

GR[IGUȚ]: Dar dacă o fi ieșit înainte și noi n-am văzut[?]

IL[IUȚ]: Ce ne privește, <nouă> mie nu mi-e teamă.

GR[IGUȚ]: Nici mie.

IL[IUȚ]: De soția mea sunt atît de sigur, cu toate că atîți măgari vreau s-o birfească.

IL[IUȚ][sic!]: Și pe-a mea. Dar el e vinovatul, el lasă să se-nțeleagă. Dracul să-l ia cu aventurile lui.

GR[IGUȚ]: Să ne facem că nu băgăm de seamă.

IL[IUȚ]: Să bem.

GR[IGUȚ]: Să bem . . . Dar e tîrziu. E ziuă. Ce-o să zică nevastă-mea care s-a culcat devreme.

[ILIUȚ]: Și-a mea care s-a culcat imediat după a ta. Alin parcă a mai stat.

Dar ce-are a face Alin . . . De ce s-a retras el devreme? . . . imediat după gazdă . . . Cu nevasta gazdei[,] imposibil, cu nevastă-sa e nevastă-sa . . .

II impăcat

Ilicit și Grișut dimineața la spartul
 fului. Mi se pare că micșorai viori
 mai rămas. Alina s'a dus la culcare de
 mult. Alina e un micșorai. El = Alina
 dă roaste. El = O carabie El = Nu, mi
 nești cum lasă să se tutelează că e așa
 cum vrea el. E un cred în prezența lui
 aventurile lui sunt minime. De micșorai
 pleu ice din casă. Auzându-i îl vâd. Alina
 se duce la un rândez-sor. Chiar în ve
 dea unde se duce! El = Parcă dăci că mi
 e teamă El = De loc. El = Nici mla. El = Să
 vedem cum se duce el. El = Dar dacă o fi răg
 înaintea și noi n'am răg. Alina se privesc
 micșorai mi-o teamă. El = Nici micșorai. Alina
 micșorai sunt atât de npr, în toate în ateli micșorai
 micșorai o bărfensă. El = Și pe-a micșorai. Dar el e
 vinovatul, el lasă să se tutelează. Dăci să-l ca
 cu aventurile lui. El = Să ne facem în un bărf
 de teamă. El = Să bem. El = Să bem... dar e
 tângiu. E frișă... Ce-o să fie nevastă-mea, care
 e a culcat de vreau. Și-a micșorai, care s'a culcat
 încredut după o ta. Alina par că a micșorai. Dar
 ce-are aface Alina... de ce s'a retras d de vreau
 încredut după gâfde... Cu nevastă gâfde impo
 sibil, cu nevastă-să e nevastă-să... Pentru că
 stie că ~~este~~ născut dublăzi. Și el o să se
 culcăm tângiu. Și el o să se culcăm tângiu
 dar el e culcat de dimineața. Cu nevastă
 dublăziilor. Ilicit (a gâfde-să spre vîr

[25]

Pentru că ştia că <noi> unii sunt <em> damblagii. Şi c-o să ne culcăm tîrziu. Şi c-o să ne sculăm tîrziu. Iar el <s> [s-a] sculat de dimineaţă. Cu nevestele damblagiilor. (Iliuţ a şters-o spre vie).

[f. 2]

GRIGUȚ: Unde te duci?

<GR.> IL[IUȚ]: Să vedem ce face el pe-acolo.

<IL.> GR[IGUȚ]: <Stai că merg şi eu> Eu nu-s curios...

GR[IGUȚ]: Nici eu.

IL[IUȚ]: Ce ne interesează pe noi nevestele altora.

GR[IGUȚ]: Aşa, ca să ridem.

IL[IUȚ]: Poate că aşa...

IL[IGUȚ]: Aşa da. Hai mai repede.

GR[IGUȚ]: Stai, stai mai metodic. Tu o iei p-aici şi eu pe dincolo de conac.
(Griguţ o ia prin vie. Iliuţ o ia pe după conac. Pe locul unde <au fost> sunt băncile. Se întîlneşte faţă în faţă cu Alin.)

[26]

[Scena a 2-a]

(ILIUȚ, ALIN)

IL[IUȚ]: Sunt cu Griguţ la un pahar de vin.

AL[IN]: V-aţi împăcat.

IL[IUȚ]: Desigur. Nu luăm noi în seamă toate calomniile.

AL[IN]: Păi voi v-aţi calomniat... Eu n-am afirmat nimic.

IL[IUȚ]: Şiretule, da[,] spune sincer, aşa că te duceai la a lui? Acum spune sincer.

AL[IN]: Ia lăsaţi-mă[,] domne, în pace, nici la una [,] nici la alta.

IL[IUȚ]: Ia uită-te la mine. Şiretule, am înţăles, am înţăles totul. Acum sunt liniştit.

ALIN: Eşti prost (rîzînd).

IL[IUȚ]: Rîzi, ai... acum am înţăles... Îţi dau dreptate. Nu puteai să spui în faţă omului. Însă he, he, he. (Alin pleacă, Iliuţ ride.) Ştiam eu... Adică de ce m-a făcut prost[?] (Pleacă pe după conac. Alin se întîlneşte în faţa conacului cu Griguţ.)

critică

proză

teatru

G. IBRĂILEANU

comentînd pe

Eugen LOVINESCU

Mult mai puțin căutate și mult mai puțin folosite în comparație cu alte piese documentare cu caracter inedit, adnotările de lectură lăsate pe cărțile adversarilor de idei reprezintă singurele confidențe realmente nedestinate tiparului, singurele prilejuri în care textul nu suferă în nici un fel autocenzura impusă de ideea comunicării — fie și într-un viitor îndepărtat — cu un eventual lector. Spun singurele prilejuri, deoarece *jurnalul*, în special cel ținut de critici, nu constituie neapărat, întotdeauna, un text redactat pentru sertar și deci, liber de orice constrângere; destinat de multe ori apariției postume, însoțit chiar de indicații precise cu privire la data tipăririi, *jurnalul* nu «dezvăluie» în asemenea cazuri, decît imaginea dorită și construită pentru uzul posterității. Cît privește corespondența, și aici surprizele pot fi oricînd posibile: *epistola* cea mai degajată poartă adesea, voit sau nu, pecetea raporturilor psihologice cu un interlocutor prezent, în fața căruia se poate întîmpla să intre în acțiune un autocontrol mult mai sever decît în fața tiparului, sau o foarte puternică tendință de bovarism. În schimb, comentariile pe marginea textului citit, în special atunci cînd sînt provocate, așa cum spuneam, de opiniile adversarilor de idei, constituie expresia pură, de nimic inhibată, a unei stări de spirit neinteresate nici de strategia și tactica polemicii, nici de eventuala influență exercitată asupra preopinientului.

Firește că valoarea unor adnotări cu un asemenea caracter este determinată în mod esențial de personalitatea celor care prilejuiesc această tacită confruntare: iată de ce credem că însemnările lăsate de Ibrăileanu pe filele cîtorva volume lovinesciene suscită un interes deosebit.

Înainte de a le prezenta, iată cîteva informații asupra provenienței lor. Volumele adnotate au aparținut lui Ibrăileanu. Ele au fost incluse, fără a purta vreo mențiune specială, în «fondul Ibrăileanu» pus la dispoziția Bibliotecii Centrale Universitare M. Eminescu din Iași, prin

bunăvoința profesorului Gh. Agavriloaie, ginerele criticului. Am cercetat în ianuarie 1964 acest fond, examinînd filă cu filă și citeva din volumele lovinesciene trecute prin mîna criticului „*Vieții românești*”. Observînd însemnările lăsate de Ibrăileanu, le-am semnalat existența în 1965, în primul volum al monografiei consacrate lui E. Lovinescu. Ne-am mărginit atunci să comentăm doar una dintre însemnări, legată în mod direct de problematica studiului nostru, reproducînd în facsimile în cadrul materialului iconografic al cărții, 4 dintre filele adnotate de Ibrăileanu. Dar însemnările manuscrise observate de noi și copiate în facsimile după originalul aflat în Biblioteca Centrală a Universității din Iași sînt dispuse pe un număr de 28 de pagini de carte¹ și merită, credem, toate, în egală măsură, atenția cercetătorului.

Însemnările lui Ibrăileanu, multe foarte minuțios formulate, pot fi grupate în trei categorii: cele concentrate în jurul opiniilor lovinesciene asupra unor scriitori încadrați în *Istoria mișcării Sămănătorului*: Goga, Gârleanu, Sadoveanu; în jurul demonstrației din *Istoria civilizației române moderne* cu privire la caracterul revoluției de la 1848; o categorie aparte o formează notațiile în jurul fragmentelor consacrate propriilor sale idei, sau aflate în tangență cu ideile sale. Aceste însemnări ni se par cu atît mai interesante cu cît atingînd probleme asupra cărora poziția celor doi critici era realmente divergentă, au rămas totuși la stadiul exercițiului polemic tacit, consumat în notițe manuscrise, în timp ce polemica publicată s-a cheltuit și în controverse de mai mică importanță.

Trebuie să precizăm de la bun început că cercetarea unor asemenea note nu poate fi concludentă dacă ne mărginim să le raportăm doar la textul în dreptul căruia au fost scrise. Procedînd astfel, riscăm să avem o imagine fragmentată, să acordăm credit unui comentariu în aparență judicios, dar în fond infirmat de argumentarea generală a textului adnotat. O relectură a ansamblului în lumina unor asemenea note marginale, raportarea acestor note la textul întreg al volumului și nu numai la fragmentul adnotat, sînt deci obligatorii, dacă urmărîm spectacolul unei *confruntări de idei*, și nu pur și simplu transcrierea unor note manuscrise.

*

«... NU-I ȚĂRĂNESC, E ȚĂRANOFIL»

Se știe, că în volumul I din *Critice* (*Istoria mișcării Sămănătorului*), după ce întreprinde o excelentă analiză a «caracterului specific ardelenesc al poeziei patriotice» a lui Octavian Goga, Lovinescu integrează în concluzie opera poetului în mișcarea revistei „*Sămănătorul*”. Ibrăileanu, în dezacord, notează:

Goga format de Sămănătorul? Nu de ceva specific Ardealului? Intelectualismul lui Goga nu e sămănătorism! Goga nu-i țărănesc, e țăranofil.

Goga nu-i tradiționalist. Goga e revoluționar [— nu-i vorbă —] ceea ce nu era sămănătorismul. Culoarea, limba bisericească, vigoarea, legătura cu pămîntul nu-s sămănătorism”.

Însemnarea referitoare la Goga, începută pe prima pagină a volumului, este continuată pe ultima pagină, după sumar și extinsă asupra prozei sadoveniene, încadrate

¹ Aceste 28 de însemnări selectate de noi figurează pe paginile următoarelor volume lovinesciene: *Pași pe nisip*, 1906, vol. I, p. 79; *Pași pe nisip*, vol. II, p. 176—177; *Critice I* (*Istoria Mișcării Sămănătorului*), ediție definitivă, vol. I, 1925, Editura „Ancora”, București, pp. 3—4—5 (textul manuscris ocupă tot spațiul alb pe cîte o jumătate de pagină, la începutul și la sfîrșitul prefetei, precum și la începutul introducerii (*Mișcarea „Sămănătorului”*); pp. 208—209—210 (textul manuscris ocupă tot spațiul alb al paginii și al contra-paginii care anunță *Tabla de materie*); pp. [214—215] (textul manuscris ocupă tot spațiul alb pe o pagină și jumătate, nenumerotate, dispuse după *Tabla de materie*); *Istoria literaturii române contemporane* (*Evoluția ideologiei literare*) vol. I, [1926], Editura „Ancora” S. Benvenisti, București, pp. 167, 183; *Istoria civilizației române moderne* (*Forțele revoluționare*), vol. I, [1924], Editura „Ancora”, București, pp. 82—83, 111, 130, 132, 134—135, 136, 138—139, 165, 170; *Istoria civilizației române moderne* (*Forțele reacționare*), vol. II, [1925], Editura „Ancora”, București, pp. 191, 209, 211. Textul adnotat în creion negru, este foarte bine păstrat.

de Lovinescu în aceeași categorie: *De fapt, (vezi pag. 206)*², *țărănist n-a fost nimene, nici Sandu Aldea. Țărănist a fost Iorga cu „lacrimile sâtenței” cu liter.[atura] despre și pentru țărani. (Înțeleg: și mai ales că se simte nevo[ie] de înjosit) să se spună: simplism, instinctualism, realism rudimentar etc. Dar țărănism? Parcă „țărănismul”, dacă țărănism înseamnă subiecte țărănești, simpatia p[entru] țărani nu s-ar împăca și cu psihologia complicată și fină și hiperintelectualistă a lui Turgheniev.*

Observația lui Ibrăileanu, deși ocolește, așa cum vom vedea, principala obiecție adusă de Lovinescu prozei sămănătoriste, rămâne totuși, în sine, o subtilă și binevenită disociație, care completează cu un element esențial demonstrația articolului *Influente străine și realități naționale*, articol citat și combătut de Lovinescu în *Istoria Mișcării Sămănătorului*. Această completare anticipează, într-o formulare pe alocuri identică, ideea pe care o va dezvolta peste 14 ani G. Călinescu, într-un binecunoscut articol apărut în 1939 în paginile „*Vieții românești*”³: « Ecuatiile țăran — om rudimentar, orășan — ființă complexă, dovedesc o judecată falsă și un snobism caracteristic nației noastre de rurali. »

Spunem că observația lui Ibrăileanu ocolește totuși, principala obiecție formulată de Lovinescu la adresa literaturii sămănătoriste: (obiecție demonstrată cu minuțiozitate în volumul II al *Istoriei civilizației române moderne*, apărut înaintea *Istoriei Mișcării Sămănătorului* și invocat deseori în argumentarea acestei lucrări) « Nu e vorba de dreptul la expresie estetică a sufletului rural » — preciza Lovinescu⁴ — « el e legitim și cițiva din cei mai de seamă scriitori români sînt rurali; e vorba numai de ideologia produsă în jurul unei astfel de literaturi, în care se fixează un ideal artistic cu caracter reacționar ». În *Istoria Mișcării Sămănătorului* ideea e reluată fără nici un fel de echivoc: « Ideologic, după cum am mai spus, sămănătorismul a fost una din formele rezistenței sufletului național față de revoluția formelor sociale »⁵. Ibrăileanu trece însă fără comentarii peste aceste precizări esențiale. Singura dată cînd se oprește asupra acestei observații — prin care Lovinescu vizează în mod direct și ideologia poporanistă — replica lui Ibrăileanu cade totuși alături de problema esențială: la pagina 211 a volumului II din *Istoria civilizației române moderne*, în dreptul fragmentului referitor la « lipsa de sincronism dintre prefacerea revoluționară a instituțiilor [. . .], și prefacerea înecată și evolutivă a sufletului omenesc », la « ura față de revoluția socială și de noile clase orășenești care au schimbat cu totul aspectul politic și juridic al țării noastre », la rolul de frînă al « unei ideologii anacronice, urînd prezentul, lăudînd cu fanatism trecutul » — Ibrăileanu notează:

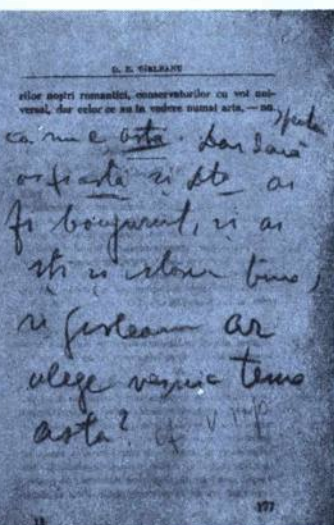
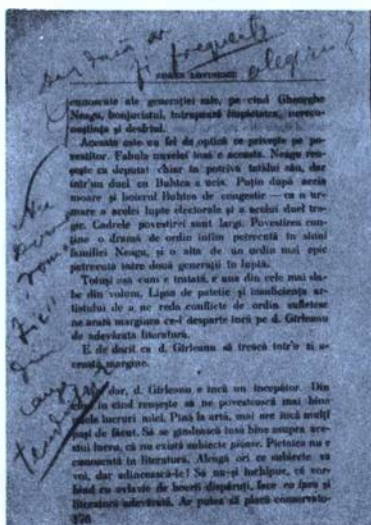
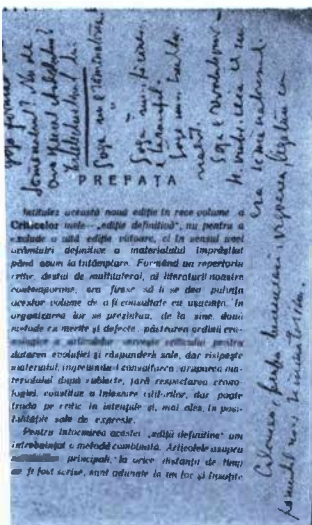
« Și eu am luptat contra romanelor cu subiect din trecut ». Replica este mai mult o disculpăre decît un argument, căci nu « subiectele din trecut » sînt în discuție, ci o « ideologie anacronică, urînd prezentul, lăudînd cu fanatism trecutul ». Nu subiectele din trecut au constituit în sine ținta criticii lovinesciene, ci atitudinea scriitorilor față de aceste subiecte. După cum nu « țărănismul » — atît de judicios și de subtil disociat de Ibrăileanu în nota manuscrisă citată mai sus, de asimilarea simplistă cu literatura rudimentară — a constituit în sine motivul recuzării unui întreg curent literar, ci atitudinea scriitorilor față de mediul social și moral aflat în discuție. Ibrăileanu amintește de Turgheniev, în comentariul lăsat pe marginea volumului lovinescian, fără a se opri însă asupra faptului, că același Turgheniev este citat de Lovinescu în sprijinul propriilor sale obiecții critice la adresa « ideologiei anacronice », a « sentimentalismului romantic al scriitorilor moldoveni »; fragmentul acesta se găsește chiar pe pagina următoare celei pe care Ibrăileanu notase « și eu am luptat contra romanelor cu subiect din trecut ». Spiritul activ, contemporan, al literaturii

² Ibrăileanu se referă la pagina 206 a volumului I din *Critice*, unde Lovinescu îi citează în extenso un fragment din studiul *Influente străine și realități naționale* („*Viața românească*”, an XVII, nr. 2, p. 276), în care disociază « țărănismul » de literatura sadoveniană.

³ G. Călinescu, *Camil Petrescu, teoretician al romanului*, „*Viața românească*”, nr. 1, ianuarie 1939, p. 82.

⁴ *Istoria civilizației române moderne*, vol. II, pp. 173—174.

⁵ *Critice*, ediție definitivă, vol. I, p. 204.

Însemnările lui G. Ibrăileanu pe volumele Iovinesciene: *Critice* (I) și *Pași pe nisip* (II).

ruse a secolului al XIX-lea, impregnată de problematica unei societăți care și-a păstrat «ca și noi, vechea structură agrară ca temelie a vieții naționale» este invocat de Lovinescu în opoziție cu «literatura anacronică și fără orizonturi intelectuale». La lectura acestui volum din *Istoria civilizației române moderne* — în care Ibrăileanu identifică o reluare a unor puncte de vedere afirmate și de el, pe lângă replica citată, referitoare la combaterea romanelor cu subiect din trecut, notează iritat, subliniind o afirmație de minimă importanță în demonstrația lucrării («valoarea unei limbi stă în capacitatea ei de absolvire și de asimilare a neologismelor»).

Am spus. Ne-o spune nouă!

În același mod impenetrabil în fața argumentelor de fond ale demonstrației lui Lovinescu, Ibrăileanu notează pe ultima pagină a *Istoriei Mișcării Sămănătorului*, încercuind concluzia referitoare la «procesul firesc de «evoluție spre obiectivare» pe care îl străbate proza românească prin Rebreanu și Hortensia Papadat-Bengescu:

Dar Duiliu, Brătescu, Jean Bart? Nu trebuie să existe, pentru ca „evoluția” asta să fie mai garantată.

Săgeata ironiei lui Ibrăileanu nimereste însă alături de țintă: Lovinescu nu face o demonstrație stilistică, ci formulează o opțiune ideologică și estetică. Se știe că în întreaga argumentare a *Istoriei Mișcării Sămănătorului*, ideea evoluției prozei românești spre obiectivare este indisolubil legată tot de ideea atitudinii scriitorului în fața problematicii sociale; între literatura lirismului romantic, impregnat de nostalgia formelor sociale revolute și «creațiunea epică, vastă și implacabilă», iradiind «obiectivitatea incisivă» a observației sociale, Lovinescu distinge nu numai pur și simplu între o formulă stilistică și alta, ci în primul rând între două atitudini față de problematica socială, optînd pentru atitudinea analitică, «incisivă» și împotriva atitudinii contemplative a lirismului evocator. În acest sens, o dată formulată disocierea, necitarea literaturii lui Brătescu-Voinești sau a lui Jean Bart, nu constituia deci o omi-

siune, așa-zis strategică, cum lasă se se înțelege reproșul formulat de autorul *Spiritului critic*... (proza lor nu putea umbri, nici « construcția faraonică a lui Rebreanu », nici « minuțioasa putere de analiză » a Hortensiei Papadat-Bengescu), ci reflecta pur și simplu o opțiune pentru direcția prozei obiectivate de vastă observație socială și psihologică. Pentru a-și formula această opțiune, Lovinescu nu era obligat să opereze cu statistici, sau să insinueze inexistența altor direcții, ci doar să demonstreze caracterul reprezentativ și semnificația direcției pentru care a optat.

Evoluția literaturii naționale a confirmat vitalitatea direcției preconizate de Lovinescu, proza românească și-a conturat valorile reprezentative pe făgașul epicii obiectivate, de largă investigație socială.

Reacția lui Ibrăileanu în fața unei realități care-i confirma în ultima instanță și valoarea propriilor sale teze estetice, dar îi stînjenea în mod manifest interesele proprii grupării literare în raporturile cu o grupare rivală, reflectă în fond, forța de loc neglijabilă cu care acționează uneori fenomenele extraliterare, legate de coeziunea grupărilor; ele își impun preeminența asupra convingerilor estetice, nu numai în polemica publică, dar chiar și în judecățile nedestinate tiparului: fără martori, față în față cu el însuși, Ibrăileanu ajunge să reacționeze în virtutea poziției adverse adoptate în viața literară, ironizînd sensul unei evoluții estetice aflate în concordanță cu propriile sale îndemnuri și principii.

*

« DAR DACĂ AR FI ARTĂ ? ... »

Există însă o serie de alte comentarii, care sîrîng nu o dată textul în plasa unor observații de natură a completa în mod fericit argumentarea criticului „*Vieții românești*”, împotriva unor poziții lovinesciene vulnerabile.

O notă lăsată pe pagina 177 a volumului II din *Pași pe nisip* (1906) ridică una din problemele cele mai interesante dezbătute într-un mod foarte divers și foarte contradictoriu în critica literară a vremii și rămase actuale și astăzi: ce poziție adoptă criticul în fața unei opere literare strălucite ca realizare artistică, dar situate prin ideologia pe care o apără sau o propagă, la antipodul concepției sociale și politice a criticului? Răspunsurile date în critica literară aplicată — includem aici și atitudinile adoptate în viața literară — au fost în genere în contradicție cu răspunsurile date în tezele programatice. Gherea, deși preconizează o literatură pătrunsă de ideile cele mai înaintate ale veacului și enunță drept criteriu esențial al aprecierii operei, valoarea idealului social pe care îl îmbrățișează artistul, își închină studiile prin care întemeiază critica analitică românească, nu versurilor lui Neculuță sau Păun-Pincio, adepți ai idealului socialist, ci lui Eminescu, Coșbuc și Caragiale, ale căror concepții sociale și politice erau fie în contradicție, fie la certă distanță de idealurile sale. (Sigur că acest exemplu constituie o contradicție fericită, care trebuie să ne amintească mereu înțelepciunea replicii adresate lui Horatio: Cerul cuprinde cu mult mai mult decît poate cuprinde raza ochiului nostru.) Ibrăileanu, preocupat după cum se știe de acest raport între tezele programatice și critica literară aplicată, interesat ca și Gherea — și chiar mai mult decît Gherea — de promovarea unor idealuri sociale și naționale în artă, trăiește, spre deosebire de înaintașul său, o epocă de mare diversificare a literaturii române, de apariție și confruntare a curentelor și grupărilor literare, adesea strîns legate de confruntările ideologice și politice. Operația de selecție și de opțiune a criticului, de aplicare consecventă a principiilor programatice devine mult mai complicată. De aceea și capitolele importante ale literaturii epocii sale, asupra cărora a ezitat să se pronunțe, sau s-a dovedit reticent, sînt mult mai numeroase decît omisiunile care se pot imputa lui Maiorescu sau lui Gherea. Iată de ce, întrebarea pe care o notează Ibrăileanu pe marginea acestui text al lui Lovinescu din 1906, ni se pare semnificativă și demnă de atenție și astăzi. Să urmărim textul care a provocat-o. Lovinescu, criticînd ideologia conservatoare care se degajă din schițele lui Gârleanu, și în același

timp insuficiența artistică a prozatorului, conchide astfel: «Să nu-și închipuie, că vorbind cu evlavie de boierii dispăruți, face *eo ipso* și literatură adevărată. Ar putea să placă conservatorilor noștri romantici [...] dar celor ce au în vedere numai arta, nu». Ibrăileanu, sesizînd «comoditatea» cazului comentat de Lovinescu (este evident, foarte ușor să negi valoarea unei literaturi ale cărei implicații ideologice le respingi atunci cînd se poate demonstra și mediocritatea artistică a textului) schimbă datele problemei: schița care face elogiul «boierilor dispăruți» și ridiculizează ideile revoluționare asimilîndu-le cu «impietatea», cu «bonjurismul» nu ne poate cuceri — subscris Ibrăileanu la concluziile lui Lovinescu, dar adaugă: *pentru că nu e artă. Dar dacă ar fi artă și D[umnea]ta ai fi bonjurist, și ai ști și istoria bine, și Gârleanu ar alege veșnic tema asta?*⁶

Întrebarea nu era de loc ușoară și Ibrăileanu o lasă în această notiță fără răspuns. În întreaga sa carieră critică însă, atît el, cît și Lovinescu, vor trebui să caute un răspuns, ori de cîte ori se vor găsi în fața unor opere împlinite artisticeste, dar aflate (fie prin implicațiile sociale, ideologice, fie prin apartenențe cenaculare), în contradicție cu principiile pe care le-au promovat în viața ideologică, în viața literară.

Unul din prilejurile în care Lovinescu a trebuit să răspundă la această întrebare, l-a constituit comentarea operei lui Sadoveanu.

Se știe că Ibrăileanu nu a combătut niciodată în mod direct rezervele formulate de autorul *Istoriei Mișcării Sămănătorului* la adresa structurii morale a eroilor lui Sadoveanu. Primul exeget care a intuit particularitatea artei sadoveniene a polemizat însă tacit cu adversarul său de idei, notînd pe filele *Istoriei Mișcării Sămănătorului*: *... pe tema d[omnu]lui Lovinescu (cu țărani răi). Dar d[omnul] Sadoveanu e foarte complex. E și Zola, dar e și Turgheniev. Apoi pune probleme cu ocazia țăranelui și atunci e altceva. (Într-un sat, odată). D[omnul] L[ovinescu] confundă tradiționalismul cu țărănismul. Mai confundă cu țărănismul plăcerea lui Sadoveanu pentru poezia primitivului (natură, țărani [indescifrabil] și trecutul). D[omnul] l. Sadoveanu e prea multe. D[omnul] l. Lovinescu nu-l poate pricepe, nu-l poate simți. Instrumentul d[omnu]lui Lovinescu e prea mic. D[omnia] sa vrea să măsoare Europa cu un centimetru.*

Este Sad[oveanu] realist? Este! O spune și el, p[entru] ca să știm. Este romantic? Este. Este epic? Este. Este descriptiv? Este! Marea noutate a lui Sadov[eanu], originalitatea lui, (fond, formă, limbă, stil) nu există la Lovinescu.

Rezerve justificate notează Ibrăileanu pe marginea prezentării introductive la *Istoria Mișcării Sămănătorului*. Analiza i se pare incompletă, fără o prezentare a fazei de început a curentului, a țelurilor programatice, a condițiilor economice ale epocii:

Vlahuță — Coșbuc?

Programul lor?

Evoluția lui Vlahuță?

Cauzele ei?

Țăranul Coșbuc?

Criza 1900? Toate faptele sociale, economice, politice?

Întrebările înconjoară întreaga pagină, vizînd în genere, insuficiența raportărilor istorice. În dreptul afirmației «... mișcarea Sămănătorului reprezintă un moment apreciabil din istoria dezvoltării noastre culturale», Ibrăileanu notează:

Dar de ce-a dispărut?

De ce a prins așa tare? Dar ce-a rămas în inventarul nostru literar? Evoluția lui, definirea prin gen și școală.

După cîte se pare, Ibrăileanu a citit acest volum consacrat istoriei sămănătorismului paralel cu volumul II al *Istoriei civilizației române moderne* (apărut anterior), căci în dreptul notelor de subsol, prin care Lovinescu trimite cititorul la prezentarea

⁶ Ibrăileanu reia aici argumentarea din textul lui Lovinescu potrivit căreia, știind istoria bine, nu poți decît să condamni pozițiile potrivnice mersului istoriei.

curentului inclusă în *Istoria civilizației* . . . , Ibrăileanu înconjoară trimiterea, notînd: *nimic*. Într-adevăr, nici în *Istoria civilizației* nu sînt tratate problemele semnalate de Ibrăileanu; nemulțumit de faptul că în paginile volumului la care trimite nota, Lovinescu reproduce și conținutul unor recenzii mai vechi, Ibrăileanu remarcă:

Cîteva recenzii scrise atunci sînt istorie? Istoria o faci cînd arunci o privire asupra trecutului!

*

« IDEILE AU FOST ADUSE DE UN SÎMBURE DE INTERES »

Reproșurile cele mai drastice sînt notate pe marginea volumului I al *Istoriei civilizației române moderne*; comentariile fac imposibilă orice replică și ating adesea, chestiuni mai importante în comparație cu unele dintre obiecțiile publicate în paginile „*Vieții românești*”, axate mai mult asupra lipsei de originalitate a ideilor « sociologului » Lovinescu (paternitatea unor teze fiind revendicată pe drept cuvînt și de către Ibrăileanu și de către alții). Notațiile lăsate de Ibrăileanu pe filele volumului ating în primul rînd latura cea mai vulnerabilă a demonstrației lovinesciene: teza conform căreia revoluția de la 1848 nu ar fi fost « expresia unui conflict de forțe sociale, ci ecoul unei ideologii umanitare, fără nici un substrat economic » — teză cu atît mai absurdă cu cît Lovinescu însuși o infirmă în cursul demonstrației, prin citarea unor fenomene economice care o contrazic. Ibrăileanu detectează fără excepție toate aceste fragmente (în unele chiar Lovinescu afirmă: « vorbeau oamenii limba diferită a intereselor de clasă »), repetînd în dreptul fiecăruia una și aceeași întrebare:

Nu e contra boierilor?

Singurul argument prin care Lovinescu încearcă să-și sprijine ideea inexistenței unui « substrat economic » este nereușita programului pașoptist cu privire la împroprietărirea țăranilor (program prezentat de Șt. Zeletin drept o dovadă a intereselor economice speculate de revoluționari pentru « a așta masele de revoluționari împotriva marilor proprietari »). Lovinescu combate acest punct de vedere, ironizînd tocmai modalitatea în care « revoluționarii au căutat să ajungă la înfăptuirea împroprietăririi pe cale de conciliațiune ». Ibrăileanu atinge însă miezul chestiunii:

Dar revoluția n-a fost țărănească, ci mic meseriașă și burgheză! Că n-a fost țărănofilă? Ei și! Dacă Zeletin n-are dreptate, urmează că e [revoluția, n.a.] ideologie pură?

De altfel, Ibrăileanu găsește, repet, chiar în textul lui Lovinescu, contra-argumentele necesare: « E neîndoios că revoluționarii s-au sprijinit pe masele urbane » — scrie Lovinescu la pagina 170. « În acest sens, revoluția pașoptistă a fost negreșit burgheză ». Ibrăileanu subliniază masiv fragmentul, exclamînd: *Cui prodest!*

Cînd Lovinescu afirmă: « Fenomenele sociale și culturale se explică în genere prin influența mediului de formație », criticul „*Vieții românești*” remarcă caracterul incomplet al demonstrației:

Apoi da! Asta am spus eu! Numai cu un plus: ideile au fost aduse de un simbur de interes.

Cînd Lovinescu afirmă: « Ideile au, așadar, o forță de penetrație mult mai mare; pentru a se propaga, nu le trebuie de altfel existența unui substrat economic », Ibrăileanu adaugă:

Și Eschimoșii pot duce idei în Eschimoșie. E vorba de realizare de mediul propice. Și mediul a fost propice după 1829. Atunci mulți au devenit « ideologi ».

*

« SCHIMBÎND ATMOSFERA MORALĂ A VREMII »

Nu se poate să nu remarcăm, în încheiere, un amănunt de ordin psihologic, revelator pentru ținuta etică a animatorului „*Vieții românești*”: faptul că toate aceste notații — reacții spontane, nedestinate tiparului, uneori nedrepte, ocolind nu o dată răspunsul direct, alteori contrazicînd adversarul cu argumente esențiale — se carac-

terizează în genere printr-o urbanitate desăvârșită, ba chiar printr-o politețe excesivă. Nu numai absența totală a invectivei ne impresionează aici (și vai! câte urme ale unor asemenea suave reacții nu se întâmplă să ne cadă sub ochi, citind câteodată vreun op contemporan, trecut mai întâi prin lectura unui confrate!), dar în primul rând, tonul protocolar, păstrat chiar și în cele mai severe observații; să ne amintim că atât numele adversarului de idei, cât și al scriitorului comentat, este însoțit de cele mai multe ori de apelativul politeței: *D-l Lovinescu, D-l Sadoveanu* — scrie criticul „*Vieții românești*” în aceste comentarii destinate doar sieși.

O singură dată, paginile cercetate de noi înregistrează o izbucnire de minie, trădată doar prin tonul familiar: când Lovinescu se întreabă, în fața unui comentariu al lui Iorga, «de unde această nedreptate și inegalitate de judecată», Ibrăileanu răspunde, însemnând cu litere mari pe toată marginea de sus a paginii:

Și tu o faci!

Exclamația (evident, fără nici o legătură cu textul în dreptul căreia e notată) este determinată de asociația de idei pe care i-o trezește: într-adevăr, pe lângă divergențe reale, cită «nedreptate și inegalitate de judecată» cuprinde critica lovinesciană la adresa operei lui Ibrăileanu! Dar, întărind această exclamație a criticului „*Vieții românești*”, trebuie să spunem că și reciproca este tot atât de adevărată. Demn, elegant, urban, chiar și în notațiile ferite de ochii cititorilor, Ibrăileanu a ignorat cu aceeași nedreptate suferită de el însuși, meritele contemporanului său.

În 1906, la 14 aprilie, Lovinescu îi dăruia lui Ibrăileanu primul său volum de studii critice, pe care scria următoarea dedicație:

În semn de colegială apreciere, cu toată deosebirea de vederi, stimate domnule Ibrăileanu!

Pe una din paginile acestui volum, în dreptul afirmației lui Lovinescu «... nu intră în atribuția criticului de a face curente», se află înscrisă replica lui Ibrăileanu:

Ba da! Schimbînd atmosfera morală a vremii!

Este țelul către care au tins *de fapt*, fiecare dintre cei doi critici, «cu toată deosebirea de vederi», în ciuda programului diferit, în ciuda a tot ceea ce i-a putut despărți în viață; prin opera lor, prin influența personalității lor, ei au lucrat deopotrivă în sensul acestui nobil deziderat, contribuind la «schimbarea atmosferei morale a vremii».

Ileana VRANCEA

Lucian Blaga

CORRESPONDENȚE

AR TREBUI SĂ NE PREOCUȚE, ÎNTR-O mai mare măsură, reconstituirea dialogurilor care se înfiripă, în epocă, între personalitățile de seamă ale vieții literare și artistice.

Epistola, din acest punct de vedere, se vedește mijlocul neîntrecut — cel mai veridic și cel mai eficient — de receptare a variilor corespondențe existente între protagoniști, de însușire în lumea secretelor de culise care motivează atitudinile afișate în avanscenă.

În cazul lui Blaga și al lui Cisek, interesul e cu atât mai mare cu cât avem de-a face cu scriitori care au fost în același timp și teoreticieni, primul având pasiunea construirii de sisteme filozofice și estetice, celălalt atras mai mult de formula esului, a dezbaterilor de Idei, oameni, fapte (cum se intitula rubrica la care subseria uneori în „Gândirea”), dar ordonându-și opiniile pe structura metalică a unor principii directe inextricabile.

Firește, nu ne mai aflăm în epoca de glorie a genului epistolar, fiind, pe pagini întregi, se revărsa — până la istovire — tot clocotul vieții pasionale, sau, fiind, cu aceeași minuție, se povesteau aventurile spirituale. Oamenii sînt acum grăbiți (epocă emnamente modernă). Epistola revine la scopul ei primordial, cel utilitarist. Multe dintre scrisorile schimbate între Blaga și Cisek au menirea de a cere sau de a aduce servicii. Nu o dată și unul și altul, precipitați, aruncă frazele pe hîrtie, cu spaima că textele nu vor fi inteligibile, plîngîndu-se, la unison, de această pacoste a omului modern: lipsa de timp. Dar o dată acordați la aceleași unde intelectuale, se creează un cîmp electric al afinităților electice care facilitează actul confesiv, provoacă schimburi de păreri și reflecții literare. Propriu zis, scrisorile devin niște antene cu care cei doi se investighează

Omar ^a Walter Cisek

reciproc, recunoscându-se repede ca făcând parte din aceeași familie de spirite, tovarăși de arme care-și permit să fie între ei pe deplin sinceri și să se într-ajutoreze. Căci, oricât de mult literatul modern s-ar ferece ambițios între granițele atelierului său de creație, el simte nevoia de totdeauna a creatorului de a-și mărturisii frământările și angoasele, de a-și verifica propriile gânduri confruntându-le cu ale altcuiva. Epistola își recapătă astfel unele dintre atributele uzurpate.

Pe traseele epistolografice care acoperă o mare suprafață de timp, natura protagoniștilor se dezvăluie cu însemnele specifice de temperament, formație literară ș. a., tot atâtea elemente utile pentru recompunerea portretului lor interior.

Lucian Blaga se arată mai tumultuos, într-o continuă aprindere și ascunzind o sensibilitate de mimoză, ceea ce explică și salturile de umoare.

Tudor Vianu, într-un articol din „Cuvîntul“, trece, cu o privire expeditivă și reticentă, peste două dintre piese: Fapta și Daria, utilizînd termenul de «naturalism». Blaga este destul de iritat, dincolo de anorul-propriu de autor, lezat, nemulțumindu-l lipsa de aderență a judecăților estetice la intențiile lui artistice. Lui Cisek îi mulțumește pentru că a «găsit formula»: «Asta înseamnă că nu sunt singurul care o înțeleg așa». Aprecierea comprehensivă nu anulează sinceritatea și obiectivitatea, «care mă încintă cu cît e mai aspră fiindcă e dezinteresată».

În epistola cu pricina, Cisek considerînd că în Fapta «substanța vieții s-a concentrat enorm», și că, preluînd formula lui Benedetto Croce, «e identică cu ea însăși, fiindcă este o bucată de viață trăită» semnalează, totodată, «construcția mai slabă», mărturisind că, din punct de vedere teatral,

preferă Tulburarea apelor. Nu naturalismul va fi folosit ca termen de comparație ci vag «suprarea-
lismul», și, în subsidiar, expresionismul, amintit fiind
Georg Kaiser («prin aceasta na-ș vrea să spun
că ar fi influențată, ci că există o afinitate
launtrică între tine și el»).

Alte aprecieri la adresa Eonului dogmatic îi
sunt lui Blaga mărturisirea: «cuvintele tale despre
Eon mi-au făcut de asemenea mare plăcere — și în
tăcerea generală în jurul acestei cărți — îmi sunt
și astăzi o mângâiere. (Să știi că am disperat de
scrisul meu. Mă întreb de multe ori dacă mai are
sens să scriu.)».

Cum să înțelegem aceste cuvinte? Veșnica — și
sfînta — nemulțumire de sine a creatorului? Ezi-
tările — și disperările — care survin firese în efortu-
rile trudnice de materializare a unor planuri de
creație ideale?

Altă scrisoare îl arată extrem de grăbit să cu-
noască «hotărîrea» lui Cisek în privința piesei
Daria, avansînd și un termen: «Joi sau Vineri
săptămîna aceasta voi fi în București, așa că dacă
pînă atunci îți poți rupe din timp să citești piesa
dintr-o răsufare, mi-ai face o deosebită bucurie».
Adevărul e că Blaga face parte dintre creatorii
care simt continuu nevoia unui climat afectiv
stimulator. O particularitate care se cere a fi bine
înțeleasă. Nu este vorba de o atracție către un regim
sufleteș al chietudinii sau al satisfacției de sine
facile. Nu elogiul de circumstanță așteaptă Blaga
— să nu uităm că, încă de la apariția primelor sale
două cărți, el irumpe spectaculos în fastele literelor
române, Nicolae Iorga acordîndu-i cununa elogiilor
încă în 1919 — ci aprecieri sincere, drepte, care
să-l ajute în clarificarea multiplelor întrebări pe
care i le suscită multiplele lui eforturi în variate
planuri de creație.

Să precizăm, în plus, că, nedeslușindu-și stîrpea
transilvăneană, nu o dată epistola însăși se scapere
tăisul combativității: Lucian Blaga concepe existența
— firește, si ne cea de creație — drept un teren de
luptă. La un moment dat, îi scrie lui Cisek: «Avem
nevoia din cînd în cînd de oltu un succes, ca să tur-
beze imbecilia...» Prieteniei sale cu Cisek pare a-i
da uneori sensul unei asociații cu caracter mili-
tantist.

Desigur, frămîntările sînt mutate cel mai adesea
într-un plan ontologic, dar să ne amintim că el era
cel care scria: «Nici o suferință nu-i așa de mare/
să nu se preschimbe în elinare».

Și, oare, suferințele generate de demonii creației
nu sînt comparabile celor cauzate de demonii exis-
tențiali?

Oskar Walter Cisek acuză un temperament mai
echilibrat. Poate și pentru că este abstras, practic,
din vîlmășagul vieții literare românești — cu con-
flictele ei inerente — și apreciat de un Thomas
Mann sau de un Theodor Däubler, drumul lui de
creație pare mai liniștit, mai lipsit de sinuozități.

Operele i se înșiruie ca mărgelile într-un șirag, ori,
pentru a folosi o comparație mai nobilă, elaborarea
fiecărei noi cărți are ceva din siguranța cu care un
fizician caută elementele fixate deja în tabelul lui
Mendeleev. (Singurele anxietăți mărturisite sînt
de ordin material: continua hărțuială la care-l
obligă existența cotidiană, neacordindu-i suficient
timp pentru realizarea operei.) Drept corolar,
apreciază cu mai mult calm propria-i vînoare.
Într-o scrisoare, își exprimă dezacordul față de
modestia excesivă a lui Blaga care, într-o autologie
a liricii românești la care luera, voia să nu apară
numele său. Cisek nu se sfîșie să-i spună tranșant:
«eunose și înțeleg modestia ta dar eu n-aș face așa,
dacă aș fi Lucian Blaga. Cum vrei ca cineva să ia
eunoștință de lirica românească, fără să citească
ceva din Blaga? Ar fi ea și cum ai vrea să vorbești
de proza est-germană din România, fără a vorbi de
Tătăroaica. E o falsă modestie.».

Diferențierile coboară pînă la chestiuni mai parti-
culare de umoare. Blaga e mai rapid, mai vioi, el
știe să treacă cu nonșalanță de la un subiect la altul,
nedîndu-se înapoi de la o ironie jucăușă. Este,
într-un cuvînt, mai meridional. Din Varșovia îl
«raportează» lui Cisek: «Varșovia îmi pare o
părțică din Viena. Peisajul monoton. Multe păduri
de pînt pe nisip galben: Polonia...» Urmează obser-
vația: «limba se sfarmă între consoanante parcă
intenționat îngrămădite una în alta. Cred că limba
polonă e una din limbile care nu s-au schimbat
de loc de cînd D-zeu a binevoit să înureze grăurile
la turnul din Babilon», și, cu o notă sâgălnică
«Femeile au ochi albaștri sub sprîncelele negre,
ceea ce ar putea să însemne că sînt pline de con-
tradicții demonice».

La Cisek întîlnim o succesiune lină de idei și de
sentimente. E și mai reținut. Cînd trebuie să comu-
nice date din viața-i intimă o face cu o vădită
stîngherieală. La 3 iulie 1928, se află în concediu la
Porțile de Fier. Și iată cam tot ce află Blaga: «Aci,
regiunea Cazane e foarte frumoasă. Lucrez la o
nuvelă mai lungă, fac baie în Dunăre, gimnastică
și respir cît pot mai mult. Nu am încă vești din
străinătate...». Urmează referiri la viața intelec-
tuală română și germană.

Aeolo, însă, unde cei doi nu se mai deosebesc,
este patosul lucid cu care dezbat problemele de
creație. Blaga își decantează pornirile tumultuoase
(sau flacăra lor o transportă prin conduite rezis-
tente, la mare adîncime), iar alura apoloniană
— mai exact, ar trebui poate spus, goetheană — a lui
Cisek se încălzește pînă la incandescență. Amîndoi
văd idel. La această altitudine spirituală, sincerita-
tea este absolută ca și sentimentul reciproc adînc
camaraderesc. Este de-a dreptul mîscătoare bucuria
cu care fiecare salută victoria în creație a celuilalt
(dovedind că invidia, micimea sufletească nu consti-
tuie cuspuri congenitale ale iritabilei bresle). Cuvintele cu care Cisek îl felicită pe Blaga pentru

intrarea în rîndul «nemuritorilor», recte la Academia, n-au nimic convențional, exultînd de satisfacție și de mindrie: «ești mindria și fala generației noastre, iar Academia se poate socoti fericită că printre atîția pseudo-nemuritori se găsește și un creator care merită pe drept numele de nemuritor.

Iar generația noastră nu putea să aibă un reprezentant mai demn și mai strălucit...».

Correspondența dintre Blaga și Cisek, dincolo de valoarea ei strict documentară*, interesează și prin aceste sensuri etice de exemplaritate umană.

AI. OPREA

I

M.L.R. 16068

Lucian Blaga
&
Oscar Walter Cisek

[F. 1 r°]

Lugoj 26 Iunie 1925

Dragă Cisek,

îți trimit o cărțuție pe care probabil ai văzut-o deja la Fundație. — Zilele trecute am fost la Craiova unde regizorul Daniel (poate-l cunoști) vrea să-mi joace la toamnă *Tulburarea apelor*. Cu ocazia aceasta am făcut unele tăieturi și mici schimbări în textul acestei piese, despre care mi-ai spus că ai vrea s-o traduci în nemțește. Lui Daniel i-a plăcut foarte mult piesa și zice că ar avea succes și la teatrele germane. Eu am isprăvit încă o dramă în patru acte *Daria* pe care o cred cu mult mai bună, și mai bună și decît *Fapta* care s-a poticnit la Funda [f. 1 v°] ție. Dacă ai răgaz și ești dispus s-o citești în manuscris, ți l-aș trimite cu plăcere. Țin foarte mult la părerile d[umi]tale, și dacă ți-o plăcea, poate o traduci pe aceasta; dacă nu — atunci rămînem la *Tulburarea*, sau la *Fapta*. Răspunde-mi te rog pe adresa următoare: *Lionel Blaga, notar public, Sibiiu [sic!], Cîsnădiei 30*, pentru mine. Anume, voi pleca la Sibiu pentru două săptămîni, la fratele meu.

Sărutări de mîni Doamnei
și d[umi]tale multă prietenie

Lucian BLAGA

* Scrisorile Blaga aparțin fondului documentar M.L.R. Scrisorile lui Oscar Walter Cisek ne-au fost puse la dispoziție de Dorli Blaga-Bugnariu, căreia îi mulțumim și pe această cale.

În intenția noastră nu intră publicarea întregului lot al corespondenței. O asemenea ambiție ar fi, de altminteri, vană, în condițiile în care înșiși protagoniștii se plîng că unele sau altele dintre scrisori, din varii pricini, nu le-au parvenit. Prezentăm însă o selecție cit mai amplă, ordonată interior de ideea reconstituirii unui dialog.

Probleme dificile ne-a ridicat datarea epistolelor lui Blaga, cu atît mai mult cu cît nu sînt însoțite de plicurile care le-au conținut. Ordinea am cătat s-o stabilim orientîndu-ne după ecourile lor în corespondența lui Cisek (datată cu meticulozitate).

Să mai spunem, în privința notelor de subsol, că n-am găsit necesar să explicăm titluri de publicații sau de opere ș.a. de-acum notorii în literatura de specialitate, mulțumîndu-ne să intervenim cu precizări, îndeosebi acolo unde materialul documentar ne oferă date suplimentare.

II

M.L.R. 16040

Dragă Cisek,

alături pe *Daria*. Cred că imi poți citi scrisoarea. Am scris-o și la mașină, dar a ieșit și mai neciteată. Te rog să-ți dai părerea asupra ei fără nici o reticență. Dacă piesa îți convine, o poți ține și eventual să începi traducerea, fără să mai aștepti citirea *Faptei*, care în nici un caz nu atinge nivelul acesteia! Manuscrisul, te rog să nu-l mai arăți nimănui!! Și să-i păstrezi secretul! Piesa, de altfel, o să apară la toamnă la *Ardealul* în Cluj¹. Sper să mi-o joc și aceasta în iarnă la Craiova. Eu am fost dus la Sovata, și-acum sunt pină la 10 Aug[ust] la Brașov. Scrisoarea d[umi]tale am primit-o foarte tirziu. Am nădejdea că o să ne împrietenim așa de bine ca să ne putem fi reciproc de folos. Aș fi oricind dispus să-ți traduc și eu din lucrările d[umi]tale la cari — întrucît le cunosc, țin așa de mult. Te rog să-mi răspunzi la Lugoș — și-ți mulțumesc că-ți iei osteneala să mă citești! Cu sănătatea cred că ești bine acum. Te salut cu prietenie

L. BLAGA

5 Aug[ust] 1925

III

București, Strada Viitorului 65

Iubite Blaga,

am primit astăzi manuscrisul *Dariei* și te asigur că-l voi citi mai curînd, pentru a-ți da un răspuns definitiv în privința traducerii. Îndată ce voi începe cu traducerea, mă voi pune din nou în legătură cu Max Werner Lenz, directorul „Teatrului German din România“. Dar cred că și în străinătate vom ajunge la un bun rezultat.

Cezar Petrescu e încă la Agapia, Crainic în Țara Moșilor.

Și eu cred că ne putem fi de folos unul altuia, iar dacă ți-au plăcut versurile mele scrise acum cîțiva ani, adică atunci cînd nu prea puteam avea pretenții, poate că cele noi, îți vor spune încă ceva mai mult.

Îți voi scrie din nou peste cîteva zile, cînd voi alătura și cîteva versuri.

Salutări și prietenie,
Oscar Walter Cisek

10 August 1925

IV

M.L.R. 16062

31 Aug[ust] 1925

[F. I r°]

Iubite Cisek,

îți mulțumesc pentru elogioasa amintire ce mi-ai făcut-o în „*Prager Presse*“². Ți-am așteptat hotărîrea în ce privește piesa mea *Daria*, dar pe semne ești prea ocupat și încă n-ai avut răgazul s-o citești. Joi sau Vineri săptămîna aceasta voi fi în București, așa că dacă pînă atunci îți poți rupe din timp să citești piesa

¹ *Daria*, « dramă în patru acte », apare, în 1925, la editura Institutului de Arte grafice „Ardealul“.

² Din păcate, puținele numere din „*Prager Presse*“ care există la Biblioteca Academiei nu ne instruesc în legătură cu această referire și cu cele conținute în alte scrisori. Poate cu vreun prilej — fericit — vom putea face o investigație în arhivele pragheze și vom putea completa lacuna documentară.

dintr-o răsuflare, mi-ai face o deosebită bucurie. Am să-ți cer atunci să-mi jertfești și mie câteva clipe citindu-mi din nouile d[um]itale poezii. Cred că prietenul Crainic a sosit, — am câteva lucruri [f. 2 r°] de aranjat cu el. I-aș serie, dar nu-mi răspunde. În caz că încă n-a sosit, te rog foarte mult pe d[um]nea[ta] să-mi trimită o telegramă, ca să nu vin degeaba. Dacă e la București, ceea ce presupun din articolele din „Cuvintul“, atunci te rog să nu-mi telegraficezi.

Salutări prietenești

L. BLAGA

Adresa simplu: L. Blaga
Lugoj

P.S. Tocmai primesc o scrisoare de la H. Zillich³ de la „Klingsor“ — nemțește... Ce scriitor e?

Cerere de înscriere în repertoriu a piesei *Daria*
(Arhivele Statului București, Fond Teatru.

V

M.L.R. 16060

[F. 1 r°]

Iubite Cisek,

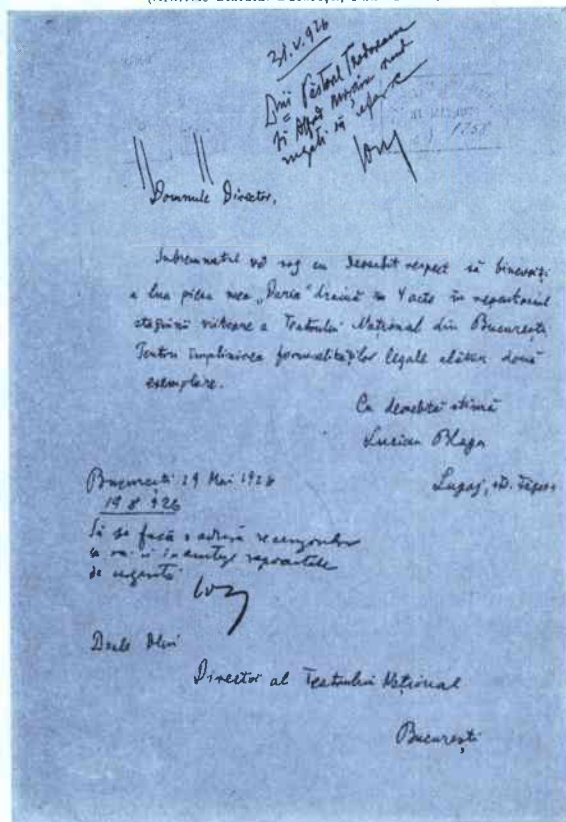
îți trimit pe sfânta Ioana. Cărțile ce mi le-ai împrumutat le mai țin pină le isprăvesc pe toate. Dintr-o ilustrată ce mi-ai trimis-o văd că ai avut deosebita plăcere de a-l vedea pe Däubler⁴. Îmi venea aproape să mă reped și eu pină la București! — să-i văd barba de vizionar!

Săptămîna viitoare mă duc la Cluj, unde mi se va tipări *Daria*. Critica ta (eu cred că între oameni ca noi nu se mai potrivește cuvintul «D[um]nea[ta]») mi-a ajutat mult. Am făcut schimbări importante [f. 2. r°]: *patologicul* a dispărut

³ Heinrich Zillich, directorul revistei săsești din Brașov „Klingsor“. O notă din „Gândirea“ (an X, nr. 1—2, p. 59) îl prezintă drept «poet, nuvelist și eseist [sic!] remarcabil».

⁴ Theodor Däubler, ilustru scriitor german (1876—1934). Cisek îi consacră un amplu articol în „Cuget românesc“ (nr. 8—9/1923). Între cei doi au existat strînse relații prietenești. Un articol din „Gândirea“, (an X, nr. 1—2, pp. 51—53), clogiind ipostaza de nuvelist a lui Cisek, înscrie următoarea mențiune: «Întîia oară ne-a vorbit cu încredere despre viitorul nuvelist marele Theodor Däubler, care-i cunoștea o parte din ascunsele manuscrise».

În 1925, Theodor Däubler vizitează România, ca invitat al P.E.N.-clubului.

aproape complet! Actul II. și-a pierdut balastul «introdutiv» — «epicul științific». E vioi și face o foarte bună legătură. În actul ultim, am redus de asemenea cit am putut detaliul bolnav. Și piesa a câștigat fără îndoială mult!

Țin mult să-mi trimiți pe *Wallenstein*.

Sărutări de miini Doamnei.

Ție îmbrățișări frățești

L. BLAGA

VI

[F. 1 r°]

[Antet]

FUNDAȚIA CULTURALĂ
„PRINȚEPELE CAROL”

București, 30 Oktober 1925
Str.[ada] Latină, 10

Sehr lieber Blaga!

Verzeih mir, bitte, wenn ich auf Deinen herzlichen Brief und all die schönen Bezeugungen Deiner Freundschaft erst heute mit diesen Worten antworte. Die Lasten und das drückende Kleinliche des täglichen Jammerlebens haben mich abgehalten und machen ja auch sonst manche andere Absicht zunichte. Ich mußte mich schon sehr aufraffen, mit der Übertragung Deines Stückes zu beginnen. Es gelingt ganz gut. Crainic und ich möchten zur Erstaufführung gerne in Craiova erscheinen. Vielleicht teilst Du uns also das Nötige rechtzeitig mit. Die „Gândirea“ — Angelegenheit läßt sich nicht leicht bewirklichen. C. Petrescu scheint ziemlich gleichgültig, seitdem er nicht mehr Căsar sein darf. Nun, vielleicht wird doch noch etwas getan. Ich danke Dir auch für die Übersendung der Johanna und der Daria. Dein Stück habe ich noch nicht gelesen. Ich wollte es schon seit Tagen immer wieder tun, um Dir auch wieder meine geringwiegende Meinung aufzutischen. Aber ich kann durchaus nicht dazu. Ich werde Dir auch so bald als nur möglich die versprochenen Bücher senden. Im Rahmen der von Dir gedachten „Societatea r[omână] de este-

VI

[F. 1 r°]

[Antet]

FUNDAȚIA CULTURALĂ
„PRINȚEPELE CAROL”

București, 30 octombrie 1925
Str.[ada] Latină, 10

Multi iubite Blaga!

Scuză-mă, te rog, dacă îți răspund abia astăzi, prin aceste rinduri, la scrisoarea ta cordială și la toate mărturiile frumoase ale prieteniei tale. M-au împiedicat greutățile și meschinăriile apăsătoare ale vieții de toate zilele, care și așa distrug atâtea inițiative. Trebuia să-mi adun puterile, ca să încep traducerea piesei tale. Reușește destul de bine. Crainic și cu mine dorim mult să participăm la premieră, la Craiova. Poate că o să ne înștiințezi la timp. Problema „Gândirii” nu se lasă așa de ușor rezolvată. De cînd nu mai poate fi Cezarul, C. Petrescu pare destul de indiferent. Sper că totuși se va face ceva. Îți mulțumesc și pentru expedierea *Ioanei* și a *Dariei*. Încă nu am citit piesa ta. De cîteva zile vreau s-o fac, pentru a-ți servi din nou modesta mea părere. Dar n-am ajuns încă s-o citesc. Îți voi trimite cit mai curînd cărțile promise. În cadrul „Societății române de estetică”, inițiată de tine, țin duminică⁵

* În legătură cu activitatea de conferențiar a lui Cisek, iată un pasaj elocvent dintr-un text inedit pe care-l deținem (o proiectată prefață la volumul de *Cronici plastice*, scrisă în ianuarie 1966): «Cînd autorul mai tîrziu și conferințe în ciclurile grupării „Poesis”, ale Sindicatului Artelor Plastice sau ale „Societății de Estetică”, vorbind despre Rembrandt, Poussin, Luchian, pictura impresionismului francez sau despre tendințele clasiciste în arta contemporană, se șoptea deseori că urma să fie bătut cîmpul chiar în incinta Fundației Universitare. [...]»

Dar aveam în apropierea mea și cîțiva adepți convinși și amici inițiați în tot ce susțineam cu atîta încăpăținare. Printre ei se găseau prietenii Lucian Blaga și Tudor Vianu ... ».

Cisek în biroul lui de lucru (1965)

tică“ halte ich nächsten Sonntag einen Vortrag über den Impressionismus. Spricht man dabei von Entwicklung, wird die Sache sehr langweilig, will man von geistiger Grundeinstellung sprechen bemerkt man das es solch eine fast überhaupt nicht gab. Ich hätte die Leute viel besser [1.1 v] über die Essenz- nicht Substanz — des Expressionismus unterhalten können, doch erging die Einladung zuerst an Sân-Giorgiu, der im Literarischen hängen bleiben wird, dann erst an mich.

Hoffentlich gedeiht wieder Deine neue Arbeit. Du bist ja, schließlich zweifellos unser Zukunftsreichster, von dem man noch viel erwarten kann.

viitoare o prelegere despre impresionism. Dacă vorbești despre legile dezvoltării, devii plictisitor, dacă vrei să vorbești despre orientarea ideologică, observi că aceasta aproape nu există.

Aș fi putut să întrețin auditorii mult mai bine asupra esenței, nu a substanței expresionismului, dar a fost invitat să vorbească mai întâi Sân-Giorgiu, care se va împotmoli în literatură, și abia pe urmă eu.

Sper că lucrarea ta cea nouă prosperă. Tu ești în definitiv, fără îndoială, omul nostru de viitor, de la care putem aștepta multe.

Däubler war, auf einem rumänischen Schiff kommend, einige Tage hier in Bukarest, und wir führten Ihn auch nach Sinaia und Curtea de Argeș. Er ist ein herrlicher Mensch von ganz ungewöhnlichem Ausmaß, einer der aus dem Überflusse schafft. Man fühlt in seiner Nähe so sehr die Güte eines ruhigen geistigen Auges. Es wurde auch von Dir gesprochen. Er will noch einmal nach Rumänien kommen, und zwar wahrscheinlich im nächsten Jahr. Dann mußt Du unbedingt dabei sein. Mir war sein Besuch ein unsäglich wundervolles Erlebnis.

Ich schrieb auch noch dies und das. Aber was liegt vorläufig daran?

Ich grüße Dich herzlichst, bleibe mit den schönsten Grüßen Dein aufrichtig befreundeter,

CISEK

Däubler, care a venit cu un vapor românesc, a fost câteva zile în București și l-am condus la Sinaia și la Curtea de Argeș. E un om minunat, o mare forță creatoare. Simți în apropierea lui căldura unei priviri inteligente și calme. Am vorbit și despre tine. Intenționează să mai vină în România, chiar anul viitor. Atunci neapărat trebuie să fii și tu de față. Vizita lui a fost pentru mine un eveniment extraordinar.

Eu mai scriu una și alta. Dar ce importanță are?

Te salut din inimă, cu cele mai bune urări, al tău sincer prieten,

CISEK

VII

[Anlet]

*Bukarest 9 Noiembrie 1925
Strada Latină Nr. 10*

Iubite Blaga!

Am ținut [i]eri conferința la Fundație și se poate spune că am avut succes.

Vianu a primit o scrisoare de la tine și-ți mulțumește. Ar avea însă urgent nevoie de volumul *Michelangelo* al lui Georg Simmel. Presupunind că-l ai, te rog mult să mi-l trimiți cit se poate mai curînd prin poștă. Despre ce articol din „*Prager Presse*“ i-ai scris lui Vianu? Eu, pînă acum nu l-am găsit.

La *Tulburarea* lucrez încet, dar totuși cu oarecare spor, astfel că în curînd vom prezenta traducerea. Cărțile promise vor urma.

Salutări și prietenie

CISEK

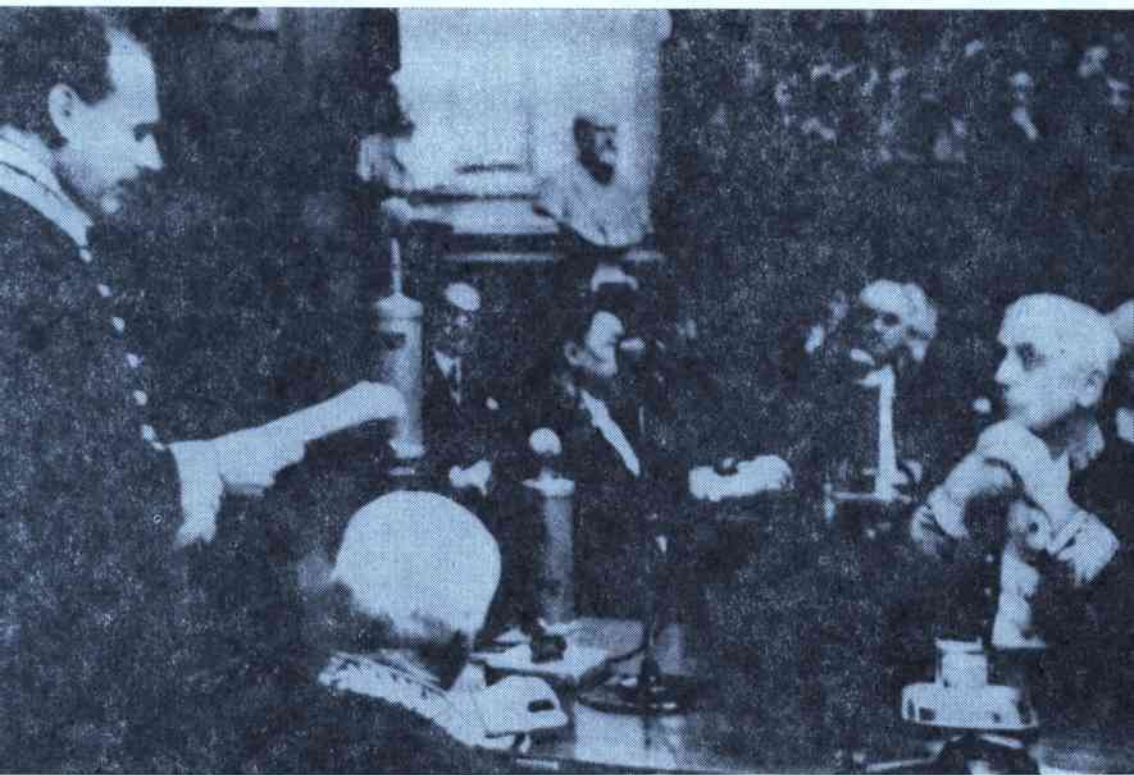
VIII

[F. 1 r°]

M.L.R. 10050

Iubite Cisek,

mă bucur foarte mult că *Tulburarea apelor* se traduce. Cînd o fi gata — te rog să-mi trimiți și mie un exemplar bătut la mașină (în socoteala mea!). Cu reprezentarea piesei la Craiova, drept să-ți spun că nu mai am nici o încredere, de cînd a plecat de acolo Daniel, directorul de scenă! A fost un scandal și o intrigărie acolo, despre care o să-ți povestesc eu odată cînd ne vom întîlni. Îmi pare rău că nu pot să țin și eu o conferință în cadrul „Societății de estetică“... dar nu am tîrîia să mă apuc de-o conferință. Mă bucur însă că [f. 2 r°] ție ți-a reușit așa de bine... Mi-a scris și Mateescu. Articolul din „*Prager Presse*“ vorbește despre *Critica literară românească*; a apărut chiar azi.

Lucian Blaga în aula Academiei române.

Eu am început iarăși să lucrez. Dar sunt cam neliniștit și enervat — de multe lucruri. Ca să mă răzbun asupra situației scriu o «grotescă» în trei acte.

Îți trimit *Rembrandt* de Simmel; eu nu știu să fi scris Simmel o carte: *Michel Angelo*. Probabil e o confuzie la mijloc pe care o face Vianu; presupun că ceea ce dorește e deci: *Rembrandt*. Mai roagă-l pe Crainic să dea odată drumul *Faptei* mele de la „Cartea Vremii“, că atita așteptare îmi scoate peri albi. În genere se pare că lucrurile de la Fundație s-au poticnit al dracului. „*Gândirea*“? Eu mai aștept cit mai aștept și-o să-mi caut rostul în altă parte. [f. 2 v°] Din cărțile ce mi le-ai dat am găsit foarte bună *Klingsorsletztene Sommer*⁶. Aștept cu nerăbdare pe *Wallenstein*.

Salutări prietenești numai ție îți trimit fiindcă ceilalți nu-mi mai scriu nici un rind.

BLAGA

P.S. Dacă ai timp treci te rog pe la expoziția d[omni]șoarei E. Popea — și în caz că ți-o plăcea serie în vr-un ziar un cuvânt bun.

⁶ *Klingsorsletztene Sommer* de Hermann Hesse.

M.L.R. 16059

[F. 1 r°]

Dragă Cisek,

credeam că mă pot repezi pină la București înainte de Crăciun, dar mi s-a zădărnicit planul. Îți scriu deci câteva rinduri, într-o chestiune care te-ar putea interesa. Și anume: la Timișoara o să apară o revistă „*Banatul*”, cu care am oarecare legături. N-ai vrea să trimiți cite-o cronică artistică « în românește » pentru fiecare număr? Lungimea unui *feuilleton obişnuit de ziar* de patru picioare. Cred că ți s-ar plăti bine. Am să le scriu să-ți dea o mie de lei de articol. Revista o să apară lunar. Sper că aranjez încă și altceva: să dai articole în [f. 2 r°] nemțește despre literatura românească; propagandă pentru Șvabi. Răspunde-mi deocamdată dacă ai fi de acord să scrii. Restul îl aranjez eu.

De asemenea te rog să-mi trimiți pe *Wallenstein*⁷ deoarece nu mai am ce să citească.

Piesa nouă am schițat-o în întregime. Rămîne s-o cizelez.

Cu îmbrățișări frățești

BLAGA

X

[Antet]

Bukarest,
Strada Latină Nr. 10
18 Decembrie 1925

Iubite Blaga,

am primit astăzi scrisoarea ta și-ți mulțumesc că te gîndești la mine. Eu ți-am scris acum vreo trei săptămîni o scrisoare detaliată la al cărei conținut însă nu se referă nimic în scrisoarea ta. Sper totuși că ai primit-o. „*Gîndirea*” va apărea negreșit în ianuarie și ești rugat a serie regulat o *Cronică a ideilor*, de care revista va avea nevoie. Îți voi trimite cit mai curînd *Wallenstein* și am întîrziat pină acum numai fiindcă volumul I pe care-l împrumutasem dispăruse împreună cu prietenul căruia îl împrumutasem. Acum însă am aflat că prietenul se află în redacția „*Adevărului*” astfel că în câteva zile voi avea și volumul pe care ți-l voi trimite cit mai neîntîrziat.

Propunerea ta de a serie regulat o cronică artistică pentru revista „*Banatul*” o primesc cu plăcere⁸, dacă voi fi într-adevăr bine plătit, adică lei 1000 de cronică. Și aș lucra și pentru acea propagandă despre care-mi scri[i] mai pe scurt, dacă pot cîștiga ceva în modul acesta. Firește că o fac numai dacă nu trebu[i]e să fac un compromis rușinos față de mine însumi. Despre literatura românească aș putea scrie lesne în nemțește. Comunică-mi, te rog, ceva mai pe larg despre ce este vorba. Împreună cu *Wallenstein* îți voi trimite și *Zauberberg*-ul și *Rembrandt*-ul lui Simmel. Aș putea să-ți trimit și romanul de Sigrid Unsed, al cărui prim volum

⁷ Carte cerută cu insistență de Blaga, în câteva scrisori. Autor: Alfred Döblin. Romanul (în două volume) *Wallenstein* a apărut în 1920. Cisek în articolul *Germania de azi. Considerațiuni preliminare. Aspecte. Omul german. Arla. Drumul spre Răsărit* („*Cuget Românesc*”, nr. 5, iunie, 1922), emite această apreciere: « două volume pline de suctul pămîntului și brutalitatea vieții în război — o capodoperă cu proporții extraordinare și cea mai mare înfăptuire a literaturii germane de azi ».

⁸ Nu știm ce anume s-a întîmplat, colecția consultată la Biblioteca Academiei nu conține colaborări ale lui Oscar Walter Cisek.

a apărut în nemțește. Ai aflat ceva despre succesul lui Panait Istrati în Germania? S-ar putea numi aproape fenomenal. Sper că *Tulburarea Apelor* va fi terminată cel mai târziu într-o lună. Transcrierea la mașină o voi face chiar eu, pentru ca să-i dau „den letzten Schliff“. Voi face pe semne și cronică artistică pentru „Cuvintul“.

De sărbători îți doresc mulțumire și belșug. Tot astfel și pentru anul nou ce vine. În „Kulturnachrichten“⁹ voi scrie despre *Daria* și *Fapta*. *Fapta* o citesc astă seară.

Mulțumiri, salutări și prietenie

CISEK

Str.[ada] Viitorului 65.

XI

[Antet]

Bukarest, den 19 Dezember 1925
Strada Latină Nr. 10

Sehr lieber Blaga

Ich schrieb Dir gestern einen ausführlicheren Brief, schreibe Dir heute nur diese Zeilen, weil ich das Bedürfnis fühle, Dir für die Fapta, die ich gestern Abend las, wärmstens zu danken. Das Stück hat mir wirklich sehr, sehr gefallen. Es ist irgendwie auch überrealistisch, und erinnert mich zuweilen auch an Georg Kaiser, womit ich durchaus nicht sagen will, daß es beeinflußt sei, sondern daß eine innere Verwandtschaft zwischen Dir und ihm bestehe. Hier lasse ich es gelten, daß das Gefüge des Aufbaus schwächer ist, weil die Worte ungleich stärker als diejenigen aus Daria erlebt und gestaltet sind. Dies Stück ist tatsächlich — wie B. Croce sagt — mit sich selbst identisch, weil es ein kräftig empfundenes Stück Leben ist. Als Theaterstück und vom Standpunkt des Bühnenmässigen aus ziehe ich Tulburarea Apelor vor, doch hat sich in der Fapta die Substanz des Lebens unerbittlicher noch verdichtet. Es ist jedenfalls ein starkes Erlebnis für mich gewesen. Sicherlich das stärkste, das mir bisher ein rumänisches Stück gab. Ich danke Dir dafür und bleibe, viel Gutes wünschend, mit den schönsten Grüßen Dein aufrichtig befreundeter

CISEK

Str. [ada] Viitorului 65.

XI

[Antet]

București, 19 decembrie 1925
Strada Latină Nr. 10

Mult iubite Blaga!

Ți-am scris ieri o scrisoare amănunțită, azi îți scriu doar aceste rinduri, pentru că simt nevoia să-ți mulțumesc călduros pentru *Fapta* pe care am citit-o ieri seară. Piesa mi-a plăcut într-adevăr foarte, foarte mult. Este cumva și suprealistă și amintește uneori și de Georg Kaiser, prin aceasta n-aș vrea să spun că ar fi influențată, ci că există o afinitate launtrică între tine și el. De data asta admit ca structura să fie mai puțin încheată, căci cuvintele trăiesc și se modelează mult mai puternic decît cele din *Daria*. Această piesă este, într-adevăr, — cum spune Benedetto Croce — identică cu ea însăși, pentru că este un fragment de viață trăit intens. Ca piesă de teatru bine construită prefer *Tulburarea Apelor*, în schimb în *Fapta* substanța vieții apare neînduplecat de condensată. A fost, în orice caz, un mare eveniment pentru mine. Desigur, cea mai puternică emoție provocată pînă acum de o piesă românească.

Ți mulțumesc pentru aceasta, cu cele mai bune urări și cele mai frumoase salutări rămin al tău sincer prieten

CISEK

Strada Viitorului 65

⁹ „Kulturnachrichten aus Rumänien“ (decembrie, 1925). La rubrica *Literatur*, Cisek consemnează apariția pieselor lui Blaga: *Fapta* și *Daria*, cu aprecieri elogioase.

DOSAR

Pe marginea unui document din procesul

CARAGIALE — CAION

Dincolo de procesul, care nu vizează decît pe calomniatorul Const. Al. Ionescu-Caion, acțiunea infamantă apare, în desfășurarea ei de cîteva luni, mai mult ca o mașinație a lui Macedonski. « Afacerea Caion » este mai curînd o afacere Macedonski — Caragiale, izvorîtă din recriminările poetului împotriva parodistului său de la „Moftul Român“. Chiar și învinuirea adusă lui Caragiale de a fi plagiat Năpasta, deși are ca agent nemijlocit și declarat pe Caion, este de sorginte macedonskiană. Cu cîtiva ani înaintea lui Caion, poetul Noptîilor, acoperit, chipurile, sub pavăza pseudonimului Sallustiu, insinuase că « două din intrigele comediilor sale [ale lui Caragiale] sunt numai o decalcare a unor alte comedii franceze » și pretinsese, de asemenea, că « Năpasta a scris-o înaintea duminicului, Tolstoi, în La puissance des ténèbres »¹.

Prim-redactor al „Revistei literare“ în momentul cînd îl calomniază pe Caragiale² — în chiar paginile acestei publicații macedonskiene — Caion nu putea fi cu totul străin de aceste alegații ale maestrului. În capitolul din Viața lui Caragiale, consacrat acestui moment, Șerban Cioculescu a putut chiar aduce, în chip de concluzie, la prezumția că « însăși plămînuirea „documentelor“ Kemé-

ny poate n-a fost străină de Macedonski »³. Dar oricum vor fi stat lucrurile în această privință — în cadrul faptelor cunoscute pînă în prezent nu se poate merge mai departe — un lucru este cert: secvențele « afacerii Caion » înfățișează un Macedonski ferm-angajat, din primul moment în acțiunea defăimătoare pornită împotriva creatorului Năpastei. Și încă angajat cu atîta energie, mereu sporită, încît, în timp ce Caion se estompează, oarecum, și devine « cantitate neglijabilă », Macedonski își asumă, el, toate riscurile și, fîră a ține seama că totul se întemeiază pe un fals (chiar și atunci cînd, curînd, acestu a devenit evident pentru oricine), trece, el, pe primul plan, amplificînd progresiv atacul și dînd lucrurilor caracterul unei adevărate campanii moralizatoare. De unde, în prima clipă, lovitura era îndreptată exclusiv împotriva lui Caragiale, ajung pînă la urmă să fie vizați, atît Titu Maiorescu (deși de zece ani nu mai avea nici o legătură cu drama-turgul), cit și A. Vlahuță și George Coșbuc, și chiar (din nou!) defunctul M. Eminescu — toți cei care vor fi gravitați cîndva în orbita junimistă.

Astfel, filmul « Afacerii Caion » ne pune în fața unei veritabile întreprinderi donquijotești — căreia nici un element de pe tărîmul realității comune nu i-ar putea oferi o explicație mulțumitoare și suficientă — în fața unei mișcări pe de-a-ntregul dereciste.

¹ Sallustiu, I. L. Caragiale și opera sa, în „Liga Ortodoxă“, Supliment literar, I, 3—3. 11. 1896.

² Caion a fost prim-redactor al „Revistei literare“ în perioada 30 noiembrie — 10 decembrie 1901.

³ Șerban Cioculescu, Viața lui I. L. Caragiale, Fundația pentru literatură și artă, București, 1940, p. 336.

Iată principalele momente⁴:

1. Caion îl acuză pe Caragiale, în două articole succesive din „Revista literară”, de a fi plagiat Năpasta. Furtul ar fi avut drept obiect piesa Nenorocul — o dramă a unii scriitor maghiar, Kemény Istvan, tradusă în limba română de un oarecare Alexandru Bogdan și publicată «cu litere chirilice», la Brașov, în anul 1848. Acuzatorul face în același timp și «dovada» plagiatului descoperit, transcriind în coloane paralele fragmente corespunzătoare din cele două drame.

2. Din primul moment, încă înaintea apariției celui de-al doilea articol, mai incisiv, al lui Caion, Macedonski se situează deliberat de partea acuzatorului, înfierând pe «celebritatea de contrabandă» (Caragiale), precum și pe toate celelalte «falegiori» ale literaturii române (Caion, Caragiale și alții, în „Forța morală”, I, 7—9. 12. 1901).

3. Caragiale ripostează prompt la învinuire, și la 18 zile de la primul atac (8 zile de la al doilea), cheamă în fața justiției, atît pe calomniator, cît și pe Th. M. Stoenescu, directorul „Revistei literare”. (Se poate presupune că marele satiric, mereu dispus să se considere prigonit de soartă și să vadă lucrurile în negru, s-a temut, în prima clipă, de o coincidență fatală; reacția lui nu pare în nici un caz tardivă și nici nu se vede de ce ar fi fost determinată de neîncrederea sau de îndemnul celor din jurul său. Prima sa mișcare nu putea fi decît în direcția cunoașterii dramei maghiare, în traducerea ei românească, și cele 18 zile vor fi fost consumate în această direcție).

4. Constrîns să prezinte dovada materială a aserțiunilor sale, Caion nu se sfiește să pună sub ochii lui Th. M. Stoenescu două file (coperta și o pagină de text) din „cartea” tipărită de Alexandru Bogdan — patente plastografii naive.

⁴ Principalul izvor de informații, privind campania desfășurată de Macedonski este publicația sa, „Forța morală”, ȧiar enciclopedic septimal. București, care apare în perioada 28. 10. 1901 — 17. 02. 1902. De consultat, de asemenea, Șerban Cioculescu, *op. cit.* (capitolul „Afacerea Caion” — cu bibliografia respectivă); I. L. Caragiale, *Opere*, 3, Editura pentru literatură, 1962 (cu reproducerea în extenso, la pp. 733—771, a pieselor din dosarul „Afacerii Caion”, cuprinse în *Biblioteca marilor procese* — v. mai jos — și a altor citeva referințe); Adrian Marino, *Viața lui Alexandru Macedonski*, Editura pentru literatură, 1966, capitolul *Campanii de presă*, cu o bogată bibliografie).

⁵ Primul articol: *Domnul Caragiale*, în „Revista literară”, XVII, 16—30. 11. 1901; al doilea: *Domnul Caragiale n-a plagiat, a copiat*, *ibidem* 10. 12. 1901.

Drept urmare, falsificatorul este concediat pe loc de la „Revista literară”, iar directorul Stoenescu se desolidarizează de acuzația calomnioasă strecurată în paginile publicației sale.

5. Din acest moment, în loc să abandoneze cauza sortită eșecului, a ciracului său, și să bată în retragere, Macedonski se avîntă, cu armura crăpată, într-o campanie multilaterală desfășurată. Mai întîi îl dă la o parte pe «lașul» Stoenescu. Apoi se înscrie printre viitorii apărători ai calomniatorului, în fața instanței judiciare. Totodată, Caion este declarat o «fală a literaturii» de mîine — «sînt ani de cînd un suflet ca al lui este așteptat» — iar Caragiale este somat să răspundă acuzației. Caion este ajutat să descopere, pe linia vechii insinuări a magistrului, un nou plagiat al lui «Caragiale — Kemény»: Scrisoarea pierdută nu este altceva decît o copie a piesei Rabagas, a francezului Victorien Sardou. Organele de presă care au luat apărarea lui Caragiale sînt batjocorite...

6. La 24 ianuarie 1902, cu prilejul unei conferințe la Ateneul român, a lui Gr. Tocilescu, uns de poet cu titlul de campion național împotriva cosmopolitismului, Macedonski se arată ostentativ în public, alături de Caion, „Forța morală” relevă, triumfal, că cei doi eroi au fost aclamați, că publicul a manifestat împotriva «lui Maiorescu, a kemeniștilor, pentru Caion». Revista lui Macedonski desfășoară larg campania de «asănare» a literaturii române: sînt demascați, pe lîngă cei amintiți (Eminescu, Vlahuță, Coșbuc), și alții.

7. «Repertoriul kemenist» suferă o nouă amplificare: «ni se semnalează că D-ale Carnavalului, piesă semnată de Caragiale-Kemény, este copiată după piesa franceză Le Carnaval d'un Merle Blanc, de Chivot et Duru». Se promite chiar o viitoare «expozițiune» a întregii «literaturi kemeniste».

8. Macedonski ține la Ateneul Român conferința Teatrul și literatura, îndelung pregătită. Ne aflăm la două luni și jumătate de la primul articol al lui Caion și cruciada atinge apogeul. Grîndina unui aspru rechizițoriu se abate asupra «plagiatorului», Caragiale. Întreaga direcție ju-

⁶ Adrian Marino, *op. cit.*, *passim.*, încearcă să explice și chiar să justifice incredibila campanie macedonskiană prin parodiile lui Caragiale și prin atitudinea dramaturgului față de poet. Este totuși vorba de planuri cu totul diferite. De altfel, contactul lui Macedonski cu viața reală, cu oamenii și cu societatea stă în permanență sub semnul structurilor sale derisive — ceea ce nu afectează și judecata asupra valorii creației sale.

nimistă este supusă din nou unui tir susținut. Dar publicul, edificat între timp, reacționează. Se produce scandal. Se strigă «jos calomniatorii!» După conferință, în Piața Teatrului Național, se face o manifestație de simpatie lui Caragiale. În zilele următoare, presa stigmatizează cutezanța calomniatorilor; de acțiunea lor se desolidarizează public și unii macedonskieni declarați. Silit să înceteze cruciada, Macedonski se lamentează într-un ultim articol din „Forța morală” (care își încetează apariția), cu titlul demn de „Vocea patriotului național”: Litteratura română declarată Vachs și Spanac de Karagiale-Kemény. Huiduirea Marelui Poet Macedonski de kelneri acestui miserabil, pentru că a denunciat infamia de la Tribuna Atheneului⁴.

9. *Procesul Caragiale — Caion*⁵, care are loc peste trei săptămâni (5 și 11 martie 1902), nu constituie decât un epilog intrizat. La prima înfățișare, apărătorii lui Caion încearcă o diversiune (ceea ce explică de ce Caion «își asumă răspunderea»): Kemény nu este decât «pseudonimul lui Tolstoi», opera plagiată de Caragiale fiind de fapt *La puissance des ténébres* (așadar, și aici vechea insinuire a lui Macedonski) — și cer amnarea, pentru a prezenta traducerea dramei tolstoiene. «D[omnu]l Caragiale — arată *Procesul Verbal* nr. 9, din 5 martie 1902 — nu se opune [...]». La a doua înfățișare, faimoasa pledoarie a lui Delavrancea trece în revistă toate aspectele afecției, spulberind și calomnia cu Puterea întinericului. Caion este condamnat. Cît despre verdictul final, dat de jurați în opoziție, la 10 iunie 1902 — lucrurile se explică. Piesa fusese jucată, calomnia dezvăluită, iar vinovatul își ispășise

oarecum pedeapsa. În schimb, Macedonski, al cărui rol în întreaga afacere era de notorietate publică, nu fusese menționat în proces și nu putea fi condamnat. Caragiale, clement, nu extinsese acțiunea și asupra lui. De aici — achitarea lui Caion.

Se poate considera că întreaga «afacere Caion» cu toate întorsăturile ei, a constituit pînă la urmă o victorie pentru Caragiale. Ea nu poate constitui o «explicație» pentru demersurile din anii următori, ale marelui scriitor — în speță pentru plecarea lui din țară.

*

Documentul inedit, pe care îl publicăm mai jos, constituie una din piesele incluse de acuzare în dosarul procesului. Este vorba de un extras din ceea ce biograful numesc Dicționarul scriitorilor maghiari, cuprinzînd, în traducere, toate numele Kemény, aflătoare în această lucrare exhaustivă, precedat de o mică prezentare, în text autograf, a lui Caragiale. Extratul din *Viața și operele scriitorilor maghiari* (care este titlul propriu al lexiconului menționat) a fost tipărit ad hoc de Caragiale (așa cum și arată în scurta sa notă introductivă autografă) și legalizat la Consulatul Austro-Ungar din București, la 2 martie 1902. El cuprinde, la filele 9—11, doi autori cu numele Kemény István⁶, nici unul din ei nefiind autor al vreunei piese de teatru — necum una cu numele Nenorocul. Nu considerăm necesar să reproducem această tipăritură de 19 pagini, format 12°, cu toată unicitatea ei. Ea stă oricînd la dispoziția specialiștilor. Publicăm în schimb mica notă autografă a lui Caragiale, scrisă probabil în mare grabă, cum lasă să se presupună o mică inadvertență gramaticală — lucru neobișnuit la un autor atît de atent în mînuirea limbii, cum a fost scriitorul nostru.

G. Gr.

⁷ Vezi *Procesul Caragiale — Caion, Calomnie prin presă*, în: *Biblioteca marilor procese* (Director I. Gr. Periețeanu), anul I, 4—5, Mai—Iulie, 1924. Ironia soartei face ca în publicația aceasta procesul plastografului Caion să fie agrementat cu note biografice datorite unui alt plastograf: Octav Minar.

⁶ Deci — există Kemény István. Nu există însă un dramaturg cu acest nume.

În acest caiet, conținînd 19 (nouăsprezece) file tipărite pe o singură față fiecare, se cuprinde, tradus exact [sic!], în ordine alfabetică, toți autorii maghiari cu numele de Kemény în număr de 33 (treizeci și trei), împreună cu lista operelor lor, așa cum sînt trecuți în lexiconul intitulat *Magyar Írók, Elete és Munkái* [*Ale*] scriitorilor Maghiari — *Viața și operele*), lexicon publicat «din însărcinarea Academiei

În acest cart., conținând 19 (nouăsprezece) file, tipărite pe o singură față-fiecare, se cuprind, tratat exact, în ordine alfabetică, toți autorii maghiari cu numele de Kemény în număr de 33 (trăzeci și trei), împreună cu lista operelor lor, așa cum sunt trecuți în lexiconul intitulat Magyar Irod., Élete és Munkái, (A scriitorilor Maghiari Viața și Operele), lexicon publicat, din însărcinarea Academiei de Științe Maghiară de Dr. Sinnyi József, Consilier regal, Custodele Bibliotecii și Publicității Muzeului Maghiar național Fascicula 46, coloanele 1411-1452 inclusiv.

Nota autografă prin care I. L. Caragiale prezintă extrasul (cuprinzând pe autorii cu numele de Kémény) din *Lexiconul scriitorilor maghiari*.

de Științe Maghiară » de *Dr. Sinnyi József*, Consilier regal, Custodele Bibliotecii și Publicității Muzeului Maghiar național. Fascicula 46, coloanele 1411 — 1452 inclusiv.

*

Urmează paginile tipografiate, extrase din lexiconul lui Sinnyi József, cu legalizările următoare:

[Pe fila 19, recto]

No 1880/902

Văzut la Consulatul Imperial și Regal Austro [—] Ungar pentru certificarea prezentei traducții după alăturatul act din limba ungară [.]

Bucuresci [.] 1902 [.] Martie 2/15 [.]

În numele Legățiunii Imperiale și Regale Austro-Ungare

CRETZOI

Secret. Cons. Ces. și reg.

ss. [locul sigiliului]

[Pe f. 19, verso :]

Ministerul Afacerilor Străine

Certifică semnătura și sigiliul
pus de către Consulatul I.R.A.U.

No [.] 1345 [.] Bucuresci [.] 2 martie [1] 902 [.]

p. Ministru

M. BURGHELEA

ss [locul sigiliului]

PER ASPERA...

Ș-A ACREDITAT IDEEA CĂ ION MINULESCU e un poet al momentului liric, al contactului spontan și nereversibil cu prima expresie a emoțiilor sale poetice; versurile lui Minulescu ar fi o transcriere directă, fără corecturi și variante, a unei stări poetice, mai mult sau mai puțin profundă. Conceptul sau liric se pretează — susțin unii comentatori — la acest gen de poezie, aproape orală, o poezie de simplă comunicare, la nivelul estetic al romanței.

Eroarea pe care au făcut-o și o mai fac istoricii și criticii noștri literari față de acest poet vine numai din modul în care a fost receptată poezia sa. Imaginea unui Ion Minulescu care a trubadurizat simbolismul, dizolvându-i esențele, s-a împămintenit, deși nicicând publicul n-a gustat și nu gustă în romanțele minulesciene simbolismul, ci filioanele romantice, catalizate de simbolism, reabilitate în această poezie voluptuoasă și tonică, în chiar melancoliile ei.

Ion Trivale în Cronicile literare din 1915, recenzând cel mai minulescian volum, *De vorbă cu mine însumi* (1913), reducea originalitatea lui Minulescu la Romanțe pentru mai târziu și socotea al doilea volum o simplă pastişă. Trivale gusta în versurile noi, evolute de la tiparul «romanțelor», arhetipul minulescian al primelor impresii, singurele originale, în accepția publică.

În revista „Versuri și proză”, publicație declarată simbolistă, se vorbea, plecând de la Minulescu, de un «simbolism popular», concept imposibil și incompatibil cu esența curentului, după opinia lui E. Lovinescu.

Și N. Davidescu a consemnat, în epocă, existența unui asemenea simbolism popular de lar-

Ion MINULESCU — laborator poetic

gă audiență, denumit minulescianism¹. La rîndul lui, Arghezi reducea contribuția lui Minulescu la automatismul versificației (« o literatură de versuri în zig-zag »)².

Lucrurile s-au schimbat ulterior; chiar Arghezi a revenit asupra temperamentalii sale caracterizări. G. Călinescu, Tudor Vianu, Vladimir Streinu, Pompiliu Constantinescu — pentru a cita numai câțiva din exegeții săi — ne-au oferit o altă imagine a lui Minulescu. În mare, critica mai apropiată de noi, a descoperit în Minulescu o depășire a simbolismului, indicându-ne și locuri de poezie ermetică și de meditație, oferindu-ne chiar postura unui precursor, fără de care evoluția lui Arghezi, a lui Blaga sau a lui Barbu n-ar fi fost posibilă. Este notabilă în acest sens opinia lui Eugen Ionescu („Floarea de foc“, I, nr. 7, 20. II. 1932, p. 2).

Dar în toate aceste considerații, unele încă insuficient acoperite cu argumente, nu s-a reformat ideea unui Minulescu preocupat de conținutul și de forma poemelor sale, nu s-a dovedit că în volumele cunoscute se află numai o parte din opera sa, că în periodice și chiar în manuscrise au rămas variante mult mai interesante decât « textele definitive ».

Există astfel un alt Minulescu, un poet care-și selecționa versurile, care-și modifica textul inițial ajungînd la una, două sau chiar mai multe variante, care transcria în caiete imagini și fragmente de versuri, pe care le utiliza ulterior, în ore de răgaz, care-și cîntărea cuvintele în funcție de valoarea lor estetică. N-am intenționat, în ediția recentă de la „Cartea Românească“³, prin publicarea versurilor de debut, repudiate de autor, să deformez imaginea poetului, ci numai să schimb o prejudecată privind arta sa. Din cercetarea arhivelor diverse în care se întîlnesc manuscrisele poetului (arhiva familiei în primul rînd) și din confruntarea textelor definitive cu cele din periodice, se poate constata aplecarea lui Ion Minulescu spre detaliul semnificativ conținut într-o poezie, spre modificările de esență ale poemelor, relevîndu-se într-o formă cît mai puțin acerbică, farmecul de bazar sentimental, violent simbolist, al manuscriselor minulesciene.

Un studiu al variantelor păstrate nu s-a făcut din păcate pînă azi, iar noțiunea de variantă la Ion Minulescu poate fi considerată o curiozitate. Ea apare pentru prima dată în volumul Nu sunt ce par a fi, în 1936, cînd însuși poetul adaugă în sumar „șase variante“ la poemele: Într-un bazar sentimental, Sosesc corăbiile, Crepuscul la Tomis, Pastel banal, Marină estivală, Spre insula enigmă. Acestea sînt printre cele mai evidente și programatice modificări aduse poemelor din periodice, modificări ce constau, mai ales, în modernizarea unor termeni sau în concentrarea temei poetice și numai în subsidiar în compuneri și în descompuneri prozodice.

Ion Minulescu își retușa versurile numai cu ocazia publicării lor din periodice în volumele principale; reproducerea în edițiile obișnuite nu comportă mari diferențieri; de-abia la stabilirea textului

¹ N. Davidescu, *Aspecte și direcții literare*, vol. I, 1921, pp. 44—50.

² Tudor Arghezi, *Tablete de cronicar*, București, 1960, p. 40.

³ Ion Minulescu, *Banchetul meu*, cîntec și romanțe. Culegere și prezentare de Emil Manu, p. 186

definitiv apăreau alte intervenții ale autorului. Citeva variante rămase în manuscris, după apariția edițiilor definitive din 1939 și din 1943, dovedesc, de altfel, pregătirea unei noi ediții definitive, despre care Claudia Millian vorbește în cartea sa, apărută în 1969.

Vom analiza aici o singură variantă din cele tipărite, continuând apoi studiul pe variantele manuscrise.

Prima poezie, din perioada debutului editorial, cu modificări de structură este *Spre insula enigmă*, apărută în „Viața literară și artistică”, II, nr. 4, 27 ianuarie 1908, p. 1, cu titlul *Spre țările enigme*, formă în care se păstrează, adăugându-se dedicația lui Iser, și în primul volum. De abia în 1936, în ciclul «șase variante» (volumul Nu sunt ce par a fi) apare titlul definitiv cu o altă dedicație: Lui N. M. Condiescu. Diferențierile dintre cele două forme ne obligă la o transcriere paralelă a fragmentelor sau a versurilor modificate:

SPRE ȚĂRILE ENIGME

LUI ISER

Un șuierat prelung salută *sosirea* zorilor
Pe *yacht* semnalele aprinse în virful primului catarg...

Și *călătorii* se deșteaptă pe bord

Și ancorele grele,

Apar cu ghearele-ncețate ca-n *spasmul*
mut al disperării

Forma ultimă e mai condensată:

Și *yac[h]tul* alb se mișcă-alene

Și-n juru-i albele inele

De apă,

Tremură, și parcă voiesc să-l țină-n loc.

SPRE INSULA ENIGMĂ

LUI N. M. CONDIEȘCU

Un șuierat prelung salută *ivirea* zorilor.

Lumina roșie se stinge în virful primului catarg,

Și *Mateloții* se deșteaptă pe bord

Apar cu ghiarele-ncețate

Ca niște fiare-nfometate

Și *bricul* alb se mișcă-alene

Cu grația unei sirene

Ce se răsfăță-n plasa de inele

Și de *brățări lichide*

Ce dispar

Pe poarta larg deschisă lângă far.

În locul unui singur «adio», în versiunea ultimă poetul concepe un comentariu extrem de semnificativ și de sugestiv. Aici, în loc de condensare sau de rezumare a unor simboluri aplatizate, textul este extins cu scopul de a fixa mai emblematic momentul plecării în larg, dar și cu intenția de a crea atmosferă:

Adio!...

Adio, port...

Adio, cuib de veselie trecătoare

Adio, cabareturi...

Adio, dansatoare...

Adio, ciocnet de pahare...

Adio, tot ce-a fost...

Adio!...

Imagina statică de tablou marin a plecării e înlocuită cu o sugestie muzicală:

Pornim...

De-acum, pornim...

În urma noastră portul cu-ntregul țărm

Pornim din nou...

Pornim!

Dar un tablou
Pictat pe-o pinză ne'nrămată...

Și-n urma noastră marea
Își împletește respiraera
Cu al sirenelor ecou
Eternul nostru semn de întrebare.

Schimbări esențiale apar în final:

Cind ne-ndreptăm spre țări enigme
Spre țări, în care, miine-n zori,
Găsi-vom poate-Aureola eternei noastre
sărbători!...

Cind ne-ndreptăm spre *Insula enigmă*
În care nu știm nimeni încă ce va fi
Dar știm cu toții că-ntr-o bună zi
Noi cei născuți din tată-n fiu navigatori,
Vom acosta la rindu-nostru-nvingători
Și-atunci —
Stăpinii Mării Negre noi vom fi.

Modificările textului ca și schimbarea dedicației se datorează, poate, unei împrejurări biografice. În 1936, apăruse ediția a doua, relăcută a volumului *Peste mări și țări* de N. M. Condiescu, volum plin de exotism și de invitație la evaziunea geografică. Poezia lui Minulescu se atășa ca emblemă mai exact descrierilor marine din opera lui N. M. Condiescu. În arhiva familiei se află o scrisoare inedită de mulțumire, pentru dedicație, a lui N. M. Condiescu, datată 22 august 1936, insula Brioni, unde prozatorul se găsea în căutare de noi «insule enigme».

În manuserisele poetului, se păstrează puține variante, dar suficiente pentru a demonstra interesul pentru o formă cit mai modernă, realizată chiar cu riscul unei depoetizări. Aceste transformări pe care unii cercetători le-au numit tendințe de prozaizare programatică, de apropiere a poeziei de tehnica ziaristicii — sînt, în realitate, cînd epurări ale unor minime elemente romantice, cînd treceri spre o fază apropiată de expresionism.

Romanța zădărniceii, apărută direct în ediția definitivă (Versuri, Editura fundațiilor regale, 1943, p. 357), oferă acest argument printr-o variantă manuscrisă, dedicată «confracților mei mai tineri», dedicație ce lipsește în textul edit:

Versuri, 1943

Toți vă grăbiți să vă luați înainte,
Deși știți că-n viață stați pe loc
Iar singurul vostru mare noroc
E doar același veșnic «blid de linte»
Toți știți că v-admirați cu ură,
Sorbindu-vă cu ochii-nduioșați

Manuscris

Zadarnic vă grăbiți să-mi luați-nainte!...
Nu știți că toată viața stați pe loc
Iar singurul vostru mare noroc
E să cerșiți același blid de linte.
Nu știți că toți vă întilniți cu ură
Urindu-vă în schimb vă-nduioșați

Modificările din restul poeziei sînt neînsemnate, repetînd schema celor din primele strofe: «Toți știți» devine *Nu știți*; «Cînd nebunia» devine *Cu nebunia* etc.

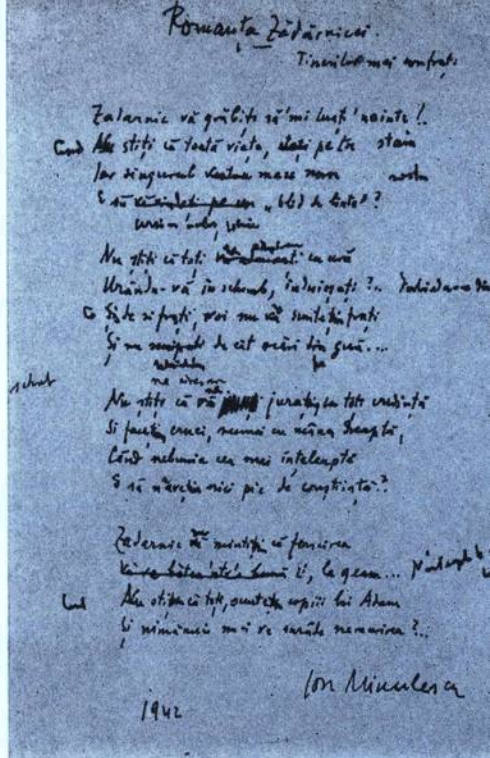
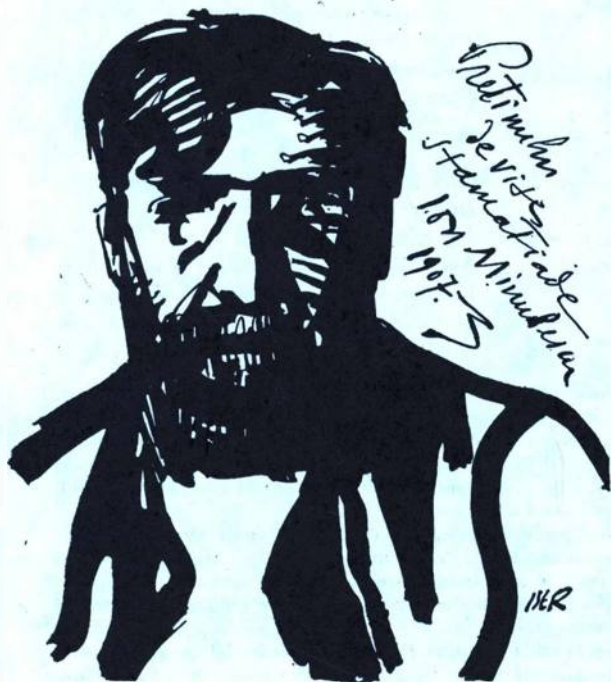
Jalea paznicului din *Versurile definitive* (1943, p. 364) e o variantă a romanței *Cîntecul parcului* (Saint Cloud), publicată în „Viața nouă”, I, nr. 6, 15 aprilie 1905, creație din epoca pariziană. În manuscris, există și o a doua variantă cu titlul *Jalea paznicului* oferind un text intermediar:

Textul 1905

v. 3 Cite-un strein mai vine cum ar veni
la patul
v. 4 Vreunui grăbit ce pleacă din lume
mai curînd

Manuscris

Turiști din țări streine se-nchină ca la patul
Unui venit ce pleacă din lume prea curînd.

v. 7 Și vintul glasul toamnei...

Iar vintul...

v. 9 Cîndva p-ai ci fu viață și dragoste
și glume

Cîndva p-ai ci fu *cîntec* și dragoste și glume

v. 11 Nimic... o cioară cioclu venit din
altă lume

Decît o cioară — cioclu venit din altă
lume

v. 12 Privește-n juru-i mindră de-așa
măreț popas

Ce *croncănește* mindră de-așa măreț *palat*.

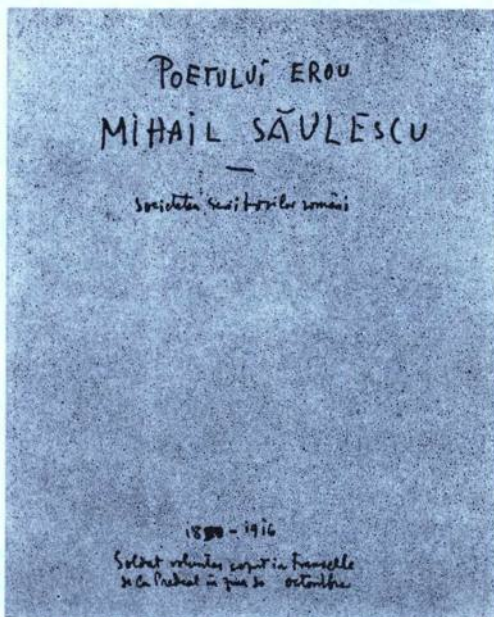
O interesantă variantă oferă romanța Celei care pleacă, apărută inițial în „Convorbiri critice”, nr. 20, 15 octombrie 1907, p. 802. Varianta a fost elaborată la cererea compozitorului Gabriel Egonu care a folosit-o, probabil, ca text de muzică; cum partitura lui Egonu nu s-a tipărit, textul aflat în manuscris este inedit și are titlul primului vers, Tu crezi c-a fost iubire adevărată?

Prima strofă este identică, dar cele două strofe următoare formează cu totul altă poezie, mai ușoară, mai puțin încărcată, spre a putea fi cîntată.

CELEI CARE MINTE (Ediția *Versuri*, 1943)

A fost un vis,
Un vers,
O melodie,

Tu crezi c-a fost iubire adevărată
N-a fost decît un vis de primăvară
Mai scurt ca visul primului păcat

Schița lui Ion Minulescu pentru monumentul poetului-erou Mihail Săulescu, realizat de sculptorul Oscar Han.

Ce n-am cîntat-o poate niciodată...
.....
Tu crezi c-a fost iubire-adevărată?
Eu cred c-a fost o scurtă nebunie!

Și-un duo mut ce l-am cîntat o seară
Și-a doua seară nu l-am mai cîntat.
N-a fost decît un strop de apă vie
Ce l-am simțit pe buze doar o dată
Ah!... De-ar fi fost iubire adevărată!
Dar, vai!... N-a fost decît o nebunie!...

Pe textul apărut în ediția princeps, compozitorul polon R. Wisłoki a scris muzica prezentată în primă audție la 6 decembrie 1944, în cadrul unui festival Minulescu în sala „Aro”: Poèmes, opus 12, pentru tenor și orchestră.

Poema de debut, Unui cîntăreț, publicată în „Viața nouă”, I, nr. 13, 1 iulie 1905, a fost reluată într-o variantă datată «august 1940».

Diferențele sînt esențiale și ne dovedesc dorința poetului de a-și face o revizuire stilistică a poemelor de debut, probabil în vederea unei ediții definitive, mai cuprinzătoare. Se remarcă și tendința de descompunerea versurilor.

Textul din 1905

Îmbătrinești și versul tău
Îmbătrinește ca și tine;

Manuscris

Îmbătrinești!...
Și versul tău

Cintai odată mult mai bine
Iar astăzi tot ce cinți e rău

Îmbătrânește ca și tine
Tot ce-ai cîntat alt' dată bine
Azi cinți din ce în ce mai rău...

Alt' dată cîntecele tale
O lume-ntrecagă le-nvăța
Și satul tot te îndrăgea
Dar astăzi cine-ți iese-n cale?

Alt' dată cîntecele tale
Grădinile-mprimăvărau
Și-ndrăgostiții toți le-aplaudau
Dar azi?
Cine-ți mai iese-n cale?

De menționat citadinizarea atmosferei și utilizarea neologismelor. Finalul este aproape identic.

În „Adevărul literar și artistic“, XII, seria [a] II [-a], nr. 651, 28. V. 1933, Ion Minulescu a publicat romanța de inspirație baudelairiană, nereprodusă în volume, Moartea amanților. Printre manuscrisele din colecția „Ion Minulescu“ se păstrează cîteva versuri ce amintesc începutul acestei poeme:

Textul din 1933

La marginea apei, cu salcii și plopi
Trei gropari, azi noapte, au săpat trei
gropi...
Una pentru mine,
Una pentru tine,
Și-alta pentru cine nu se știe încă.

Manuscris

Pe dealul cu plopi
Groparii sapă patru gropi
Una pentru mine care scriu
Una pentru tine care mă citești
Una pentru-aceea pe care-o iubești
Și-alta pentru cine nu mai știu.

O variantă manuscrisă inedită a poemei Qui pro quo păstrată în colecția familiei Octav Șuluțiu, comunicată de Nicolae Florescu, ne oferă încă un document în favoarea tezei noastre. Romanța Qui pro quo a apărut în „Familia“, III, seria [a] III [-a], nr. 7-8, septembrie-octombrie 1936, p. 12.

Cu o altă aranjare a versurilor a fost reprodusă în ediția definitivă din 1943 în ciclul Nu sunt ce par a fi...

Varianta este datată: «Busteni 3 august 1936», dată la care poetul se afla în această localitate, la Villa Scriitorilor. Aici l-a întâlnit pe Octav Șuluțiu, așa cum atestă și o scrisoare din această perioadă, și i-a dat textul, trimițînd ulterior pentru „Familia“ forma cunoscută.

Textul din „Familia“

Azi nu-ți spun decît că te iubesc
Dar cit timp te voi iubi nu știu
Miine noul meu roman pe care-l scriu
Poate nu voi mai fi dornic să-l sfîrșesc.

Manuscris

Eu nu-ți spun decît că te iubesc,
Dar cit timp te voi iubi nu știu,
Fiîndcă noul meu roman pe care-l scriu
Numai <dracul poate spune> dracu-ți
poate spune cînd
<il voi> am să-l sfîrșesc.

Dar cum eu voi fi-ntregit de tine
Marea bucurie de-a mă ști iubit,
Va lungi romanul meu la nesfîrșit
Numai dacă tu mi-l vei citi la fel ca mine.

Dar cum sper că mă-ntregesc eu tine
Marca bucurie de-a mă ști iubit
Va lungi romanul meu la nesfîrșit
Deși-ntreg, va fi cetit numai de mine...

Modificările din finalul poemei nu mai sînt atît de radicale, de exemplu: «spune-mi tot ce știi, că eu te-ascult» a devenit Spune-mi tu ce <crezi> - ai vrea să știi, și eu te-ascult sau: Că să nu-mi mai pot sfîrși romanul ca răspunsuți mut; „Poate-mi voi sfîrși romanul / Fără să te mai iubesc“.

Rîndurile pentru nechemata, publicate în „Revista Fundațiilor regale“, IX, nr. 6, iunie 1942, sînt o variantă a unui text mai vechi păstrat în manuscris. Stilizarea ultimă avantajează și ideea și fluxul liric al poemel:

Manuscris

Surpriza ta
Și-a tuturor de-aici
Este sosirea celei ne-anunțate
Fie că-ți bate-n geam în zori de zi
Fie că-ți intră-n casă pe-[n]noptate

1942

Și oricine-ai fost
Sau vei mai fi,
Sosirea celei nechemate —
Fie că-ți bate-n geam în zori de zi
Fie că-ți intră-n casă-n miez de noapte
Exact în clipa cînd ți-apare
Doar te sărută și...
Dispare...

Cele mai multe variante manuscrise le are poema Undeva, publicată inițial în „Flacăra“, nr. 17, din 6 februarie 1916. Prima variantă, păstrată în colecția familiei, este datată 1916.

Vom reproduce pentru comparație începutul poemel, notînd cu cifre variantele (1—4) și textul definitiv (5).

1

Hotelul cu firma „La Wilhelm cel Mare“,
Hotelul din vechiul burg teuton,
Hotelul cu clopot deasupra intrării
Și poarta sculptată în chipuri bizare
Și hall-ul geometric — perfect hexagon
Și geamuri albastre culoarea-nserării...

2

Hotelul cu firma „La Wilhelm cel Mare“
Hotelul din vechiul oraș teuton
Cu sfînta Maria deasupra intrării
Și scara-ncadrată în opt lampadare
Iar hall-ul geometric — perfect hexagon
Cu geamuri albastre culoarea-nserării...

3

Hotelul cu firma „La Wilhelm cel Mare“
Hotelul din vechiul burg teuton
Hotelul cu clopot
Și trei felinare
Deasupra intrării,
Cu poarta sculptată în chipuri bizare,
Cu hall-ul geometric — perfect hexagon
Și geamuri albastre — culoarea-nserării.

4

Hotelul cu firma „La Wilhelm cel Mare“,
Hotelul din vechiul oraș teuton,
Cu Sfînta Maria deasupra intrării
Și scara-ncadrată de opt felinare
Hotelul cu hall-ul perfect hexagon
Și geamuri rotunde și-albastre...

5

Hotelul cu firma „La Wilhelm cel Mare“
Din medievalul oraș teuton
Cu Sfînta Maria deasupra intrării
Scăldată-n lumină de opt lampadare,
Hotelul cu hall-ul, perfect hexagon
Și geamuri rotunde și-albastre.

Un alt fragment ne edifică asupra unor operații de adecvare a expresiei sau chiar asupra unor stilizări extreme:

1

Hotelul în care stătut-am o vară
De vorbă cu Heine și Nietzsche
Traduși
În limba-nflorată și-n stilul sever,
În limba-nflorată din sfircuri de bice
În care pe vremuri scrisese Voltaire
Pe care-l citise și Heine și Nietzsche.

2

Hotelul în care citisem odată
Pe Goethe, pe Heine, pe Nietzsche
Traduși
În limba-nflorată și-n stilul sever,
O limbă-nflorată din sfircuri de bice
În care pe vremuri scrisese Voltaire
Pe care-l citise și Heine și Nietzsche.

3

Hotelul în care stătut-am o lună
Alături de Heine și Nietzsche
[la fel]

4

Hotelul în care trăisem o vară
Cea mai plăcută și sfântă povară
Cetindu-i pe Heine și Nietzsche traduși
Ca două viori sub același arcuși [*sic!*]
[la fel]

Ultima versiune e o sinteză a celor anterioare, marcând predilecția poetului pentru formulele mai simple și, în același timp, mai semnificative, ajungând la o descriere de-o austeritate rar întâlnită în poezia lui Ion Minulescu. Undeva e un poem aparte în tematica minulesciană; așa se explică de ce a fost republicat abia în ediția definitivă deși fusese scris cu aproape trei decenii mai înainte. Pe a doua variantă manuscrisă găsim foarte multe însemnări marginale ce dovedesc efortul constant al poetului de-a ajunge la o formă lirică adecvată temei; astfel, versul: « Povestea cea nouă e lungă și tristă » devine mai întâi Azi noua poveste e lungă și tristă. « Spital — nou depozit de lacrimi amare / Și-o veche poveste prea lungă și tristă », ca să ajungă în final Răspunsul același — un semn de-nțelegere. / O veche poveste, ce lungă și tristă !

N-am enumerat, desigur, aici toate variantele minulesciene. În intenția noastră n-a fost decât demonstrarea unei alte realități interioare a poeziei acestui trubadur modern, și anume, existența unui laborator minulescian. Descoperim astfel un poet preocupat de forma poeziilor sale, preocupat de legătura dintre conținut și formă și, mai ales, preocupat să-și modernizeze perpetuu versurile.

S-ar propune, așadar, o altă lectură a poetului, scoțându-l din zona liricii spontane, a improvizăției redusă la o retorică muzicală, bazată pe o poetică simplă, de « simbolism popular ». Rămâne de demonstrat, printr-o comparare a textelor, existența unor fluxuri și a unor refluxuri expresioniste în faza ultimă a poeziei lui Ion Minulescu, și de subliniat aspectele romantice și parnasienne ale primelor poeme publicate.

Emil MANU

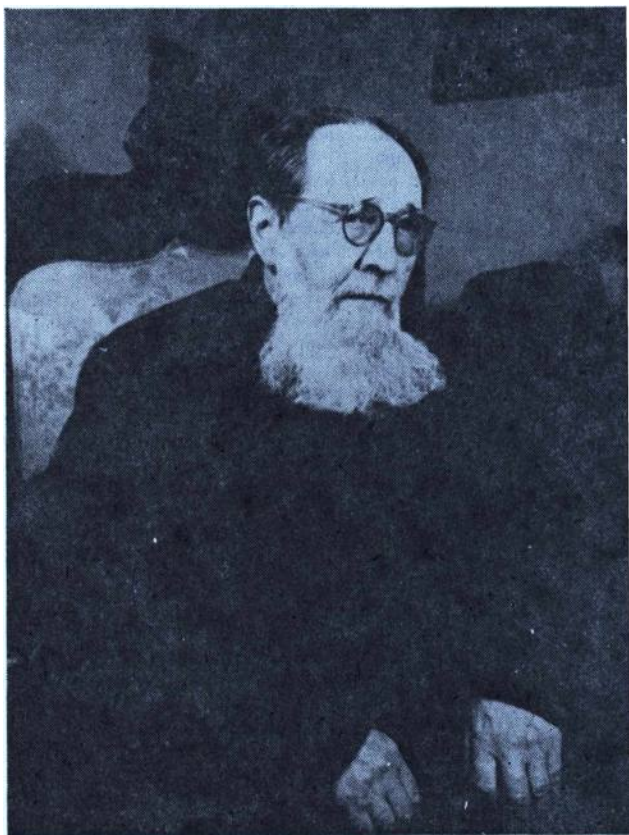
...AD ASTRA

Ion AGÂRBICEANU

LA 14 APRILIE 1962, CA DECAN AL Facultății de filologie din Cluj, l-am invitat pe Ion Agârbiceanu la o întâlnire cu studenții. Voiam ca Universitatea să fie cea dinli care să deschidă seria sărbătoririlor octogenarului. Deși cam suferind, scriitorul a acceptat să răspundă la cteva întrebări ce i s-au prezentat cu puțin înainte. În afara adunării festive din septembrie, același an, la Cluj, întâlnirea din amfiteatrul arhiptin „N. Iorga” al Universității, este ultima apariție publică a autorului Arhanghelilor. El avea să se stingă din viață nu mult după aceea, la 28 mai 1963.

Textul rostit de Agârbiceanu în fața studenților a fost înregistrat pe bandă de magnetofon, de unde se transcrie și se publică acum pentru întâia oară. Deși confesiunile privilegiate la începuturile sale literare, la biografia sa spirituală, la așinilăși și la influențe literare etc., nu aduc dale noi, repetând uneori lucruri conținute și în alte texte, în special în Mărturisirile din 1932 de la Seminarul de literatură al lui D. Caracostea, interesul primei părți a confesiunii din 1962 rezidă în oralitatea sa, în structura absolut jărănească a narațiunii și a rostirii, mult deosebite de stilul scris, folosit de Agârbiceanu în alte pagini memorialistice.

Fondul jărănesc, extrem de rezistent, al acestui creator, iese în relief prin varii sensuri (inclusiv cele fonetice, stilistice) ale acestui text. Am păstrat, de aceea, numeroase particularități regionale, de vocabular și de pronunție, corectând tacit altele, unde am optat pentru echivalentul cult al unor forme (în special verbele) corespunzătoare celor folosite curent de scriitor în textele sale scrise, întrucât nu intenționăm să dăm în paginile acestei reviste o transcriere riguros fonetică. Au fost reținute, de asemenea, unele inadvertențe, scăpări sau incongruențe ale frazei. În afara interesului particular, mărturisirile din

1962, conțin — în partea finală — semnificative declarații de un cald patriotism, atestând interesul viu și așazamentul cu care marele prozator urmărea tot

ceea ce, în ordine socială și literară, însemna creștere adevărată, istoricește fără precedent, a Țării.

M. ZACIU

«mă tem numai de aceia care nu au sinceritate deplină în scris...»

MIRCEA ZACIU: Iubite maestre, dați-mi voie să-mi exprim bucuria noastră comună de a vă avea în mijlocul nostru. Nu e totuși pentru întâia oară că vă aflați printre noi: de ani de zile, în cursurile și seminariile noastre, opera dumneavoastră e prezentă. De ani de zile, operele dumneavoastră sînt citite de generații întregi de studenți ai acestei Facultăți, care au luat aci cunoștință poate pentru prima oară de mesajul realist și umanist al povestirilor dumneavoastră, ducîndu-l apoi mai departe, elevilor lor, în nenumăratele școli ale patriei. De ani de zile, dumneavoastră sînteți prezent în pagina de carte, și în cea de revistă, comentînd evenimentele istorice pe care le trăim, împărtășind din vasta dumneavoastră experiență, dîndu-vă sprijinul competent la făurirea culturii noastre noi. Această prezență ideală am dori s-o schimbăm acum într-una directă, fizică, am dori să vă avem în mijlocul nostru într-un coloeviu, poate oboșitor pentru dumneavoastră, instructiv și drag nouă, care vă iubim opera, o studiem, o interpretăm. Și tocmai pentru a fi mai aproape de înțelegerea adevărată a acestei opere, dialogul cu autorul ei nu este prin excelență necesar. Avem fericierea, pe de altă parte, de a fi primii care, în acest an al aniversării celor optzeci de ani, să deschidem seria sărbătoririlor ce veți binemerita. Cum luna septembrie este pentru noi o lună a vacanței, ne-am gîndit că nu vă veți supăra dacă urările noastre calde vă vor fi prezentate anticipat, că nu veți lua în nume de rău dacă vom deschide noi, Universitatea, seria manifestărilor festive. Hostul acestei întîlniri nu este însă unul protocolar, ci înainte de toate unul instructiv. Nimeni altul nu poate desluși mai bine ascunzăturile, tainele și mesajele unei opere, decît însuși creatorul ei. Iată de ce, vă mulțumim că ați acceptat cu atita bunăvoință invitația noastră. În numele Universității noastre, a Facultății de filologie, care a inițiat această întîlnire, în numele Catedrei de literatură română din această facultate, în numele studenților, vă urăm din inimă: bine ați venit în mijlocul nostru! [Aplauze prelungite].

ION AGÂRBICEANU: Mă simt foarte mișcat de felul cum dumneavoastră, întâia oară în anul acesta pentru mine așa zis «jubiliar», v-ați gîndit să luați un contact mai de-aproape cu mine ca persoană a scriitorului, ca să pot desluși unele lucruri de care poate că dumneavoastră ați avea încă nevoie și pe care eu, după puțința mea, mă voi sili ca să le împărtășesc cu toată sinceritatea.

MIRCEA ZACIU: Pentru buna desfășurare a acestei întîlniri, conducerea facultății, consfătuindu-se cu un grup de studenți și cadre didactice, a hotărît să pună maestrului un număr limitat de întrebări. La unele din aceste întrebări, maestrul a răspuns de nenumărate ori în mărturisirile pe care le-a făcut domniș-
sa, dar chiar repetînd anumite lucruri pe care le-a mai scris, noi vom profita din acest contact nemijlocit cu domniș-
sa. Și anume, prima întrebare pe care dorim să i-o adresăm, este legată de începuturile literare ale maestrului. Am dori să ne vorbiți, maestre, cîteva cuvinte despre începuturile dumneavoastră literare.

ION AGÂRBICEANU: Onorat auditoriu, ca să vorbesc de începuturile mele literare, socotesc că mai întîi de toate trebuie să pomenesc cadrul acela în care am

trăit copilăria mea și [pe] care îl socotesc ca un factor determinant pentru scrisul meu literar. Dacă n-aș fi avut copilăria în mijlocul și în sinul naturii, așa cum am avut-o de mic copil, cred că multe din emoțiile [pe] care mi le-am păstrat de atunci în legătură cu frumsețea naturii și cu toată frumsețea vieții, n-aș fi putut să le deșept mai târziu cu aceeași sinceritate. Așadar, cadrul prim al scrisului meu este traiul meu în mijlocul naturii, în mijlocul firii. Eu, de la vîrsta de șase-șapte ani, am petrecut mai mult în singurătatea naturii, lingă o turmă mică de oițe, de miei mai mult, pe care-i păzeam la o pădure unde tata era pădurar. Toată ziua eram complet singur, numai cu natura din jurul meu și cu oițele acelea tinere care ciuguleau mugurii tineri de pe costișele unde le purtam la păscut. Cred că din singurătatea aceea a intrat în mine, fără să-mi dau seama, fără să știu ce comoară bogată se leagă în sufletul meu, a intrat cea mai mare parte din frumsețea firii pe care o cunoșteam, și n-am simțit, deși petreceam, cum spun, singur, numai cu miei, n-am simțit niciodată, nici într-o singură zi, singurătatea. Eram încontinuu [sic!] ocupat, fără să-mi dau seama, sorbind mereu din ceea ce era în jurul meu. De multe ori stăteam minute și ceasuri întregi singur ca să admir gizele mici pe care le descopeream în iarbă în jurul meu, să le admir frumsețea, să mă uit la strălucirea penișelor lor, să mă uit la felul cum umblă, cum își mișcă piciorușele subțiri, și cum se grăbește fiecare după legea vieții ei, ca să-și îndeplinească un rost în lume. Era la poalele pădurii unde am început să cunosc mai întîi cîntecul păsărilor, pasări de tot felul, așa cum [sînt] primăvara mai ales, cînd își fac cuiburile, cînd se pregătește viața cea nouă a lor; era plină pădurea de toată încîntarea acelor cîntece, care-mi intrase în inimă și [în] ureche, cred că prin toate simțurile mi-au intrat în firea mea. Și-apoi nu aveam de ce să mă obolesc, nu aveam pentru ce să mă simt singur. Nu-mi era frică-n veci, am umblat ca copil de șase-șapte ani singur cu oile prin pădure zile întregi. Firește că s-apлека ziua și s-apropia înnoptatul și [nici] atunci n-am știut niciodată ce este frica. Nici de lup, nici de alte gadine sălbatice n-am avut idee c-ar putea să-mi strice și ca să mă speriu să umblu singur prin pădure de frica lor. Tot cadrul prim al scrisului meu este această înzestrare spirituală, inconștientă în mai multe cazuri decît conștientă. Și aceasta mi-a trezit acea sensibilitate artistică, mi-a descoperit, mi-a trezit acele simțuri oarecum ascunse de care nu-mi puteam da sama, și-n chipul acesta parcă m-am înarmat cu simțămintele fundamentale cred că pentru scrisul meu literar, mai ales pentru ceva care era în legătură cu calea mea naturală. (Să mă scuzați că vorbesc cam greu, fiindcă nu sînt chiar în toată prosperitatea sănătății.) Ca să scrii și să ajungi scriitor, cred, acum, la bătrînețe, că trebuie să citești mult, și întîiul cetit, cel mai fundamental, e cetitul în cartea naturii.

Ceea ce îl impresionează pe om mai întîi e mediul acela mare, universal, care-l copleșește și care, cu toate acestea îl înalță și îl ridică de multe ori într-o viață care nu mai samănă cu nimic cu ceea ce vedea pe pămînt. Dacă mai târziu a[u] răbufnit aceste simțăminte de aderare și de frumseță a naturii, cred că [o] datoresc în primul rînd acestui cetit adînc, fără nici o greutate, în cartea naturii.

Al doilea cetit care e absolut necesar mai departe unuia ca să poată fi scriitor, e cetitul în jur, în inima și-n fața și-n atitudinea oamenilor care te încunjură. Din indiferența aproape firească oarecum pe care o ai în fața naturii și care intră în tine fără să-ți dai seama, indiferența asta se schimbă cînd începi să privești și să cetești în om, și-atuncea începi să descoperi alte frumseți ale vieții, alte flori care au răsărit pe pămînt și stau gata să se deschidă tot mai tare în fața ta: sufletul omului.

Această conștiință că ești în mijlocul unei societăți, în mijlocul unei vieți în care tu nu ești un singuratic, ci o parte dintr-un tot mare și universal, aceasta e a doua tărie care-i dă, cred eu, scriitorului putere ca să observe și să cetească și în cartea omului din jurul său, să cetească și partea frumoasă și de multe ori să cetească și paginile urite, ca-n chipul acesta să-și facă o cunoștință tot mai completă despre viață.

Iar a treia carte în care cetește și trebuie să cetească artistul peste tot, este o carte mai înaltă, superioară, e cartea gîndirii noastre individuale, cartea care ne descopere tainele vieții, sau ni se pare că ni le descopere, dar în tot cazul care ne înalță și deasupra

cunoștințelor din natură și deasupra cunoștințelor din cetania oamenilor — și-asta e dezvăluirea rațiunii noastre, a minții noastre, a puterii noastre de înțelegere, a altor și altor probleme care intră în viața ta și în viața societății întregi. Cu acestea trei cetanii merge apoi omul mai departe la cetania a patra [pe] care o face în literatura pe care o găsește creată înaintea lui și pe care trebuie s-o cunoască și s-o studieze de-aproape și îndelungat, începînd cu ceea ce a scris poporul în cartea literaturii populare și pe urmă artiștii în cărțile lor de literatură sau de gîndire filozofică sau ocupîndu-se cu alte probleme, care te preocupă și pe tine.

Eu, după ce am ajuns la școala încă elementară, în clasa a treia, în Blaj, alealalte citeva clase le-am făcut în satul meu natal, am început să cetesc deja în clasa întâi ș-a doua de liceu; am cetit tot ce am găsit ca povești, ca creație populară, fie în doine, fie în balade, fie în povești. Am parcurs toate colecțiile de povești care erau pe vremea aceea tipărite și era deja atunci colecția cea mare a lui Ispirescu, era colecția cea mare de poezie populară a lui Demetriu Theodorescu, iar acestea au fost o încîntare superioară, pare-că, la tot ceea ce m-a încîntat pe mine înainte, din viață.

Și așa, cu atitea adausuri la sufletul său, nu-i mirare că de la o vreme tinărul începe să se simtă și el oarecum că e gata să explodeze, să spună și el din sufletul său ceea ce simte. Dar e curios că eu, cetînd toată literatura populară publicată pînă atunci și toată literatura noastră cultă (pînă în clasa a patra de liceu am dat-o gata toată) n-am simțit pe vremea aceea nici un fel de îndemn încă, de a lua condeiul și să scriu și eu. N-am simțit nici un îndemn, nici chiar atuncea cînd încă în clasa întâia ș-a doua de liceu mergeam cu alți colegi și cu alții și mai mari din clasa a cincea, a șasea chiar, la un mare povestitor care locuia în Blaj-sat, chiar în curtea evartirului unde eram eu, la un povestitor, un om mărunțel, care era veșnic cu pipa în gură, și care pentru un pachet de tutun de trei bani ne ținea în fiecare seară cite-o expunere, cite-o povestire dintre cele mai frumoase pe care le-am auzit în viață. L-am pomenit eu, am scris eu odată despre omul acesta, pe care-l chema Minea, și mă gîndesc acum ce pierdere mare a avut literatura noastră populară că n-a fost pe vremea aceea cineva ca să-l asculte și să-i prindă povestirile lui, să rămînă alături de celelalte mari povestiri și povești pe care le-am găsit pe urmă în literatura noastră populară.

Eu am cetit pe Slavici, pe Gane, pe Duiliu Zamfirescu, cît era scris pînă atunci, pe urmă cînd a ieșit Cosbuc, pe el, înainte, pe Eminescu, toate poeziile cite le-am putut atuncea să le apropiiez, și am rămas încîntat de cele mai multe, da' nu mi-a venit încă nici un îndemn ca eu personal să mă apuc să scriu. A trebuit să ajung în clasa [a] șaptea ș-a opta de liceu unde aveam o societate literară, noi, cele două clase din urmă, a șaptea ș-a opta, sub conducerea profesorului nost' de limba și literatura română, ș-acolo, la indemnul altora, și din pilda altora, văzînd că se scoală unul și altul și cetește un vers sau cetește proză, atunci mi-a venit și mie în minte: haida să încerc și eu, să văd, eu aș putea să scriu așa ca ei? Ș-am încercat cele dintii versuri atunci, între produsele acestei societăți culturale sau literare [pe] care o aveam la liceu. Se-nțelege că erau încercări, altă tot, n-aș putea să le spun altcumva, și întiele poezii pe care le-am scris și le-am publicat, le-am publicat prin foiletoanele gazetelor noastre de atunci, mai întii prin foiletoanele ziarului „Unirea” din Blaj (era un ziar al mitropoliei din Blaj, unde am învățat și eu) și în foiletoanele lor am publicat mai întii încercări de versuri. Între altele, mai întii în versuri [1]-am scris pe *Cula Mereu*, pe care mai tirziu l-am scris apoi și-n proză, în volumul meu cel dintii, *De la țară*, care a apărut la Budapesta. Dar blăjenii au început să mă ieie în serios și m-au pus să fac un imn, să serbeze unirea de 200 de ani, adică aniversarea a două sute de ani de la unirea unei părți din biserica românească din Ardeal cu Roma, mi-au cerut ca să scriu o odă pentru evenimentul ăsta. Și cînd mi-au cerut-o? Mi-au cerut-o cînd eram în drum spre Budapesta și m-am oprit pe o jumăta' de zi în Blaj. Ș-atuncea n-am avut încotro, n-am putut scăpa de ei, și le-am tras o odă de vreo douăzeci de strofe, de o trebuit sârăcii teologi care au recitat-o să se străduiască mult, și să se frămînte mult ca s-o poată învăța pe de rost. [Risete.]. Pe urmă, ajungînd la Seminarul din Budapesta, am

continuat tot cu versuri. N-aş putea să spun că am scris ceva reuşit, decît două cîntece de pe Someş şi o baladă intitulată *Balada slavă* care s-au[un] publicat, şi unele şi altele, în „*Sămănătorul*“ din vremea cînd îl conducea Iorga. Bucata aceea, *Legenda slavă*, am scris-o aşa, într-o ruptoare, într-un «*silentium*», cu colegii laolaltă, unde învăţam sara şi, cum am scris-o, am pus-o la poştă şi am trimis-o la Bucureşti; am publicat-o în „*Sămănătorul*“ şi pe urmă, Iorga în *Istoria literaturii* a încrestat-o şi a spus că e una din celea [mai] reuşite balade vechi scrise de vreunul din noi. Asta a fost culmea începutului meu literar cu versuri. Atuncea am văzut că nu mai merge, ceva mai mult decît atîta nu pot face, şi-atunci am încercat cu proză. Cum am încercat cu proză? Pe vremea aceea trăia la Braşov directorul Oniţ, care era un fel de literat şi scria nişte schiţe satirice, nişte povestiri satirice, şi se iscălea «*Sorocova*». Ş-atuncea eu m-am apucat să scriu cîteva foiletoane şi le-am trimis la ziarul „*Drapelul*“ din Lugoj, pe care-l conducea doctorul Valeriu Branişte, unul dintre oamenii de cultură ai noştri din vremurile mai vechi, şi mi le-a publicat pe rînd acolo, pînă a ajuns la o bucată, la o schiţă, în care descriam pe un coleg de clasă, de-acolo din Seminar, şi care-aşa s-a supărat de ceea ce am scris despre el, încît cînd am ieşit în grădină m-a luat la fugă şi m-a fugărit pînă m-a ajuns şi mi-a dat cîteva pumni. [*Rîsete.*] Ş-atuncea am lăsat şi partea asta de proză satirică. În vremea aceea, cînd eram eu în anul al treilea la teologie, apăruse de un an-doi „*Luceafărul*“ şi am început să cetesc, se-nţelege, „*Luceafărul*“. „*Sămănătorul*“ îl ceteam, că ne venea regulat cu poştă; şi în „*Luceafărul*“ am dat de povestiri de-a[le] lui Sadoveanu. Şi după două-trei povestiri de-a[le] lui, şi mi se pare că şi de Sandu-Aldea, [mi-am zis]: Ei, da, de-acuma trebuie să scriu şi eu aşa ceva, parcă aş putea, cred eu . . . Da, am simţit aşa un imbold pe care nu l-am simţit pînă atunci, cred mai ales farmecul limbii lui Sadoveanu, farmecul acela nou, frăgezimea icoanelor pe care le scria el m-a mişcat mai adînc şi mai mult, şi în cazul acesta mi-a fost de foarte mare folos traiul meu de acolo din copilărie, din singurătate, mi-au înviat deodată toate amintirile din trecutul acela nu aşa îndepărtat atunci, şi mi-am simţit sufletul încălzit, m-am apucat să scriu, să scriu proză literară. Şi cea dintîi bucată, am scris una intitulată *Mistreţul*, care a apărut în volumul cel dintîi. [Era vorba acolo de] un porc sălbatec, [pe] care a mers un cumnat al meu să-l hăituiască, şi am pornit şi eu cu el, era iarnă, da' n-aveam puşcă, am luat un revolver. Dar cînd a început porcul să fugă, gindeai că o turmă întreagă, o stavă întreagă de cai a pornit-o cu ruptu', aşa suna de tare, aşa-mi părea mie cel puţin. M-am speriat cu revolverul în mînă ş-atunci m-am căfărat repede într-un stejar. Ş-atuncea am scris povestirea asta. Şi la povestirea asta, fie-iertatul Sextil Puşcariu — pe atunci încă era student în Germania — mi-a trimis o scrisoare la redacţia „*Luceafărul*“-ui, în care a zis: ei, în sfîrşit, a dat şi Ardealul de-un povestitor al lui. Şi asta pe mine m-a îmbucurat foarte mult şi mi-a dat . . ., la tot cazul, mi-a dat curaj ca să scriu mai departe.

Începuturile mele literare n-au mers însă pe aceeaşi linie. Vro cîteva ani, pe urmă, din amintirile acestea din care scriam mai mult icoane, scene, din vederea asta numai în exterior a unui tablou, am ajuns rînd pe rînd ca să mă cobor în psihologia omului şi să mă preocup de mai mult această psihologie decît mediul extern în care trăieşte omul, natura însăşi. Aşa că deşi în primele volume am făcut multă descriere de natură, în celea care au urmat mai tîrziu, tot mai puţină şi mai puţină şi pentru faptul că ajungînd preot în Munţii Apuseni, lingă Abrud, în comuna Bucium, am dat acolo de o natură cu totul nouă, dar şi de oameni noi, de oameni foarte deosebiţi de aceia de la ţară, pe care-i cunoşteam eu. Nişte oameni închişi, nişte oameni năcăjiţi, cit am stat, patru ani, în comuna Bucium Şasa, eu n-am auzit niciodată într-o sară vrun flăcău trecînd pe stradă cîntînd şi hăulînd, cum ştiam pe flăcăii de la noi. Nici duminica nu era joc ca-ntr-alte sate pe la noi la ţară, nici o petrecanie nu era, aşa că era o viaţă închisă de tot. Eu nu m-am gîndit atunci numaidecît la sărăcia care era în sat, m-am gîndit pe urmă şi la aceea, da' m-am gîndit aşa, că oamenii ăştia care trăiesc şi muncesc sub pămînt, în minele de aur, ăştia nu pot să cînte, că acolo nu-i lumină, munca lor nu poate fi împreună cu cîntec. Munca uşoară numa', aduce şi cîntecul cu sine şi

La o șezătoare literară, citind din opera sa. Pe verso dedicația:
«Scritorului și criticului Mircea Zăciu cu bună prietenie.
Cluj, 17.XII.1954
Ion Agârbiceanu».

Cu Mircea Zăciu, în 1955.

bucuria vieții; însă munca grea, aceea nu te face capabil ca să te bucuri de tinerețe chiar, și de jocul tinereții. Era o singură dată pe an, și anume la Paști, cînd se făcea în satul meu, în care păstoream, se făcea o petrecanie homerică, să-i spun așa, de trei zile și de trei nopți continue, cu joc, cu dansuri continue, cu beție continuă, așa încît se răzbunau la sărbătorile Paștelui, se răzbunau, pare-că era toată plăcerea lor de peste an la acești oameni închiși și năcăjiți. În felul ăsta ajung la...

MIRCEA ZACIU: *La întrebarea a doua.*

ION AGÂRBICEANU: Cea a doua, cu ...

MIRCEA ZACIU: *Despre geneza Arhanghelilor.*

ION AGÂRBICEANU: Despre geneza *Arhanghelilor*. Eu cred că două motive externe în rîndul cel dintîi, m-au determinat să scriu această lucrare. Întîi, chiar petrecania asta mare, homerică, de la Paști, pe care eu încă n-am văzut-o niciodată pe [la] satele noastre. Și în rîndul al doilea, natura nouă, brazii, Dealul Mare cu fagii săi admirabili, pe care i-am descris de cîteva ori, erau un cadru de-a[!] naturii așa de proaspăt și așa de viu, încît a întunecat pe celelalte cadre de natură din copilăria mea, și astea m-au îndemnat, oarecum m-au determinat ca să mă opresc mai mult asupra unui subiect pe care l-aș putea scrie din comuna aceea. În rîndul al doilea, și mai puternică decît aceste două motive, a fost realitatea aceea tristă și întunecată, care domnea în satul acela de munte atunci, în satul acela de băieși. Eu am ajuns în Bucium Șasa, în ținutul aurifer al Munților Apuseni, după ce băile de acolo sărăciseră. Eu n-am mai apucat viața aceea de mare splendoare, cînd era aur mult și se făceau petrecaniile acelea mari pe care eu le-am descris unele, pentru că mai trăiau încă dintre bătrînii care au ajuns vremurile celea bune, mai trăiau încă destui, și i-am ascultat și pe ei. Și m-am gîndit că în felul acesta pot să atrag și atenția altor cercuri asupra vieții necăjite, suferinde, pe care o ducea lumea de acolo. Exploatarea, care era în mina ăltorva, a băilor de aur (că nu toată lumea de acolo era proprietară de mine, cei mai mulți erau muncitori la mine) dar eu pe-aceia care erau proprietari [voiam să-i descriu]; între aceia s-a petrecut cu douăzeci-treizeci de ani înainte acele mari petrecanii care au rămas de pomină pînă pe vremea mea, și și după vremea mea încoace se mai povestește de ele. Și atunci am

văzut că acolo unde omul își are comoara lui, acolo e și inima lui. Și ăștia care aveau [aur], care au avut pe vremuri cel puțin, puțini au fost care să-și păstreze din bunuri; fiindcă pedeapsa asta a avutiei rapide de aur, pedeapsa acestei avutii este că se duce printre degete, curge printre degete și se duce în toate părțile, nu rămâne nimic din ea. Și atunci am văzut că dacă comoara lor e acolo, atunci comoara celor care-s năcăjiți și suferinzi unde poate fi? Aceea nu poate fi nici unde decît numai în inima lor; iar inima lor era pustie, era săracă, era necăjită, și atuncea am descris partea asta și de necaz și de suferință și partea aceea a celorlalți de aici, care au trăit vremuri bune. Am avut ca subiect acolo, sau cum să spun, ca un punct de plecare chiar o familie a celui zis notar Rodeanu, care avea trei fete și una dintre ele a fost mai cuminte: cînd a văzut că în ce fel horlește la viață tată-său și celea două surori mai mari, care erau foarte luxoase și le trebuia cal de călărie, și trăsură, și sanie iarna, și toate ce le-au văzut ele, că pot să trăiască mai bine, aceea, fata cea mai cuminte, ea s-a măritat cu un cleric și a rămas în viață și cinstită și fericită, căci și-a pus comoara ei în iubirea aceea față de tînărul cu care s-a căsătorit, iară celelalte două au ajuns vai de capu' lor, fiindcă ele nu iubeau decît luxul, le trebuiau advocați și le trebuiau doctori, oameni cu situații înalte, și cum a căzut tată-său de pe tronul de aur, au rămas și ele vai de capu' lor și nu s-a mai ales nimic de fericirea lor în viață. Eu în vremea asta cit am stat, patru ani, la Bucium, am cunoscut foarte multe tragedii miniere, ca să le zic așa, din viața diferitelor familii de acolo și am văzut că vine toată tragedia asta în primul rînd din sărăcie, din trai rău, și am cunoscut așa de multe astfel de cazuri, încît de la o vreme a început să mi se întunece și mie oarecum viața și ziceam în mine așa: eu trebuie să plec, de aici, să scap, pentru că altfel o să ajung și eu un pesimist sau un bețivan, nu mai știu ce, dar nu mai puteam să mai înmagazinez toate năcazurile [pe] care le vedeam atunci. În chipul acesta am ajuns de am scris romanul *Arhanghelii*, dar nu atunci cît am stat în Bucium, fără după ce m-am mutat în Orlat. Am avut mereu sentimentul că la o lucrare mai mare trebuie să mai îmbătrinesc nițel ca să pot să m-apuc de scris, că aceea mai va țintui pe scaun zile, și zile și luni și luni, și pînă nu am simțit puterea asta internă a mea, pînă atuncea nu m-am apucat să scriu romane mai largi, romane mai mari sau povestiri mai mari. Și chiar pînă la a ajunge să scriu *Arhanghelii*, am încercat cu altele întîi, cu o povestire care a rămas pînă în ziua de astăzi necunoscută și neredditată, intitulată *Căsnicia lui Ludovic Petrescu*, era din viața intelectualilor, pe care nu o cunoșteam prea bine, și de aceea, în timp, n-am mai retipărit-o. Și tot atunci am scris, înainte de *Arhanghelii*, *Povestea unei vieți* sau *Legea trupului*. *Arhanghelii* i-am scris numai în 1912—1913, atunci a apărut în „*Luceafărul*” și de acolo l-au retipărit pe urmă și într-un volum. Era [printre] întîile romane publicate într-o revistă din Ardeal, adică au fost înainte romanele lui Iosif Vulcan în „*Familia*”, da, [în] revistele ăștea nouă romanul meu *Povestea unei vieți* a fost cel dintîi care s-a tipărit în revistă așa de la număr la număr, și după aceea *Arhanghelii*. Iară romanul celăilalt, *Povestea altei vieți* sau *Legea minții*, aceea am scris-o numai după ce s-a început războiul mondial întîi, într-o toamnă, într-o vară și-ntr-o toamnă, cînd simțeam nevoia ca să mă izolez oarecum de toată nenorocirea care s-a abătut peste Europa și peste omenire și ca să nu mă mai gîndesc la toate fronturile de luptă și la toate nenorocirile ce se întîmplă acolo, care încă îmi venea foarte greu să le suport. M-am adîncit în romanul ăsta, *Legea minții*, care are și o parte de filosofie creștină și aceea m-a mîngăiat oarecum și m-a determinat ca să lucrez romanul acela mai mare. Ce-aș mai putea să mai spun? Despre *Arhanghelii* nu mai am ce mai spune, alealalte se cunosc toate.

MIRCEA ZACIU: Dacă vrei să ne vorbești acuma despre afinitățile literare: ce scriitori v-au influențat, ce datorați scrisului altor prozatori, români și străini? La ce prozatori străini și români vă place să reveniți chiar și la vîrsta înaintată?

ION AGÂRBICEANU: D-apoi, dintre scriitorii români, vă spun, cum am și spus pînă acum, cel dintîi care m-a atras mai mult a fost Sadoveanu. Și Sadoveanu mi-a rămas scriitorul principal autohton, pînă acum. Și acuma îl mai citesc de multe ori, și acuma încă observ ceva, că limba lui, așa de bogată, și așa de armonioasă, și așa de

împodobită, de la o vreme pare că mă obosește, mă tulbură [oarecum?], nu știu cum să spun. Întru în ea, și întru în povestirile lui, care în mare și în multe privințe-s povestiri romantice, istorice, dar romantice, se-nțelege, spre romantism am fost atras și eu de multe ori, dar totuși mi-a rămas dintre scriitorii români, prozatori, cel mai apropiat. Da' ce să spui de Caragiale? Cînd am cetit întia oară *Pastramă trufandă*, cred c-am ris vro două ceasuri, pînă cînd m-am putut liniști. Iară *Kir Ianulea*, nu știu dacă dumneavoastră l-ați cetit, eu cred că-i una din cele mai splendide povestiri care s-au scris în românește. Limba lui nu te obosește: limba lui e, cum s'a spus, mai scurtă ca a lui Sadoveanu. Sadoveanu mai lungeste, dar el, Caragiale, el termină repede, mai ales în schițe și povestiri pune punctul repede acolo unde trebuie. Vorbind adevărul, eu chiar prea mult nu simpatizez cu critica socială pe care a făcut-o Caragiale bietului nost'mahalagism. Mie mi s-ar părea că ar fi trebuit să-i fie oarecum mai multă milă de mahalagismul de la noi, mai ales de cel din București, pentru că, în sfîrșit, mahalagii aceia încă erau numai c-un picior pe scara culturii, pe treapta ai' dintîi dacă s-au ridicat, și de unde să știe ei mai multe, să poată ști mai multe decît ceea ce pot? Da' el i-a ras complet, el n-a avut, cred că n-a avut milă de ei deloc, deși a spus într-un rînd că el nu-i un scriitor satiric, ci un scriitor sentimental.

MIRCEA ZACIU: Îmi permit aici o întrebare suplimentară: l-ați cunoscut personal pe Caragiale?

ION AGĂRBICEANU: L-am cunoscut în treacăt numa'. Numa' chiar în treacăt. Și anume, cînd a zburat Vlaicu întia oară în Ardeal, pe Cîmpia Libertății la Blaj, a venit lume multă, c-au fost atunci și serbările jubiliare ale „*Astrei*”. Și din București au venit mulți, dintre ăștia a venit Iorga, a venit Coșbuc, a venit Caragiale, și mai mulți alții. Da' de Caragiale nu puteai să te ții în vremea aceea aproape, decît dacă erai în stare să ții cu el în luptă cu paharul, așa că dacă n-aveai tăria asta, puteai să mergi deoparte că nu-i plăcea de tine dacă vedea că nu bei [*Risete*]. Era o ceată de profesori și mi-ar fi fost ușor să-i urmez, vro cinci-șase, pînă la doisprezece, cari se țineau coadă după el, din crîsmă în crîsmă, din restaurant în restaurant, de la familie la familie de la o grădină la alta, ș-apoi mai ales îi plăcea să-și petreacă în grădina Seminarului de teologi, c-aveau ăia vin bun în pivniță [*risete*]. Era un contrast mare între el și Coșbuc. De Coșbuc nici nu știa nimeni că-i în Blaj. El trăia, se ținea așa deoparte, nu se punea în evidență de loc. Iar cînd vedeai pe stradă cortegiul acela de zece-doisprezece inși, apoi toată lumea: aceea, zice, îi Caragiale în frunte. Știu atîta că cei care au avut tăria să ție cu el la pahar, erau încințați grozav de felul cum povestea. Și spuneau că păcat că nici unul din ei nu știu să stenografieze; zice[au] că dacă am fi putut noi să stenografiem tot ce ne-a vorbit omul ăsta în decurs de vro patru-cinci zile, aici, apoi am face alte volume de Caragiale, poate mai bune decît acelea [pe] care le-a tipărit. Eu l-am întîlnit întîmplător pe Cîmpia Libertății, în mulțimea aia mare de oameni care aștepta atunci să se ridice Vlaicu în văzduh. De cunoscut, îl cunoșteam, așa, din vedere, se vede că mă cunoștea și dînsul, nu, nu-mi aduc aminte, poate că chiar am făcut odată, mai înainte, cunoștință cu el, da' eu de asta nu-mi aduc aminte. Destul [că atunci], cînd a început să se ridice Vlaicu cu aeroplanul lui, am văz't că cineva de lîngă mine îmi ia mîna și mi-o pune pe pieptul lui, la inimă: „Vezi cum bate? Uî' cum bate!” „Păi, zic, bate, că aceea toate inimile bat acuma cînd vād această minune, [pe] care o face un rumân aici, pe Cîmpul Libertății». Alte vorbe eu n-am schimbat cu Caragiale în viața mea. Apoi afinități literare, ca stil de proză, ce să mai pomenesc de ăl dintîi, de Creangă? Păi, Creangă ș-acuma-i neîntrecut. Că-i neîntrecut! Eu am scris despre el acuma, mai pe urmă, pare-că-n „*Tribuna*” am scris un articol...

MIRCEA ZACIU: Da.

ION AGĂRBICEANU: E cel dintîi autor-creator popular care se păstrează cu numele adevărat, că ăla-lți, autorii *Mioriței* și-ai celorlalte balade, una-alta, nu-i știm cine-au fost. Da' de *Aminții din copilărie* și cele ce le-a scris Creangă, le cunoaștem autorul, și autorul e cel dintîi care a creat tipul românesc în așa măsură încît a dat de minciună statistica oficială, că[ci] cu cite persoane a creat el, sint mai mulți

rumâni în țară decît dădea statistica oficială. Ce să mai spun de Slavici, care încă mi-a plăcut mult, mi-a plăcut proza lui și mi-a plăcut foarte mult *Mara*, și m-am mirat încontinuu [*sic!*] de ce nu mai retipărește nime' romanul ăsta în decurs de atîtea decenii și acuma văd că a dat Dumnezeu de se retipărește și ajunge tot mai cunoscut și cred că e foarte bine, pentru că e unul din cele mai bune romane ale noastre, după părerea mea, se-nțelege. Apoi dintre scriitorii străini care, cum să spun, m-au impresionat mai mult, ce să spun, au fost scriitorii ruși: Tolstoi, Dostoievski, Gorki și în rîndul din urmă însuși Gorki pare că mă impresiona mai tare decît toți ceilalți, prin faptul că descria niște tipuri din lumea porturilor, din lumea muncitorilor, tipuri de muncitori, în așa cadre, cu atîta pătrundere, cu atîta dramatism, încît în privința asta cred că i-a întrecut pe ceilalți scriitori ruși, și pe Dostoievski, și și pe Tolstoi. Dintre autorii francezi, mai mult mi-a plăcut Balzac, unele [romane], nu toate, că multe dintr-a[le] lui sînt numai niște cronicе, cronicе sociale din vremea în care a trăit el, grozav de bogate și grozav de — cum să spun — perfecționate sau — cum să spun — aproape autentice ca *istorie*. A fost o putere de muncă de tot mare, da' ca artist în proza franceză mi-a plăcut mai mult Flaubert. Apoi dintre scriitorii străini trebuie să-i pomenesc pe mai mulți scriitori englezi, cu care eu văd că s-a cristalizat romanul social, cu mult înainte de a fi început baremi în alte țări. Literatura engleză cred că-i cea mai

bogată în romane reușite, în romane literaricește [bine] scrise, pe care le are Europa Mi-au plăcut.

MIRCEA ZACIU: Dacă vrei să ne vorbești acum despre problemele prozei actuale, succesele ei, și despre figura de prozatori care v-au interesat în ultimii ani.

ION AGĂRBICEANU: Mă rog!

MIRCEA ZACIU: Și poezi ...

ION AGĂRBICEANU: Ca să răspund la întrebarea asta, ar trebui întâi să arăt cum am înțeles eu proza mea, în rindul cel dintîi. Eu proza mea n-am înțeles-o niciodată ca plutind în văzduh, în aer, fără care se nutrește cu rădăcinile în pămînt adînc, a[le] societății în care trăiește scriitorul. Eu m-am silit ca să văd cît pot și părțile bune și părțile rele ale societății și ca să fiu folositor societății și neamului. Cît am putut, am creat oameni întregi, de caractere frumoase, și unde am dat de caractere urite, slabe, le-am combătut. Așa numiții «eroi negativi», cum se spune astăzi, au fost totdeauna un fel de obiect pentru satirele mele personale. Eu am lăudat tot ceea ce era bun, și [ceea ce] am văzut bun în viața societății românești de-aici, mai ales [că] atunci era lupta aceea mare la noi, în Ardeal, pentru drepturile naționale, și scriitorul l-am socotit obligat ca să deie toată contribuția lui la acele lupte. De aceea, eu am publicat cîteva schițe și povestiri în care ridicam pe aceia care făceau fală poporului, care se interesau de școala românească, de biserică, peste tot de viața rumânească întreagă.

[*Pasaj neînregistrat datorită schimbării benzii. Scriitorul amintește aci cîteva opere — între care, Sectarii — unde atitudinea sa față de societatea românească interbelică era ascuțit critică.*]

E o satiră sau este o judecată a acestei clase culte din Ardeal. Așadar, eu ca scriitor m-am simțit obligat să fiu alătura de neamul și de societatea în care trăiesc, să-i ajut la făurirea părții lor bune din societate, la creșterea caracterelor întregi, iară pe de altă parte, să-i dezgust pe cetitorii mei de tipurile acelea urite, egoiste, care au început să se ridice și la noi în Ardeal. Atunci, dacă eu, pe vremea aceea încă, am urmat această datorie a scriitorului, ce-oi putea zice de datoria scriitorului de azi, din societatea de-acuma? Eu cred că tot așa e și datoria scriitorilor de astăzi. Încă mai mare și mai multă decît a noastră, pe vremuri, pentru că ei se află în fața unei schimbări sociale așa de radicale, care se va umplea complet, se va-implini, peste poate cincizeci de ani sau poate o sută de ani, să se arate în toată puterea — această nouă mișcare socială, această nouă atitudine, nouă luptă pe care o duce poporul întreg. Scriitorul de azi, mai puțin decît cel de demult, nu se poate izola de zbuciumul vieții de azi, și de aceea trebuie s-o cunoască, s-o aprofundeze, s-o cîntească, să fie cu toată seriozitatea cu gîndul la ce se poate și cum se poate ajuta ca societatea cea nouă să meargă cu un pas înainte, și ca legile cele nouă ale vieții sociale să triumfe cu un ceas mai devreme pentru mulțumirea, pentru fericirea întregului popor. Niciodată — asta cred că toată lumea o știe și o spune — niciodată viața românească n-a făcut un salt așa de fundamental deosebit de salturile ei anterioare, cum s-a făcut prin mijlocirea politicii de astăzi a partidului și prin guvernarea care ni se dă și care — consolidîndu-se din an în an — va fi cred și o bucurie pentru scriitori. Se vor găsi tot mai multe subiecte de scris. Dar și acum cred că [scriitorii] găsesc foarte multe, trebuie numai să le cunoască, trebuie să simtă împreună cu ele, să scrie sincer pînă în adîncul sufletului. Că dacă la transformările astea fundamentale de azi se apropie un scriitor nesincer, oricît talent ar avea, el nu face decît o crimă, pentru că nu se apropie cu sfințenia aceea care se cere în fața acestor schimbări radicale din viața poporului nostru și a țării noastre. Scriitorii de azi cu atît mai ușor pot să îndeplinească acest lucru, (care au talent, se-nțelege că numai despre aceia poate fi vorbă) pentru că li se pun la dispoziție mijloace de a cunoaște în toată puterea cuvîntului, cît de aproape, schimbările acestea nouă care se fac, și la orașe și la sate, mediul acesta nou în care trăiesc oamenii. Și [scriitorul de azi] nu-i lăsat în părăsire ca un scriitor de demult, să scrie și să scrie, și la zece ani să

cetească o cronică sau o dare de samă despre scrisul lui. Astăzi, abia apare o carte, abia apare chiar și o schiță sau o povestire, ca să nu sară deodată zece ori mai mulți critici ca să încresteze cartea. Și-i arată și scăderile, îi arată și ceea ce cred că-i pozitiv în ea, dar în rîndul cel dintîi îl fac să se intereseze pe însuși scriitorul tot mai mult de ceea ce a scris, și să-și facă o autocritică, și să se dezvolte și să crească și-n talent, și-n exprimarea vieții pe care o descrie, din an în an. E scriitorul de azi într-o situație neasemănătoare față de cel din trecut. Eu am trăit douăzeci de ani cu literatura mea, da' cred că n-am cetit trei-patru dări de samă despre ce am scris eu. Atuncea, har Domnului, am dat și eu înainte cit am putut. Dar cu mult mai bine și mai ușor vor progresa acei scriitori de astăzi, care au la îndemînă atîtea ajutoare și ușurințe, pe cari cei din trecut nu le aveau. Eu cred că e folositor și e drept ca statul să se îngrijească în felul ăsta de un scriitor, ca să-l facă factor activ în dezvoltarea societății actuale. [...S]-a spus la un congres că scriitorii sînt bateriile lui care bat departe, adică tunurile celea mari, care deșteaptă viața și-n aceia cari încă nu credeau că pot ajunge la o biruință a ei. Dar și aicea la noi, în congresul pe țară al scriitorilor de acum, și în cuvîntarea pe care tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej a ținut-o la conferința aceasta, e un program, e o rețea de lucru și de muncă cum nu se poate mai potrivit pentru scriitorii de azi. Numai de-un lucru mă tem, să nu fie astfel de talente cari să se creadă că sînt genii de cînd iau condeiul în mînă, și să nu le mai pese de nimeni, să scrie cum vreau ei, mă tem numai de aceia care n-au sinceritate deplină în scris. Că cine-i sincer față de mișcările mari de azi, transformările astea radicale, acela nu poate să scrie decît cu dreptate, cu cînstă, nu poate decît să arate părțile bune care trebuie urmate, să se încunjure relele care pot fi îndepărtate, și în chipul acesta să ajute ca factori activi și vii în dezvoltarea societății actuale. Și, din fericire, putem spune că avem în toate provinciile românești, de zece-cincisprezece ani încoace, avem scriitori, astfel de scriitori, buni scriitori, talentați scriitori, sinceri scriitori, cari pot fi de mare folos în dezvoltarea vieții sociale pe viitor. Aicea la noi, în Ardeal, eu l-am apreciat de la început mai mult pe Titus Popovici și pe Francisc Munteanu. Acuma se mai ridică cîțiva dintre povestitorii de la „*Tribuna*“, în frunte cu [Vasile] Rebreanu cred, pe urmă se ridică prin alte reviste niște povestitori mai noi, cred, Lăncrănjan și Sălcudeanu, nu știu care dintre ei sînt mai talentați, dar mi se pare că amîndoi au un frumos talent. Ce să mai spun de autorii *Moromeților* și a *Bărăganului* sau de *Șoseaua Nordului*? Așa că avem scriitori talentați cari pot să zugrăvească situația de astăzi a țării și a poporului, în lucrări care să rămînă, și de o frumoasă ținută artistică. Pentru că talentele acestea sînt și ele, nu pot fi decît sincere. În felul acesta, scriitorii vor fi factori activi, așa cum îi vrea conducerea de azi a țării, și care bine-ar fi fost să fi fost și în trecut. Dar în trecut, știți bine că cei mai mulți scriitori erau lăsați la o parte, nu se interesa nimeni de ei. După ce s-a făcut România Mare, în anii '20—'22, cînd am ajuns eu (ba nu, că înainte am fost, încă de la Sibiu) director la ziarul „*Patria*“, atuncea am ajuns într-o situație că nu se îngrijeau [conducătorii] de fonduri, nici de gazetă, nici de nimic. Cînd am spus eu la unul din conducători că mi-ar trebui un salariu mai respectabil, fiindcă sînt cu patru copii și familie grea, — «păi, zice, dragă, da' de unde? Oare, zice, Papa de la Roma n-ar putea să-ți dea un salariu lunar, un ajutor lunar?» [Rîsete] Mi-am făcut cruce cu limba și n-am mai zis nimic. Adică ei în felul ăsta socoteau pe scriitor. Nici nu, cum să spun? nici nu citeau mult conducătorii de odată [de altă dată, n. ed.] politici, nu citeau mult din scrierile noastre literare. Unul dintre ei m-a întrebat odată pe mine, foarte serios, într-o gară: «da', zice, dumneata crezi serios că Goga are talent? Că-i chiar poet?» — «Vai de mine, zic, dumneata nu l-ai cetit?» Zice: — «Am mai cetit și eu cite ceva, da' mie nu-mi pare, zice, de speriat...» — «Asta, te privește pe dumneata cum o vezi...». Iară cînd a apărut la Budapesta colecția asta literară a „*Lucefărului*“-ui, al dintîi volum a fost un volum de-al lui Ciura, de-al lui Alexandru (am mai spus eu lucrul ăsta, poate l-am și scris), și el, vezi bine, s-a gîndit și el la o leacă de ciștig. Zice: «Hai să-l trimit la cîțiva din fruntașii noștri,

să le trimit câte un exemplar că mi l-or onora cu ceva, nu numai chiar cu prețul de o coroană și nu știu cit ». Hm! Și l-a trimis în mai multe părți, și unul, care poate era al dintii, i-a trimis cartea înapoi și o scrisoare în care spunea că el nu se ocupă cu literatură. Da ... Ei!

MIRCEA ZACIU: În felul acesta ați răspuns, maestre, și la ultima întrebare, la locul scriitorului în societate.

ION AGĂRBICEANU: Da, da, asta am mai spus-o și în *Mărturisirile* alea de mai demult. Că eu am zis atunci acolo că după părerea mea o carte care nu adaugă nimic spiritului tău, nu merită nici s-o scrii, nici s-o citești. Și ce se adaugă la spiritul tău nu poate fi decât partea bună din ce îți dă scriitorul, se-nțelege. Dar ați avut aicea... mai este o întrebare: cum am scris *Faraonii*. . .

MIRCEA ZACIU: Dacă nu vă obosește.

ION AGĂRBICEANU: Da' *Faraonii* ăștia sunt scriși nu de-acuma, sunt scriși de vro două decenii. Cînd eram la Sibiu, că după ce am plecat de aicea la Sibiu, prin anii '41—'42, cînd era o situație foarte îngrijorătoare și foarte grea, nu mai puteai să te recreezi sufletește, m-am gîndit (mergeam la Biblioteca Asociațiunii și scriam acolo) să mă bag într-o scriere romantică: acolo apoi nu mai văd din ziua de azi nimic, face fantazia mea acolo ce crede. . . Așa am scris-o. Și apoi după ce am scris-o, mi s-a părut că ar fi poate bună de-un film. În volumul ăsta [apărut în 1959, n. ed.] era nu numai *Faraonii*, erau acolo și bucăți care au apărut mai demult, *Popa Man*, *Păscălierul*. Tot materialul ăsta a stat douăzeci de ani nepublicat. Așa că materialul nepublicat, har Domnului, că mai am și acuma destul. Om vedea ce-o mai fi cu el.

MIRCEA ZACIU: Toemai aceasta era ultima întrebare, dacă vrei să ne spunei ceva despre lucrările care le aveți în manuscris și pe care intenționați să le mai publicați.

ION AGĂRBICEANU: D-apoi eu am în manuscris în rîndul cel dintii două volume din *Vremuri și oameni*, din primul război mondial și din petrecerea mea și a familiei mele în Vechiul Regat, în Moldova, și pe urmă în Rusia, cînd ne-au evacuat în Ucraina. Însemnări din război. *Vremuri și oameni* se-ntitulează. Au fost trei volume și numai volumul ultim l-a aprobat cenzura de pe vremea lui Antonescu să apară. Dar alalte două, care erau din cursul războiului, acelea nu s-au publicat. Am apoi în manuscris încă două romane, ori trei: *Frămîntări*, *Prăbușirea* și *Valurile, vînturile*... Astea erau din ciclul unor romane de cinci volume, [pe] care am vroit eu să le scriu în legătură cu viața românească și cu scaderile ei de după Unire. Așa că am scris și s-a tipărit în volume *Domnișoara Ana*, s-a tipărit *În pragul vieții*, s-a tipărit *Viltoarea* și au rămas nepublicate astea două. Erau cinci. Am apoi nepublicate, un volum de meditații, mai mult filozofico-literare, intitulat *Din pragul mării treceri*, cu care credeam să îmi iau rămas bun de la lumea asta. Acela stă, e nepublicat încă. Eu mai am apoi alte lucrări, de altă natură, nepublicate, multe, de natură religioasă. Atuncea, dacă-mi dați voie, să isprăvesc, că m-am cam obosit. . .

MIRCEA ZACIU: Vă mulțumim, maestre, și ne iertați că v-am obosit poate prea mult cu atîtea întrebări și cred că sînt în asentimentul tuturor cînd mulțumesc pentru bunăvoința eu care ați răspuns la toate.

O STUDENTĂ: Iubite maestre, în numele celor care v-am ascultat cu dragoste și cu admirație, vă rog să primiți aceste flori, ca semn al recunoștinței noastre.

ION AGĂRBICEANU: Vă mulțumesc foarte mult, vă mulțumesc la toți. Și eu vă mulțumesc și pentru răbdarea cu care m-ați ascultat, fiindcă eu de obicei pot vorbi mai ușor, dar acuma nu-s prea bine cu sănătatea și de aceea am cam dat chix [*Aplauze prelungite*].

AL. DAVILA

LA PITEȘTI
ÎN
ÎNCHISOARE

JOURNAL INTIME

III

16 Mars.

Je viens de vous écrire et j'envoie la lettre à Zoe. Il paraît qu'on vous trompe, qu'on vous berce d'illusions. On vous promet le consentement, mais c'est pour gagner du temps, pour machiner Dieu sait quelle nouvelle infamie. Ils veulent vous garder à l'étranger un an, escomptant qui sait quelle situation qu'ils créeront spécialement pour vous donner le change. Je les crois capables de tout, même de me faire jeter du vitriole (l'idée aurait été proposée). Alors vous ne m'aimerez plus et qu'est-ce que je deviendrais? Je n'en puis plus. Il est 4 h[eures] 1/2 du matin et quand je serai couché tout à l'heure, les cauchemars de la fièvre ne me laisseront pas dormir. Du moins, je pense à toi et j'étouffe dans l'oreiller les cris de désir et le vol des baisers qui s'échappent de mes lèvres. Oh! je t'adore, je t'adore, et[,]dût mon coeur en éclater[,] j'y entasserai sans répit ma passion, toujours, toujours!

17 Mars.

Il y a aujourd'hui 15 jours[,] j'étais au théâtre et Lili B. m'apprenait votre départ, votre enlèvement plutôt. Quelle nuit j'ai passée! Je suis rentré, j'ai fait mon sac et à 5 heures du matin j'étais à votre porte. Je ne savais pas si vous ne partiriez pas avec l'express Ostende de 9 heures 1/2 du matin. Comme je n'avais pas d'argent à la maison, j'allais réveiller mon frère et lui pris 500 francs. L'après-midi j'en pris 500 autres à la banque. Quelle nuit, quelle journée le lendemain et quelles minutes le soir suivant!

Je suis un sauvage. J'ai si fort embrassé votre portrait[,] que je l'ai désatiné. Vous avez une tache sur l'oeil droit et une balafre sur le grain de beauté de la lèvre.

Je remarque à cette occasion que Mandy a effacé le grain de beauté du polichinelle, il aura cru à une tâche sur sa plaque.

J'ai été à la gare où j'ai recommandé ma lettre pour Zoe. La vôtre s'y trouve. Vous parviendra-t-elle? Le silence de Zoe est inexplicable. Je commence à croire qu'on a intercepté sa lettre. C'est tout le joli. J'estime que jamais votre oncle ne se vantera de ces hauts faits-là; mais je me réserve de les lui rappeler.

J'ai formé aujourd'hui un projet magnifique et hardi. Vous y prêterez-vous? Tout est là. Je ne l'écrirai pas ici, car je me méfie. On peut trouver ce cahier dans mon tiroir et tout serait à refaire.

J'ai eu un drôle de cauchemar la nuit dernière. Aussitôt que je m'endormais, vous vous penchiez sur moi et me souffliez doucement au visage; je m'éveillais les bras tendus... Dix fois j'ai cru vous saisir, mais, au moment même, votre souffle m'éveillait. Je suis très fatigué. Il est quatre heures. J'ai causé avec vos portraits, j'ai fait trois strophes pour une cantate avec solo et chœurs [sic!][,] dont Lexi fera la musique et qu'il s'agit de chanter chez les Morouzi, le 15 Avril, à l'occasion de leurs noces d'argent. Je vous ai écrit ceci et je vais attendre sur l'oreiller votre apparition habituelle. Comment viendrez-vous me visiter aujourd'hui? Serez-vous

JURNAL INTIM

III

16 Martie

Abia am terminat scrisoarea pentru tine, pe care o trimit Zoiei. Se pare că ai tăi te amăgesc, îți dau iluzii. Ți se promite consimțământul, dar numai ca să câștige timp, ca să urzească, Dumnezeu mai știe ce nouă mîrșăvie. Vor să te țină un an în străinătate, contînd pe cine știe ce situație pe care au s-o creeze ca să te poată trage pe sfoară. Îi cred capabili de orice, să pună chiar să-mi arunce vitriol în față (ideea ar fi fost propusă). Atunci tu nu m-ai mai iubi și eu ce m-aș face? Sint la capătul puterilor.

Este ora 4 și jumătate dimineața și cum am să mă culc, numaidecît coșmarele febrei n-au să mă lase să dorm. Cel puțin mă gîndesc la tine și-mi înăbuș în pernă strigătele de dorință și sărutările cite-mi alunecă de pe buze. Oh! te ador, te ador și chiar dacă mi s-ar face inima bucăți, tot mi-aș aduna în ea, fără încetare, mereu și mereu, pasiunea.

17 Martie

Acum 15 zile eram la teatru și am aflat de la Lili B. de plecarea ta, mai curînd de răpirea ta. Ce noapte am petrecut! M-am înapoiat acasă, mi-am făcut valiza și la 5 dimineața eram la voi, la poartă. Nu știam dacă vei pleca cu expresul de Ostende, la ora 9 și jumătate dimineața. Cum n-aveam bani în casă, mi-am trezit fratele și am împrumutat 500 de franci. După masă, am scos alți 500 de la bancă. Ce noapte, ce zi a doua zi și ee minute seara următoare!

Sînt un sălbatic... Ți-am sărutat atît de nebunește fotografia, încît i-am șters luciul. Acum ai o albeață la ochiul drept și-o tăietură pe alunița de la buză.

Observ cu ocazia asta că Mandy a șters alunița păpușii: o fi crezut că-i o pată pe clișeul lui.

Am fost la gară și am trimis recomandată scrisoarea pentru Zoe. E și-a ta în plic. O să-ți ajungă? Este inexplicabil de ce tace Zoe. Încep să cred că i-a fost interceptată scrisoarea. Foarte frumos! Presupun că unchiu-tău n-are să se laude niciodată cu faptele ăstea nobile; dar eu am de gînd să i le reamintesc.

Astăzi mi-am făcut un plan măreț și plin de îndrăzneală. Vei fi de acord cu el? Toate sînt acolo, dar nu pot să scriu nimic aici, fiindcă mă tem. Caietul acesta poate fi descoperit în sertarul meu și atunci totul ar trebui refăcut.

Noaptea trecută am avut un coșmar ciudat. Îndată ce adormeam, te aplecai asupra mea și-mi suflai ușurel în față; eu mă deșteptam cu brațele întinse... De zeci de ori am crezut că te voi cuprinde în brațe, dar, în aceeași clipă suflarea ta mă deștepta. Sint foarte obosit. Este ora patru. Am vorbit cu portretele tale, am făcut trei strofe pentru o cantată, cu solo și cor, la care Lexi va compune muzica și care e vorba să fie cîntată la familia Moruzi, la 15 aprilie, cu prilejul nunții lor de argint. Ți-am scris asta și voi aștepta, cu capul pe pernă, apariția ta obișnuită. Cum vei veni să mă vizitezi astăzi? Ai să mă tachinezi mai puțin

moins taquine qu'hier et, si vous ne me rendez pas mes baisers, me laisserez-vous en poser quelques-uns, au hasard, des lèvres? Au coin de la bouche, sous le grain de beauté, veux-tu?

Bănăni, 18 Mars 98

Jean, m'a emmené chasser la bécasse. J'ai refait — sans vous — ce voyage de Bucarest à Pitești. Ce dîner dans le wagon restaurant, il a fait servir du champagne et a levé son verre: « à elle[!] » Il t'aime beaucoup et ne te connaît pas. Que fera-t-il quand il te connaîtra[?] Il ne dérange pas. A Pitești, en gare, il y avait un agent, une sorte de brute. Il l'a un peu malmené. L'autre[.] qui m'avait reconnu, ne me quittait pas des yeux. Il ne connaît pas Jean (en bourgeois) et a paru stupéfiat.

E(s)ther m'a dit aujourd'hui que votre grand[']mère I(rène) s'est prononcée contre vous très violemment. J'ai fait une sortie féroce contre votre oncle Mi(chel) et toute la famille. Menaces en l'air[.] du reste, je ne ferai rien de ce que j'ai dit. Cela n'empêchera pas mes paroles de porter leur fruit.

J'ai su aussi que vous êtes malade. Ma pauvre chère adorée, quel épouvantable calvaire que le tien[!] Je les hais dans l'âme pour toute l'amertume dont ils t'abreuvent et j'en conserverai assez de fiel, je le sens, pour empoisonner leurs meilleures minutes. Et pourtant, je ne suis pas fait pour la haine et la rancune m'est plus pénible que le pardon. Oh! comme j'oublierai vite dans tes bras tous les chagrins, toutes les rancœurs, tous les dégoûts! Pardonner? Vraiment, y aurait-il encore quelque chose d'eux dans mon âme que n'aurait pas balayé l'haleine de ton premier baiser? Il y a quinze jours, exactement, tu me donnais tes lèvres et le monde me paraissait trop petit pour contenir mon bonheur. Le lendemain, les valets de Mic(hel) M., le laquais de ta mère, me jetaient en prison, et la liberté, le ciel, l'univers, me semblaient inutiles dans la création, puisque tu m'aimais. Aujourd'hui, je remonte le cours des heures, je touche nos blessures, je compte nos cicatrices, et pourtant je ne comprends pas que tout cela puisse être (puisque j'ai) et se rappeler à ma mémoire puisque j'y ai mis ton souvenir. Je suis plein de toi, plein à en déborder et je serais heureux, n'était l'ébranlement de mes nerfs qui grattent rageusement de leur plumes les voies sauvages qui nous séparent. Tu n'es pas venue l'autre nuit. Viendras-tu ce soir?

Bucharest, 19 Mars

Je rentre, fatigué, surtout endolori. D'avoir refait ce voyage, dans le même train, un même jour, le Mercredi, et sans vous, et si loin de vous, m'a bouleversé. Oui, tu es venue, cette nuit. Mais si triste, si changée, si découragée aussi, que j'en ai souffert affreusement. Je t'ai juré de te délivrer et[.] te tenant dans mes bras, je te sentais lourde d'un poids qui m'écrasait la poitrine et tes joues étaient brûlantes, tes lèvres sèches, tes yeux, tes beaux yeux limpides, étaient fermés. Je te disais: « regarde-moi! » et tu secouais douloureusement la tête sans répondre. Tu finis par dire: « j'ai promis! » Et je me récriais que tu ne devais pas tenir de pareilles promesses, que tu n'avais pas le droit d'en faire; je te suppliais, je te grondais, que sais-je...[?] Alors, tu as ouvert les yeux; ils étaient pleins de larmes, mais je n'ai pas même eu le temps de les regarder, parce que tu as mis tes mains sur mes yeux à moi. J'ai voulu me dégager...et la vision a disparu.

Aujourd'hui, j'ai chassé en forêt. Il faisait un temps superbe. Ai je chassé? J'ai tué deux bécasses, mais je n'ai pas chassé. Pendant les battues, je restais couché sur le dos à regarder le ciel. J'ai vu deux papillons qui se poursuivaient, et j'ai dit à la papillonne [sic!]: « Pourquoi fuis-tu[?] Ton but ici-bas est de plaire et d'aimer et Dieu te donne à peine, pour ce[.]tte grand[e] oeuvre, quelques heures de vie. Ne les perds pas, ne les gaspille pas[!] Plais, puisque telle est ta destinée; aime, puisque tel est ton droit[!] Prends garde, le soir descend: le premier rayon du soleil t'a donné la vie, le dernier l'emportera et tu ne l'auras pas remplie < jusqu'à > tout-à-fait, tu n'auras pas accompli ta tâche. » Je parlais à la papillonne et je pensais à vous, à toi, mon ange, dont on trouble l'âme cristalline, qu'on oblige à gaspiller à des luttres stériles les plus belles années de la vie, les heures qui seules la rendent enviable, les heures de l'amour.

A la grâce de Dieu! t'éc[ri]rai[s]-tu: je vais y aider, ou je mourrai à la peine.

ca ieri și dacă n-ai să-mi înapoezi sărutările, mă vei lăsa barem pe mine să te acopăr cu sărutări la-ntîmplare. În colțul gurii, sub aluniță, da?

Bănău, 18 martie 1898

Jean m-a luat cu el la vinătoare de becațe. Am refăcut — fără tine — călătoria asta, de la București la Pitești. La cina din vagonul restaurant, el m-a tratat cu șampanie și-a ridicat paharul: «În sănătatea ei!» Ține mult la tine, cu toate că nu te cunoaște. Ce-o să se-ntîmple după ce te va cunoaște? Minia nu i se mai potolește. La Pitești, în gară, era un agent, un fel de brută. Cumnatul meu l-a cam bruftuit. Celălalt, care mă recunoscuse, nu mă slăbea din ochi. Nu-l cunoștea pe Jean (în civil) și-a părut uimit.

Esther mi-a spus astăzi că bunică-ta, Irina, s-a pronunțat foarte violent împotriva ta. Am avut o ieșire cumplită împotriva unchiului tău Michel și a întregii familii. Amenințări în vînt, de fapt, că doar n-am să fac nimic din ce-am spus. Oricum, vorbele mele au să dea rod.

Am mai aflat că ești bolnavă. Biata mea iubită adorată, ce înspăimîntător ți-e calvarul! Îi urăsc din suflet pentru paharul de amărăciune pe care te silesc să-l bei și simt că voi păstra destul venin ca să le otrăvesc cele mai frumoase clipe ale vieții lor. Și totuși, nu-s făcut pentru ură, iar răzbunarea este mai obositoare pentru mine decît iertarea. Oh! cît de repede aș uita în brațele tale toate supărările, toată ura, toate nemulțumirile! Să ierți? Crezi oare că-n sufletul meu va mai rămîne urmă de ei nespulberată de boarea primului tău sărut?

Exact acum cincisprezece zile, îmi dădeai buzele tale și lumea îmi părea prea mică pentru a-mi cuprinde fericirea. A doua zi, slugile lui Michel M., lacheul maică-tui, mă aruncau în închisoare și libertatea, cerul, universul, îmi păreau inutile pe lume, fiindcă tu mă iubeai. Astăzi, retrăiesc scurgerea orelor, ating rănile noastre, număr cicatricile noastre, și totuși nu pricep că totul a putut exista și că-mi revine în minte, de vreme ce acolo-i amintirea ta. Sînt plin de tine, plin mai presus de limită și aș fi fericit de n-ar fi nervii mei zdruncinați care zgîrie furibund cu penele lor căile sălbaticie cîte ne despart. Noaptea trecută n-ai venit. Diseară ai să vii?

București, 19 martie

Mă întorc obosit acasă, mai ales îndurerat: sînt distrus, pentru că am făcut iarăși același drum, în același tren, în aceeași zi, miercuri, dar fără tine, și-atît de departe de tine. Da, ai venit și astă noapte. Dar atît de tristă, atît de *schimbată* și atît de descurajată, încît am suferit groaznic. Ți-am jurat să te eliberez și ținîndu-te în brațe, te simțeam grea de-o povară ce-mi strivea pieptul și obrajii ți ardeau, buzele-ți erau uscate, ochii, ochii tăi frumoși și limpezi, erau închiși. Îți spuneam: «Privește-mă!» și tu clătinaai cu durere din cap, fără să-mi răspunzi. La sfîrșit mi-ai spus: «Am promis!» Și eu protestam că nu trebuia să respecti asemenea promisiuni, că n-aveai dreptul să le faci, te imploram, te mustram, nici eu nu mai știu ce făceam. Atunci, ai deschis ochii; erau plini de lacrimi, dar nici n-am avut răgazul să-i privesc, fiindcă mi i-ai și acoperit pe-ai mei cu mîinile. Am vrut să mă smulg... și viziunea a dispărut!

Azi am vinat în pădure. Era un timp minunat. Am vinat? Am ucis două becațe, dar n-am vinat. Cît vinau ei «la bătaie», eu am rămas culcat pe spate, privind cerul. Am văzut doi fluturi care se fugăreau, și-am spus fluturiței: «De ce fugi? Rostul tău pe lume e să plăci și să iubești, și Dumnezeu abia ți-a dat, pentru împlinirea acestei meniri, cîteva ore de trăit. Nu le pierde, nu le risipi! Fă-te plăcută, fiindcă așa-ți este hărăzit; iubește, fiindcă ai dreptul! Ia seama, se lasă seara; prima rază de soare ți-a dat viață, ultima ți-o va răpi și nu ți-ai îndeplinit pe de-a-ntregul menirea, nu ți-ai făcut datoria!» Vorbeam fluturiței și mă gîndeam la tine, la tine, îngerul meu, al cărui suflet de cleștar e tulburat, la tine, care ești constrînsă să-ți irosești, în lupte sterile, cei mai frumoși ani din viață, singurele ceasuri care-o fac vrednică de trăit, ceasurile de iubire.

«Cum o vrea Dumnezeu!» ai să exclami tu: am să dau și eu o mîină de ajutor la asta sau am să mor.

Les nouvelles que je reçois sont déplorables. Ton père aurait cédé d'abord, puis, sur les instances de ta mère, refusé de nouveau. Tu serais alitée depuis ton arrivée à Nice et aurais gardé un mutisme absolu à l'adresse de ta mère. Demain on doit t'emmener à Paris, où vous descendrez chez M<ichel>.

Zoe a-t-elle reçu ma lettre? T'a-t-elle remis la tienne? Ma tête se perd, mon cœur se crispe. Je souffre le martyre. Comment rester raisonnable[,] comment surtout garder sa raison devant des procédés pareils et sous des coups si multiples, si brutaux? Cette oie de Madame Carp qui a dit dans un salon que je me vantais partout que j'avais le consentement de vos parents[!] De la calomnie[,] ou pour le moins du mensonge, voilà les seuls moyens qu'on sache employer. Les honnêtes femmes s'en servent avec une insouciance effrayante. De quoi diable peuvent bien user les autres? Les lâches! les lâches!

Oh! ma chère Anna, ma fiancée chérie, se peut-il que vous souffriez et que je sois loin de vous? Je consentirais à mourir si je pouvais<voir venir la mort>, la tête sur votre épaule, murmurer dans un dernier baiser une consolation à votre oreille[!]. Je ne peux plus écrire, je ne peux plus penser. Le malheur étreint mon cerveau, étouffe mon cœur, et seul ton amour palpite en moi, pauvre flamme luttant désespérément contre les orages de la vie. Ah! malheur, malheur! Ta mère elle-même serait apitoyée au spectacle de mon âme flottant éperdue comme un vaisseau désemparé dans cette abominable tourmente[!]

21 Mars

Je sors de la répétition générale. Pic était parfait. Les autres, je ne sais plus. Le bruit court ici que tu te serais empoisonnée. Dieu préserve! Nouca mea, vois-tu, si tu mourais, je ne sais pas quelle abominable chose je ferais avant de te suivre, mais il est sûr que j'en ferais une. Que Dieu nous protège! Mais je jure que rien ne les protégerait de moi si ce malheur arrivait[!] Cette nuit, j'ai rêvé que Michel me disait: «Regarde ce papier, j'ai donné mon consentement». Et[,] dans ma reconnaissance, j'ai oublié tout ce qu'il avait fait contre nous et je lui ai serré la main avec affection. Mais les rêves mentent. Ni lui ne nous aidera, ni moi je n'aurai l'occasion de lui pardonner.

Dimanche

J'ai été voir la générale Falcoyano, qui nous est très favorable. Votre grand-mère sortait de chez elle. Elle a débâtiéré sur mon compte, que je vous obsède, vous poursuit, vous importune, tout cela pour faire une fin, pour mettre la main sur votre dot; que si je savais combien la vôtre est petite, je ne me donnerais pas tant de mal. Et la bonne générale de répliquer: «Eh! bien, démasquez-le; faites-lui dire que votre petite fille n'a pas de dot, il n'en voudra plus et du coup tout le monde lui tournera le dos.»

Ils savent bien qu'ils feraient là un pas de clerc irréparable. Alors votre grand-mère a ajouté que l'on ne fait rien sans vous consulter et que vous ne voulez pas de moi, que vous m'avez en horreur, qu'on vous a emmenée à Nice sur votre demande, que sais-je? Les sourires sceptiques qui ont accueilli ces déclarations ont dû faire réfléchir votre grand-mère.

Je l'ai revue tout-à-l'heure au théâtre, avec Nic et sa femme. Elles étaient onze, les choristes. Il n'en manquait qu'une et pour moi c'est comme si le rideau ne se fût jamais levé. Quel supplice, cette soirée! Je me tiens à peine debout, je suis très faible et il me faut piaffer, toiser les gens, intimider les malveillants et faire sonner sur le parquet les talons de mes amis. J'en connais qui hésiteraient si je ne les soutenais pas. Quel rôle! quel métier! J'en suis las, las comme le naufragé qui nage désespérément et sans but visible. Mais ils veulent gagner du temps et tourner les esprits; j'en fais autant. Ils ont la haine pour source d'énergie et l'amour-propre; moi, je n'ai que l'amour, tout simplement; nous verrons à qui la victoire[!] M'as-tu écrit depuis ton départ de Nice? Une ligne de toi, un mot, et je reprendrais courage. Et toi, qui ne reçois de moi aucune nouvelle, aucune évidemment, quelle doit être ta souffrance! Dire que j'ose me plaindre!

Lundi, 23 Mars

Votre mère a écrit à ma tante Félicie, par l'entremise de M-me Du <chateau>. Douze pages. Elle lui explique notre situation. Elle m'y traite comme aux halles et déclare que jamais elle

Veștile pe care le primesc sînt jalnice. Taică-tău ar fi cedat la început, pe urmă, la stăruințele mamei tale, ar fi refuzat din nou. Tu ai fi bolnavă în pat, de la sosirea ta la Nisa, și ai păstrat un mutism absolut față de mamă-ta. Miine au să te ducă la Paris, unde veți trage la Mihai.

Zoe a primit scrisoarea mea? Ți-a dat-o pe-a ta? Îmi pierd capul, mi se strînge inima. Sufăr îngrozitor. Cum să rămii *rezonabil*, cum să-ți păstrezi rațiunea în fața unor procedee asemănătoare și sub loviturile repetate și atît de brutale?

Și cața asta de madam Carp, care a spus într-un salon că eu m-am lăudat pretutindeni că am obținut consimțămîntul părinților tăi! Calomnia, ori cel puțin minciuna, iată singurele mijloace pe care știu ei să le folosească. Femeile cinstite se servesc de ele cu o nepăsare înspăimîntătoare. De ce naiba s-or mai fi folosind celelalte? Lașii! Lașii!

Oh! scumpa mea Anna, logodnica mea scumpă, se poate ca tu să suferi și eu să fiu departe de tine? Aș consunți să mor dacă aș putea <să văd moartea venind> cu capul pe umărul tău, să-ți murmur la ureche, într-o ultimă sărutare, un cuvînt de mîngîiere. Nu mai pot să scriu, nu mai pot să gîndesc. Nenorocirea îmi stoarce creerii, îmi zdrobește inima și numai dragostea ta mai pîlpîie în mine, biată flacără luptînd cu disperare împotriva furtunilor vieții. Oh! nenorocire, nenorocire! Chiar și mama ta s-ar înduioșa văzîndu-mi sufletul plutind deznădăjduit asemeni unei corăbii fără cîrmă, în vijelia asta-ngrozitoare!

21 martie

Ies de la repetiția generală. Pic era perfect. Ceilalți — nu mai știu. Pe aici, se-aude că te-ai fi otrăvit. Doamne ferește! Anuca mea, vezi tu, dacă ai muri, nu știu ce lucru groaznic aș face înainte de-a te urma în moarte, dar sigur aș face ceva! Să ne ferească Dumnezeu! Dar îți jur că dacă s-ar întîmpla nenorocirea asta, nimic nu i-ar mai putea scăpa!

Azi noapte am visat că Mihai îmi spunea: «Uită-te la hîrtia asta, mi-am dat consimțămîntul». Și, în recunoștința mea, am uitat de tot ce ne făcuse înainte și i-am strîns afectuos mîna. Dar visurile mint. Nici el n-are să ne ajute, nici eu n-am să am ocazia să-l iert.

Duminică

Am fost s-o văd pe doamna general Fălcoianu, care ne este foarte favorabilă. Bunică-ta ieșea de la ea. A clevetit pe socoteala mea că te sîcîi, te urmăresc, te supăr, numai ca să mă căpătuiesc și să pun mîna pe zestrea ta: că dacă aș ști cît de mică e, nu m-aș mai osteni atîta. Iar buna doamnă general i-a răspuns: «Ei bine, demască-l; anunță-l că nepoata dumitale n-are zestre, el n-o să mai vrea s-o vadă și deodată toată lumea o să-i întoarcă spatele!»

Ei știu bine că ar face o greșală boacăna. Atunci, bunică-ta a adăugat că ei nu fac nimic fără să te întrebe și că tu nu mă mai vrei, că ți-e groază de mine, că te-au dus la Nisa la cererea ta și cîte altele. Surisurile sceptice care au întîmpinat aceste declarații au făcut-o probabil pe bunică-ta să reflecteze.

Am revăzut-o după aceea, la teatru, cu Nic și cu soția lui. Erau unsprezece coriste. Lipsea numai una, dar, pentru mine, e ca și cum cortina nici nu s-ar fi ridicat. Ce chin, seara asta! Abia mă mai țin pe picioare, sînt foarte slăbit și trebuie să-mi dau aere, să măsoar oamenii de sus pînă jos, să-i întinidez pe răuvoitori, să-i îndemn pe amici să calce ferm să răsună parchetul de ecoul tocurilor lor! Cunoscut destui care ar șovăi, dacă nu i-aș încuraja eu. Ce rol! Ce meserie! Sînt obosit, obosit ca un naufragiat care înnoată cu disperare și fără nici o țință. Dar ei vor să cîștige timp și să schimbe spiritele în favoarea lor; eu fac la fel. Ei au ura drept izvor de energie, și amorul-propriu; eu n-am decît amorul, pur și simplu: vom vedea cine va fi victorios! Mi-ai scris de la plecarea ta din Nisa? Un rînd de-al tău, un cuvînt și mi-aș recăpăta curajul. Și tu, care nu primești nici o veste de la mine, nici una, evident, cît trebuie să suferi de mult! Și cînd te gîndești că mai îndrăznesc să mă și plîng!

Luni 23 martie

Mama ta i-a scris mătușii mele Felicia, prin intermediul doamnei Duchateau douăsprezece pagini. Îi explică situația noastră, se poartă cu mine ca la piață, și declară că n-o să-mi dea

ne vous donnera à moi. Que je vous ai fait manquer un brillant parti cet hiver (ou l'autre, je ne sais pas au juste) et qu'elle fait appel à ma tante pour ma faire cesser la poursuite dont je vous importune. Comme votre grand-mère Dud. a fait une visite à [ma] tante, celle-ci a été la lui rendre et, à cette occasion, a pris connaissance de la lettre. Elle l'a reçue devant Es <ther> et la tante Catherine Golesco et, après l'avoir silencieusement lue, l'a déchirée et a prié Es <ther> de la jeter au feu. Puis elle a dit à M-me Du<chateau> : « Cette lettre n'a pas de réponse, Madame. Vous pouvez cependant écrire à M-me Th. ce que je vous ai déjà dit, que mon neveu ne saurait reculer, puisque M-selle Anna l'accepte pour mari. Y renoncer dans l'état de choses actuel ne serait pas l'action d'un gentilhomme, et Alexandre est un gentilhomme. C'était[,] du reste[,] l'opinion de M-me Th. quand elle le recevait chez elle. Il n'a rien fait depuis <indesciffrable> qui lui fasse perdre cette qualité, au contraire. Dites aussi que si je ne réponds pas à cette lettre, c'est que sa teneur n'est faite ni pour mon âge ni pour ma situation. J'aime mieux, pour M-me Th. et pour moi, l'avoir oublié. » Toi, qui as l'âme d'une grande dame, ma Nouca chérie, baise ces lignes: c'est de l'évangile pour nous autres.

Marie Nicole este venue voir Hélène tantôt. Elle a été charmante pour moi. « — Cette affaire vous a mis une auréole » m'a-t-elle dit. « — Hélas! — ai-je répliqué — une auréole qui masque la couronne d'épines. C'est la payer trop cher! » Ma pauvre mignonne! quelle souffrance doit être la tienne[,] si moi, que l'on console, que l'on encourage, que l'on rassure, je souffre mille morts! Oh! les misérables! les misérables!

Mardi 24

J'ai commis l'imprudence d'écrire à une amie <indesciffrable> qui habite Paris pour lui demander son concours. Elle refuse et son mari pousse les hauts cris. Je viens de lui adresser une lettre où je le supplie de me pardonner, « en considération . . de l'état d'esprit où je me trouve après deux ans de tortures morales, deux ans pendant lesquels j'ai subi, faisant violence à mon cœur, les calomnies les plus odieuses, les insultes les plus lâches et les plus brutales, deux ans qui ont vu s'éclaircir les rangs de mes amis, mais qui m'ont <fai> permis d'apprécier, à la difficulté de la tâche, la force d'âme et le courage de ceux qui me restent. » Voilà des termes qui glaceront ceux où nous sommes, ces amis de jadis et moi. Je m'en fais des ennemis. Je les préfère ainsi.

Je travaille à vous joindre. Je prévois tant d'obstacles, que tous les miens, qui vous adorent et qui me soutiennent, n'osent vraiment m'encourager à tenter ce qu'ils regardent comme l'impossible. Et pourtant je la tenterai, pourvu que vous soyez rétablie ou au moins assez forte pour m'aider.

Mi<chel> est parti Dimanche. Il vous a vue ce soir. Quelle infamie a-t-il encore racontée sur mon compte[?] Ici, il désapprouvait la conduite de votre mère[,] qui compromettait tout par ses colères, tout en lui donnant raison de se refuser à nous marier. Votre tante <Elise> jubile et sa face sue la méchanceté satisfaite quand elle me voit. Et dire que je me suis battu en duel avec un imbécile qui parlait d'elle irrévérencieusement[!] Il est vrai qu'elle n'en sait rien. Nic. cligne toujours de l'œil vers moi[,] mais il fait semblant de ne pas voir ma sœur H. pour ne pas avoir à la saluer. Ce qu'il manque de caractère aussi, celui-là[!] Barbo Stirbey lui, c'est le contraire. Il m'aperçoit, quitte le groupe où il était, et s'avance vivement vers moi, la main tendue, la figure ouverte. Quelle différence avec <Elise>. Vois-tu, Nouca chérie; ces deux êtres, issus du même sang, élevés dans les mêmes idées, sont pourtant aussi dissemblables que des étrangers quelconques: l'un est généreux, loyal, bon, c'est qu'il est heureux; l'autre est mesquin, sournois, méchant, c'est qu'il a entrevu l'amour, la joie de vivre, le bonheur et qu'il en est resté à la vision, hélas! irréalisable. Les désirs de la jeune fille, de la jeune femme, n'ont pas trouvé à se répandre; restés enfouis au fond du cœur, ils se sont aigris, ont tourné à l'envie. <Elise> est envieuse. Est-ce que le bonheur serait le principe de notre morale? Je le croirais volontiers. Il est vrai de dire que les êtres vraiment supérieurs mettent le bonheur au-dessus des joies assez mièvres de la jeunesse et même de la vie et le font découler de cette divine morale même qu'ils considèrent comme l'origine et la source de toute joie pure et inaltérable. Eh! bien, ma tant mignonne, soyons heureux tous deux, ensemble, l'un par l'autre, et si le cœur vous en dit, nous fouillerons notre bonheur, nous remon-

fata niciodată. Că te-am făcut să pierzi astă iarna (sau iarnă trecută, nu mai știu exact) o partidă minunată și că face apel la mătușă-mea să mă convingă să nu mă mai țin de capul tău că te plictisesc. Cum bunica ta Dud. a făcut o vizită mătușii mele, aceasta s-a dus să-i întoarcă vizita și cu acest prilej a aflat de scrisoare. Mătușă-mea a primit-o de față cu Esther și cu mătușă Caterina Goleșcu, și după ce-a citit-o în tăcere, a rupt-o și a rugat pe Esther s-o arunce în foc. Apoi i-a spus doamnei Duchateau: «Nu așteptați răspuns la scrisoarea asta, doamnă. Puteți totuși să-i scrieți doamnei Th. ceea ce v-am mai spus, că nepotul meu nu va da înapoi, fiindcă domnișoara Anna îl acceptă ca soț. A renunța, în actuala stare de de lucruri, n-ar fi o purtare de gentilom, și Alexandru este un gentilom. Era, dealtminteri, părerea doamnei Th., pe vremea când îl primea pe Alexandru la ea. De atunci, n-a făcut nimic care să-l facă să-și piardă calitatea asta, ba, dimpotrivă. Spuneți, de asemenea, că nu răspund la scrisoarea asta, pentru că n-are un cuprins potrivit nici cu vîrsta, nici cu situația mea. Prefer ca și doamna Th. și eu, s-o uităm.» Tu, care ai un suflut de mare doamnă, Anuca mea dragă, sîrută aceste rînduri: pentru noi, sînt literă de evanghelie.

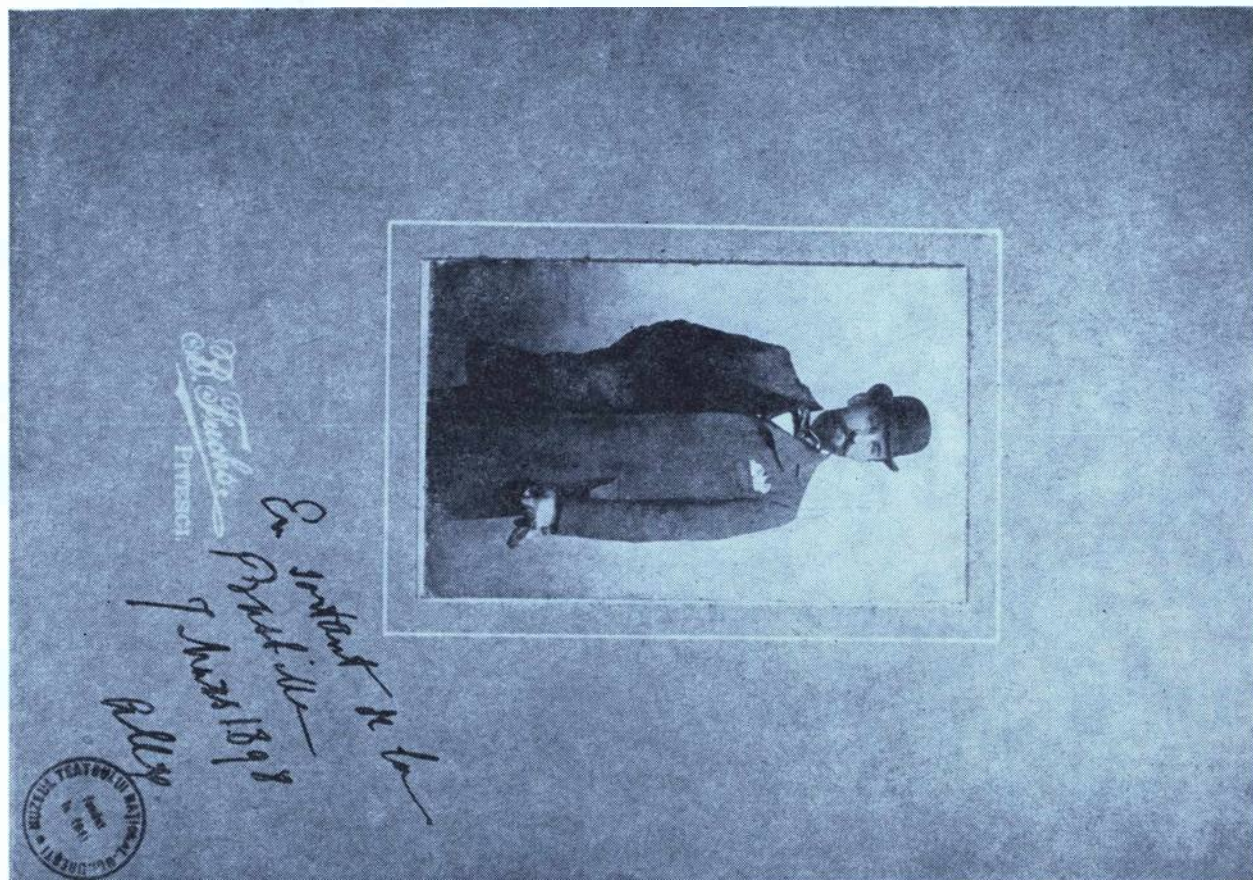
Adineauri, Marie Nicole a venit s-o vadă pe Elena. S-a purtat fermecător cu mine: «Întîmplarea asta ți-a pus o aureolă pe frunte» mi-a spus ea. «Vai! i-am răspuns — o aureolă, sub care se ascunde cununa de spini. E scump plătită.» Iubita mea! cit de mult trebuie să suferi, dacă eu, pe care toți îl consolează, îl încurajează, îl liniștesc, trec prin chinuri nesfîrșite! Ah! mizerabilii! mizerabilii!

Marți 24.

Am comis imprudența să-i scriu unei prietene care locuiește la Paris ca să-i cer ajutorul. Ea refuză și soțul ei țipă. Tocmai i-am trimis o scrisoare prin care îl rog să mă ierte, «ținînd seama de starea de spirit în care mă găsesc, după doi ani de torturi morale, doi ani în care am suferit, călcîndu-mi pe inimă, calomniile cele mai odioase, insultele cele mai lașe și mai brutale, doi ani, în care am văzut rîrîndu-se rîndurile prietenilor, dar care mi-au îngăduit să prețuiesc, datorită dificultăților, forța suflatească și curajul celor care-mi rămîn credincioși.» Iată niște termeni care vor răci, termenii în care ne aflăm, acești prieteni de odinioară și cu mine. Mi-i fac dușmani. Îi prefer așa.

Mă zbat să fim împreună. Prevăd atîtea piedici, încît toți ai mei, *care te adoră*, și care mă susțin, nu îndrăznesc într-adevăr să mă încurajeze să încerc ceea ce ci socotesc imposibil. Și totuși, eu voi încerca, numai să te fi restabilit sau cel puțin să fii destul de tare ca să m-ajuti.

Mihai a plecat duminică. Astăzi te-a văzut. Ce mîrșăvie ți-a mai povestit pe seama mea? Aici, dezaproba comportarea mamei tale, *care compromitea totul cu accesele ei de furie*, dîndu-i în același timp dreptate că refuză să ne căsătorească. Mătușă ta Eliza jubilează, iar fața ei, cînd mă vede, oglindește răutatea satisfăcută. Și cînd te gîndești că m-am bătut în duel cu un imbecil care vorbea necuviincios despre ea! Este adevărat că ea nu știe nimic despre asta. Nic. îmi face mereu cu ochiul, dar se prefacă că n-o vede pe sora mea, H., ca să n-o salute. Ce lipsit de caracter e și el! Barbu Știrbey, din contră. Cînd mă vede, părăsește grupul în care se află, și se apropie repede de mine cu mîna întinsă, figura deschisă. Ce deosebire e între el și Eliza! Vezi tu, Anuca dragă: aceste două ființe, născute din același sînge, crescute în aceleași idei, sînt totuși atît de diferite una de alta, ca niște străini oarecare: el este generos, leal, bun — pentru că este fericit: ea este meschină, prefăcută, rea — pentru că a întrezărit iubirea, bucuria de-a trăi, fericirea, dar a rămas numai cu viziunea ei, vai! irealizabilă. Dorințele fetei, ale tinerei femei n-au putut înflori; rămase îngropate în fundul inimii, s-au înăspriț, s-au transformat în invidie. Eliza este invidioasă. Oare, sursa moralei noastre este fericirea? Tare-mi vine să cred lucrul ăsta! E drept că ființele cu adevărat superioare pun fericirea deasupra bucuriilor destul de dulcele ale tinereții, ba chiar alor vieții, și o deduc din morala asta divină, pe care o socotesc originea și izvorul oricărei bucurii curate și inalterabile. Ei bine, micuța mea, să fim fericți amîndoi, împreună, unul datorită celuilalt, și dacă-ți dai inima îmbold, ne vom explora fericirea, ne vom întoarce-n sus pe cursul ei, spre sorginte, și vom reveni, coborînd, pînă la ultimele lui consecințe, așa cum am face-o cu un pîrîu zglobiu, cu un rîu frumos, cu oceanul sublim.

Fotografie comunicată de George Franga, directorul Muzeului Teatrului Național.

terons jusqu'à son principe et nous le descendrons jusqu'à ses ultimes conséquences, comme nous ferions d'un joli ruisseau, d'un beau fleuve, de l'Océan sublime.

Nouca, tes portraits me font peur. Tes yeux, tes beaux yeux que j'adore, y sont tristes et comme marqués du sceau fatal d'un insondable malheur. Une épouvante me saisit. Oh! si tu pouvais me sourire, même en rêve! Cette nuit je me suis réveillé dans un cauchemar; j'étais dans mon lit, mourant, et toi, jetée sur ma poitrine, tu sanglotais effroyablement. Ta chaleur me pénétrait peu à peu et je te sentais devenir de plus en plus froide. Je compris que ta vie passait en moi et que tu mourrais de cette transfusion, mais je ne pouvais pas remuer, je ne pouvais pas te repousser; l'angoisse m'entreignait; je fis un effort surhumain et je ne pus qu'articuler un cri, un mot bizarre, Oit! oit! et je me trouvais assis, ruisselant de sueur. Je n'ai pas vu tes yeux; mais j'ai bu tes larmes amères à <les paupières> même tes paupières.

Pitești, 25 Mars

C'est aujourd'hui l'Annonciation, Buna-Vestire. Il y a 37 ans, mon père arrivait à Golești, par un temps épouvantable, pour voir sa fiancée qui ne l'attendait plus, les dépêches annonçant que tous les ponts étaient emportés par les inondations. Lui, fidèle et exact, franchissait tous les obstacles pour ne pas manquer le rendez-vous qu'il avait pris avec son Anica chérie. Et, il y a deux ans, c'était un Lundi, nous nous sommes enlacés les doigts, un peu plus longtemps que de raison, dans l'entrée, appuyés à la porte du salon, pendant que nous combinions des trucs de soi-disant suggestion hypnotique. Vous étiez un peu pâle et le naïf maisie fit cesser le jeu, disant que cela ébranlait vos nerfs. Comme tu m'as regardé profondément ce soir-là, comme tes lèvres frémissaient de paroles étouffées et comme nos âmes se prirent et se donnèrent avec joie.

Le Vendredi suivant, tu me parlas pour la première fois. Et ce matin, à 6 heures, l'abominable cauchemar qui m'avait secoué depuis à peine deux heures que j'étais au lit, m'éveillait tout-à-fait. J'étais à Paris, chez Mi<chel>, dans une chambre-à-coucher où j'avais pénétré violemment; autour de la pièce, des domestiques avec les têtes des policiers d'ici et leurs attitudes honteuses, le

Anuca, fotografiile tale mă înspăimântă. Ochii tăi, ochii tăi frumoși, sint triști și parcă pecetluiti de sigiliul fatal al unei nenorociri insondabile. Spaima mă cuprinde. Oh! dacă mi-ai suride, cel puțin în vis! Azi-noapte m-am deșteptat dintr-un coșmar: eram în patul meu, muribund, și tu aruncată la pieptul meu plingeai în hohote. Căldura ta mă pătrundea încetul cu încetul și simțeam cum te răcești, treptat. Am înțeles că viața ta trecea în mine, că tu mureai în urma acestei transfuzii, dar eu nu puteam să mă mișc, nu puteam să te resping, mă cuprindea groaza; am făcut o efortare supraomenească și n-am putut decît să articulez un strigăt, un cuvînt ciudat: «Oit! Oit» și m-am trezit în capul oaselor leocărcă de sudoare. Nu ți-am văzut ochii, dar ți-am băut de pe pleoape lacrimile amare.

Pitești, 25 martie

Astăzi este Buna-Vestire. Acum treizeci și șapte de ani, taică-meu sosea la Golești, pe-o vreme teribilă, ca să-și vadă logodnica; ea nu-l mai aștepta, fiindcă toate telegramele anunțau că podurile fuseseră luate de inundație. El, credincios și punctual, trecea peste toate piedicile, ca să nu rateze întâlnirea cu scumpa lui Anica. Iar, acum doi ani, într-o luni, noi ne-am împletit degetele, ceva mai mult decît ar fi fost nevoie, în vestibul, rezemați de ușa salonului, pe cînd puneam la cale niște figuri de așa-zisă sugestie hipnotică. Tu erai cam palidă și naiva ta mămică a pus capăt jocului, zicînd că-ți zdruncină nervii. Cît de adînc m-ai privit în seara aceea, cum îți tremurau buzele de cuvinte nerostite și cu cîtă bucurie se cuprinseseră și se dăruiră unul altuia 'sufletele noastre.

Vinerea următoare, mi-ai vorbit pentru prima dată. Și azi dimineața, la orele 6, groaznicul coșmar care mă trezise la numai două ore de la culcare, mă deșteaptă de-a binelea. Eram la Paris, la Mi<chel>, în dormitorul în care pătrunsesem ca o furtună; în jurul camerei, servitori cu fețele unor poliști de pe la noi și cu purtările lor rușinoase, mama ta,

matricelle telle qu'elle était sur le perron de la gare, et sur le lit, vous, toute blanche dans les linges blancs, les yeux clos, morte.

J'ai été embrasser vos portraits et vous sourire, comme pour vous prouver que je ne croyais pas à ces balivernes qu'imaginait mon cerveau un peu surmené et que je suis de force à tenir tête aux pires augures, mais je n'ai plus pu dormir et une inquiétude vague m'a dominé toute la journée. J'aurais donné beaucoup pour avoir une bonne nouvelle de là-bas. Mais rien, ni bon ni mauvais. En ville, les uns me marient, les autres vous empoisonnent, tout le monde parle et personne ne sait rien.

Voici la 3-e fois que je fais, dans ce mois de Mars, ce même trajet Bucarest-Pitești, par le même train, et un Mercredi. Cette fois, il m'a semblé que je n'ai pas été filé. J'ai parlé de vous ce soir avec Tina et Lucie. Ces âmes droites et pures m'ont fait du bien. Je t'aime, mon Anouca, je t'aime tant ! Și 'mi-e dor ! 'mi-e dor !...

Bucarest, 26

Le plus ignoble des outils que les forts aient inventés pour écraser les faibles, c'est la loi. La force prime le droit est un aphorisme d'autant plus vrai que la loi, dont le but est de défendre le droit, est entre les mains de la force le lacet qui droit l'étrangler. J'ai donc comparu aujourd'hui à Pitești : trois mandrins m'ont accusé de les avoir outragés et frappés dans l'exercice de leurs fonctions. J'avais à prouver : 1) qu'ils n'étaient pas dans l'exercice de leur fonction puisqu'ils n'avaient pas de mandat pour m'arrêter et que, dès ce moment, leur arrestation était arbitraire ; 2) que je ne pouvais pas avoir connaissance de leur qualité puisqu'ils ne portaient aucun signe distinctif et qu'ils ne l'avaient par déclinée ; 3) que leurs dépositions étaient forgées de toutes pièces et faites en vue du procès qu'ils m'intentaient. Pour faire ces trois preuves, quelques témoignages me suffisaient : le tribunal a refusé d'entendre mes témoins. C'est un déni de justice. Décidément, votre famille, ma douce aimée, m'a mis hors la loi. Le dernier des criminels a droit à la défense : moi, je ne l'ai pas, parce que cela pourrait gêner vos oncles. Soit. Il n'y a pas de juges à Pitești, mais j'en trouverai à Bucarest ; et si les juges me font défaut, si la justice ne défend pas l'innocent contre les tendeurs de traquenards, il y aura la force. Et je ne parle pas de la force brutale, mais de celle que produit l'indignation des honnêtes gens contre les pâles gredins qui guettent les passants aux tournants du code comme les ignobles voyous aux coudes des rues. Et je lâcherai la bonde à tous ceux qui criaillent et bavent, et puisque c'est avec de l'opprobre qu'on m'attaque, c'est avec du scandale que je me défendrai. Que les éclaboussures en retombent sur les fronts des provocateurs. Pour toi, mon amour, je saurai te mettre à l'abri de ce fumier, de cette ordure, de cette ignominie. Tu as assez souffert, ma pauvre chérie, pour du moins n'être pas atteinte par toute la honte et tout le ridicule où ta mère patauge à grandes guides.

27

Des amis m'ont mené au cirque. J'y ai vu Nic avec sa femme. Elle m'a longuement lorgné. On m'a dit que j'ai l'air malheureux et que j'ai beaucoup changé. Cela a dû lui faire plaisir. Elle l'écrira à votre mère qui se roulera de joie.

Lamotesco veut me tirer les vers du nez. Il me fait des avances dont je me méfie, parce qu'il ne me m'apprend rien de ce qui pourrait m'intéresser. Après cela, il est assez naturel qu'on se méfie aussi de lui. Est-il vrai que vous êtes toujours malade ? Oh ! je les prends en horreur et finirai par quelque coup de folie. Je vais me laisser condamner par défaut à Pitești et j'interjeterai appel à la cour de Bucarest. Tant pis pour eux.

Toi, toi seule me consoles de tout, rachètes tout, effaces tout. Est-il une misère assez grande pour qu'un regard de tes grands beaux yeux ne la rende supportable, pour qu'un baiser de tes chères lèvres n'en fasse un paradis ?

Samedi

Hier, tante Félicie et les petites cousines ont dîné chez E<sther>. J'avais oublié. Je n'ai plus la tête à rien. Mes travaux dorment dans l'oubli. Mes pauvres héros reculent lentement dans l'ombre d'où je les tirais ; <les> quelques-uns, à peine entrevus comme dans le fond de

tot așa cum era pe peronul gării, și, întinsă-n pat, tu, albă în giulgiuri albe, cu ochii închiși, moartă.

M-am dus să-ți sărut fotografiile, ți-am zîmbit, ca și cum aș fi vrut să-ți arăt că nu cred în bazaconiile astea, născocite de mintea mea cam obosită, și că am puterea să înfrunt cele mai negre prevestiri, dar n-am mai putut să dorm și o vagă neliniște m-a stăpînit toată ziua. Ce n-aș fi dat să am o veste bună de la tine. Dar nimic, nici de bine, nici de rău. În oraș, unii mă însoară, alții te otrăvesc, toată lumea vorbește și nimeni nu știe nimic.

Iată, în martie asta, refac pentru a treia oară, același drum București-Pitești, cu aceiași tren și tot într-o miercuri. De astă dată mi s-a părut că n-am mai fost urmărit. Am vorbit astă seară despre tine, cu Tinca și cu Lucia. Cît de mult m-au îmbărbătat sufletele acestora cinstite și curate. Te iubesc, Anuca mea, te iubesc mult! Și mi-e dor! mi-e dor!

București, 26.

Cel mai josnic instrument pe care cei puternici l-au inventat ca să-i zdrobească pe cei slabi este legea. Forța primează asupra dreptului este un aforism cu atît mai adevărat cu cît legea, al cărei scop este să apere dreptul, reprezintă în mîinile forței streangul care trebuie să-l gîtuie. Așadar, astăzi am compărut în instanță la Pitești: trei haidamaci m-au acuzat de insultă și de lovire în exercițiul funcțiunii. Trebuia să dovedesc: 1) că nu erau în exercițiul funcțiunii, fiindcă n-aveau mandat de arestare și că, prin urmare arestarea era arbitrară; 2) că nu le puteam cunoaște calitatea, deoarece nu purtau nici un semn distinctiv și nici nu și-o declinaseră; 3) că depozitiile lor erau mincinoase și ticluite în vederea procesului, pe care mi-l intentau. Ca să administrez aceste trei probe, mi-ar fi fost de ajuns cîteva mărturii, dar *tribunalul a refuzat să-mi asculte martorii*. Era un refuz de a judeca. Hotărît lucru, scumpa mea iubită, familia ta m-a scos de sub scutul legii. Și ultimul dintre criminali are drept la apărare; eu, eu nu-l am, fiindcă asta ar putea să-i supere pe unchii tăi. Fie! Dacă nu sînt judecători la Pitești, îi voi găsi la București; iar dacă judecătorii lipsesc, dacă justiția nu-l apără pe innocent împotriva celor care întind curse, atunci mai există și forța. Nu vorbesc de forță brută, ci de aceea pe care o iscă indignarea oamenilor de treabă contra haimanalelor sinistre, care pîndesc la cotiturile Codului penal ca niște josnici derbedei la colțurile străzilor. Și am să dezlănțui furia celor care țină într-una și minjesc totul, și, deoarece sînt atacați de necinste, mă voi apăra prin scandal! Iar noroiul împroșcat cadă pe frunțile provocatorilor! Cît despre tine, dragostea mea, am să știu să te pun la adăpost de această murdărie, de acest gunoi, de această mîrșăvie. Ai suferit destul, scumpa mea, ca măcar să nu fii atinsă de toată rușinea și de tot ridicolul în care maică-ta se bălăcește în voic.

27

Cîțiva prieteni m-au dus la circ. Acolo, l-am văzut pe Nic cu soția sa. Ea m-a privit îndelung. Mi s-a spus că am un aer de om nenorocit și că m-am schimbat mult. Probabil toate astea i-au făcut plăcere. O să-i scrie mamei tale, care se va da peste cap de bucurie.

Lamotescu vrea să mă descoasă. Îmi face tot felul de avansuri, în care nu mă încred, deoarece nu-mi spune nimic din ceea ce ar putea să mă intereseze. La urma urmei, e destul de firesc să nu mai aibe nimeni încredere în el. E-adevărat că tot mai ești bolnavă? Vai! Am început să-i urăsc și-am să ajung să fac cine-știe-ce prostie! Am să mă las condamnat în lipsă, la Pitești, și am să fac apel la Curtea din București. Cu atît mai-rău pentru ei.

Tu, numai tu mă liniștești, tu răscumperi totul, ștergi totul. Este oare o nenorocire atît de mare, pe care privirea ochilor tăi să nu mi-o facă suportabilă, pe care o sărutare a scumpelor tale buze să nu mi-o transforme într-un colț de rai?

Sîmbătă

Ieri, mătușa Felicia și micuțele verișoare au cinat la E<sther>. Uitasem. Nu-mi mai stă capul la nimic. Lucrările mele zac în uitare. Bieții mei eroi se retrag încet, în umbra de unde încercam să-i scot; cîțiva, abia întrezăriți, parcă în străfundul unei viziuni întunecate, se estom-

quelque obscure retraite, s'effacent ; et si je fais effort pour les regarder, je ne les retrouve plus et mon esprit m'écarterait vainement dans les ténèbres.

Aujourd'hui Lamotescou m'a dit que j'ai tort de blâmer votre mère d'avoir causé de scandale ; que je devrais garder l'attitude réservée que j'ai prise il y a deux ans. Un instant après, Gogu Robesco me disait la même chose, mais provenant d'une autre origine. C'est clair : on espérait me garotter proprement, comptant sur mon silence. Ça les gêne que je me défende, [sic! défends]. C'est de l'imprévu. Comment ! il a la prétention de nous empêcher de lui taper dessus ? Il s'avise de crier et de montrer les dents ! C'est vraiment inouï !... Ça le sera rudement plus quand je taperai à mon tour.

Votre tendre mère, ma délicate amie, a écrit une bonne demi-douzaine de lettres ici racontant que je vous obsédais, que vous ne pouvez pas me souffrir, etc. Entre autres, à Lili Cerkez. J'ai été aujourd'hui chez la dame et lui ai décoché quelques pointes. Si elle s'avise de jaboter sur notre compte, je prierai son mari de la museler. Mais quand donc votre mère oubliera-t-elle de mentir ! Elle fera preuve ce jour-là d'une fameuse distraction.

Il paraît : 1) qu'elle cherche un logement à Paris pour s'y fixer et vous y fixer ; 2) qu'elle doit revenir après les fêtes pour se rendre directement à Vorn<iceni>, où vous serez encore mieux gardée. Ma pauvre chérie ! Pourvu que j'arrive auprès de vous avant qu'elle ne vous ait séquestrée !

Dimanche, 29 Mars,

Il y a deux ans, ce soir, que vous m'avez offert la seule chose de vous qui ne vous appartenait pas, votre main. Vous m'aviez donné votre cœur, votre âme, votre pensée, votre amour ; ce soir-là vous m'avez signifié ce don auquel je n'osais pas croire. Vous rappelez-vous les détails ? Coralie este venue à moi, au cours de la soirée, dans le grand salon, chez Lili Mano, et m'a dit que vous seriez prête à m'épouser si je prenais un métier, si je me créais une situation. J'étais anéanti de joie et de surprise. Puis nous avons valsé très peu ; j'étais trop troublé et vous m'avez donné un bouquet : des roses et du mimosa. Je l'ai toujours. Il est dans une enveloppe avec la carte d'invitation des Mano. Avons-nous causé ce soir-là ? Evidemment, mais qu'avons-nous dit ? Je me rappelle seulement que vous me disiez de faire quelque chose, n'importe quoi, d'entrer dans l'armée, par exemple, de faire mon droit. Je vous le promis. Le lendemain, je priais Jean Perticari de me prêter l'argent pour payer mon professeur de droit. Je n'avais pas de quoi. Il y consentit, après mille difficultés. Il le paya un mois, puis ne voulut plus. J'ai travaillé seul dès lors, à Golesti ; mais E<sther> est venue au mois de Septembre et le doute qu'elle mit en moi m'abattit, à la longue m'atterra. J'abandonnai mes livres de droit ; cet été[-]là, je ne fis rien, littéralement rien. En hiver, je vous revis, mais vous n'étiez plus mon Anna. Vous passiez, froide et indifférente. Dans une farandole, chez les Mano, dans cette même maison où vous m'aviez promis votre foi un an auparavant, vous avez <re> écarté votre main, pour qu'elle ne touchât la mienne. Comment ne suis-je pas tombé à terre, à ce moment-là ? Comment ai-je eu la force de rester ? J'ai dansé le cotillon, avec Elise, à deux pas de vous. Et je vous ai même dit, à un moment donné, que je voulais vous rendre votre portrait. M'avez vous seulement entendu ? Mon Dieu ! rien qu'au souvenir de ces douleurs mon pauvre cœur se recroqueville, se fait petit, cherche un abri, un refuge. Ah ! laissons cela, c'est insulter notre amour que d'évoquer en sa présence autre chose que ses élans. Je t'aime de toutes les fibres de ce cœur endolori, de toutes les forces de mon âme torturée, de tous les atomes de mon corps qui retrouve pour toi et la conserve, toute sa jeunesse, toute sa vigueur. Et je t'envoie, à l'occasion de cet anniversaire, ma douce aimée, ma pensée la plus caressante, la plus attendrie, la plus adoratrice.

Lundi, 30 Mars,

Le tribunal de Pitești m'a condamné par défaut à un mois de prison. Je m'attendais à un an. Est-ce que ces gens-là auraient une conscience que certains heurts réveilleraient ? J'ai eu avec Jean une scène violente qui m'a peiné. Il veut m'empêcher d'aller vous rejoindre. Je suis si abattu de cette nouvelle opposition, de ce nouvel obstacle, que je n'ai pas la force de vous écrire. Je t'aime pourtant et je voudrais tant te le dire.

pează; și, dacă mă străduiesc să-i privesc, nu-i mai găsc, iar mintea mea îi caută zadarnic, în întineric.

Astăzi, Lamotescu mi-a spus că n-am dreptate s-o condamnez pe maică-ta că a dezlănțuit scandalul; că ar trebui să păstrez atitudinea rezervată pe care o adoptasem acum doi ani. După o clipă, Gogu Robescu îmi repeta același lucru, dar provenind din altă sursă. E clar: sperau să mă lege de mâini și de picioare, scontând pe tăcerea mea. Îi deranjează că mă apăr! E neprevăzută! Cum! are cureaua să ne împiedice să dăm în el? Îndrăznește să strige și să-și arate colții! E-ntrădeavă nemiăuzit!... Va fi și mai rău când o să dau eu în el! Blajina ta mamă, delicata mea prietenă, a scris pentru cei de aici o droaică de scrisori, povestind că nu te mai slăbesc de loc cu insistențele, că nu mă poți suferi etc. Între alții, i-a scris lui Lili Cerkez. Am fost astăzi pe la ea și n-am cruțat-o de câteva înepături. Dacă va îndrăzni să trănănească pe seama noastră, atunci o să-l rog pe bărbatu-său să-i pună botniță. Când însă va uita mama ta să mai mintă? În ziua aia are să dea dovadă că era foarte distrată!

Se pare: 1) că ar căuta, la Paris, o locuință, pentru voi amândouă, ca să vă stabiliți acolo; 2) că trebuie să se întoarcă, după sărbători, aici, ca să se ducă direct la Vornicenii, unde tu vei fi și mai bine păzită. Biata mea iubită! Deic Domnul să sosesce lângă tine înainte ca ea să te sechestreze.

Duminică, 29 martie

Astăzi seară se împlinesc doi ani de când mi-ai dat singurul lucru care nu-ți aparținea: mîna ta. Înainte, îmi dăduseși inima ta, sufletul, gândurile, iubirea ta; în seara aceea tu mi-ai făcut cunoscut darul la care nu îndrăzneau să visez. Îți mai amintești amănuntele? Coralia s-a apropiat de mine, în seara aceea, în salonul cel mare de la Lili Manu și mi-a spus că ești gata să mă iei de bărbat, dacă mă apuc de-o meserie, dacă-mi fac o situație. Eram zăpăcit de bucurie și de uimire. Pe urmă, am valsat foarte puțin amândoi; eram prea tulburat și tu mi-ai dat un buchet: trandafiri și mimoze. Îl mai păstrez încă, într-un plic, împreună cu invitația de la familia Manu. Om fi vorbit noi oare în seara aceea? Desigur, dar ce ne-om fi spus? Îmi amintesc numai că tu îmi spuneai să fac ceva, orice, să intru în armată de pildă, sau să urmez dreptul. Ți-am promis-o. A doua zi, îl rugam pe Ioan Peticari să-mi împrumute bani ca să-mi plătesc profesorul de drept. Eu nu aveam cu ce. După multe șovăieli, a consimțit. L-a plătit timp de-o lună, apoi n-a mai vrut să continue. De atunci am învățat de unul singur, la Golești, dar E<sther> a venit în septembrie și îndoiala pe care mi-a strecurat-o în suflet m-a abătut, iar în cele din urmă m-a doborât la pămînt. Nu m-am mai apropiat de cărțile de drept, în vara aceea n-am mai făcut nimic, literalmente nimic. Pe iarnă te-am revăzut, dar nu mai erai Anna mea. Treceai rece și indiferentă. Într-o farandolă, la familia Manu, tot în aceeași casă în care-mi juraseși credință cu un an mai-nainte, ți-ai retras brusc mîna, ca să n-o atingă pe-a mea. Cum de n-am leșinat în clipa aceea? Cum de-am mai avut puterea să rămîn? Am dansat cotilionul cu Eliza la doi pași de tine, și chiar ți-am spus, la un moment dat, că vreau să-ți dau înapoi portretul. M-ai auzit oare? Doamne, Dumnezeu! Numai la amintirea acestor dureri, biata-mi inimă se strînge, se face mică, își caută un adăpost, un refugiu. Dar să lăsăm astea; ar însemna să ne batem joc de iubirea noastră dacă-n prezența ei am evoca altceva decît clanurile ei. Te iubesc din toate fibrele inimii mele îndurerate, din toate puterile sufletului meu torturat, din toți atomii corpului meu, care și-a regăsit și-și păstrează pentru tine, toată tinerețea, toată vigoarea. Iar cu prilejul acestei aniversări, îți trimit, dulcea mea iubită, gândul meu cel mai desimierdător, cel mai înduioșat, cel mai plin de iubire.

Luni, 30 martie

Tribunalul din Pitești m-a condamnat, în lipsă, la o lună închisoare. Mă așteptam la un an. Oare oamenii aceștia or fi avînd și ei o conștiință, pe care anumite șocuri o trezesc? Am avut cu Ioan o scenă violentă, care m-a mîhnit. El vrea să mă împiedice să vin să te întîlnesc. Sînt atît de abătut de această nouă împotrivire, de această nouă piedică, încît nu mai am putere să-ți scriu. Și totuși te iubesc, și cît aș vrea să ți-o spun!

Je viens de savonner fortement le chef de R[odolphe] Vacaresco, à qui votre exquise mégère de maman voulait vous livrer l'année dernière. Il s'est défendu d'avoir prêté les mains à ces combinaisons et m'a dit que lui et tous les siens m'aiment trop pour être du parti de vos parents. Il m'apprend que ceux-ci ont pris à Paris un appartement pour trois semaines et qu'ils doivent rentrer dans une quinzaine. Avec vous? Il n'en sait rien.

2 Avril

Je n'ai rien eu de neuf à vous apprendre hier si ce n'est que j'ai rencontré Ll. Rioshano, qui m'a chaleureusement serré les mains. C'est un homme loyal et droit. Il est possible que la balance penche un peu de mon côté lorsque dans l'autre plateau se trouve le moindre bout de doigt de votre oncle Alexandre, mais je crois volontiers que c'est plutôt son bon sens qu'un esprit vindicatif qui en est la raison. Mon Dieu! que de gens, que de gens qui remuent leurs haines autour de notre amour à nous, deux êtres inoffensifs et effacés! La haine est[,] décidément[,] un puissant et inusable levier. Mais notre amour est grand, n'est-ce pas[,] ma Nouca chérie; il est plus grand que le Monde, puisque le Monde ne nous est de rien; et Archimède a déclaré qu'il ne suffisait pas d'un levier pour soulever le monde, qu'il fallait encore un point d'appui. Et voilà une démonstration mathématique prouvant que notre amour est plus fort que toutes les haines. C'est beau la science. Je ris, tu vois, mais j'ai la géhenne au cœur et je l'ai surtout de penser à ta souffrance, à ta solitude, à ton abandon. Pauvre martyre chérie, martyre de sa propre mère, mais martyre d'une foi plus belle et plus incontestable que toutes, de l'amour.

Hélène et Jean sont partis pour Constantza. Ils y passeront les fêtes. Je les accompagnerais volontiers, mais j'attends de vos nouvelles et j'ai peur de n'être pas là pour les recevoir. J'embrasse tes portraits, faute de toi et te dis là mille choses douces et caressantes. Je suis sûr que tu les entends. Je sens même, depuis quelques jours, comme une plus grande intensité de ton amour autour de moi. Je pense que tu es mieux portante et que tes pensées, tes baisers sont plus vigoureux, plus puissants.

Bonsoir, mon bon ange qui murmure mon nom dans tes rêves, dans tes prières, que Dieu doit noter comme des cantiques exquis de pureté, d'harmonie, d'ineffable tendresse, de sublime confiance.

[La suite dans le prochain numéro]

Tocmai l-am săpunit bine pe R<udolf> Văcărescu, după care încintătoarea zgripțuroaică de maică-ta voia să te dea anul trecut. A tăgăduit că ar fi fost complice la aceste aranjamente și mi-a spus că și el și toți ai lui mă iubesc prea mult, ca să fie de partea părinților tăi. Mi-a mai spus că părinții tăi au închiriat, la Paris, un apartament pentru trei săptămâni și că trebuie să se înapoieze, în țară, peste cincisprezece zile. Cu tine împreună? Despre asta nu știa nimic.

2 aprilie.

Ieri n-am avut să-ți comunic nici o noutate, am întâlnit numai pe domnul Rioșanu, care mi-a strâns, cu multă căldură, mâinile. Este un bărbat cinstit și drept. Este posibil ca balanța să încline puțin de partea mea, când pe celălalt taler se află chiar și virful degetului mic al unchiului tău Alexandru, dar tare-mi vine să cred că asta se datorește mai curînd bunului său simț, decît spiritului de răzbunare. Doamne, Dumnezeu, cîți oameni, cîți oameni nu-și dezlănțuie dușmăniile în jurul dragostei noastre, ființe indeobște inofensive și șterse! Ura este, cu siguranță, o pirghie puternică și solidă. Dar și dragostea noastră este mare, nu-i așa scumpa mea Anuca? Este mai mare decît lumea, deoarece lumea nu există pentru noi; și Arhimede a declarat că o pirghie nu era de ajuns ca să ridice lumea, că mai trebuia și un punct de sprijin. Și iată o demonstrație matematică care confirmă că iubirea noastră este mai puternică decît toată ura din lume. Frumoasă mai este știința! Vezi tu, rid, cu toate că am iadul în inimă mai ales cînd mă gîndesc la suferința ta, la singurătatea ta, la părăsirea ta. Biata mea martiră scumpă, mucenică a propriei mame, dar în primul rînd martira celei mai frumoase și mai necontestate cauze, martiră a iubirii.

Elena și Ioan au plecat la Constanța, unde-și vor petrece sărbătorile. I-aș însoți bucuros, dar aștept vești de la tine și mi-e teamă că nu voi fi aici ca să le primesc. În lipsa ta, îți sărut fotografiile și le spun cuvinte dragi și mîngietoare. Sînt sigur că tu le auzi. Simt chiar, de mai multe zile, cu o mai intensă tărie, dragostea ta, care mă înconjoară. Cred că te-ai însănătoșit și că gîndurile tale, sărutările tale sînt mai tari, mai puternice.

Noapte bună, ingerul meu, care-mi șoptești numele în visurile tale, în rugăciunile tale pe care Dumnezeu trebuie să le considere ca pe niște cîntări alese, de puritate, de armonie, de inefabilă tandrețe, de sublimă încredere.

[Urmarea în numărul viitor]

RESTABILIRI

Mircea ELIADE — și «romanul» eni

Despre tineri, Mircea Eliade notează într-unul din eseurile sale: «Originalitatea lor constă în faptul că nu înțeleg bine anumite lucruri pe care mai târziu le vor înțelege precis și atunci nu le vor mai spune, pentru că nu-i va mai interesa»¹.

La prima vedere, o asemenea concluzie pare izvorită dintr-un soi de scepticism, în funcție de care, în planul potențialului creativ, creșterea amină la absolut finalitatea actului. A *înțelege* are aici sensul de a *cunoaște*; iar cunoașterea presupune experiența. Tinerețea ține de virstă, de perioadele biologice ale creșterii, ca și apetitul cunoașterii, ca și instinctul de conservare, ca și percepția materială a realității. Tinerețea e o posibilitate, o șansă, într-un proces al devenirii și al perfecționării, în care maturitatea este doar trecerea spre senilitate. De aceea tinerețea e *tragică*, în înțelesul absolutist al lui Mircea Eliade, pentru că tot ceea ce îi rămâne sint frământările interioare, zbaterele existențiale, nevoia de certitudini, individualismul acerb.

Cînd încă în *Itinerar spiritual* afirma că «rolul scriitorului ar fi pentru mine acela de a exprima temeinic și perfect, lucid și ispititor poziția și drama sa actuală», tînărul Mircea Eliade își fixa cadrul investigațiilor sale literare, pentru că să precizeze mai apoi, peste cîțiva ani, egotismul artei în care credea: «Singurul lucru important în literatură ești tu, *creatorul*. Ființa ta interesează, gîndirea, experiențele, reacțiile, terapeutica ta»².

Înțelegem, așadar, că o asemenea literatură implică substanțial nu numai elementul strict autobiografic, dar își constituie, din înregistrarea autenticului, a realității dure, necontrafăcută și nestilizată, însăși rațiunea ei de a fi. Îndemnul devine astfel: «să facem din fiecare pagină a noastră un fapt». Teoretic, *arta* ocupă în concepția lui Eliade un rol minim, acela de a lumina realitatea, a o «reda». Nu din modestie, ci din orgoliu prozatorul declară ostentativ că nu știe să scrie. A *scrie* are aici înțelesul de a *re-scrie*, adică a transforma. Calofilia, ca și tehnica scrisului, îi displace autorului lui *Maitreyi*. Negînd ficțiunea în virtutea ideii că nimic nu trebuie comunicat în afara *trăirii*, tînărul romancier se limitează la sondarea propriilor reacții, așa cum au fost percepute în momentele unice, irepetabile, ale cunoașterii: «Poate cele mai frumoase locuri pe care le-am văzut [...] au rămas nescrise. Nu le-am scris atunci și nu le-am mai putut scrie după aceea»³. Tendința de a surprinde și de a obiectiva stări sufletești

¹ Despre tinerețe și bătrînețe, în volumul *Oceanografie*, Editura „Cultura poporului”, București 1934, p. 163.

² Despre scris și scriitori, volumul citat, p. 100.

³ *Șantier*, Editura „Cugetarea”, București, 1935, p. 158.

Prietenei mele, Rica,
— pentru că i-au
plăcut, și în
mădărea să va
ajunge o cerebrală.
Mirela,
Noembrie 1926

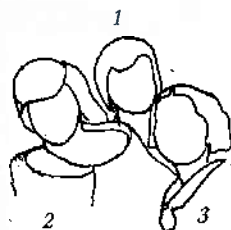
maticei R...

ascunse, imprecise, generează subiectivismul, reducând materia epică, în ultima instanță, la o proză de notație, la dimensiunile *jurnalului intim*. De obicei, autorul transcrie direct din caietele cu însemnări. Dominat de conștiința că orice se petrece în viață poate constitui un roman, Eliade reactualizează la dimensiunile literaturii noastre opțiunea cunoscută, potrivit căreia aventurile spirituale, cerebrale și intelectuale ale unui om — deși nu apar la toți — pot constitui materie de artă întocmai ca și obișnuitele aventuri sentimentale, amoroase, donjuanești, spadășine ori sportive. Astfel stînd lucrurile, o de la sine înțeles că orice detaliu particular capătă aici semnificații cu totul aparte. Pentru istoricul literar devine tentantă operația de a confrunta viața interioară a operei cu subiectul real al existenței autorului. Undeva ideea l-a fascinat pe Eliade însuși, căci în *Șantier* — cea mai sinceră, cea mai autentică și cea mai interesantă carte literară a sa, de pînă la *Amințiri* — prozatorul opune tensiunilor spirituale din *Maitreyi* și din *Isabel și apele diavolului*, cazuistica reală a *jurnalului*, din care a fost extrasă materia epică a celor două romane.

Dar cîte alte « romane » nu coexistă aici, în subsidiarul acestor notații selective din *jurnal*! Iată, bunăoară, povestea *enigmaticei R...*, se pare, eroina a tot atît de enigmaticului roman *Gaudeamus*, nu o dată anunțat de Eliade, dar niciodată publicat, despre care prozatorul avea să vorbească mai pe larg, cu oarecare nostalgie, în primul volum al *Amințirilor* sale.

Confruntînd cele cîteva date, frînturi de gînd și de informații mărunte, aruncate discret, fugitiv, în pagini, refacem în bună parte atmosfera incertă, cadrul spiritual și sentimental în care s-a complăcut, în anii debutului său literar, acest scriitor scor-monitor, atras îndeobște spre *indiscreții*. Nu știm ce ar fi fost *Gaudeamus*, dar reținem din *Amințiri* faptul că era urmarea firească a *Romanului adolescentului miop* — altă carte scrisă dar nepublicată — și ca atare sensul lui era evident autobiografic, consacrat cu exclusivitate vieții de student. Ar fi trebuit să fie *romanul « marii pasiuni »*, singura capabilă să transfigureze, prin împlinire totală, sau renunțare, jertfă, condiția banală, ștearsă, a unei tinereți incandescente. Tragismul izvoră din ruperea brutală a oricăror legături cu un peisaj sentimental îndrăgit, din evadarea sufletească și intelectuală spre lumea mirifică, tăinuță, ce-l aștepta « undeva în India ». « Cred că au fost pagini pe care le-am scris cu ochii împăienjenți de lacrimi » — mărturisește acum Eliade.

Romanul conceput pentru *R.* și avînd-o drept eroină, se încheia cu căsătoria ei nefericită și cu despărțirea definitivă. În realitate însă, despărțirea nu a fost atît de « definitivă ». Primele fragmente de jurnal din *Șantier* păstrează încă vie, prezența amplificată de depărtări a obsesivei *R.* Bănuim, chiar, în această

R (3) cu două prietene (1,2). Fotografia este semnată și datată de Mircea Eliade.

perioadă, la câteva luni numai după povestea din *Gaudeamus*, o febrilă corespondență între autor și eroină. Adresa cunoscută era desigur cea a profesorului S. Dasgupta, indicată de obicei de Eliade prietenilor săi apropiați. Romancierul afișează o atitudine distantă. *R* este cea care « așteaptă, speră ». Motivul posibilei căsătorii, imaginată în finalul din *Gaudeamus*, îl persecută totuși, îl zbuciumă dureros: « Îmi scrie că oricine ar fi făcut la fel în locul meu, adică ar fi plecat. Eu sunt convins că *nimeni* n-ar fi fost atât de nebun — dacă ar fi iubit cum am pățimit eu — ca să renunțe la fericire pentru o aventură care îi suprimă *pentru totdeauna* fericirea. »⁴. Cel ce relatează își dă seama de inutilitatea întreținerii acestor raporturi epistolare, dar este incapabil să se smulgă. Visează călătorii « în mările Sudului » ca să uite, să topească în dorul de ducă miracolul revelat al devorantei lui pasiuni.

R. dispare brusc din caietele *Șantierului*, înțelegând poate ceea ce autorul ar fi vrut s-o facă să priceapă prin propriul sacrificiu, atunci când scria *Gaudeamus*, că « zarurile fuseseră aruncate mai de mult ». Ea lasă locul poveștii de iubire din *Maitreyi*, dacă e să-l credem pe Eliade, cel din *Șantier*, dar asta ar implica de acum un mod simplist de a privi și de a interpreta lucrurile, căci oricât de mică ar fi distanța dintre realitate și ficțiune ea există totuși pretutindeni, precum există la acest adept fervent al autenticității, capacitatea de transfigurare, forța de a crea personaje și întâmplări neobișnuite. Dacă Eliade n-a publicat *Gaudeamus*, atunci sau mai târziu, e — credem — și din cauza unui prea pronunțat caracter biografic, mult mai pregnant aici decât documentul psihologic urmărit inițial.

Episodul *R*. cuprinde anii 1926—1928, ani de căutări, de afirmare intelectuală și de precară situație materială, din existența lui Mircea Eliade. A lui Mircea Eliade, tipul literar, *alter ego*-ul scriitorului, pentru că e de la sine înțeles, la el, și numai la el, se referă însemnările de față. Este perioada în care eroul, ca și prozatorul, frecventa cursurile Facultății de filosofie din București, unde se înscrisese în octombrie 1925. Despre profesorii săi scrie mai târziu pagini elogioase.

În ianuarie 1926, începe colaborarea la „*Revista universitară*“, încă de la primul ei număr, publicație care « apare lunar sub îngrijirea cercului studentesc ilfovean ». Contribuția lui Mircea Eliade la închegarea acestei publicații este substanțială. Semnează recenzii, cronici, însemnări și adnotări diverse, susține conștiințios o *revistă a revistelor*. De remarcat preocuparea constantă pentru probleme de istoria religiilor și pentru viața literară a timpului.

Cam tot pe atunci o cunoaște pe *R*. În *Amintiri*, romancierul fixează momentul cu câteva luni mai devreme. O fotografie, datată însă *25 aprilie 1926*, îi surprinde pentru prima dată împreună, într-un grup de tineri, undeva în apropierea mănăstirii Pasărea, alături de: Tea Muza, Comati Erișili și a.

Nu știm de ce grupul acela ascuns între arbuști ne-a dus cu gândul la eroii și la întâmplările din *Sarpele*, povestire scrisă mult mai târziu, prin 1937. Vorbind acum despre această carte, Eliade ținea să precizeze că « este, fără îndoială, produsul pur al imaginației », « scrisă fără plan, fără să știu cum se va desfășura *acțiunea* și fără să-i cunosc sfârșitul ». Dar cine ar putea spune cu exactitate dacă nu cumva cadrul și grupul acela de tineri « burghezi », porniți în excursie spre mănăstirea Pasărea, nu s-au suprapus pe alocuri întâmplărilor închipuite, într-o identică excursie, cu stranii revelații, spre mănăstirea Snagov?

Romancierul a fixat în *Amintiri* imaginea personajului său de atunci: « O chema *R.*, avea o voce gravă, joasă, senzuală, contrastind cu chipul ei de personaj de roman englez ».

Tot în aprilie 1926, Eliade a înscris însă pentru *Sufletul Duhului Rica Botez* — iată în fine numele complet al eroinei — un portret mai amplu, mai concret — reproduș aici pentru prima oară — poate cel care a trecut în paginile necunoscute din *Gaudeamus*, cuprinzând în liniile lui contorsionate, acel inefabil feminin care unifică, de altfel, la

⁴ *Șantier*, p. 64.

absolut, toate eroinele lui Eliade, de la Isabel și Maitreyi, pînă la Una și Ileana din *Întoarcere din rai* și din *Nuntă în cer*;

[F. 1 r°] «Nestatornică în sentimente; inconsecventă în gîndire; grăbită în acțiuni, promptă, acerbă, nepăsătoare, afectînd un dispreț care nu corespunde totdeauna adevăratelor sentimente ascunse în suflet; *iubitoare de absolut*, de viziuni infinite, fantastice, pe cari nu le poate concepe cu mintea, simți cu sufletul și îndeplini cu fapta: din această pricină e străbătută ades de înfricoșate deprimări, e copleșită de o melancolie pe care nu o poate izgoni decît cu alte [*indescifrabil*] fantezii, cu alte porniri spre absolut; trebuie că în visele obișnuite se repetă imaginea unui povornîș cu perspective pe care ochiul nu le poate cuprinde și de-a lungul căreia se coboară alergînd nebunește, cu ochii închiși, cu minile larg desfăcute, cu dorința vie de a se zvîrli în vid, de a-și simți pămîntul dispărînd de sub călcie.

Ambițioasă, mîndră, și totuși lipsită de voință, de perseverență: mai mult încăpățînată, de o încăpăținare ce trece, însă, foarte repede.

Nervooasă, neastîmpărată, răutăcioasă în aparență, blindă în realitate, de o blindetă capricioasă, pe care n-a priceput-o [F. 2 r°] niciodată și pe care o ascunde, cînd poate; ar vrea să batjocorească și [-] e milă; dar atunci cînd are conștiința milei, batjocorește; citeodată regretă, dar niciodată nu recunoaște, nu se căiește în public; senzuală, de o senzualitate pornită mai mult din inteligență, decît din vulgara voluptate.

Independentă, sinceră, iubitoare de lumină, de adevăr, de nestînjeneală; obraznică, dornică de rupturi directe, pe față, atunci cînd o persoană sau un lucru o supără; senzuală, și necăjită pe această senzualitate, care izbutește citeodată s-o stăpînească.

Ochii alcătuiesc caracterul cel mai prețios. Împreună cu *sprincenele* dovedesc un sentimentalism ironic. Două tendințe se găsesc în suflet: aceea de a fi mișcată pînă la lacrimi de o senzație sau un eveniment și aceea de a ironiza aceste senzații, de a le nesocoti învăluindu-le cu o ironie ușoară [,] superficială; o ironie care izbutește să învingă adesea, dar care aduce după sine regrete. Ochii arată: necunoașterea de sine, căutarea de sine de-a lungul idealurilor, căutarea absolutului dacă nu în realitatea imprevizibilă, cel puțin în lumea imaginației, a fanteziei poetice; arată nestăpînirea de sine; niciodată nu va putea înfăptui un ideal, tocmai din această nestăpînire de sine: va lunea, va pierde echilibrul, direcția, calmul, sirguința: *va naufragia*. Ochii arată o naivitate straniu imbinată cu o putere de intuiție a lucrurilor care înșală pe mulți, făcîndu-i să o confunde cu o scîlpitoare inteligență. Inteligența e în adevăr desăvîrșită, dar ochii dovedesc o intuiție [F. 2 v°] rară a lucrurilor, a realităților ascunse, un bun[-]simț care uimește. În același timp [,] ei oglindesc întreaga fire romantică și neastîmpărată; în privirile piezișe se întrezărește independența și batjocura; în privirile drepte, sinceritatea; în privirile pierdute, blîndețea sufletului, dorul arzător după orizonturile largi și inedite, nostalgia după o dragoste ideală, nedefinită încă în suflet. Vădese dorințe straniu la un loc cu idealuri comune: lumină de lună, aventuri, succese, sacrificiu pentru o idee sau pentru un om, viață modestă, cinstită, onorabilă.

Capul plecat pe umeri: cochetărie, alintare, drăgălășenie.

Ovalul feței: caracter mascul, virilitate, poartă de a se juca cu bărbații ca cu păpuși, poartă de a pămînt pe imbecili, revolta în fața prostiei, o dragoste ciudată, aproape maternă, pentru fete, preocuparea vie de a fi de folos colegelor, prietenelor.

Gesturile dovedesc o ființă care nu s-a găsit pe sine, cu o viață interioară puternică, cu idealuri și slăbiciuni mari, în veșnică luptă cu o senzualitate ce năzuiește să predomine, gata de lupte, hotărîtă pentru sacrificii și dureri.

P. S. Această schiță sufletească ar fi putut fi mai completă, aș fi pătruns adică și în subconștient — dacă aș fi aplicat metodele freudiene asupra viselor, asupra așa numitelor «actes manqués». De asemenea, dacă m-aș fi folosit de tabelele astrologice.

Aprilie, 1926

M[ircea] E[LIADÉ]

Peste doi ani, în iunie 1928, Eliade mai adaugă un *post scriptum* acestor pagini. Era, de asemenea, cu cîteva luni înaintea plecării sale spre Indii și între *portret* și *post scriptum* se consumă un întreg roman:

« Hotărît să transcriu acest portret — n-am izbutit...

Anumite trăsături se pot modifica. Există în sufletul duduiei Rica Botez o impresionantă capacitate germinativă, nebănuite energii potențiale, posibilități și elanuri reținute. Sufletul Duduiei așteaptă sămănător.

Accentuată — atitudinea fatalist pasivă. De ce nu cere, de ce nu ia?

Fantasticul ajunge subteran.

Causticul frazei reținut.

Cursivitatea, verva, promptitudinea — dispar, ajung rotunde, grave, profunde, gotice.

Leg de viața Duduiei Rica Botez — fapte mari.

Mircea ELIADE »

În iubirea aceasta, prea puțin dezvăluită în cuvinte, bărbatul e un orgolios, dublat pe alocuri de un spirit demonic, ca mai pretutindeni în proza lui Eliade. El are conștiința superiorității, a vocației nedesmințite, a unei inteligențe, ieșită din comun. Domină totul, este stăpînul absolut. Femeia își urmează destinul în umbra bărbatului, pe care-l învâluie ca o iederă, îl supune prin simțuri. Ca și în proza lui Holban sau în cea a lui Călinescu, narcisismul nemăsurat al bărbatului, mai mult eucerit decît euceritor, tînde aici permanent să-și plămădească femeia ideală, s-o înalțe la el, la nivelul cunoașterii lui. Ar vrea s-o particularizeze, s-o individualizeze prin cerebralizare, să-i releve miracolul iubirii dincolo de simțuri.

În povestea din *Gaudeamus*, el oferea, probabil, cărți iubitei, îi dirija lecturile, îi descoperea lumea profundă a creației, îi educa gustul artistic. Pe un volum de însemnări papiniene, caligrafiază o succintă dedicație: « Prietenei mele, Rica, — pentru că i-au plăcut, și în nădejdea că va ajunge o cerebrală. Mircea, noiembrie, 1926 ». Pe cartea lui Franz Toussaint, *L'amour fardé*, alte cîteva rinduri: « Prietenei mele Rica, pentru 1991, și în amintirea celorlalte... Mircea Eliade, 19 mart[ie], [1927] ». Alcătuieste pentru R. lungi liste de titluri ale unor cărți pe care atunci le socotea obligatorii lecturii. Pe baza lor am putea reface în parte imaginea preocupărilor intelectuale ale lui Mircea Eliade, în acei ani. Reținem doar cîteva titluri și cîțiva autori: « *Literatură*: Blasco Ibañez, *Voyage d'un romancier autour du monde*, 3 vol. [...]; Gide, *L'imoraliste* [...]; Ibsen, *Brand*; P. Valéry, *Variété* [...]; Dostoewski [sic!], *L'idiot* (2 vol.); [...] Ch. Lalo, *Introduction à l'esthétique* (A. Colin); [*Filosofie*]: Freud, *Introduction à la psychanalyse* (Ed. Payot, 30 fr.); Bergson, *Essai sur les données immédiates de la conscience* (Alcon, 20 fr.); [...] Platon *Le Banquet* (trad. Mario Meunier, Ed. Payot), [...] Commaraswamy, *La danse de Shiva* (Rieder) [...] ».

Uneori indicațiile bibliografice sînt adnotate: « *Istoria Românilor*. Toate cursurile D-lui Prof. C. C. Giurescu care sînt în număr de 6. (șase) <afară>. Plus lecturi particulare. », sau « Hancock Ellis, *Psychologie sexuelle* (7 vol. se vînd separat) ».

Spre sfîrșitul anului 1926, prin noiembrie, autorul și eroina sa întreprind, cu ocazia unui congres studentesc, o călătorie la Iași. Era, poate, în intenția lui Eliade de a aranja cu „*Viața romînească*” publicarea *Romanului adolescentului miop*. Revista ieșană se bucura în ochii tînărului prozator de un prestigiu deosebit: « Din an în an se face tot mai grea sarcina celui ce încearcă să recenzeze „*Viața romînească*” ca pe o simplă revistă. Se publică aici studii și pagini literare cari necesită comentarii întregi și discuții, nu o recenzie »⁶. Îl vizitează pe Ionel Teodoreanu, pentru care, de asemenea, își manifestase

admirația, cel de-al doilea volum al *Medelenilor* fiind comentat într-un amplu articol, încă de la apariția sa în paginile „*Vieții românești*“. Din manuscrisul *Medelenilor*, autorul desprinde pagina 23, oferind spre amintire «Domnișoarei R. Botez, acest minuscular manuscris. Ionel Teodoreanu, 29.XI.1926». Pelicula fotografică îi păstrează alături de Topirceanu și de Ibrăileanu. Trec prin casa ospitalieră a profesorului Ion Simionescu⁶. Tatonările publicistice la Iași, rămân însă fără rezultat.

În primăvara lui 1927, Eliade face un scurt voiaj în Italia, îi solicită lui Papini un interviu, apărut mai apoi în „*Universul literar*“. Din Veneția cumpără pentru R. o carte, Alfredo Panzini, *Il padrone sono me*, A Mondadori, Milano, 1925, pe paginile căreia transcrie o amplă dedicație:

«A mia amica Rica, ricordo di una malinconica gira [*sic* !] in Italia, il sogno dei nostri sogni, il sogno, forse, dei nostri comuni sogni.

⁶ După întoarcerea din India, în 1932, Eliade solicita sprijinul profesorului Ion Simionescu pentru tipărirea unei cărți de impresii, la editura „*Cartea românească*“. Volumul a apărut de abia în 1934, la editura „*Cugetarea*“. Iată epistola din 13 martie 1932:

«Mult stimată D[omnu]le Profesor,

Ați mărturisit cîndva că vă plac causeriile mele asupra Indiei, și aceasta îmi dă curaj să vă scriu și să vă rog ceva.

Am stat trei ani în India, așa cum puțini albi au avut norocul sau privilegiul să stea. Am scris o sumă de impresii, din care am risipit o parte prin ziare și reviste. Cred că aș putea compune o carte destul de proaspătă și, în același timp, destul de densă asupra Indiei. [f. 2 r°]. Asupra acestui punct îndrăznesc să vă cer o lămurire și o încurajare. Socotiți că editura „*Cartea Românească*“ ar accepta o asemenea carte? Poate că ar avea și oarecare succes de librărie, și aceasta ar însemna mult pentru jena financiară într-adevăr penibilă în care mă zbat de la întoarcerea mea din Orient. Recunosc, am fost imprudent să mă întorc, deși aveam la Calcutta o situație materială sigură și excelente posibilități de muncă științifică dar așa s-a întîmplat [f. 2 v°]. Vă rog sincer să mă iertați pentru cutezanța mea. Știu că sunteți membru în C. de A. *Cartea Românească*; pe profesorul și publicistul I. Simionescu îl cunoașteam de mult.

Dacă ați crede că se poate publica o carte asupra Indiei — veți avea bunăvoința să mă ajutați?

Cu toate mulțumirile al D[umneavoa]stră

MIRCEA ELIADE »

Post-Scriptum, Iunie 1928

Hotărât să transcriu acest portret
- n'au izbutit...

Anumite trăsături se pot modifica,
există în suflul Ducei Rica
Botez o impresionantă capacitate
germinativă, nebănuite energii
potențiale, posibilități și planuri
reținute. Suflul Ducei aşteaptă
sămănător.

Accentuata - atitudinea fatalist
pasivă. De ce nu cere, de ce nu
ia?

Fantasticul ajunge subteran.

Causticul frazei - reținut.

Curvitatea, verva, promptitudinea
- dispoziție, așuri rotunde, grave
profunde, gătise.

Leg de viața Ducei Rica Botez -
fapte mari.

Mircea Eliade

Lei, che à una ardua vergine, palpitante non soltanto di [sic!] impulsi comuni al Suo sesso, ma anchi com[m]ossa da vaghi, tentanti e smisurasamente dolci turbamenti interni — amerà questo libro tristo [sic!] e gioioso fedele specchio dei nostri giorni tristi e gioiosi.

Suo amico, che è enormamente più tristo [sic!] e più adolorato che non pare,

Mircea ELIADE

Venezia, 23 April, 1927⁷

Dedicațiile pe cărți și pe reviste capătă cu timpul un caracter pregnant confesiv. Se succed la intervale din ce în ce mai scurte⁸. În 20 martie 1928: «Pentru Rica... în ceasul al șaselea [sic!]». O săptămână mai târziu: «prietenei mele Rica, această carte — cu prilej stupid, cu dedicații multe. Mircea Eliade. 28 Martie, 1928, înainte de al treilea drum italian».

Căutările eroului din *Gaudeamus*⁹ cam aici ar fi trebuit să se sfârșească. Acum sau mai târziu, *R.* dispărea, topindu-se în viață, pe alte drumuri, mult depărtate de cele ce duceau în Indii. Lasă doar ecoul pașilor ei, reverberind nostalgie în *Amintiri*.

Nicolae FLORESCU

⁷ Prietenei mele Rica, în amintirea unei melancolice treceri prin Italia, visul viselor noastre, poate visul viselor noastre comune.

Dumneata care ești o fecioară arzătoare, ce palpită nu numai la impulsurile obișnuite sexului, ba chiar emoționată de fermecătoare, atrăgătoare și nemăsurat de dulci tulburări interioare, vei îndrăgi această carte tristă și înveselitoare, oglindă fidelă a zilelor noastre triste și vesele.

Prietenul Dumitale, care e cu mult mai trist și mai îndurerat decît pare,

MIRCEA ELIADE

Veneția, 23 aprilie 1927

⁸ În seara de Moș Ajun a anului 1927 îi dăruiește lui *R.* volumul al II-lea din *La Medeleni*, «această carte de două ori prețioasă» pentru că avea înscrisă pe filele ei atât semnătura autorului, cit și dedicația lui Mircea Eliade, atunci fascinat de literatura lui Ionel Teodoreanu. Pe alte cărți dăruite lui *R.*, fixează doar momentul, împrejurarea în care a oferit volumul: «12 Maiu, ieșind de la Facultate. Mircea».

⁹ Un fragment, sub titlul *Furtună la schit*, din partea I, capitolul 12, a apărut în „*Viața literară*“, anul III, nr. 79, simbătă 24 martie 1928. Eroul și un prieten «blond, și înalt, și palid» poposesc în miez de vară la «schitul cu peștera». Dezlănțuirea unei furtuni în munți determină o discuție cu substrat metafizic. O undă de poezie plutește peste întreg fragmentul, dealtfel destul de stingaci scris.

GOLEȘȚII ȘI THEODOR DIAMANT

elevi

la München

CÎTEVA DOCUMENTE DESCOPERITE în ultimul timp în arhiva militară müncheneză aduc date noi — referitoare la studiile fraților Golești în școlile din apusul Europei, în primele decenii ale secolului trecut.

E vorba de Radu și de Alexandru — cei doi fii mai mici ai lui Dinicu Golescu, înscrși la cursurile de cadeți în capitala Bavariei. Poate mai mult decât faptul că un tabel școlar privind situația generală a elevilor « de rit bisericesc ortodox » pînă în 1830 atestă prezența celor doi, alături de fiii domnitorului Țării Românești — Grigore Ghica și de Theodor Diamant, renumitul creator de mai tirziu al falansterului de la Scăieni, importanță ne apare grija atentă și preocuparea efectivă a celui care ne-a dat însemnare a călătoriei mele, pentru îndrumarea sănătoasă a copiilor săi.

Dacă în împrejurările cruciale ale anului 1848, cei patru frați Golești: Ștefan, Nicolae, Radu și Alexandru (Albu) vor fi militanți de seamă ai revoluției, nu trebuie uitat spiritul democratic al părintelui precum și atmosfera liberalistă în care au crescut, contactul cu ideologia iluministă în perioada formării lor intelectuale.

La rindul său, Theodor Diamant, ieșit din Școala de cadeți de la München, își va continua studiile la Paris, unde înțilnirea cu Ch. Fourier și socialismul utopic îl va transforma într-un adept patetic, pasionat.

Tabelul despre care vorbeam mai sus indică numele lui Diamant, transcris Diamanthides, ceea ce se explică prin faptul că în acei ani de

febrilă propagandă europeană pentru independența Greciei, tinerii români, alături de alți elevi veniți din răsăritul Europei, erau înglobați sub denumirea generică de « Griechen ».

Cînd, unde și în ce împrejurări s-a decis plecarea din capitala Bavariei a celor doi fii mai mici ai lui Constantin Golescu? În monografia sa consacrată Goleștilor, G. Bengescu¹ nu precizează lucrurile mulțumindu-se doar să remarce că: « mai tirziu ei au plecat să-și desăvîrșească educația în Elveția. »

Un raport al generalului von Tausch, comandantul Corpului de cadeți, adresat « Maiestății sale regele din Bavaria », cu privire la « permisiunea acordată celor doi români, Alexandru și Radu Golescu, spre a pleca din Corpul de cadeți », atestă mutarea fraților Golești la Geneva, unde Ioan Șușu se însărcinase « să le poarte de grijă ».

În ceea ce-l privește pe Theodor Diamant, o scrisoare în limba greacă, datată 19 iunie 1834, în care acesta se adresează Obșteții episcopii din București în legătură cu un împrumut de 120 florini-argint, este o nouă dovadă despre permanenta jenă financiară în care a fost nevoit să trăiască fourieristul român în perioada studiilor sale, și după. Suma respectivă o primise prin frații Vlasto — prezentînd o scrisoare din partea lui N. Nicolescu de la Paris — iar nu din partea Căminarului Ștefan Moscu, care se pretindea creditor pentru această ultimă sumă și o solicita.

Ion COJOCARU

¹ G. Bengescu, *Les Golesco*, Paris, 1922, p. 238.

Uebersicht

der in königlich. Cadeten Korps zur Ausbildung sich befindenden griechen.

Andreas	— Kozza	— Im Jahre 1827 ausgetreten
Alexander	— Riso	— Als volontär ins 1 ^e artill. Rgt.
Aristides	— Rendi	—
Sertorios	— Rendi	— anno 1828 †.
Demetrios	— Schinos	— Ist ins Cadet. Corps nicht eingetreten
Karl	— Sutzo	— Als volontär ins 1 ^e artill. Rgt.
Alexander	— Cholesco	} — Entlassen anno 1830, no 7722
Robert[sic!]	— Cholesco	
Konstantin	— Diamaly	— Nicht aufgenommen
Konstantin	— Carpuni	
Iakovaky	— Rhiso	—
Theodor	— Diamanthides	
Pietro	— Calogeropulo	— no 1618/1829
Constantin	— Di Nicolo Sturnary	
Giovanni	— Cozzia	
Panagiotti und Demetrius	} — Ghikas	— Söhne des Fürsten der Wallachey.
2 Söhne		
	— Miaulis	— Griechischer Admiral
	— Sachturis	— Griechischer Vize-Admiral

1830

Giovanni	— Cozzin	— Aus dem Instit. des Desjardin. Königl. Kosten.
Demetrius	— Bozzaris	— Auf königl. Kosten.
Georgius	— Bozzaris	— Auf eigene Kosten.

[Kriegsarchiv München, Kap. VIII, Lit. aIV, no 146, griechische Zöglinge]

Uebersicht

der in königl. Cadeten Corps zur Ausbildung sich befindenden griechen

Andreas	Kozza	Im Jahr 1827 ausgetreten
Alexander	Riso	Als volontär ins 1 ^e artill. Rgt.
Aristides	Rendi	—
Sertorios	Rendi	anno 1828 †.
Demetrios	Schinos	Ist ins Cadet. Corps nicht eingetreten
Karl	Sutzo	Als volontär ins 1 ^e artill. Rgt.
Alexander	Cholesco	} Entlassen anno 1830, no 7722
Robert[sic!]	Cholesco	
Konstantin	Diamaly	Nicht aufgenommen
Konstantin	Carpuni	
Iakovaky	Rhiso	—
Theodor	Diamanthides	
Pietro	Calogeropulo	no 1618/1829
Constantin	Di Nicolo Sturnary	
Giovanni	Cozzia	
Panagiotti und Demetrius	} Ghikas	Söhne des Fürsten der Wallachey.
2 Söhne		
	Miaulis	Griechischer Admiral
	Sachturis	Griechischer Vize-Admiral

Situația generală¹

a școlarilor de rît grecesc (ortodox) ce se găsesc la studii în Corpul de cadeți.

Andreos	— Cozza	— ieșit în anul 1827.
Alexander	— Riso	— Voluntar în Regimentul 1 artilerie.
Aristides	— Rendi	
Sertorios	— Rendi	— mort în anul 1828.
Demetrios	— Schinos	— n-a intrat în Corpul de cadeți.
Karl	— Șutzu	— voluntar în Regimentul 1 artilerie.
Alexandru	— Golescu	} — plecați în anul 1830, nr. 7722.
Robert [sic! de fapt: Radu] Golescu		
Konstantin	— Diamaly	— neadmis.
Konstantin	— Carpuni	
Iakovaky	— Rhiso	
Theodor	— Diamanthides	
Pietro	— Calogeropulo	— no 1618/1829.
Constantin	— di Nicolo Sturnary	
Giovanni	— Cozzia	
Panagiotti und }	} — Ghikas	— fiii domnitorului Țării Românești.
Demetrius		
2 fii	— Miaulis	— amiral grec.
	— Sachturis	— viceamiral grec.

1830

Giovanni	— Cozzin	— Provenit din Institutul „Desjardin“, pe cheltuiala statului.
Demetrius	— Bozzaris	— pe cheltuiala statului.
Georgius	— Bozzaris	— pe cheltuială proprie.

¹ Într-un alt tabel din aceeași arhivă, intitulat: *Uebersicht der in das königliche Cadeten-Corps aufgenommenen, aus demselben abgegangene entlassene Junglinge*, la nr. crt. 12 este înscris « Theodor Diamanthides », cu observația: « ausgetreten n-ro 1426, 25. Febr. 1830 ».

Se remarcă repetarea numelui „Giovanni Cozzin“ (cu o deosebire de grafie numai la litera finală).

München am 26. Sept. 1830
N. 673

Das
Cadeten - Corps - Commando
An
Seine Königliche Majestät
von Bayern
Der Hauptmann v. d. M.
fürstl. v. d. M.
v. d. M.

Allerdurchlauchtigster Grossmächtigster

König

Alexandralicher König und Herr!

München am 26 Sept. 1830
no 673.

Das Cadeten-Corps-Commando
An Seine Königliche Majestät von Bayern

Die Entlassung der beiden Wallachen
Alexander und Rudolph Golesko
aus dem Cadeten-Corps betreffend

Allerdurchlauchtigster Grossmächtigster König
Allergnädigster König und Herr!

Der in Bukarest wohnende Vater der beiden Wallachen Alexander und Rudolph Golesko, welche sich seit 2 Jahren als Super numerärs auf elterliche Kosten im Kadeten Korps befinden, hat, da ihm der Geschäftsgang im Kadeten Korps unbekannt ist, an seine beiden Söhne geschrieben und ihren aufgetragen, sich um die Entlassung aus dem Institute zu bewerben und beygefügt, dass in einigen Tagen ein Verwandter erscheinen würde, der sie nach Genf zu dem Fürsten Johann Soutzo bringen sollte, welcher sich erbethen hat, für ihre Verpflegung und weitem Unterricht Sorge zu tragen.

Da dieser Entlassung gar kein Grunt entgegensteht, selbe vielmehr, wünschenswerth ist, weil beide Zöglinge in ihrem Alter schon so weit vorgerückt, aber ehngachtet ihres grossen Fleisses und guten Betragens in ihrer wissenschaftlichen Bildung noch sehr zurück sind.

In allertiefschuldigster Ehrfurcht geharend
Euer königlichen Majestät
allerunterthänigst treu gehorsamster

v. TAUSCH gen.

Kriegsarchiv München, Griechische Zöglinge, vom Jahre 1829, bis 1896.

Kriegsarchiv München

München, 26 septembrie 1830.

Nr. 673.

*Comandamentul Corpului de Cadeți
către Maiestatea sa regală din Bavaria*

*Privitor la permisiunea acordată celor doi români,
Alexandru și Radu Golescu, spre a pleca
din Corpul de cadeți ².*

*Precălnălțate și preaputernice rege,
Preamilostive rege și stăpîne!*

Aflut cu locuința în București, tatăl celor doi români, Alexandru și Radu Golescu — care se găsesc de doi ani în Corpul de cadeți, în categoria de « supranumerari » pe cheltuiala părintească — deoarece nu cunoaște rânduiala din Corpul de cadeți, a scris celor doi fii ai săi și le-a pus în vedere să-și ceară plecarea din Institut, adăugind că în câteva zile se va înfățișa la ei o rudă, care i-ar duce la Geneva la prințul Ioan Șuțu, care s-a obligat să le poarte de grijă în ceea ce privește întreținerea și continuarea învățămîntului.

De vreme ce acestei plecări nu-i poate sta împotrivă absolut nimic temeinic, ba din contră, ea este de dorit, pentru că ambii școlari sînt deja atît de înaintați în vîrstă, dar cu toată marea hărnicie și buna purtare pe care dovedesc, sînt încă foarte în urmă privitor la cultura lor științifică.

*Rămîn cu cel mai profund respect,
al înălțimii-voastre preasupus*

General von TAUSCH

---

² La 4 octombrie 1830, Kriegs-Ministerium (Ministerul de război) avizează favorabil. La 5 octombrie 1830, șeful statului Bavaria dă încuviințare pentru eliberarea din școală a fraților Golescu.

Πρός τήν ἔντιμον ἐπιτροπήν
τῶν εὐγενῶν

Către Cinstita Epitropie
a boierilor

Μοί δείχεται Ἐν γράμμα τοῦ κ. Χρίστοδούλου πρὸς τήν ἔντιμον ἐπιτροπήν διὰ τοῦ ὁποίου ζητεῖ ἀπ' αὐτῆν, γρόσια 862¹/₂ μέ λόγον ὅτι εἰς Βιένην μοί ἐμετρήθησαν ἀπό τήν κάσσαν τοῦ ἄρχ[οντος] Καμινάρι] Κ[υρί]ου Στεφάνου Μόσχου φιορίνια ἀργυρά 120:

Λαμβάνω τήν τιμήν ν' ἀποκριθῶ ὅτι τὰ περὶ φν, ὁ λόγος 120 φιορίνια τὰ ἔλαβα εἰς Βιένην ἀπό τοὺς κυρίους ἀδελφοὺς Βλαστοὺς μέ γράμμα τοῦ ἐν Παρισίοις ἐβρισκομένου κυρίου Νικολάου Νικολέσκου ὅστις γράφει ῥητῶς τοῖς κ[υρί]οις Βλαστοῖς ὅτι μέ τὰ χρεωστεῖ αὐτὰ τὰ γρόσια καὶ ὅτι ἡ ἐντιμότης των νὰ περάσῃ εἰς λογαριασμόν τῆς εὐγενείας του. Κατὰ λάθος λοιπόν μὴ ζητοῦνται αὐτὰ τὰ γρόσια. Μένω τῆς ἐντίμου ἐπιτροπῆς

Ταπεινὸς δοῦλος
Θεόδωρος ΔΙΑΜΑΝΤΟΥ

τῇ 19 Ἰουνίου 1834

Mi se prezintă o scrisoare a domnului Hristodul către Cinstita Epitropie prin care cere de la aceasta 862¹/₂ groși pe motiv că la Viena mi s-ar fi numărat de la Casa arhon căminarului chir Ștefan Moshu 120 fiorini de argint.

Am onoarea să vă răspund că cei 120 fiorini, despre care este vorba, i-am primit la Viena de la frații Vlasto cu scrisoare din partea lui Nicolae Nicolescu, aflat la Paris care, scrie clar domnilor Vlasto că-mi datorează acești groși și că domnia-lor să le treacă în socoteala lui. Din greșeală mi se cer acești groși. Rămân al cinstitei Epitropii

umil serv[.]
Theodor DIAMANT

19 iunie 1834

Paul VALÉRY *către* *George OPRESCU*

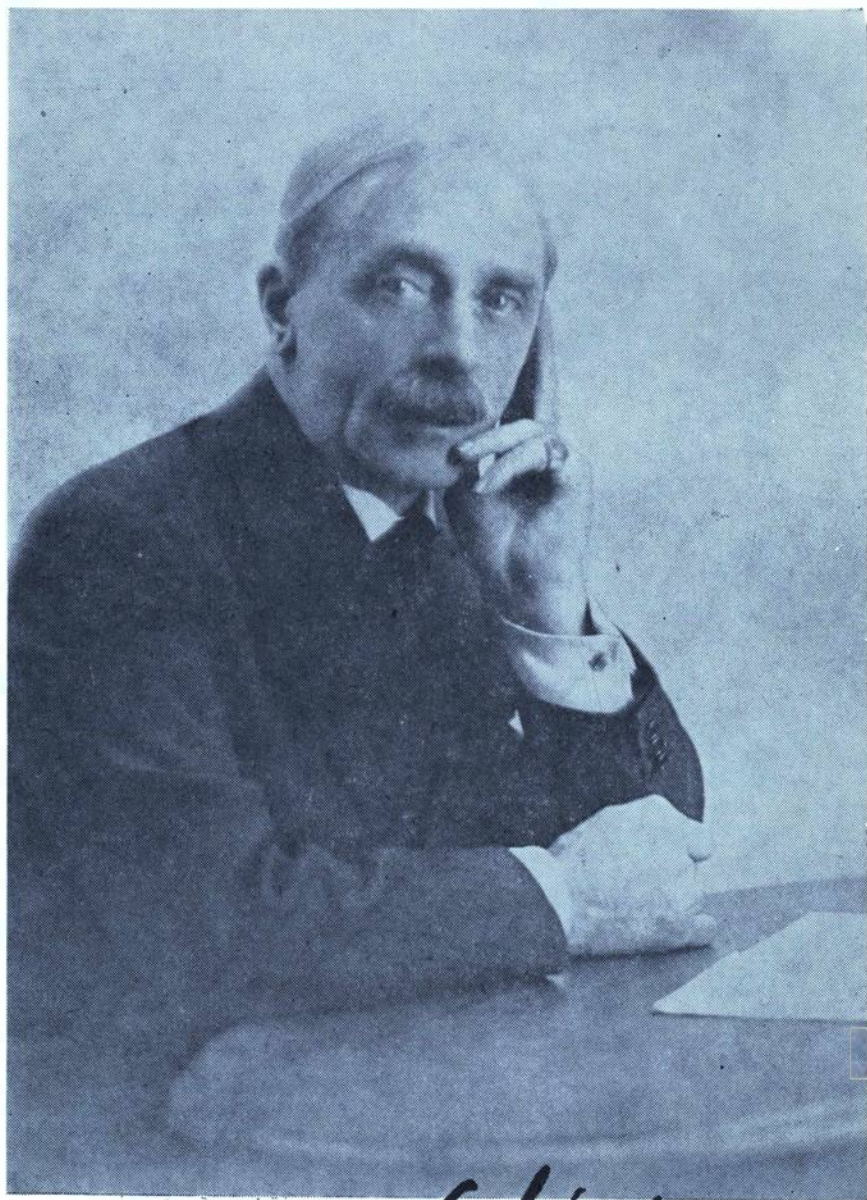
OCUPÎND TIMP DE DECENII UN LOC DE PRIM rang în viața culturală a țării, profesorul George Oprescu a făcut, cum era de așteptat, să se vorbească mult despre el. Și, totuși, aspectul cel mai important al carierei sale, care i-a conferit și autoritatea din țară, a fost acela de înalt funcționar și apoi membru al Ligii Națiunilor. Vorbind despre sine, profesorul socotea întâlnirile cu unii dintre oamenii cei mai de seamă ai contemporaneității, transformate adesea în calde și trainice prietenii, drept darul cel mai de preț pe care i l-a hărăzit soarta. Dar pe care, am completa noi, l-a amplificat prin sentimentul prieteniei care-i era propriu, prin conversația sa de un farmec ciudat și foarte personal și prin cultul corespondenței. Scriind ca și cum ar fi vorbit, fără să-și caute expresiile sau o formă literară aleasă, scrisorile sale plecau către destinațarii zilnice, într-un număr care pe noi, ce comunicăm mai mult prin telefon, ne uimește. Pierderea în timpul ultimului război a unei importante părți din arhiva sa, ne face să nu mai posedăm multe din epistolele primite, cât și cele mai multe copii ale scrisorilor expediate. Totuși, din ce s-a păstrat — în parte la Academie, în parte în depozit la semnatarul acestor rinduri, încredințate de profesor în scopul studierii, selecționării și a publicării — putem completa portretul celui care s-a considerat toată viața un permanent ambasador al culturii și al intereselor românești în lume.

Obișnuit în tovărășia marilor oameni, George Oprescu era evident măgulit de compania și de prietenia lor, dar adesea tonul devenea mai sever atunci când interesele Ligii Națiunilor, pe care le servea în calitate de Secretar al Cooperăției Internaționale, o cereau. Mărturie ne stă scrisoarea sa

către Valéry pe care o publicăm aici și în care, după ce se scuză pentru o formulare care îl nemulțumise pe autor, îi cere în încheiere cu autoritate să se supună unei hotărâri a Ligii. Într-o altă scrisoare, din 1928, G. Oprescu îi atrage atenția lui Valéry asupra unui articol dintr-o revistă recomandându-i totodată pe Henry Focillon și pe Paul Jamot cu tonul omului chemat să dea note chiar și unor confrăți de mare reputație. Instructive ne par și acele scrisori ale lui Valéry, în care poetul cerându-i unele lămuriri, recurge la un cu totul alt ton decât acela al scrisorilor anterioare, semnându-le cu «Dragul meu Oprescu», «Scumpul meu Oprescu» etc.

Alături de scrisori, am socotit utilă și publicarea dedicațiilor autografe ale lui Valéry către Oprescu, drept o mărturie în plus a unei trainice prietenii.

În numărul 3 (4) al acestei reviste, pentru a cărei ospitalitate ne mărturisim grațitudinea, Marin Bucur publica cu bune intenții, dar cu grabă și cu omisiuni de neînțeles, câteva din scrisorile adresate de Paul Valéry lui George Oprescu. Lăsând la o parte chestiuni de detaliu (G. Oprescu a fost secretar al Comisiei de Cooperare Intelectuală a Ligii Națiunilor până în 1931, nu până în 1930 cum s-a afirmat, omisiunea citorva cuvinte în chiar prima scrisoare publicată, data exactă a scrisorii cu nr. 4 este 10 aprilie 1931 — data poștei — etc.), ne simțim datori să completăm această primă incursiune în corespondența Valéry-Oprescu în primul rînd cu cele patru scrisori (chiar neesențiale fiind!) aflate tot la Biblioteca Academiei — Secția de manuscrise — donația G. Oprescu și pe care, voluntar sau involuntar, Marin Bucur le-a omis. Cu acest prilej, pentru a nu se bănuî că aceste scrisori se află într-o colecție sau arhivă particulară, sau

Paul Valéry

că ar constitui o descoperire, socotim util să dăm numerele de inventar sub care ele figurează la Biblioteca Academiei (108.796—108.802, în ordinea publicării lor de M. B.).

În acest număr al revistei adăugăm celor patru scrisori omise (inv. 51.476—51.479), textele dedicațiilor oferite de Valéry lui George Oprescu — cărțile se află în Biblioteca Muzeului de Artă „G. Oprescu” al Academiei — cit și două desene ale poetului, donate de profesor Bibliotecii Aca-

demiei. Celelalte scrisori și fotografii pe care le publicăm fac parte din arhiva particulară Oprescu.

Înainte de a încheia aceste rânduri ținem să emitem ipoteza că existența unei catedre Eminescu la Nisa a fost ideea profesorului George Oprescu, bazindu-ne pe faptul că și traducerea în engleză a lui Eminescu, făcută de Sylvia Pankhurst, în 1929, a fost patronată tot de George Oprescu, căruia traducătoarea i-a cerut și prefața.

Radu IONESCU

Paris, le 19 Octobre 1928
40, Rue de Villejust

Cher Monsieur Oprescu,

J'ai trouvé en rentrant à Paris la lettre par laquelle la Commission de C. I. me demande d'accepter la prolongation de mon mandat de Membre-Adjoint jusqu'en 1931 etc.

Mais je lis (ou crois lire) dans cette lettre que cette décision tient surtout à ce fait que la Commission veut différer « les difficultés qui surviendraient si elle procédait dès maintenant à de nouvelles nominations ».

Je ne goûte pas à l'excès cette formule, et je crois devoir vous faire part confidentiellement de l'étonnement qu'elle m'a causé. On semble me dire: Nous ne vous maintenons que comme un pis-aller.

Je vous serais très obligé de me dire si ce texte est exact, s'il représente le sentiment de la Commission, s'il a été délibéré par elle. Je suspends, en attendant, ma réponse.

Je vous remercie d'avance de me donner les moyens de prendre ma décision en connaissance de cause, et je vous prie de croire à mes sentiments les meilleurs.

Paul VALÉRY

Paris, 19 octobre 1928
40, Rue de Villejust

Scumpe domnule Oprescu,

Întorcându-mă la Paris am găsit scrisoarea prin care Comisia de Cooperatie Intelectuală îmi cere să accept prelungirea mandatului meu de membru-adjunct pînă în 1931 etc.

Citesc însă (sau mi se pare a citi) în această scrisoare că decizia ține în special de faptul că Comisia vrea să amîne « dificultățile ce ar surveni dacă ar proceda de pe acum la noi numiri ».

Nu sînt prea încîntat de această formulă și cred necesar să vă împărtășesc în mod confidențial mirarea pe care mi-a provocat-o. Are aerul că mi se spune: Nu vă menținem decît ca o ultimă soluție.

V-aș fi foarte îndatorat să-mi spuneți dacă acest text este exact, dacă reprezintă sentimentul Comisiei, dacă a fost deliberat de ea. În așteptare, amin răspunsul meu.

Vă mulțumesc dinainte că-mi dați posibilitatea să iau o hotărîre în cunoștință de cauză și vă rog să credeți în sentimentele mele cele mai bune.

Paul VALÉRY

Mon cher maître,

N'imputez, je vous prie, qu'à moi-même la rédaction de la lettre que vous avez reçue et qui était, du reste, une lettre circulaire. Il n'a été nullement question d'interpréter la prolongation du mandat des membres de la Sous-Commission comme un pis-aller et rien n'a été plus loin de la pensée de la Commission, surtout en ce qui concerne des personnalités telles que la vôtre.

Voici exactement ce qui c'est passé: le mandat des membres des sous-commissions, comme vous le savez, expire en juin 1929, c'est-à-dire avant la prochaine session. Le mandat des membres de la Commission plénière, c'est-à-dire de ceux qui ont le droit de prolonger le mandat des membres actuels ou d'appeler d'autres membres à siéger dans les sous-commissions expirera dans deux ans seulement. Ces derniers ne se sont pas crus en droit de faire du définitif et de nommer d'autres membres des Sous-Commissions dont le mandat se serait ainsi prolongé par-dessus celui des membres qui auraient procédé à ces nominations — et ils ont recouru à une mesure provisoire, à savoir celle de prolonger pour deux ans encore, c'est-à-dire tant que durerait leur propre mandat, le mandat des membres des Sous-Commissions. D'autres raisons qui militaient en faveur de cette procédure étaient: 1° d'éviter les difficultés qui surgiraient dès qu'on devrait faire une trentaine de nominations (soit que l'on conservât quelques-uns des anciens membres, soit que l'on se décidât à en appeler de nouveaux); 2° d'éviter la rupture qui se ferait entre l'activité passée des Sous-Commissions et son activité future, s'il n'existait pas un noyau d'anciens membres représentant la tradition et les méthodes. Cependant, comme il se présente tout le temps des compétitions nouvelles, il fallait tout de même trouver un argument pour expliquer aux Gouvernements pourquoi, bien que le mandat des anciens membres fût arrivé à expiration, on avait préféré le prolonger plutôt que de faire de nouvelles nomi-

Scumpe Maestre,

Vă rog să nu-mi imputați decît mie redactarea scrisorii pe care ați primit-o și care era, de altfel, o scrisoare circulară. N-a fost cîtuși de puțin vorba de a interpreta prelungirea mandatului membrilor sub-comisiei ca o ultimă soluție și nimic n-a fost mai străin de intenția comisiei, mai ales în ceea ce privește personalități ca a dumneavoastră.

Iată exact ce s-a petrecut: mandatul membrilor sub-comisiei expiră, după cum știți, în iunie 1929, adică înainte de viitoarea sesiune. Mandatul membrilor Comisiei plenare, adică a celor care au dreptul de a prelungi mandatul membrilor actuali sau de a apela la alți membri pentru sub-comisii, va expira deabia peste doi ani. Aceștia din urmă nu s-au crezut îndreptățiți a face un lucru definitiv numind alți membri ai sub-comisiilor al căror mandat s-ar fi prelungit astfel mai mult decît cel al membrilor care ar fi procedat la aceste numiri, și au recurs la o măsură provizorie, anume de a prelungi pentru încă doi ani, adică atîta vreme cît va dura propriul lor mandat, mandatul membrilor sub-comisiilor. Alte motive care pledau în favorarea acestei proceduri erau: 1° de a evita greutățile ce ar surveni în momentul efectuării a treizeci de numiri (fie că ar fi păstrați cîțiva din vechii membri, fie că s-ar lua hotărîrea de a chema alții noi); 2° de a evita o ruptură între activitatea trecută a sub-comisiilor și activitatea lor viitoare, care s-ar produce dacă nu ar exista un nucleu de vechi membri reprezentînd tradiția și metodele. Totuși, deoarece mereu se prezintă noi competitori, trebuia găsit un argument pentru a explica Guvernelor de ce, cu toate că mandatul vechilor membri a ajuns la expirare, s-a preferat efectuării unor noi numiri, prelungirea lui. Iată în ceea ce privește spi-

nations. Voilà l'esprit. Quant à la formule maladroite qui vous a choqué à juste titre dans la lettre circulaire, elle est de moi, et je vous prie de bien vouloir m'en excuser. Je vous serais très reconnaissant de ne pas en tenir compte et de m'envoyer votre lettre d'acceptation.

Croyez, je vous prie, Cher Monsieur, à mes sentiments les meilleurs et les plus dévoués.

Le Secrétaire de la Commission
de Coopération Intellectuelle

Georges OPRESCO

M. Paul Valéry
40, rue de Villejust,
Paris

ritul. Cît despre formula neîndeminată, care pe bună dreptate v-a şocat în scrisoarea circulară, ea îmi aparţine şi vă rog să mă scuzaţi. V-aş fi foarte recunoscător de a nu ţine seama de ea şi de a-mi trimite scrisoarea dumneavoastră de acceptare.

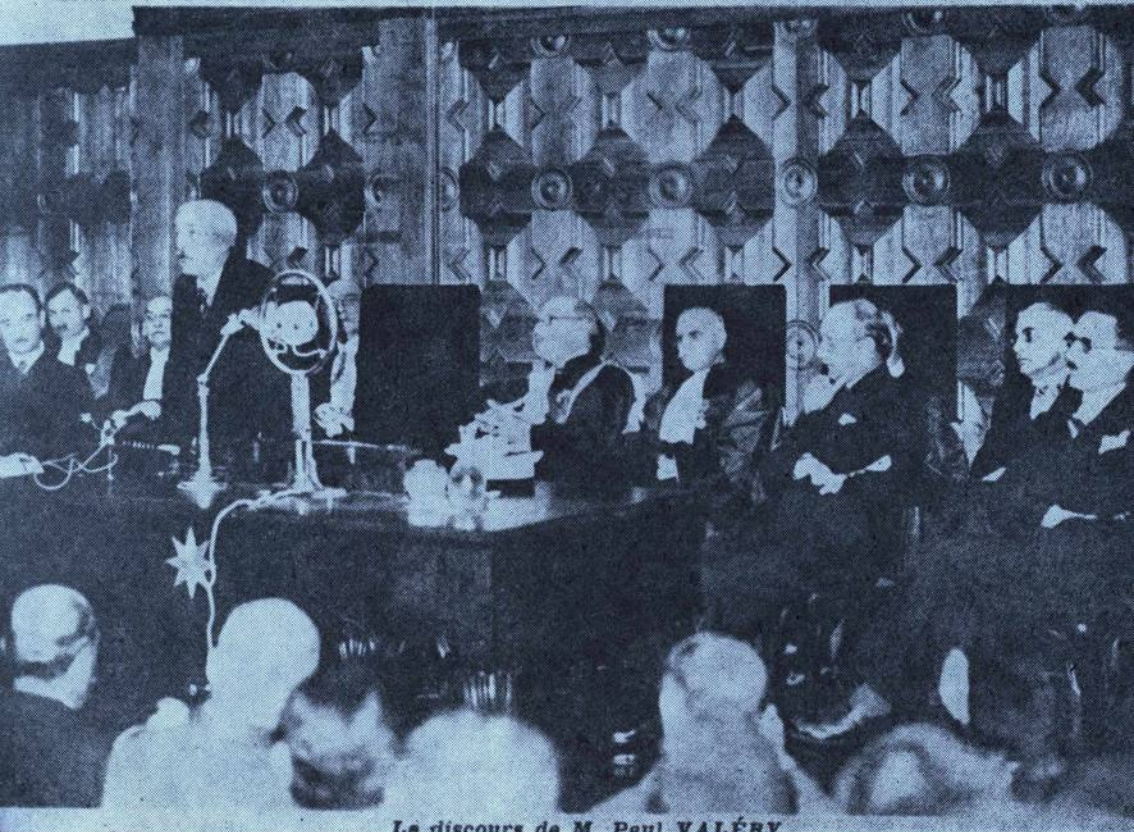
Vă rog să fiţi convinşi, Scumpe Domn, de sentimentele mele cele mai bune şi devotate.

Secretarul Comisiei
de Cooperare Intelctuală

George OPRESCU

Domnului Paul Valéry
40, Rue de Villejust,
Paris

Séance d'ouverture du CENTRE UNIVERSITAIRE MÉDITERRANÉEN (6 Décembre 1937)

Le discours de M. Paul VALÉRY

Cher Monsieur Oprescu,

Je vous remercie de m'avoir donné des clartés et des apaisements au sujet de cette prolongation.

Voici donc mon acceptation officielle que je vous envoie avec l'expression de mes sentiments les meilleurs

Paul VALÉRY

Scumpe Domnule Oprescu,

Vă mulțumesc pentru lămuririle și asigurările date cu privire la această prelungire.

Iată prin urmare acceptarea mea oficială, pe care v-o trimit o dată cu sentimentele mele cele mai bune

Paul VALÉRY

GENÈVE
26 Novembre 1928

GENEVA
26 noiembrie 1928

Cher Monsieur,

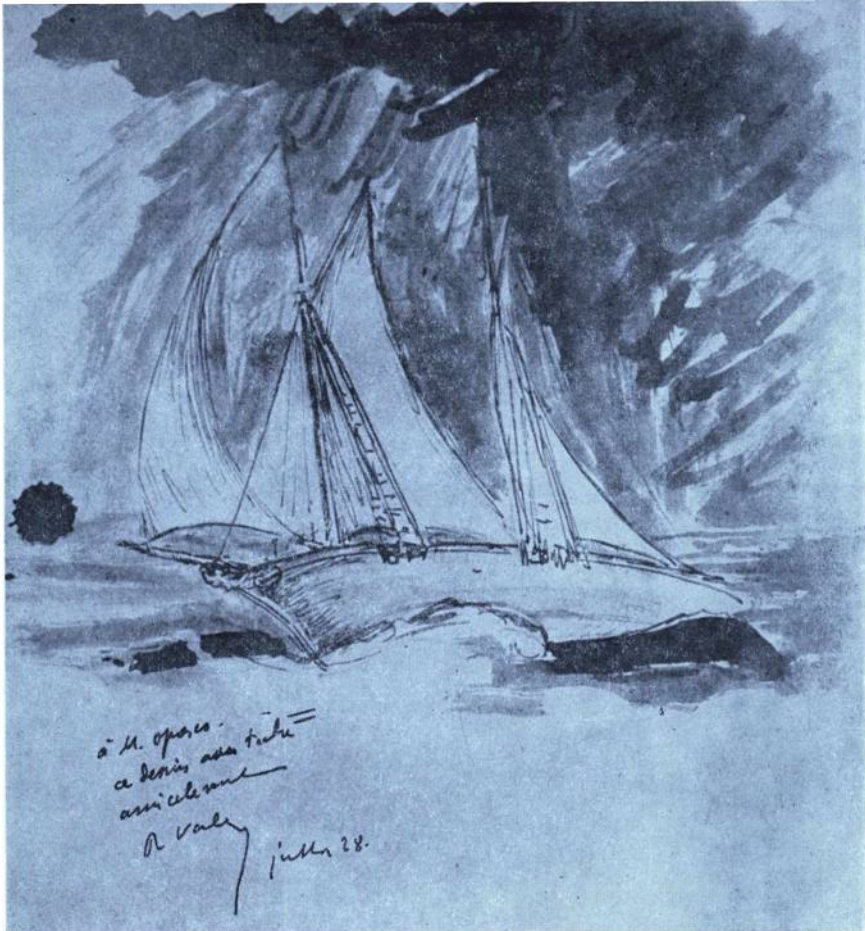
Je ne sais pas si vous avez lu *Le Romantisme et l'art*, volume que la Sorbonne a publié pour commémorer ce grand courant de l'art français. Il y a là une conférence sur Delacroix, donnée par M. Paul Jamot et qui vous intéresserait tout particulièrement. En effet, quelque étrange que ce rapprochement puisse vous paraître, il a parlé de vous en parlant de Delacroix. C'est un hommage inattendu, et je l'estime, pour ma part, assez précieux. Jamot est, avec Focillon, le critique le plus compréhensif et le plus artiste. Un éloge de sa bouche a, pour beaucoup de gens, une grande valeur, mais voici le texte tout entier:

« Il sera toujours permis à un artiste original de reprendre les grands sujets religieux, historiques ou légendaires et d'y faire revivre, à l'exemple d'Eugène Delacroix, cette poésie de la tradition qui atteste l'antiquité et la pérennité de la race humaine, des ses aspirations et de ses épreuves, en lui donnant cet accent de nouveauté sans lequel il n'est pas véritable œuvre d'art. Qu'ont donc fait d'autre Cézanne et Renoir avec leurs *Baigneuses* et, puisque la mythologie grecque est aussi loin de nous que la sentimentalité romantique, serait-il défendu à un poète d'être original et

Scumpe Domn,

Nu știu dacă ați citit *Romantismul și arta*, volum publicat de Sorbona pentru a comemora acest mare curent al artei franceze. Există acolo o conferință a lui Paul Jamot despre Delacroix care v-ar interesa în mod deosebit. Într-adevăr, oricât de curioasă vi s-ar părea această apropiere, a pomenit de dumneavoastră vorbind despre Delacroix. Este un omagiu neașteptat și pe care, în ceea ce mă privește, îl consider destul de prețios. Jamot este, împreună cu Focillon, criticul cel mai profund și cel mai artist. Un elogiu din gura sa are, pentru mulți, o mare valoare, dar iată textul în întregime:

« Îi va fi întotdeauna îngăduit unui artist original să reia marile teme religioase, istorice sau legendare și să facă să reînviere, după exemplul lui Delacroix, această poezie a tradiției care atestă vechimea și perenitatea rasei umane, a aspirațiilor și a încercărilor sale, dându-i acest accent de nou fără de care nu poate exista o autentică operă de artă. Ce altceva au făcut Cézanne și Renoir cu *Baigneuse-le lor* și, de vreme ce mitologia greacă este tot altă de departe de noi ca și sentimentalitatea romantică, este oare interzis

Desen Paul Valéry, cu o dedicație către G. Oprescu.

moderne en prenant pour thème Narcisse et la Jeune Parque? »

Cézanne, Renoir, Delacroix, vous n'êtes certainement pas en mauvaise compagnie.

Avec l'expression de mes sentiments les plus dévoués

M. Paul Valéry
40, rue de Villejust,
Paris

unui poet de a fi original și modern luînd ca temă pe Narcis și Tinăra Parcă? »

Cézanne, Renoir, Delacroix — într-adevăr nu sînteți în proastă companie.

Cu expresia sentimentelor mele celor mai devotate

Georges OPRESCU

George OPRESCU

Domnului Paul Valéry
40, Rue de Villejust,
Paris

Académie Française

Lundi 6. nov.

mon cher Oprescu,

Je trouve le machin en arrivant :
Paris vos deux lettres ! Belle pour que
j'aille à Rome - et alle d'Avante l'ère !

Je vous attendrai demain Vendredi
entre 2 et 3. et vous me ferez le
plus grand plaisir si vous pouvez
venir -

Amicaux souvenirs

Paul Valéry

Desen Paul Valéry.

Paris, lundi
49 Rue de Villejust XVI

Mon cher Oprescu,

Je n'ai aucunes nouvelles de Genève,
si ce n'est celle de la nomination de
M. Bonnet, que donnent les journaux.

Personne ne m'a écrit ce qui s'est
passé ou ne s'est pas passé à la Commis-
sion et dans les coulisses. Il est pro-
bable que j'ai été plus ou moins joué.
Vous seriez bien aimable de me renseig-
ner un peu sur la cuisine qui a dû se
faire, car j'aurai peut-être quelque déci-
sion à prendre.

Croyez, mon cher Oprescu, à mon
meilleur et bien amical souvenir

Paul VALÉRY

Paris, lundi
40 Rue de Villejust XVI

Dragul meu Oprescu,

N-am nici o veste de la Geneva, afară
de cea a numirii domnului Bonnet, pe
care o dau ziarele.

Nu mi-a scris nimeni ce s-a întâmplat,
sau nu s-a întâmplat, la Comisie și în
culise. Este probabil că am fost mai mult
sau mai puțin tras pe sfoară. Ai fi foarte
amabil dacă m-ai informa asupra îtelor
care sigur s-au tras, căci voi avea poate
de luat o hotărâre.

Te rog să crezi, scumpul meu Oprescu,
în amintirea mea cea mai bună și prie-
tenească

Paul VALÉRY

Je n'ai pas pus répondre à votre télégramme et vous envoyer mon rapport à Genève car je l'ai fait ce matin à 5 heures.

Je suis accablé, débordé
Excusez moi

Paul VALÉRY

Nu am putut răspunde telegramei dumne-tale și trimite la Geneva raportul meu, căci l-am făcut azi dimineață la ora 5.

Sînt copleșit, doborît

Te rog să mă scuzi

Paul VALÉRY

Les communications que je reçois de la Com^m me seront toujours adressées indirectement.

J'aimerais que mon adresse 40 Rue de Villejust, Paris XVI — soit notée ici

Paul VALÉRY

Comunicările pe care le primesc de la Comisie îmi vor fi întotdeauna adresate indirect.

Aș dori ca adresa mea 40 Rue de Villejust, Paris XVI să fie notată aici

Paul VALÉRY

Traducerea textelor în românește a fost făcută de Ivonne OARDĂ

Ipoteze

Care e partea fiecăruia dintre coautorii care semnează împreună o lucrare literară? Cît e Anghel și cît Iosif în A. Mirea? Dar în Legenda funigeliilor și în Cometa? Cît e Pillat și cît Mircea Dem. Rădulescu în Pe-aicea nu se trece? Cît e Adrian Maniu și cît Păstorel Teodoreanu în Rodia de aur?

Lucruri greu de stabilit și, într-o privință, mai puțin interesante pentru cititori — pentru ei opera e totul, repartitia paternității între autori fiind o chestiune de resortul cercetărilor de strictă specialitate.

Piesa Prea tîrziu de Ștefan Velleșcu și de Duiliu Zamfirescu ne prezintă un caz intructiv mai complex — deși nu mai clar — deoarece o parte din substanța ei provine dintr-o năvelă și trece într-un roman, care aparțin, ambele, numai unuia dintre semnatarii piesei — Duiliu Zamfirescu.

Drama Prea tîrziu a fost scrisă în vederea participării la concursul anual al Teatrului Național. Prezentată la concurs, ea a fost nu premiată, ci doar admisă, împreună cu o alta: Grandomania, de Sava N. Șoimescu, urmînd ca, așa cum a hotărît juriul (Steriade, Ed. Wachmann, V. A. Ureche, Buescu, Ventura, Cantacuzino, Stăncescu) și Comitetul Teatral (între alții: Hașdeu, Maiorescu) — să fie jucate ambele la Național și « cea care va ieși mai bine în scenă să ia premiul » („România liberă“, 20 septembrie 1883). Prezentate, la distanță de o săptămînă una de alta — la 12 și la 19 ianuarie 1884 — ele sînt deopotrivă înlăturate de la premiu, iar sumei respective (1200 lei) i se dă altă întrebuintare: se cumpără un basorelief, executat de sculptorul I. Georgescu, reprezentînd o scenă din Fîntîna Blanduziei, pentru a

Prea tîrziu

piesă originală în trei acte de
H. Velleșcu și Duiliu Zamfirescu

Reprezentată pentru prima dată pe scena
Teatrului Național de Artă
Societară la 18 Ianuarie 1884.

O INCERTĂ COLABORARE

Duiliu ZAMFIRESCU — Ștefan VELLESCU

fi oferit omagial lui Alecsandri, și se comandă aceluiași un bust al poetului, pentru foaierea Teatrului Național.

Critica n-a fost deloc favorabilă spectacolului — nici jocului actorilor (în distribuție, frunțașii scenei românești în acel moment: Aristizza Romanescu, C. Nottara, Șt. Iulian, Petre Vellescu, ș.a.) dar nici piesei, astfel că neacordarea premiului se explică, deși Duiliu Zamfirescu a intervenit cu o sofisticată argumentare, nu lipsită de violențe, solicitând, în nunele ambilor coautori, acordarea distincției și a sumei.

Din ruinele acestei piese, scriitorul va extrage tipuri de bază și va alcătui cu ele scheletul romanului *Viața la țară*, părăsind linia primă a subiectului, dar păstrând problematica socială și dându-i chiar proporții.

Astfel, nuvela Jeana („România liberă“, 23 ianuarie 1883) în întregime romantică, se constituia din drama tânărului Alexandru Leon, care, orfan de mic și rămas în grija unchiului avut, moșierul Luchianu, purtat de acesta în școli, la Paris, se întoarce în țară, hotărât să-și plătească datoria de recunoștință față de binefăcătorul său. În câțiva ani, lucrând cu nume schimbat (Conrad) ca administratorul moșiilor lui, îl scapă de la ruină printr-o agricultură sistematică — dar nu-și trădează identitatea, nici fetei moșierului, frumoasa Maria, care-l iubște, dar care, neacceptată, chiar respinsă de el, se va căsători cu altcineva. Când își dă pe față adevăratul nume și dragostea pe care i-o purta Mariei e prea târziu ca să se mai renunțe la căsătoria fetei.

În piesă, toate acestea se mențin, cu deosebirea că întâmplările dobândesc dimensiuni și semnificații social-umane mult mai largi. Candidatul

Mariei e acum un tânăr filizon, Luca Micronoff, al cărui tată, Sotir Micronoff, e un fost arendaș, proaspăt îmbogățit, ajuns deputat, ca viitorul Tânase Sotirescu-Scatiu, din Romanul Comăneștenilor. Luchianu, senator, e un fanfaron bogat și înconștient, dintre aceia care compromit o categorie întreagă. El îl sâlta pe parvenit, deschizându-i drum și către familia lui, sedus de el, insensibil la efortul constructiv al tânărului administrator care, ca și în nuvelă, se prezintă travestit sub numele Martinian. Datorită lui Martinian se introduc tehnici moderne, amenajări funciare etc. — adică ceea ce vor face cu succes în roman Șașa Comăneșteanu și Matei Damian, dar nu se va pricepe să practice Dinu Murguleș din care cauză se va și ruina, ajungând la discreția lui Scatiu.

În piesă, Maria îl va respinge în cele din urmă pe sclavosul, ratatul fiu al parvenitului; dar în roman, sub numele Tincușa, se va căsători cu Scatiu însuși, individul vulgar, pătimăș al averii, fostul Sotir Micronoff din piesă.

Totodată, o Elena frivolă nu anticipează din viitoarea Șașa Comăneșteanu decât spiritul ager, inteligența, distanța față de categoria Scatiilor.

Mai multe elemente din drama Prea târziu vor fi valorificate în roman, unde se va declanșa înfruntarea dură între țărani și parvenit, înfruntare existentă în piesă numai în stare latentă, alimentată de spiritul de echilibru al lui Alexandru-Martinian. Scatiu însuși va fi clădit în roman numai din ceea ce e mai abject în cei doi Micronoff, totă și fiu; hrăpăreția primului, prostia celui de-al doilea etc. Reducția va fi totală, la liniile caracteristice clasicismului; în piesă, personajul are încă oarecare rudimente de umanitate, atita vreme

elt el apare doar prin replici și gesturi : în roman, autorul își dezlanțuie din plin fulgerările miniei împotriva tipului, înfierat de el și în scrisori.

Toate aceste componente, și altele încă, trecute din piesă în roman, unele provenind din nuvelă, ar trebui să ducă la concluzia că partea lui Duiliu Zamfirescu în elaborarea piesei este esențială — și probabil că așa și este, în ceea ce privește desfășurarea subiectului și construcția personajelor.

Dar acțiunea dramatică, dialogurile, mișcarea în scenă, acestea să fie partea lui Ștefan Vellescu?

Manuscrisul păstrat, unicul, fără să mai avem alte texte intermediare între hîrțile rămase de la Duiliu Zamfirescu, e caligrafiat clar de Vellescu și numai cîteva intervenții aparțin romancierului de mai tîrziu. Să fi existat, totuși, o primă variantă, realizată de tînrul scriitor (atunci de 25 de ani), definitivată apoi de Vellescu (atunci actor renumit, în vîrstă de 47 ani, profesor la Conservatorul de teatru)? Lucru foarte cu puțință, după cum e posibil ca toată construcția scenică să fie a lui Vellescu. Nu-i mai puțin adevărat că, în acel moment, însuși D. Zamfirescu era autor de teatru; publicase în „Literaturul“ (nr. 4, aprilie 1882) sceneta în versuri O sărutare și tradusese libretul operei Haiducul de Fr. Dané și Cavalerul d'Ormeville, pe muzica lui Oreste Bimboni.

Evoluția subiectului de la nuvelă la piesă, nu aparține lui Vellescu, de vreme ce numeroase elemente vor fi valorificate de Duiliu Zamfirescu în romanul său. La rîndul lui, Vellescu va trece peste cîteva ani în caietele-program ale Teatrului Național piesa tîrziu — drept numai a sa. E cu neputință ca un exemplar cel puțin să nu fi căzut și în mîna lui Duiliu Zamfirescu, care ar fi putut solicita, rectificarea de rigoare. În același timp, în cronică — plină de obiecții — pe care Sphinx (D. D. Racovitza), coleg de redacție cu Duiliu Zamfirescu, o dedică spectacolului, prezentat la 19 ianuarie 1884, finalul atribuie net piesa numai lui Duiliu Zamfirescu (după ce pe parcurs vorbise de ambii autori, în egală măsură): « Colegul meu, care, sunt sigur, nu va lua în nume de rău observațiile mele — fiind dotat cu o inteligență afară din comunul ficierii muritor — va fi gata, din contra, a se felicita că am găsit ocaziunea d-a nu aproba tendințele de admirațiune mutuală... Lucrarea sa dramatică rămîne cu valoarea ei proprie, chiar dacă nu s-ar învoi să-i aplice măcar unele din remediile ce am propus eu și, dacă mă pot servi de un joc de cuvinte, niciodată nu se va zice că a produs prea tîrziu, ci fără îndoială că a scris prea devreme lucrări de merit, ca piesa Prea tîrziu, de exemplu, și ci alte producțiuni cunoscute deja publicului. » („România liberă“, 23 aprilie 1884).

Se vorbește de « lucrarea sa dramatică » și se propun unele « remedii », din care manuscrisul atestă cîteva, operate chiar de mîna lui Duiliu Zamfirescu, nu și a lui Vellescu. E util să se menționeze în același timp că, prin 1896, solicitîndu-i lui Duiliu Zamfirescu o piesă pentru Teatrul Național, D. C. Ollănescu-Ascanio, prieten apropiat și deci cunosător probabil al unor împrejurări ca aceasta, care dăduse de vorbit lumii literare, sugera într-o scrisoare către scriitor că slăbiciunile piesei se datorau lui Ștefan Vellescu. Poate e numai o amabilitate, dar poate fi pentru noi un indiciu că elaborarea ultimă a dramatizării, a formei scenice, nu e a lui Duiliu Zamfirescu, ci a lui Vellescu — deși cel care semnează apărarea lucrării și în presă (în polemică cu Sphinx) și în scrisoarea către Comitetul teatral, e numai Duiliu Zamfirescu singur, chiar dacă subliniază că o face și în numele lui Vellescu. Și o ultimă ipoteză: poate că piesa e a lui Duiliu Zamfirescu — deși transcrisă de Vellescu în manuscrisul pe care-l avem (dar care va fi fost necesar pentru regizor, sufleur, actori, ca să învețe rolurile). Cum tînrul dramaturg mai fusese o dată respins de la premii și de la reprezentare pe scenă (cu piesa în versuri O sărutare), își luase drept aliat un om de teatru, cu amiciții în juriu și în Comitetul Teatral. Așa s-ar explica în acest caz de ce Vellescu nu contrasemnează și apărarea piesei, după ce acceptase să semneze piesa însăși, și de ce Sphinx, prieten cu Duiliu Zamfirescu, se adresează pentru modificări numai acestuia. Cel determină atunci pe Vellescu să și-o atribuie ulterior, ca și cum ar fi numai a lui?

Oricum s-ar prezenta lucrurile, piesa nu poate fi restituită sigur numai unuia din cei doi, deși toate elementele principale din compoziția ei, le întîlnim mai înainte sau mai pe urmă, transformate, dezvoltate, în opera lui Duiliu Zamfirescu.

Actul prim al piesei e cel mai bine construit, iar în el se află în întregime atît intriga romantică a nuvelei Jeana, cît și componentele viitorului conflict social din Viața la țară, aducînd în scenă toate personajele și caracterizîndu-le suficient: Alexandru-Martinian își declară jîbirea nefericită pentru Maria, are loc și confruntarea dintre ei și refuzul tînrului de a se da pe față; parvenitul îl învîluie bine pe moșier, care e gata să-i dea fiica în căsătorie; se conturează adversitatea Micronoff-Martinian, se definesc și personajele de al doilea plan: Stroe, Elena, Luca Micronoff ș. a. Reproducem, pentru edificarea cititorului, prima scenă a actului I.

M. GAFIȚA

PREA TÎRZIU

piesă originală

în

trei acte

de

ștefan VELLESCU și [de] duiliu ZAMFIRESCU

---

persoanele

D[OM]NU[L] LUCHIANU, senator
ALEXANDRU LAZĂR, sub numele <Tiberiu — Conrad> Martinian
CONSTANTIN STROE
SOTIR MICRONOFF, deputat
LUCA MICRONOFF, fiul său
MARIA, fiica D[omnu]lui Luchianu
D[OAM]NA LUCHIANU,
ELENA FRĂȚINU
DOCTORUL
UN LOGOFĂT DE MOȘIE
JOHAN[IN], STAHL—MAISTRU
ILEANA, servitoare țărăncă
UN LACHEU
[AL-] 2-LEA LACHEU
Țărani, slugi

D[om]nu[l] P. VELLESCU
C. NOTTARA
I. CHRISTESCU
ȘT. IULIAN
D. ROȘIANU
D[oam]na A. ROMANESCU
[Doamna] I. POENARU
A. NOTTARA
< Leont> DAVIDESCU
I. PETRESCU
AL. CATOPOL
D[omnișoa]ra P. DUMITRESCU
D[om]nul I. JIANU
[Domnul] V. ALEXANDRESCU

Acțiunea în zilele noastre, la țară [,] la moșia D[omnu]lui Luchianu.

ACTUL 1

La d[om]nu[l] Luchianu, un salon elegant [.]

Scena I-a

STROE, MARTINIAN, JOHANN¹

MARTINIAN calculează la masa din dreapta publicului pe un registru mic de buzunar; el nu observă pe Stroe care intră vorbind lui Johann. Acesta stă la ușa din fund cu pălăria în mână, într-o atitudine respectuoasă.

STROE (lui Johann): Să fii d[um]nea[ta] sănătos, n-am fost ștal-maistru niciodată, dar... ce naiba! Călăresc din copilărie.

JOHANN: Aber... gnädiger Herr...

STROE: Nu, nu... negrul e de rasă arabă. Și numai peste cîțva timp poate fi călărit fără primejdie.

JOHANN: Aber... cu tresat pun.

STROE: În sfîrșit... (văzînd pe [Martinian].) A! Bună ziua. (Lui Johann, fără a-l privi, pe cînd coboară ca să dea mina lui Martinian.) În sfîrșit, asta este părerea mea. (Întorcîndu-se către Johann și făcîndu-i o reverință exagerată.) Așa! așa! Zum Wiedersehen Herr Stal-maister!

JOHANN (încurcat, se retrage după ce s-a închinat respectuos): So ist... bardon gnädiger Herr! (Iese).

STROE: Te credeam pe cîmp.

MART.[INIAN] (după ce a închis carnetul, stringe mina lui Stroe cu amîciție): Am primit chiar acum niște bani de la Luchieni și notam sumele.

STROE (rizînd): A! a! bravo! la bun sfîrșit te-au dus studiile tale profunde.

MART.[INIAN] (surizînd): Administrator la moșile d[om]nu[lui] Luchian.

¹ Față cu numele purtate de personaje în spectacol (așa cum rezultă din cronicile apărute în presă), manuscrisul prezintă o deosebire: inițial, eroul central se numea *Conrad*, înlocuit ulterior cu *Tiberiu*, apoi cu *Martinian*. Anumite semne (unele cu creion verde) restabilesc pe *Conrad*, acest lucru se petrece mai ales în lista inițială a personajelor, iar pe parcurs se păstrează și *Conrad* uneori, cel mai adesea însă fiind *Martinian*. În transcriere am păstrat *Martinian*, fiind cel mai frecvent, ba chiar rezultînd clar că păstrarea lui *Conrad* este o scăpare a corectorului.

Textul prezintă grafii specifice, de epocă: resbunare, pôte, esse, essasperat, facia, ușiă, repedă etc, pe care nu le-am păstrat în transcriere. Unele nume, cuvinte sînt scrise și prescurtat; ele au fost întregite în transcriere.

STROE: Bine, omule, o să-mi explici odată pentru ce ai luat un nume străin? Din Alexandru Lazăr, Martinian (Oferindu-i o țigară.).

MAR.[TINIAN] (refuzînd): Îți mulțumesc.

STROE: Ia spune-mi, te rog: acum șase luni cînd m-am întors din streinătaie, te văd, vreau să mă arunc în brațele tale — să te chem pe nume — și tu-mi spui să-ți respect secretul. Am făcut-o... Dar, ce naiba!... Cred că o să-mi spui și mie ce însemnează acest mister? În loc de Alexandru, Martinian. Și în ce hal! Logofăt la moșile lui Luchianu!

MART.[INIAN]: Știi că sunt și absolvent al școalei de... Grignon [.]

STROE: Foarte bine — aceasta justifică gustul tău pentru economia rurală... dar eu tot nu-mi explic pentru ce stai aici de patru ani, sub un nume strein... Uite... conspirator nu te cunosc, și de aceea nu înțeleg... (După o pauză.) Sau mă tem că înțeleg prea mult.

MART.[INIAN]: Pentru ca să nu mă bănuiești [.] Îți voi destăinui totul.

STROE (oferindu-i o țigară): A! în sfîrșit!

MART.[INIAN] (refuzînd): Îți mulțumesc, nu fumez.

STROE: Omul acesta n-are nici un vițiu!

MART.[INIAN] (șezînd pe canapea în stînga lingă Stroe): Ți-am spus încă de la Paris, că d[om]nu[l] Luchianu este unchiul meu prin alianță. Ți-am spus că el a îngrijit de copilăria mea. La opt ani [.] am rămas orfan, d[om]nu[l] Luchianu, cu mari cheltuieli [.] a îngrijit de instrucțiunea mea, căci la 20 ani, cînd am sfîrșit liceul, m-a trimis la Paris.

STROE: Ei, dar atunci nu înțeleg...

MART.[INIAN] (scoate o scrisoare din portofoliu și o dă lui Stroe): Citește; dacă nu vei înțelege [.] îți voi explica.

STROE (zîmbînd): Da, mă așteptam... Un amor din copilărie... ha! ha! ha!... ai și obținuta poză a ingerașului? Paul și Virginia la Luchieni... ha! ha! ha!

MART.[INIAN] (fără a rîde): Citește [.] te rog!

STROE (citînd): « 1876, înai 10, Luchieni. Alexandre, în ultima mea scrisoare, îți recomand să te grăbești a te întoarce în țară. Am făcut... »

MART.[INIAN] (urmînd cu durere): « ... pentru tatăl tău și pentru tine... »

STROE (urmînd): « ... mai mult de cît trebuia să-mi permit a face. Oricît de avuți suntem, ne-ați costat prea mult și o fac aceasta, știi prea bine,... »

MART.[INIAN] (întrerupînd): «... fără să vă flu dator nimic...»

STROE (vorbit): Hel?

MART.[INIAN] (ridicîndu-se cu indignare): Urmează! Urmează!

STROE (continuuînd): «Întoarce-te în țară, îți fac eu căpătii și cu pușinul ce ai învățat... Am procopsit pe aișii alții, dar pe tine, nepotul femeii mele». (Sculîndu-se.) A! da' mi-adue aminte. La Paris [.] mi-ai spus într-o zi [.] disperat [.] că renunți la diplomă, că ți s-a tăiat bursa.

MART.[INIAN]: Da, și după aceea... am luptat ca un martir!... Sărac... bolnav... neajutat de nimeni și [.] mai ales [.] bolnav. Nu voiam cu toate acestea să mă întorc în țară [.] decît după ce-mi voi termina studiile.

STROE: Știu. Boala ta de inimă.

MART.[INIAN]: A trecut.

STROE: Dai lecțiuni? Tristă meserie! Vindeai adjective și verbe cu luna... pe 20 de lei... Dar ai izbutit? — Nu înțeleg însă ce raport poate avea tot ce ți s-a întîmplat, cu stăruința ta de-a rămînea necunoscut?

MART.[INIAN]: În locul meu ai fi făcut tot astfel. Scrisorile d[omnu]lui Luchianu mă revoltau. Știam că nu am mijloace, și că niciodată nu mă voi putea plăti de dînsu[1], și de aceea aveam o vecinică greutate pe conștiință. Dorința mea, visul meu — era să mă pot plăti de d[omnu]l Luchianu. El a pierdut 40.000 [de] fr[anci], garanția ce depusese pentru tatăl meu, căruia i se furase o sumă însemnată pe cînd era casier general al județului.

STROE: De ce-ți mai reamintești această durere!...

MART.[INIAN]: Vrăjmașii tatălui meu — care ținea la cîinste mai mult decît la viață — au exploatat acest furt... și l-au pierdut. D[omnu]l Luchianu a avut milă de mama mea și de mine și ne-a sprijinit. Dar mi-a amintit prea des această binefacere, și înțelege foarte bine că trebuie, într-un chip sau altul... trebuie să mă plătesc de această datorie. Iată pentru ce mă numesc Martinian... iată pentru ce mă aflu aci subț un nume strein!

STROE: Cîndat om este acest d[omnu]l Luchianu: grija de a aminti o binefacere, oricît de mare ar fi, denotă pe fanfaronul bogat și,

fără supărare, cam așa îmi pare că este unchiul tău și nobila mea rudă. Mult mă tem că binele îl făcea îndemnat de matusa ta, care este o femeie superioară. Ei, dar cum se întîmplă de nu te-a cunoscut nimeni?

MART.[INIAN]: Reîntors în țară, observ că amicii mei din copilărie nu mă mai recunosc — se înțelege după aproape 10 ani petrecuți în Franța. Pe lingă aceasta [.] aflu că d[omnu]l Luchianu stă rău. Găsese mijlocul de a-i fi recomandat de agronom. Ne înțelegem. Însă, crede-mă, el încă nu avea conștiință de ruina sa apropiată. Mă lua mai mult spre a putea zice: «Directorul meu de exploatare, intendentul meu de la moșie». O! nu-ți pot descrie fericirea mea, cînd am constatat dezordinea și ruina de care era amenințat. De atunci [.] muncesc ca un rob, numai ca să-i pot minti averea. Astăzi [.] primejdia e înălăturată.

STROE: Înălăturată? Dar atunci de ce îmi vinde pătura?

MART.[INIAN]: Iată de ce: sumele de care dispune astăzi și cu banii pădurii, l-ar scăpa de toate datoriile — și o dată averea sa mintuită prin mine, sunt plătit de dînsu[1] și mă voi retrage.

STROE: Hm!... dar... Maria?

MART.[INIAN]: Cum?

STROE: Nu mi-ai spus-o, dar am ghicit-o... O iubești!

MART.[INIAN]: Pentru ce ți-a venit această în minte? Cînd am plecat era o copilă ca de 14 ani; am trăit cu vara mea ca doi frați — îmi inspira o simpatie vie, este adevărat, dar atît... simpatie copilărească, iată totul.

STROE: Nu zic altfel... dar... simpatia de altădată a crescut și s-a schimbat într-un adevărat amor. (Văzînd pe Martinian că voiește a-i vorbi.) Da, da... Știu eu ce spui... Într-o zi, vorbind cu Maria, i-am surprins secretul; tu nu știi poate... dar am simțit: în această casă numai Maria bănuiește că Martinian este Alexandru Lazăr.

MART.[INIAN]: Dar...

STROE: Fără dar... Spune drept: o iubești! MART.[INIAN] (după o tăcere): Ei da!... o iubesc. O iubesc ca un nebun... O iubesc cu tot sufletul meu; fără speranță... fără margini...

STROE (urcînd): Tăcere... iată d[omnu]l Luchianu.

CRONICA EDIȚIILOR

LITERATURA DOCUMENTELOR*

Inițiativa de a continua publicarea arhivei epistolare a mentorului „Vieții românești”, în seria de „Documente” a editurii „Minerva”, care ne-a obișnuit cu ediții riguroase și de bună calitate, trebuie salutăată printre evenimentele de istoriografie literară ce au marcat anul 1971. Sînt puține, din păcate, asemenea corpuri de documente, legate de o personalitate de prim ordin, păstrate și transmise cu grijă, imbinînd interesul strict istoric cu acela al unei literaturi sui generis, îndeajuns de gustată azi. Corpul de scrisori incluse în acest al doilea tom nu mai are însă aceeași savoare și bogăție diversă care formaseră deliciul de lectură al întîiului volum, unde regăsisem portretul intim revelator al unor mari spirite ca Mihail Sadoveanu, Hortensia Papadat Bengescu, Gala Galaction, Paul Zărepopol etc., toți epistolieri pasionați, dezbătînd cu aprindere în colocviile lor cu «magul» de la Iași probleme de creație. De data aceasta «bucatele» servite la un banchet cu convivi mai modești, sînt mai sărace — cu cîteva rare excepții, și mă gîndesc în primul rînd la scrisorile lui Brătescu-Voinești, Mihail Ralea, Constantin Stere, Ionel Teodorescu, și la excepționala epistolă, unică în toate privințele, a lui Păstorel, spumoasă și insinuantă analiză a manu-

serisului Adelei. Majoritatea volumului îl ocupă relațiile secretarului de redacție cu întinsul clan Botez (Constantin, Eugen, Iancu, Octav și Demostene) ori cu alți familiari ai revistei, comunicînd — mai ales în momentele de absență estivală a lui Ibrăileanu — mersul treburilor redacționale. Sub acest raport, un istoric al „Vieții românești” va găsi o mină de elemente informative, sursă de precizări și corective capabile să nuanțeze ori să fixeze mai clar profilul grupării ieșene, peste deformările unei memorialistici partizane, între care cartea amendabilă a lui M. Sevastos bate probabil toate recordurile. Pentru geneza revistei, raporturile cu mai vechiul „Curent nou”, proiecte, aprehensiuni, dificultăți, eșecuri, scrisorile lui Spiridon Popescu, spre pildă, sînt de tot interesul, ca și celea ale lui N. Tofan pentru relațiile cu românii din imperiul austriac, semnificative ca și cele cu ardelenii, la care revista pătrundea totuși, peste opreliștile oficiale. Semnalarea apropierii lui Agărbeceanu — pe atunci preot în Munții Apuseni — de cercul ieșean, în epistolele lui Eugen Botez și Mihail Carp, eînt și aprecierea prozatorului, cu toată «stîngăcia lui» (Izabela Sadoveanu) putea fi însoțită de publicarea, tot aici, a scrisorilor lui Agărbeceanu însuși, aflate în aceeași arhivă ieșeană, și a căror absență nu știm cum s-o explicăm. Locul autorului Arhanghelilor aici era, printre acoliții din epoca antebelică ai „Vieții românești”, revista de care s-a simțit cel mai mult legat în toată cariera sa (cu excepția, poate, a „Ramurilor”). Intimul criticului, scriitorii lansăți de el și promovați cu sistemă în revistă, cum ar fi I. I. Mironescu, G. Topîrcăanu, Constanța Marino-Moscu, Izabela Sadoveanu,

* Scrisori către G. Ibrăileanu, II, Ediție îngrijită de M. Bordeianu, Viorica Botez, Gr. Botez, I. Lăzărescu și Al. Teodorescu. Prefață de N. I. Popa, Editura „Minerva”, 1971, Studii și documente.

— Mărturisiri literare, organizate de D. Caracostea în anii 1932—1933, Ediție îngrijită și introducere de Iordan Datcu, Editura „Minerva”, 1971.

Otilia Cazimir, Ionel Teodorescu ș. a. se desenează și epistolar ca o « generație de cult », subiectivă și înduioșătoare prin unele accente naive, confirmând încă o dată fascinația exercitată de Ibrăileanu asupra unor personaje foarte diverse.

Tonul scrisorilor lui Constantin Stere, abrupt și intempestiv, cu o francheță ades brutală, maschează de fapt un timid. Luptătorul înăsprit nu-și recunoaște sentimentalitatea, ori câtă afecțiune pentru prietenul de idol transpare printre rînduri. El preferă s-o ascundă sub ironii derutante și apelative în maniera drumețului din Munții Neamțului către dascălul Alecu: « Ilustrule tinăr », « Ilustrul meu furnizor de subiecte », « La anul, băiete! », « mutra ta și a lui Cherenbach [sic] le cunosc de mi-e acru sufletul » etc., etc. Înțelegem că stilul de disimulări verbale ale lui Hogaș era o atmosferă mutual acceptată și practică la „Viața românească”. Pînă și în asemenea forme ale relațiilor grupul urma, chiar dacă mai sprinten și mai suplu, tradiția tiranică a Junimii, mereu invidiată. Salvagardarea, solidaritatea întru animozitate, declarațiile de fidelitate necondiționată, împărtășirea antipațiilor șefului unic și necontestat, Ibrăileanu, rămîn un fapt de istorie literară — cu tot zîmbetul îngăduitor ce ni-l trezesc astăzi. Citind o Miscellanea, un corespondent e nerăbdător să vadă cum « Iorga a în[ă]năbunit de ciudă »; altul narează bilios tribulațiile concurente ale lui E. Lovinescu la Universitatea ieșeană; al treilea reproduce cu premeditare un dialog cu Duiliu Zamfirescu, ca să pună în lumină orgoliul stupid al adversarului etc. Lectura scoate ades la iveală talentul veltar al corespondenților, relativ impresii de lectură ori peisaje din peregrinările prin țări strălune, supunîndu-se cu bună știință judecății critice, împărtășindu-i gusturi, ambiții, tentative de literaturizare. La Postdam, Iancu Botez vede « minuni feerice »: arborii tunși, boschetele, statuile, căderile de ape îi stîrnesc curiozitatea: « Un zgomot tot crescînd te previne și deodată... din mijlocul unui basm mare țîșnește glonte în sus o coloană groasă de apă, care la vreo 50 de metri se răstoarnă în năhlapi spumoși, subțindu-se în cădere în pînzi și pulbere de argint, pe care se joacă curcubeie proiectate pe capetele sălcilor plîngătoare mai din depărtare. Rămii înmărmurite alături de statuile de Carara, care de o sută cincizeci de ani stau privind la mîile de peștișori roșii-aurii alergînd la suprafața apel

din bazin, speriați de căderea și de clopotarea apel din înălțime. Îți mărturisesc că m-am simțit literalmente alurit... ». Cu opt decenți în urmă, umirile lui Dinicu Golescu la Schönbrunn nu erau altele... Impresiile de călătorie din diverse puncte ale Europei unde acoliții „Vieții românești” erau trimiși la studii, diligenți în frecventarea bibliotecilor și a muzeelor, ar putea singure să formeze obiectul unui mic studiu de sociologie literară. Interesante sînt scrisorile lui Brătescu-Voinești. Ca mai toți scriitorii minori, el e de o locvacitate ieșită din comun cu privire la propriul laborator de creație. Confesiunile se țin lanț, explicînd geneza navelor, proiectele, reflecțiile pe marginea structurii talentului. O anamneză fidelă, utilă pentru istoriograf, se reconstituie astfel de-a lungul anilor. În același timp, simți că acest dialog epistolar (întregit cu lectura mai veche a scrisorilor lui Ibrăileanu către autorul Lumii dreptății, publicate de profesorul Crețu) tinde să se constituie într-un pendant al celebrei corespondențe Titu Maiorescu — Duiliu Zamfirescu. Ca și acolo, dialogul critic — creator, cu ingerințe, sumișuni, controverse, mărturisiri, se transformă într-un adevărat « jurnal de creație ». Dar revelația tomului o constituie fără doar și poate scrisorile lui Mihail Ralea, tinărul discipol, mai apoi confrate și succesor la conducerea revistei. Încă din anii studiilor pariziene (1922—1923), Ralea se pregătea diplomatic să preia frînele redacționale, capta noi energii, toate tinere, absorbea orientarea cu un abil teleghidaj, modifica sensibil gustul estetic (pînă atunci cam « provincial » al ieșenilor, incita curiozitatea lui Ibrăileanu pentru valorile contestatate ale literaturii (Arghezi înfil, apoi Proust!), trezea ambiția, așipită după război, a unei hegemonii literare. El prezicea „Vieții românești” o atitudine « militantă », nevoia « să dirijeze, să conducă », presărînd astfel de stimuli nervoși între rafinate impresii de drum, reluate mai tîrziu în Memorialul său. Sensibilitatea nou-veniților era alta, îndemnînd la ieșirea din reclusiunea moldoveană: „Pentru mine Parisul e mănăstirea Varatec a mătăle”. Tinerii învadau astfel vechea redută și o vor administra riguros după 1938. Și pînă atunci, ceilalți corespondenți ai lui Ibrăileanu, majoritatea din « vechea gardă » de la 1906, ne apar ușor desuși, nevoiți să cedeze pasul. Meritul lui Ibrăileanu este că a știut să-i asculte pe toți, afabili, prietenos sau numai condescendent, iar cînd și-a simțit sfîrșitul aproape a înțeles că salvarea nu putea veni decît de la tinăra

generație, pe care s-a priceput admirabil să și-o apropie. Tactica era, încă o dată, în buna tradiție maiorească.

*

Nu altul este interesul, istoriografie și de lectură pur literară, al Mărturisirilor adunate în volum de Iordan Datcu. Textele acestor confesiuni de creație, produse la solicitarea Seminarului condus de D. Caracostea, în 1932—1933, nu-s necunoscute, ele au fost aduse mereu în discuția operelor, și nu provoacă vreo surpriză. Frumusețea textelor, aparținând (cu minime excepții) unor creatori de primă mărime, nu scade plăcerea reîntâlnirii noastre cu aceste voci bărbătești și leale dintr-o epocă ce ne rămâne prin excelență apropiată afectiv. Vibrația vaticinară a lui Goga, afirmând un crez estetic întru totul fidel materiei lirice din Poezii și din Ne cheamă pământul («Am văzut în scrierilor un element dinamic, un răscolitor de mase, un revoltat, un pricinuitor de rebeliuni»); combustia moenită a «ternului» Rebreanu; lumina franciscană a spovedaniei mereu tinerată etic a lui Agârbiceanu; scipirea ironică, euforia de alcooluri subtile a verbului minulescian — își păstrează toată savoarea diversă. Nicăieri poate, ca în intimitatea epistolară și în sinceritatea «mărturisirilor», literatura documentului nu concurează mai primejdios creația însăși. Absolut toate aceste texte stau sub semnul unei idei de răspundere, pătrunse de ea aproape hieratic, așa cum Goga o spune nu numai pentru sine, dar și în numele celorlalți: «Socot că nu avem dreptul să intrăm în pământ, înainte de a spune cuvântul nostru sincer asupra contemporanilor noștri». Valoarea testamentară a unei atari obligații, reamintită astfel, se confirmă reconfortant până în recente fragmente de Memorii ale lui Zaharia Stancu, continuând consolidarea acelorași straturi de credință de care o literatură are atita nevoie! Valoarea și oportunitatea publicării în volum a unor asemenea texte cade prin urmare în afara oricărei îndoieli. Dar o discuție critică a «edițiilor» (indiferent că e vorba de opera împlinită ori de documente și de texte auxiliare, de interes istorico-literar) trebuie să fină seama de modul cum edităm și de concepția ce dirijează selecția, opțiunile, criteriile și judecățile editorului. Din acest punct de vedere, Mărturisirile literare adunate în volum și îngrijite de Iordan Datcu trădează o contradicție abia disimulată. Subtitlul culegerii nu lasă loc nici unui echivoc: e vorba de colocvile, pe baza unui chestionar, «organizate de D. Caracostea

în anii 1932—1933». Introducerea editorului este și ea categorică în a afirma că «mărturisirile literare din acest volum, susținute în anii 1932—1933 la Facultatea de litere și filozofie din București, au fost organizate de D. Caracostea, titular al catedrei de istoria literaturii române moderne, și publicate tot de el în „Revista Fundațiilor Regale“»; (p. VII). Justificarea procedurii critice, explicațiile teoretice ale actului său, analiza valorii complexe a textelor furnizează, în continuare Introducerea, toate datele necesare și lămuritoare. Nota asupra ediției, enumerând numele scriitorilor care au susținut în acel context «mărturiile de credință literară» (Octavian Goga, Liviu Rebreanu, I. Al. Brătescu-Voinești, Gala Galaction, Cincinat Pavelescu, Mihail Sadoveanu, Ion Agârbiceanu, Cezar Petrescu, Ion Minulescu, Jean Bart, Ion Pillat, Ion Barbu, N. Davidescu, G. Bacovia, D. Nanu, Nichifor Crainic, Tudor Arghezi — ultimul într-o participare foarte personală — relevă însă cîteva abateri de la norma liber aleasă și enunțată de editorul însuși: 1) nu toate textele înșirate sînt reproduse în volum (se omit astfel mărturisirile lui D. Nanu, fără vreo justificare explicită și ale lui N. Crainic, unde motivarea tacită nu-i greu de ghicit, deși — cu explicațiile științifice de rigoare — s-ar putea pune în discuție și polul negativ al literaturii interbelice; 2) nu toate aceste confesiuni au fost publicate — cum se și arată în continuare — în „Revista Fundațiilor Regale“; 3) nu toate paginile culegerii fac parte integrantă din ciclul organizat de D. Caracostea. Editorul ne spune că mărturisirile lui G. Bacovia, M. Sadoveanu și Cezar Petrescu «nu s-au păstrat, nu știm din ce motive». În cazul lui G. Bacovia «se pare că nici n-a existat un manuscris». Ca atare, I. Datcu suplunește această lacună reproducînd «o relatare a desfășurării confesiunii poetului» din cartea Agathe Grigorescu-Bacovia apărută în 1962 (pp. 251—256). Or, «amintirile» Agathe Grigorescu nu fac decît să deformeze encomiastic episodul, ele nu pot fi luate în considerare ca un document și nici nu pot suplini absența confesiunii poetului însuși. Date în Anexă, ele rămîn mai mult mărturia unei psihologii. Mai discutabilă încă mi se pare procedarea editorului în cazul lui Mihail Sadoveanu, din care se reproduce pur și simplu capitolele I, II, III, IV, V, X, XI din Anii de ucenicie. Iată și motivarea: «Lui M. Sadoveanu, D. Caracostea a preferat să-i publice nu forma restrînsă

a mărturisirii, ci acea exemplară carte Anii de ucenicie, apărută integral în revista amintită. Ne-am luat îngăduința să dăm din cartea lui M. Sadoveanu câteva fragmente care ni s-au părut a fi în spiritul confesiunilor ce apar acum în acest volum. N-am putut concepe să lipsească unul din cei mai mari scriitori ai epocii; (p. XX). Afirmția comportă oarecare discuție: 1) nu avem certitudinea că D. Caracostea «a preferat» să publice Anii de ucenicie și nu textul din 1932—1933, nici nu știm în ce împrejurări și din ce motive acel text a fost retras (sau a dispărut) din «mapele Institutului»; 2) fragmentele reproduse sînt numai parțial «în spiritul confesiunilor» celorlalți autori din volum, Anii de ucenicie, cum indică și titlul, avînd altă structură și finalitate; 3) dacă prezența lui Sadoveanu e reclamată pe criteriul că nu putea lipsi «unul din cei mai mari scriitori ai epocii», de ce atunci să nu extindem argumentul și la alte valori majore, un Camil Petrescu, Hortensia Papadat Bengescu etc.? Cu alte cuvinte, editorul avea de ales între a se limita exclusiv la ciclul «mărturisirilor» (cîte s-au păstrat) rostite în seminarul lui D. Caracostea (așa cum o afirmă fără echivoc în subtitlul culegerii) și atunci nici un alt criteriu antologie nuse putea invoca; ori să alcătuiască o selecție de confesiuni literare produse în ocurențe diverse, pe criteriul valorii autorilor și al reprezentării epocii, incluzînd și ceea ce s-a făcut din inițiativa lui Caracostea dar și fapte paralele, în care caz patronarea criticului-profesor trebuia să cadă și am fi avut o altă antologie. I. Datcu a preferat să imbine cele două «soluții», fără ca gestul său să aibă vreo acoperire convingătoare. În adevăr, fragmentele alese din M. Sadoveanu dintr-o carte scrisă cu altă respirație și alte feluri, rămîn disproporționate față de restul textelor, concepute unitar și într-un spirit comun. Creînd acest precedent, am putea să-i obiectăm de ce n-a asociat, cu aceeași motivare, pagini de autobiografie spirituală din Addenda la „Falsul tratat” a lui

Camil Petrescu, Autobiografia Hortensiei Papadat-Bengescu publicată de G. Călinescu în „Adevărul literar și artistic”, seria a III-a, anul XVIII (1937), numerele 886 și 887 sau excepționalul text Iovinescian, semnat în 1942 sub pseudonimul emblematic «Anonymus Notarius»? Și exemplele s-ar putea înmulți, pînă la a-i «reproșa» că n-a ales (ca în cazul lui Sadoveanu) și cîteva fragmente din Hronicul... lui Lucian Blaga! Frește, nu aceste omisiuni (echivalente cu «vina» de a nu fi făcut o altă antologie) i le obiectăm lui Iordan Datcu, ci tocmai înălcarea granițelor foarte precise pe care și le-a impus prin intenția de bază a prezentei antologii. Indicațiile finale, cu izvoarele bibliografice despre «alte mărturisiri» sînt bineînțeles foarte utile, deși, în cazul unor scriitori — departe de a fi complete. În încheiere, fie-ne permisă o ipoteză cu privire la absența mărturiilor lui Cezar Petrescu: retrase de autor sau pur și simplu improvizate oral (ca în cazul lui Bacovia), ele pot fi — credem — regăsite în substanța Cuvîntului înainte la romanul Plecat fără adresă, datat «aprilie 1932». Se știe că acel text nu este o simplă prefață la un roman care la urma urmelor nici nu avea nevoie de așa ceva, ci o densă confesiune asupra itinerariilor spirituale ale prozatorului, a genezei operei, a articulațiilor ideologice și de arhitectură epică, cit și a proiectelor. Ne aflăm în fața unei meditații foarte semnificative asupra propriei creații, întru totul în spiritul celor provocate de D. Caracostea, chiar dacă omite aspectul pur biografic. Că o atare confesiune putea să aibă la bază textul comunicat în cadrul acțiunii Seminarului bucureștean, e numai o ipoteză pe care documente ulterioare o pot infirma. Rămîne însă o certitudine că preambulul la Plecat fără adresă, scris din impulsuri înrulate, poate suplini fără teama de a greși, celălalt text, rătăcit ori pierdut.

Mircea ZACIU

DIN LUMEA CELOR CARE ... SCRISERĂ

Emil Gârleanu
Locotenent din rezerva Batalionului I Vânători
Director al Teatrului Național
din Craiova.

1913. Iulie.

București. Berzii - 17.

În patrimoniul Muzeului literaturii române, se află, printre alte manuscrise ale lui Emil Gârleanu, și un carnet de însemnări (MLR 16497), din vara lui 1913.

Carnetul are caracteristicile papetăriei obișnuite a vremii: coperci de mușama cenușiu-închis (cu un motiv ornamental ordinar), vorsatz-uri ponosite la culoare, o sută de foi (cu „pătrățele”), dintr-o hîrtie de calitate inferioară și dimensiunea de 110 × 118 mm.

Textul lui Gârleanu, scris cu două rînduri de cerneală (neagră și, respectiv, violetă), acoperă primele 19 file (numai recto), numerotate, de la 1 la 19, cu un creion roșu, în dreapta, sus, pe fiecare foaie. Acest text se sfîrșește la f. 19, ocupînd 2/3 din pagină. Odată cu f. 20 (care mai este încă numerotată, și tot cu creion roșu), numerotarea încetează, iar pe următoarele 7 file (de astă dată r^o și v^o, deci, 14 pp.), apare, scris cu un creion negru și cu o grafie „feminină”, un text vădit contemporan (consacrat unor comentarii, destul de naive, despre cartea lui K. Stanislavski, *Viața mea în artă*, București, Editura „Cartea Rusă”, 1950, 408 pp.), și datorat, probabil, deținătoarei (?), din acea perioadă, a carnetului.

Pe copertă, centrat și la baza jumătății superioare, următorul text autograf: Însemnări [subliniat de autor]. / Em. Gârleanu / 1913. Iulie.

Pe vorsatz (r^o), de-a curmezișul paginii: Em[.] Gârleanu [semnătură] / Locotenent din rezerva Batalionului I Vânători. / Director al Teatrului Național / din Craiova. / 1913. Iulie. / București. Berzii [sic!] — 17.

Însemnările încep Miercuri 17 iulie 1913. București și se sfîrșesc M[î]nceri 31 iulie 1913[.]. Indi-

carea primei zile, mi-a permis fixarea celorlalte, care nu sunt decît date.

Sumarul acestor «șarje» amicale, «birfe», «anecdote» și «înepături» colegiale prefiră nume ca Mitif (Dimitrie Anghel) — vișînd premonitoriu moartea lui Șt. O. Iosif — Duiliu Zamfirescu, Ion Bianu, Părvan, Bassarabescu, Dimitrie Gusti, Rădulescu-Pogoneanu, Nerva Hodoș, Corneliu Moldovanu, Minulescu, A. de Herz, Panait Cerna, Al. Th. Stamatiad, G. Tutoveanu ș.a.

Gârleanu, a cărui proză «e un ecou sintetic din N. Gane, M. Sadoveanu, Brătescu-Voinești și I. Bassarabescu» (G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent**, p. 561), autor care „e departe de a avea mijloacele poetice ale lui Sadoveanu» (op. cit., p. 562), dar, care, «dovedește în operele următoare o tehnică narativă mai strînsă, întemeiată pe criteriul dramatic» (ibidem), se dezvăluie în aceste pagini — printre ultimele scrise (moare la 2 iulie 1914, la 36 de ani), și destinate, probabil, revistei „Proza”, pe care o scria singur — un observator vivace al «faunei» literare a vremii, corectînd (postum) portretul în pastel, pe care l-a lăsat literaturii delicatul miniaturist renardian al «lumii celor care nu cuvîntă».

R. V.

* Fundația regală pentru literatură și artă, București, 1941.

«bîrfe» de Emil GÂRLEANU

[F. 2 r°]

[Jon], 18/VIII 1913, S. S. S. *

Pentru „prețiozitatea” d[omnu]lui Duiliu Zamfirescu. D[omnu]l Racotă Vasile, locotenent mobilizat la S. S. S., în ministerul de război, ne povestește o hazlie întâmplare[,] petrecută cam pe la 1885, și-al cărui [sic !] erou, chneazul [sic !] Cantacuzino[,] și sifonase mult prețiozitatea d[omnu]lui Duiliu Zamfirescu, tot atât de snob și pe atunci ca și acum: îmbrăcat după ultima modă, tânăr, frumos, cu trecere la... doamne, căuta să-și păstreze, ca și azi, aerele de aristocrat cu rădăcinile genealogice adînc împlîntate în cîteva zeci de decenii a[le] nu știu cărei familii vestite. Într-o seară, după teatru, Duiliu veni, cu o doamnă, într-un local de petrecere, unde astăzi e birtul lui Andrei Dumitrescu. În local, din obișnuință: Kneazul Cantacuzino! Cum îl vede pe Duiliu[,] îl și apucă: — „<Dragă Duiliu, > Don Padil¹, don Padil, dă-mi o <sticlă de vin > lîtrîșoară de pelin!” Duiliu[,] rușinat că-l apostrofează unul care[,] deși Kneaz[,] era vestit de bețiv[,] se face că nu aude. Atunci Kneazul îi strigă în gura mare: [-], Duilă, Duilă, ai noroc că ești cu doamna, da’ ți-aș f... p... mă[-]tii **!” Își poate închipui cineva ce duș primise prețiozitatea hiperestetului poet! ***

[F. 3 r°]

S. S. S. [Vineri] 19 Iulie 1913

Tot „prețiozitatea” d[omnu]lui Duiliu Zamfirescu. Îmi povestește I. A. Bassarabescu, că Duiliu singur i-a spus următoarea întâmplare a cărei victimă a fost mai acum un an. Plecînd din București[,] în vagon era atîta lume[,] încît stăteau ca sardele[le] — d[omnu]l Duiliu în culoar, în picioare, la cot cu ceilalți muritori... el[,] nemuritorul! Exasperat, la Buzeu[,] în gară[,] se dă jos, se duce la șeful stației cerîndu-i să adauge un vagon. — „N-am vreme să mă ocup de asta!” îi răspunse șeful gării. La aceste cuvinte, d[omnu]l Duiliu își dă numele, poruncind, acum, să se adauge vagonul. — „Da’ lasă-mă în pace[,] domnule!” ripostă și de astă dată șeful, nevrînd pe semne să ție seamă, sau neauzind încă de acest nume vestit. D[omnu]l Duiliu se ia

* La f. 4, la „anecdota” *Cafeneaoa* [sic!] literară S. S. S. (*Serviciul supravegherii știrilor. Biroul Presei*), Gârleanu explică semnificația inițialelor.

¹ Pe atunci[,] Duiliu scria la „*România liberă*”[,] supt pseudonimul *Don Padil*. [Nota autorului. R.V.]

** Punctuarea aparține lui G. Ulterior, aceeași mină, care-a marcat, cu creion negru, inițiala D[a?], în dreptul anumitor „anecdote”, a șters, cu același creion, cele trei cuvinte de ocară.

*** În dreptul „anecdotei”, pe albitura din stînga a paginii, scris paralel cu cotorul, un text, anulat cu cerneală: < ¹ D-lui Racotă îi istorisise această întâmplare simplul [*lectio incerta*] Dumitrescu. >

după șeful care-l lăsase în mijlocul peronului și, după alte grațiozități prețioase, îi trage și o-njurătură curat românească. Apoi[,] s-a suit în vagonul-cutie de sardele și-a călătorit în aceleași condiții catastrofale pentru hainele d[omniei-] sale prea bine călcate. *

Epilog :

Șeful gării dă pe d[omnu]l Duiliu Zamfirescu în judecată pentru insultă în <timul> exercițiul funcțiunii. Aleargă d[omnu]l Duiliu în sus și-n jos, și-n sfârșit[,] directorul general al C. F. R.[.] d[omnu]l Cottescu, l-a scăpat de dandana. Al dracului șef de gară! **

[F. 3 r°]

[S. S. S. 19 iulie 1913] ***

Și-n sfârșit !**** Într-aceste zile de entuziasm[,] numai d[omnu]l Duiliu Zamfirescu s-a găsit să facă ofițerimea noastră: „gloată de mămăligari !”[.] Nenorocul prețiosului academician a fost că-n același compartiment al vagonului în care călătorea și rostise aceste cuvinte se afla și un colonel[,] care i-a cerut să-și retragă cuvintele. Firește[,] d[omnu]l Duiliu refuză, colonelul vine la București și arată cazul generalului Hârjeu, ministrul de război, care, [f. 4 r°] la rîndul lui[,] cere d[omnu]lui Titu Maiorescu, prim-ministru și ministru de externe, dimisia [sic !] d[omnu]lui Duiliu Zamfirescu din înalta demnitate de ministru plenipotențiar al României în Comisiunea Dunăreanu [sic !]. Pe semne[,] „moșul” și-a adus aminte de complimentele cu care-l „gratulează” Duiliu în discursul de recepție al Academiei *****, și, foarte diplomatic[,] i-a cerut să-și dea demisia !

* Absența virgulei după *domniei-sale* poate fi o simplă scăpare de punctuație, *prea bine călcate* referindu-se, evident, la *haine*. Nu este însă exclus ca autorul să fi intenționat, cu maliție, un echivoc gramatical, menit să adauge încă o trăsătură caricaturală „portretului” și așa lipsit de amenitate pe care i-l face lui Duiliu Zamfirescu: *domnia-sa prea bine călcată* !

** Atît „anecdota”, cît și *epilogul* sunt marcate sus, în dreptul primului rînd, pe albitura dinspre cotor a paginii, cu un *n*, probabil un *nu*, sugerînd intenția lui Gârleanu de-a nu publica textul.

*** În ms., „anecdota” urmează celei cu șeful de gară, nu este datată, dar precede alte două (*De-ale d[omnu]lui profesor universitar Ion Bianu* și, respectiv, *Cafeneaua* [sic !] *literară* S. S. S.), adunate sub data de 20/VII 1913, indicație care autorizează certitudinea datării.

**** Bucata este de asemeni marcată de inițiala *n*, scrisă cu creion negru.

***** Aluzie la faimosul discurs de recepție la Academie, *Poporanismul în literatură*, rostit de Duiliu Zamfirescu la 16 mai 1909 și tipărit, în același an, la București, Carol Gbbl. Titu Maiorescu publică *În chestia poeziei populare — Răspuns la discursul de recepțiune al d-lui Duiliu Zamfirescu rostit la Academia Română la 16 mai 1909*, mai întîi, în „*Convorbiri literare*”, XLIII, 1909, nr. 7, pp. 716—727, apoi, în *Critice*, III, ediția [a] II-a, cu un adaos, București, „Minerva”, 1915, pp. 279—294.

MATEU I. CARAGIAE

desenator

B. Inst. S.R.
toate fructele
apropiate se vor
face ca fructele
vitei

Domnule Președinte,

Vă rog să bineriti a aproba
să mi se dea suma de lei 5000
pentru a putea merge să uernez un
tratament în sanatoriul din Sibiu.

Primiti, vă rog, asigurările înalte
mele stime.

M. I. Caragiale

26 August
1924

9^a str. Robert de Fl.

Domnului-Sale

Domnului Președinte al S. S. R.

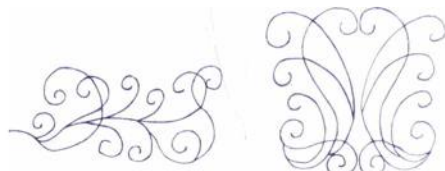
Calcutta

Cu prilejul publicării citorva documente inedite (o petiție adresată conducerii Societății Scriitorilor Români și o epistolă către Paul Zarifopol, care vor permite biografilor să adincească studiile de detaliu privind pe acel care a îmbogățit mitologia literaturii noastre cu *Craii de Curtea Veche*), redacția revistei „*Manuscriptum*“ a avut amabilitatea să-mi solicite un comentariu pe marginea unor desene ivite de sub condeiuul lui Mateiu Caragiale, desene ajunse, întâmplător, în posesia mea.

Ce-aș putea spune? Pe bucățele de hirtie, de numai cițiva centimetri pătrați fiecare, sint așternute, cu migață de giuvaiergiu, analize de elemente heraldice, compoziții de costum

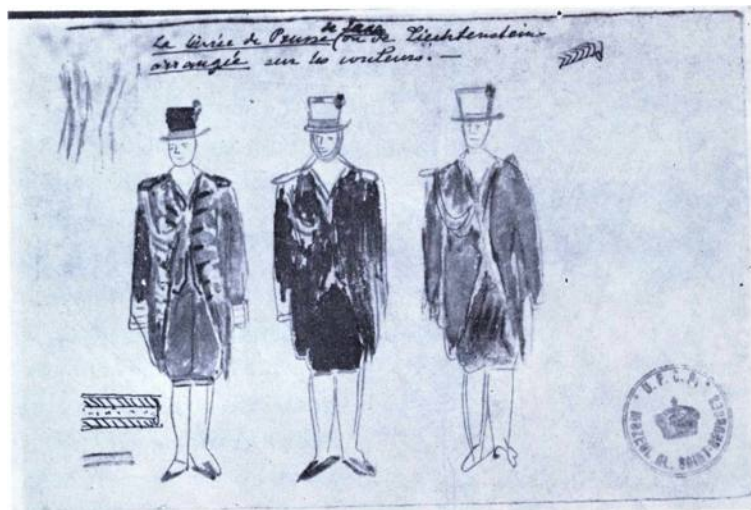
de paradă, indicațiile de culoare fiind notate cu acuarelă sau comentate numai cu legende marginale. De dimensiuni mai mari (pe spatele unui plic căruia i s-au smuls clapele), un desen în acuarelă înfățișează trei siluete — aluzie, poate, la cei trei crai — rînduite egal, ca pe o pagină de album documentar.

Înainte de orice, desenele în discuție atestă, o dată mai mult,

a
b
*Trappes - D'après de
manteau, d'un héraut de l'ordre
de Saint Hubert de
Bavière.*

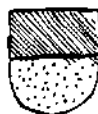
Rîndurile de față nu rivnesc să fie mai mult decît o invitație pentru adunarea sistematică a desenelor lui Mateiu Caragiale și alcătuirea unui studiu capabil să facă evidente convorbirile de taină ale acestuia cu linia și cu culoarea. Sînt convins că rezultatele acestui studiu ne vor descoperi o nouă dimensiune a marelui prozator contribuind chiar la precizarea unor calități ale stilului său literar, stil definit, între altele, și prin șlefuirea de bijuterie rară a imaginilor.

Vasile DRĂGUȚ

brun hies.

gris

chair

l'us. 12, 15, 16 ont formé -

Peupleux pour le d'op -

Reibgandeh - 1815 || 1741, 41,
30, 41, 58, 1848, 15, 15, 15,
13, 13, 1791, 1813, 13, 03.6,
09, -

Mikhrachak Sultane

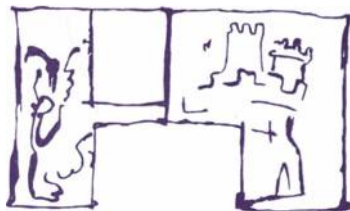
. n. 5 VII 16 (Bucarest) -

La d'emon par de Cordi avint
épousa de 27 II 759 la p'ne
fortunade d' Ede fille m. d'ne
fr. III de Modène Sate et de
la p'ne Charlotte d' Orléans
(24 II 731 - 21 X 805). -

pasiunea de heraldist a lui Mateiu Caragiale. Fără alegere de dimensiune sau de calitate, *verso*-uri de plic sau bucăți de file parțial imprimate, hîrțile pe care sînt realizate desenele vorbesc singure despre natura obsesivă a preocupării lui pentru heraldică, preocupare bine cunoscută criticilor literari, ale cărei ecouri răzbat atît de frecvent în sonetele sau în proza marelui scriitor. Fiecare petec de hîrtie, oricît de modest, a fost investit cu noblețea unui desen îngrijit, remarcabil prin armonie compozițională și prin acurateță. Aparent neînsemnate, micile bucăți, cuprinzînd tot atîtea studii emblematice, au fost teaurizate cu statornicie, trecînd apoi în colecția harnicului Alexandru Singeorgiu-Saint Georges, de unde foarte multe se vor fi risipit fără urmă*.

Se știe că Mateiu Caragiale năzuise să-și illustreze singur sonetele din ciclul *Pajere*, două miniaturi — pentru *Domnița* și pentru *Prohodul războinicului* —

* Desenele publicate aici au fost găsite într-o carte cumpărată de la un anticar de ocazie, în talcioc.

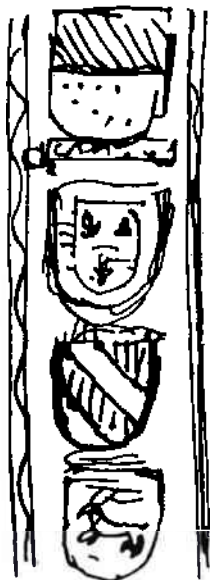
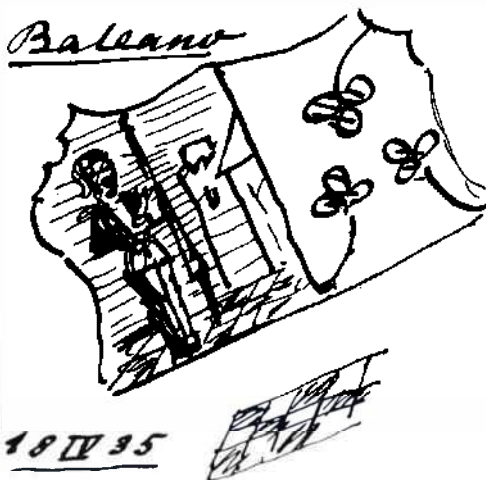

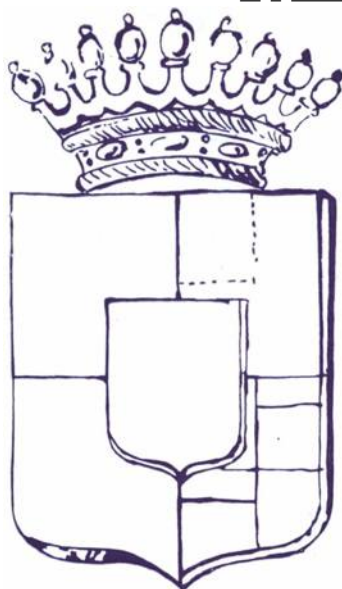
fiind reproduse în ediția din 1936, îngrijită de Perspessicius. O întreagă lume de amintiri pare a fi topită în culorile celor două ilustrații, lăsând să se citească dragostea reală și profundă pentru epoca voievoдалă, pentru strălucirile pline de taină ale moștenirii bizantine. În același timp, emblemele heraldice pe care scriitorul și le făurise cu deviza: *Cave, age, tace***, vin să precizeze voluptatea pentru imaginea cu valoare de însemn al virtuții, pentru imaginea păstrătoare de tradiție.

Fără să reprezinte creații autonome de certă calitate plastică, desenele pe care le publicăm acum sint în măsură să convingă de resursele nevalorificate ale autorului *Crailor...* în

** Păzește-te, acționează, taci.

domeniul atât de gingaș al limbajului semnelor grafice. Cursivă și elastică, linia sa are siguranță, știe să fie incisivă în delimitarea conturilor, știe să se topească în albul hirtiei sugerind valorile cromatice. Deși este vorba despre desene cu un vădit caracter documentar, nu pot fi neglijate implicațiile sensibile ale ductului liniilor, dacă dorim să înțelegem cât ar fi putut depăși Mateiu Caragiale, în condițiile unui efort organizat, stadiul unui amator de calitate în arta de a construi imagini plastice.

Stimate Domnule Doctore,

Am scris în n'a seos din reținerile în care
sunt de câțiva timp: credem că mi-ai fi
mai ușor să am primit cea sumă de bani.
Pe măsură de atenție, și pentru a te face în
înțelegere de ce am insistat în ultimul rând,
e suficient cred, de a nota, în trecut, că am
și eu la Berlin, un punct, a cămii situație
e deosebită încercată, care mi-a luat ultimul.

bani din pușcă și așteptă, probabil, și-l
repatru. Așteptă din cât va trebui, ajutată
unui compatriot în țară străină mi se refuză
nici odată, încă odată ce mulțumită al dv.
de tată.

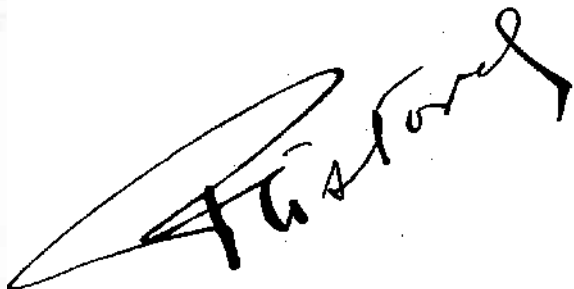
Mathieu Jean Caragiale

4 Septembrie 07

Wilmerdorf Berlin.

Hohenzollernplatz 4.

elogiul improvizatiei

ÎN TRE AL. O. TEODOREANU ȘI PĂSTOREL, istoria literară a preferat pseudonimul, imaginea sub care a fost de obicei proiectat scriitorul, rămânând fidelă unui anume «gastrobachism»¹ inițial, cultivat cu o rară perseverență, până la dedublare.

Era de altfel firesc ca fantezia ireverențioasă, jovialitatea rasată, frenezia improvizatiei să împingă în umbră anecdotismul periferic, caragializând minor, amabil, pe temele predilecte ale marelui Ion Luca.

Și parcă intuindu-și destinul, scriitorul însuși a avut grijă să-și definească profilul, să-și modeleze masca până la ultimele detalii, masca aceea de păstor tomonic peste licori de vin și cuvinte, într-un peisaj de patriarhalitate blândă cu miros de strugure zdrobit în teacă și veche sfăloșenie moldavă.

Păstorel l-a aneantizat pe Al. O.; și nu știu dacă un amplu dicționar de autori ai culturii noastre — încă văduvită de un asemenea instrument — n-ar trebui poate să-i încadreze în viilor contribuția scriitoricească la litera lui Camil Petrescu și nu la aceea a familiei Teodoreanilor.

Modelul a fost aici mai tare decât creatorul lui și vechea poveste a lui Pygmalion, capătă în acest caz noi semnificații. E undeva în subtext, drama «fiului risipitor», a descătușării spiritului în nocturne aventuri funambulești, amintind popasurile «crailor de curtea veche» într-o lume cu irizări de sublim și de grotesc. Așa ne-a fost fixat pe ecranul memoriei și de fratele său, Ionel, sub chipul imperturbabilului Luchi, din Bal mascat.

Păstorel e personajul unei epoci, nu în înțelesul ei istoric, ci în valoarea ei sentimentală. El poartă

¹ Vezi Perpessicius, *Mențiuni critice*, vol. II, București, Editura „Fundăției regale pentru literatură și artă Regele Carol II”, 1934.

peceala ultimilor «poetii blestemați», dar i-a lipsit toldeana suflul poetic transfigurator. Rafinamentul bachic de aici l-a căpătat, dominat de un spirit ver-lainian, deși nota pastorală reverberază mai ales ecouri antonpaneești.

Decorul melancoliei lui e parcul samainian; peisajul cădat e cel al nopților de toamnă, cu ploii de lună și cu fumul de frunze scuturate. Cîntecul lui subtil, monocord, atinge sonorități madrigalești, străbătute de un candid libertinaj descinzînd dintr-un temperament liric înrudit cu cel topărceanian. De altfel, cultul cuvîntului la acest ironist nevinovat, face posibilă orice apropiere cu universal poetului Migdalelor amare². Discreției lui îi lipsește însă tragicul, acel tragic care cristaliză la Topărceanu seninătățile adînci din Balada morții.

Complăcîndu-se în ipostaza măscăricului Vălătuc, Păstorel — fața ultimă și cea mai cunoscută a

«hronicarului» de ingenioase fanțezii lexicale, nu o dată elogiata de Perpessiciu și de Călinescu — își dezvoltă darurile sale de improvizator³ nu numai în catrene și epigrame, sau în cronici rimate, ci și în proza polemică, în articolul de gazetă. Să nu uităm Cronica gastronomului, risipă o vreme prin „Contemporanul”, nu cu mult înainte ultimei sale «improvizații». Dar mai ales să nu uităm, suita de portrete și de caricaturi din Tămăie și otravă, în ambele ei tomuri.

Ca orice improvizator de clasă, Păstorel deținea darul autopersiflării pînă la negare, pînă la cabolinism. Și totuși niciodată n-am rîs zgomotos, niciodată nu ne-am amuzat deplin citindu-l. Buna lui dispoziție, omenia lui românească, ne-a smuls doar zîmbete. Pentru că mereu presimțeam dincolo, reveriile sentimentului.

Nicolae FLORESCU

² În acest sens, reproducem și una din epistolele adresate de scriitor profesorului Ion Simionescu, consilier al editurii „Carlea românească”, prin 1931, credem, cînd Păstorel își pregătea volumul de schițe și de povestiri, *Mici satisfacții*:

• Iubite cucoane Ionel,

Mă grăbesc să-ți mulțumesc pentru că desigur, numai în urma intervenției matalui mi s-au trimis [î]eri corecturile în coală. Le-am terminat astăzi și disează vor pleca la București, împreună cu această scrisoare.

De data aceasta greșeli de tipar propriu zise am găsit puține, dar am găsit în schimb erori din acele pentru care nu există semne. În rezumat: neglijență, incompetență, lipsă de gust. În fața acestei jalnice stări de fapt am alăturat textului un plic pe care am scris cu caractere mari: *Atențiune!* Înăuntru se află o notă în care îmi expun desideratele, ca domnul Iuliu Maniu, pe puncte: 1, 2, 3, 4, 5. Pe românește asta se cheamă a da mură-n gură. Dacă nici în felul acesta nu voi izbui să mă fac înțeles de junii Turci care conduc atelierele, nu-mi rămîne decît să ung volumul cu gaz și să-i dau foc.

Ca să nu-ți lîchiplui cumva că exagerez îți dau cîteva exemple:

1) Într-o schiță, intitulată: *Un precursor* sunt cîteva note marginale. Animalul care a cules bucata, a delegat această gravă problemă grafică în felul următor: a pus în dreptul fiecărui cuvînt care trimetea la notă cite o steluță (ce nu era pierdută în neagra vesnicie), iar notele le-a îngrămădit pe toate în josul altei pagini, *numerotîndu-le*. Se vede clar că autorul acestei ingenioase inovații nu e cu nimic mai prejos de enervamentul care întrebînd la poștă dacă nu are vreo scrisoare, cînd poștagul l-a întrebat la rîndu-l cum îl cheamă, a răspuns furios că e scris pe plic.

2) Într-o bucată (*Maneuve*), compusă din scriori, estetul editurii culege fraza finală cu litere *curstive*. Dacă ar fi logic, ar fi putut culege cu alte caractere cel mult *semnătura*. Dacă ar fi numai idiot ar fi reprodus întocmai textul care i-a servit de model și ar fi făcut bine. Prostia în fază statică o suportăm, dar în fază dinamică ne stingherește.

3) Pentru bucata finală, cari e dialogat[ă], am dat nu numai indicațiuni precise, dar am adăugat pe foaie separată *model*, de felul în care trebuia

să se imprime titlul. Inutil! Îi trimiți din nou și spre edificare îți trimiți și matal pe foi separate două din modelele trimise. O aruncătură de ochi te va convinge că nu cer lucruri imposibile. Pentru că în ultimul moment am scos din volum o bucată înlocuind-o cu altele două, cred că am complicat puțin lucrurile, întrînd apariția. De aceea îmi permit să-ți mai adresez o mare rugăminte: Spune-i matalui Toneghin să pu[ă]le pe cineva de-acolo să facă o corectură a bucatilor noi înainte de a mi le trimite odată cu restul volumului. Și operația aceasta s-o facă pe cît posibil mai repede. Aș vrea ca volumul să apară înainte de Paști. Dacă în timpul sărbătorilor s-ar vinde bine, aș scoate imediat altul, măcar că epoca nu e propice. Dacă Toneghin ar da oarecare atențiune lucrului, în cursul săptămîinii viitoare mi-ar putea expedia un text pe care să pot scrie, chiar dacă ar trebui să lîchid dintr-un ochi: *bun de imprimat*. În cazul acesta, în două săptămîni, cartea ar fi în vitrină. Dacă însă mă întrîzie și se procedează cu același tembelism orientat, sunt hotărît să scot la Cîrnei un volum înaintea acestuia (asta ca să i-o spu lui, nu ca să o crezi mata).

Și acum, pentru că am vorbit de editură, țin să-ți atrag atenția asupra unei erori care o privește exclusiv, dar care n-ar strica să se îndrepte. Pe colile care le trimite e scris:

În caz de nu sînt multe greșeli etc. etc. Între alții autori români care defilează zilnic pe-acolo, se poate găsi unul care să traducă în românește această frază. *În caz de nu se găsește* s-ar putea recurge la un filolog străin, ca de ex. Mario Rocque.

Acestea spuse sunt nespuse de nerăbdător să-ți pot trimite un volum în care tot ce nu ți-ar plăcea să-mi apară numai mie, nu zejarului. Ar fi pentru mine o mare satisfacție.

Respectuoase sărutări de mîni Doamnei Simionescu.

Cu cele mai afectuoase salutări.

PĂSTOREL»

³ Același Păstorel a redactat în 1935 un *Isvod de mîncări și beuturi* «cuprinzînd și mai multe însemnări și stihuri despre ospețe și meremetul lor, privind rînduiala mesei, cuvînta și alte asemenea», pentru *Hanul Ancușei*, «divanul meșterilor și cărturarilor», strămutat în tirgul Bucurestilor spre amuzamentul lui G. Călinescu.

Al. O. Teodoreanu

catrene

- I.   *Rodia¹ cea fermecată
Nu a fermecat poporul
Însă cea adevărată
Fermecat-a autorul.*
- II.   *Am dispărut ca printr-o trapă
Și semn de viață n-am mai dat
Nu crede nimeni că beau apă
Și totuși e adevărat².*
- III.   *De noul an³ să aveți parte
De sănătate și noroc
De vin bătrîn la poloboc
Și de menu-uri... după carte⁴.*

¹ Feeria dramatică *Rodia de aur*, scrisă în colaborare cu Adrian Maniu, a apărut în „*Viața românească*”, nr. 7, 1920. A fost reprezentată în stagiunea 1923—1924 pe scena Teatrului Național din Iași, bucurîndu-se de oarecare succes. În cursul anului 1923, Comitetul de lectură al Teatrului Național din București respinge însă propunerea de includere în repertoriu a *Rodiei de aur*. Păstorel va povesti cu haz împrejurările și modul în care i-a fost respinsă plesa, într-o *Cronică documentară*: «Teatrul Național din București, comitetul de lectură, D-l Victor Eftimiu și Rodia de aur», publicată în „*Gîndirea*”, anul III, nr. 3—4, 1923. De abia în stagiunea 1929—1930, sub direcția lui Liviu Rebreanu, basmul dramatic *Rodia de aur* vede lumina rampei pe scena Teatrului Național din București, dar nu obține succesul scontat de autori. Din această perioadă provine, se pare, catrenul de mai sus, adresat profesorului Ion

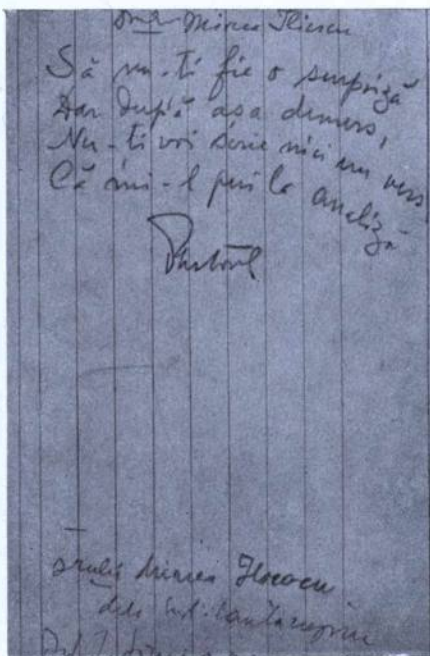
Simionescu; (scris cu cerneală neagră, pe un sfert de coală și semnat cu creion roșu: Al. O. Teodoreanu).

² *Carle poștală ilustrată*, adresată «Domnului I. Al. Brătescu-Voinești. Clubul Tinerimea. Pasa-jiul Mayestic. Bukarest. Roumanie». Catrenul este semnat Păstorel. A fost publicat, cu următoarea indicație: «*Maestrului Br. V.*», în volumul de versuri *Vin și apă*, Editura „Cultura Națională”, București, 1936.

³ Felicitarea respectivă, scrisă cu cerneală neagră, pe o carte de vizită («Al. O. Teodoreanu. Consilier literar al Fundației Regale Carol II»), semnată Păstorel, a fost trimisă de asemenea profesorului Ion Simionescu. Scriitorul se afla la Praga pentru un tratament medical.

⁴ Aluzie la *Carlea de bucate* a Sandei Marin, pseudonim al Mariei Simionescu, fata profesorului Ion Simionescu.

Prof. I. Simionescu, Desen de J. Steriadi. Pe verso, o epigramă de Păstorel.

D[octo]rului Mircea Iliescu⁵

IV. Să nu-ți fie o surpriză
Dar după așa demers
Nu-ți voi scrie nici un vers
Că mi-l pui la analiză⁶.

⁵ Cunoscut în casa profesorului Ion Simionescu, medicul Mircea Iliescu lucra la Institutul Cantacuzino.

⁶ Catrenul este scris cu creion negru și semnat

Păstorel, pe spatele unui dreptunghi de carton, pe care, cu cerneală neagră, creion roșu și albastru, este schițat portretul lui Ion Simionescu. Semnătura în colțul din stînga, jos: Steriadi 1940

D[omniei] sale

Domnului Profesor d[octo]r Stoicescu Sergiu.

TU LENE TORMENTUM INGENIO ADMOVES
PLERUMQUE DURO.

HORATIU

*Iubite doctore, mă iartă
Dar bînd mai mult de-un sfert de litru
[I]Eri, tocmai la matala-n poartă,
Pierdut-am liberul arbitru.*

*Cînd l-am găsit era tîrziu
Și iată, piesa se jucase.
Dar tocmai de aceia-ți scriu
Aceste rînduri cuvioase.*

*Ce-i drept, băut-am cu nesațiu.
Și alții au pățit ca mine.
Chiar și confratele Horațiu,
Dar orișicum, e de rușine*

*De-aceia eu te rog frumos,
Să uiți această zi nefastă
Și fapta unui păcătos
Din cea mai păcătoasă castă.*

*Sperînd că-l vei ierta pre el
Și comportarea lui barbară,
Eu îți închin un păhărel
Și-această strofă lapidară.*

Al dumitale

PĂSTOREL

Iași [1930]. I. A⁴, Brătescu-Voinești [1], Ion Simionescu [2], Demostene Botez [5], G. Topîrcăanu [3], Mihail Sadoveanu [4].

»curier«

Victor EFTIMIU—Scrisori de la Ilarie CHENDI

Pe Ilarie Chendi l-am cunoscut prin 1906. L-am văzut prima oară la Cafeneaua „Imperial” de pe Calea Victoriei. Era un om zvelt, cu profilul tăios, care călca sigur de el și avea aerul că spintecă văzduhul cu prestanța lui și cu familiaritatea care se degaja din întreaga sa personalitate.

Venise de curînd din Albania la subțioară cu un volum de versuri în care nu imitam pe nimeni, fiindcă poeții români pe care-i cunoșteam nu mă impresionaseră pînă la imitație. Știam poezii învățate în primele clase de liceu făcute la București, înainte de plecarea mea în Albania. Erau poeziile patriotice ale lui Alecsandri și Bolintineanu.

Acest volum care se chema pe atunci Zări senine îl trimisese la Editura „Minerva”, unde era referendar literar poetul St. O. Iosif. Iosif îmi trimise volumașul înapoi însoțit de o scrisoare în care mă sfătuia să renunț la literatură fiindcă n-am nici o vocație pentru poezie.

M-am dus cu cărticica la redacția revistei „Viața literară și artistică”, ai cărei directori erau scriitorii ardeleni George Coșbuc și Ion Gorun, iar secretar de redacție Ilarie Chendi.

Sediul revistei era în strada Enei, în casa pictorului Sătmăry, casă care nu mai există astăzi, înlocuită fiind de un bloc.

Redacția „Viații literare și artistice” era la primul și ultimul etaj într-un „salon” întunecos, unde am aflat mai tîrziu că locuise un timp și Eminescu.

În penumbra acestui „salon” am zărit, înfundat într-un fotoliu, un domn puțintel, cu bărbuța căruntă, care citea un ziar și care nu s-a uitat nici o clipă la tînărul întru care viola liniștea înăperii.

Nu-l văzusem pînă atunci pe acel domn măruntel, care nu era decît marele poet al țărînimii, cum îl botezase Dobrogeanu-Gherea.

Era Gheorghe Coșbuc ale cărui poezii le recitam în școală și care era — alături de Alexandru Vla-huță, Delavrancea și Caragiale, fruntașii literaturii române — recitat de toți elevii cu oarecare dar actoricesc.

Mai tîrziu, mi-a părut bine că George Coșbuc nu mă remarcase fiindcă aș fi fost tare emoționat.

Ilarie Chendi m-a primit cu brațele deschise. După ce a citit cîteva din versurile mele, mi-a arătat o deosebită simpatie și a început să le publice uneori chiar pe prima pagină a revistei.

În același timp, mă învăluia cu un zaimf de simpatie în care se vedea o încredere sinceră și o apreciere favorabilă. Erau primele poezii pe care le iscăleam cu numele meu adevărat. Pînă atunci semnam cu pseudonime printre care cel mai frecvent era Athanaes sub care nume semnam în revistele de a doua mînă.

Colaborarea cu poezii, schițe și parodii la „Viața literară și artistică” m-a făcut repede cunoscut. Pe atunci nu existau atîtea reviste care să ocupe atenția cititorilor și să împartă ca astăzi interesul lor. Mulțimea colaboratorilor la aceste reviste împiedică astăzi să se statornicească un nume al unui debutant.

Acest fapt i-a prilejuit lui Octavian Goga marele succes al primului său volum de poezii, tipărit în Editura „Luceafărul” din Budapesta. Tot cam pe atunci a debutat și Ion Minulescu. În epoca semănătoristă el a surprins prin noutatea versurilor, prin vocabularul său îndrăzneț și imaginile violente cu care publicul țării nu era obișnuit.

La „Convorbiri critice“, profesorul Mihail Dragomirescu voia să continue tradiția „Convorbirilor literare“, să fie un nou Maiorescu și să impună scriitorii preferați. Printre aceștia era Panait Cerna, un dobrogean de cultură germană, ale cărui poeme nu semănau nici cu ale lui Goga, nici cu ale lui Minulescu, care cucereau vertiginos «opinia publică».

Căldura ce mi-a arătat-o de la primele noastre întâlniri Ilarie Chendi, m-a încurajat să scriu și să public în multe ziare și reviste ale timpului, la București și în Transilvania.

Scriam la „Tribuna“ din Arad, „Lupta“ din Budapesta și la „Țara noastră“ a lui Octavian Goga, publicație politică-literară, care apărea la Sibiu, unde Goga m-a luat și pe mine să fiu secretar de redacție.

„Viața literară și artistică“ încetase să mai apară. Ilarie Chendi conducea împreună cu Octavian Goga „Țara noastră“ din Sibiu. Ilarie Chendi fugise din Ardeal fiindcă nu voia să fie cătană în oștile lui Frantz Iosif.

Colaborarea mea la „Țara noastră“ și la celelalte foi din București a continuat și după ce am plecat la Paris, în 1909. Făceam corespondențe din capitala Franței — marele oraș Paris, fără să-l fi văzut — de la Viena, unde ajunsesem și unde citeam „Le Figaro“ și combinam scrisori din Paris cu evenimentele zilei, în special informații teatrale din orașul feeriei în care voiam să mă duc, încă de când am deschis ochii în lume.

Correspondența mea cu Ilarie Chendi a durat și când eram la Sibiu și când eram la Paris. «Zăpiciul», cum îi spuneam, ținea foarte mult la tînărul căruia îi deschisese drumurile literaturii și cu care s-a purtat totdeauna ca un frate mai mare.

Cînd eram la Sibiu se împliniseră și cei zece ani de exil în România ai lui Ilarie Chendi. El a putut veni deci în frumosul oraș transilvan, fără să se mai teamă de represaliile autorităților maghiare.

Îl mai văzusem pe Chendi înainte de a veni el la Sibiu. Ne-am dat întâlnire la Rîmnici Vîlcea, oraș între Sibiu și București. Era Ilarie Chendi palid, melancolic, nu semăna cu veselul nostru companion din restaurantele și cafenelele bucureștene. Cît am scris la „Viața literară și artistică“ el mă lua prin birturi mici de la periferiile capitalei și chiar în satele din jurul Bucureștilor, unde ascultam jăutari autentici cîntînd doine vechi. Lui Ilarie Chendi îi plăcea folclorul și în multe dintre lucrările sale critice se ocupă de această latură a literaturii.

Din nefericire nu m-am putut bucura de prietenia lui Ilarie Chendi, care s-a stîns prea devreme, odată cu poetul St. O. Iosif, de o boală care-l nimicea.

A fost un mare doliu în viața noastră, a lui Octavian Goga și a mea, această pierdere a unui prieten devotat, cald, fără nici un fel de ipocrizie și care a rămas în inima prietenilor săi ca o licărire de lumină și de duioșie.

Văduva lui Ilarie Chendi trăiește și astăzi și cunoaște o bătrînețe favorabilă în mijlocul unei familii iubitoare, fiind înconjurată de copiii și nepoții ei iubitori.

Dintre vechii prieteni ai lui, rareori se duce s-o vadă cineva, fiindcă acești prieteni au plecat pe calea maestrului și animatorului cu suflet atît de românesc, patriot ardelean, luptător pentru cauza națională și ridicarea maselor. Bucureștii i-au consacrat o stradă în jurul Foișorului de foc, iar Sighișoara de asemenea i-a dat numele lui unei străzi. Numeroase instituții culturale din țară îi poartă numele. În Transilvania se ridică monumente care-l nemuresc, iar tinerii critici îi vîntură numele cu drag în publicațiile lor în care, încetul cu încetul, vorbesc de talentul său incisiv, pătrunzător, de dreptatea care reieșea din scrierile sale. Amintirea lui Ilarie Chendi e din ce în ce mai proaspătă și mai vie. Spirit caustic, Ilarie Chendi a scris la noi cele dintîi articole despre Oscar Wilde și Bernard Shaw, scriitori cu care se înrudeau prin curajul și umorul său, prin largile perspective de umanitate pe care le propaga în fiecare rînd.

Dacă o vreme Ilarie Chendi n-a mai preocupat pe cititorii noștri, acum el intră în plina lumină ce i se cuvine. Mi se pare o frumoasă pildă de recunoștință din partea tinerilor transilvăni admirația pe care i-o poartă strălucitorului lor înaintaș. Criticile lui Ilarie Chendi vor rămîne între paginile de seamă ale esteticii noastre literare. Limba lui viguroasă, clară și melodică, va fi o pildă permanentă pentru toți cei ce vor cultiva esul și memorialistica.

Istoricii literari, zeflemeștii formelor vetuste, vor vedea în claritatea și în lealitatea operei lui Ilarie Chendi, precum și în fraza lui lapidară, în sarcasmul și în lirismul care se desprind din articolele lui, din studiile lui despre scriitorii din trecutul vechi al literaturii noastre și din paginile consacrate contemporanilor săi, un model ce trebuie dat totdeauna celor ce se exersează în acest domeniu.

Victor EFTIMIU

[Bilet — fără dată]

Puiule,

Măine foileton! Ține loc.

Te sărut

II[ARIE]

[Același bilet a însoțit manuscrisul foiletonului cerut, cu indicația autorului]: «Nu arăta nimănui manuscrisele! Distruge-le!»

[Bilet — fără dată]

Eftimache,

Oprește mașina și pune acest foileton negreșit, ca să nu iasă foaia bercă.

Dacă Goga a trimis poezile, le pui pe alea în frunte și al meu urmează.

Cu noroc[.]

C[HENDI]

[C. p. recto]

Eftimicule,

De ce ești ticălos și nu-mi scrii nimic despre căile tale? Crezi tu că puținele cărți postale, ce mi le svîrli de la distanțe mari, sunt suficiente pentru a mă informa despre rătăcirile noului Ulise?

Pe-aci valurile s-au mai potolit și plictiseala e mai mare. Cazaban s-a mutat la Turnu-Măgurele. Demetrius e la Viziru (îngă Brăila), s-a însurat și e pe cale de a deveni părinte fericit. Davidescu face haz de foiletoanele tale și spune că tu tot de tine vorbești. Lui Giula îi e dor de tine. Și lui Tempea asemenea.

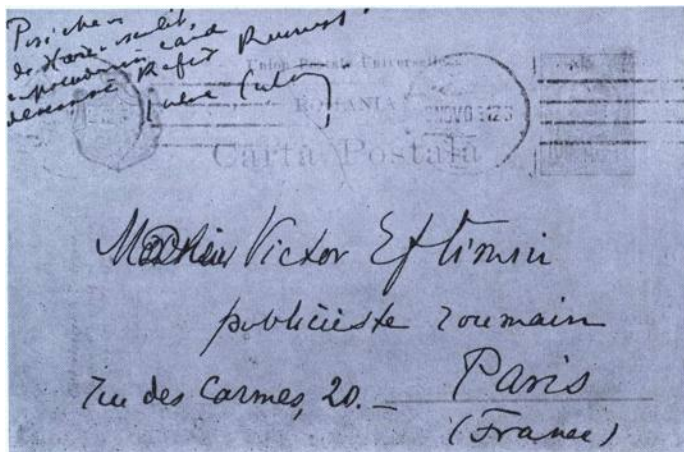
Zilele aceste a sosit la Paris, Zaharia cu nevastă-sa. V-ați întâlnit? Goga vine prin octombrie și o să vă regăsiți din nou! Ce mai [e] nou?

Zăpciul

Puiule,
Măine foileton! Ține loc.
Te sărut

II,
=

Nu arăta nimănui manuscrisele!
Distruge-le!

[C. p. verso]

[Stampila poștei — expediere]

29 iun[ie] 1909

[Destinatar]

M[onsieur] Victor Eftimiu, publiciste

20 rue des Carmes [notat ulterior cu creionul]

Hotel Brest, IV Rue de Brennes 124

Paris

22 rue de la Victoire [notat cu creionul pe marginea din stînga]

Eftimicule,

Ești tare mincinos tu. Cele șapte cărți postale, cu cari te lauzi, erau goale, ca și cele șapte vaci slabe din Biblie. Simple *bon jour*-uri, la cari ți-am și răspuns. Dar cine te pune să-ți tot schimbi adresa? Iată, cu adresa ta am dat de belea și cu Zaharie. Acesta, împreună cu Olimpia (Mici) se află la Paris (Rue de Faubourg Poissonnière 52, chez M-me D'Armenia) și m-a întrebat de tine. Eu i-am scris că stai la Hotel Brest. Du-te și-l caută negreșit. Cu treaba de care ți-a scris Caton nu e nimic precis. De-o fi ș-o fi, vei afla tu cel dintii. Aici zăduf, plictiseală și nopți de vară. Te salută Duiliu Zamfirescu.

Cu drag[,]

IL. [arie]

[C. p. verso]

[Stampila poștei — expediere]

8 iul[ie] 1909

[Destinatar]

Monsieur Victor Eftimiu publiciste

20. Rue des Carmes 20 [sic]

Paris

[C. p. recto]

[Notat în colțul din dreapta sus]:

Dacă Dadalie n-a plecat, spune-i că ne vedem la Sibiu, în August.

Eftimicule,

Nu fi supărat, mă, că nu trimitem vești mai pe larg. Căci nu e nimic nou sub soare. Bani cu chefuri și cu mu[i]eri pe la începutul lunii, sărăcie și Nae Ciuflete (te salută Marioara) în jumătatea a doua a lunii. Iar la două luni odată întâlniri cu Tavi, fotografii la Fotoglob, 48 de boale pe zi la amicul nostru, planuri în grădina „Parisiană” și alta nimic. Tu mi se pare te-ai plictisit de Paris. Cînd ți-o fi destul, fă-te încoace, că mai e loc și pentru tine în monotonia asta. — La toamnă ne întâlnim, sau la Pesta, sau aici. Nu-i așa?

Te sărut[,]

IL.[arie]

[C. p. verso]

[Stampila poștei — expediere]

București — 28 iul[ie] 1909

[Destinatar]

Monsieur Victor Eftimiu, publiciste

Rue des Carmes 20

Paris

In 26 Oct[ombrie] [1]909

Măi Picolo dragă[,] de-ai ști tu ce zice Chendi despre tine! Te-ai trezi o dată și-ai da dracului Parisul.

Eu, care te iubesc, îți scriu. De la chef și-ntr-o plăcută tovarășie ne gândim la tine și-ți trimitem frățești salutări.

[. . .] suntem beți.

Chendi   Jiulescu   Caton
E ora 2
CRadulesco

Îmbrățișări
CRădulesco   Istrate   Jiulescu

[Scris de Caton Theodorian, în colțul din dreapta, jos]:

Ora 2 noaptea. Acum [. . .] ne îmbătarăm,
[. . .] și, cu drag gândim la tine Caton Pif.

[C. p. verso]

[Data poștei — sosire]: 9 nov.[embrie] [19]09

[Destinatar]

Monsieur Victor Eftimiu
publiciste roumain
Rue des Carmes, 20.

Paris
(France)

[Pe colțul din stînga sus]:

• Pișicheru de Ilarie a iscălit cu pseu-
donim cînd devenise Kefir Rumensis
Caton •

Documentele fac parte din colecția Anca CHENDI, nepoata criticului.

URMUZ: «Știu foarte bine să mă păzesc de tot ce trebuie.»

Urmuz nu este o legendă, deși are contururile ei. El a rămas înțeles rezonabil, care, cu mișcări profane, își învîrtea (cam năbădăos) aureola din jurul capului, cînd i se părea că o caută rugina. Ba, la un moment dat, i-a tras chiulul de înfînt, a șters-o de sub nimb, lăsîndu-l să se rotească mai departe nestîngerit. A fost o mișcare cu ecouri de împușcătură; se presupune că în clipa aceea s-a sinucis. Mediul de dincolo de aureolă nu-i prîise.

Nu importă dacă a fost sau nu contestat. E sigur însă că posteritatea l-a păgubit într-o vreme, re-

fuzînd să-i cerceteze dosarul, arhivat, de altfel, cu dichis. Un reșchi al justiției jucat magistratului ce fusese.

Admirator înțrîind îndelung asupra meditației urmuziene, am simțit nevoia unei omagieri de taină a omului și a operei. Am apropiat astfel acel cîndva, în care Urmuz va trebui să fie neapărat eroul unui roman, la fel cum este eroul unei perioade de literatură. În această întreprindere am stat de vorbă mai mult cu el, decît cu mine însumi. Cred că există în viața fiecărui om o epocă Urmuz.

Și tot în vremea asimilării lui Urmuz am avut îndemn și reazim în înțelepciunea doamnei Eliza V. Vorvoreanu, sora lui Urmuz.

Ea făcuse să apară unele spicuiuri — relevante și indestructibile — din adevărata existență a lui Urmuz („Argeș”, 11, nr. 3, martie 1967, p. 17), sub titlul Amănunte inedite despre Urmuz. Tot ea mi-a dăruit o copie (a doua), cu note adăugate, a articolului apărut în „Argeș” și mi-a arătat un număr, redus, de cărți poștale adresate familiei, conșimțind chiar să se despartă pentru toldeaua de una dintre acestea.

Încredințez lectorilor revistei „Manuscriptum” această epistolă a lui Urmuz. E vorba de o carte poștală expediată mamei sale, cu trei luni înaintea tragicului eveniment, petrecut la 27 noiembrie 1923. Regretul este de a nu fi făcut-o mai din vreme. A fost pierdut astfel prilejul de a integra acest document printre cele, puține, publicate de editorul acestuia, poetul Șașa Pană (Urmuz, Pagini bizare, „Minerva”, 1970).

George CORBU

[Carte poștală ilustrată]: CETATEA ALBĂ

[Adresa destinatarului]:

Domniei[—] sale D[oa]nei Eliza D[oc]tor Ionescu-Buzău

Str. Apolodor 13. București

[Data poștei]: 11 august 1923
Budaki — 7/VIII/1923

Iubită Mamă,

Îți scriu tot din Budaki, unde am rămas în continuare de cură. Am pînă acum la activ mai mult de douăzeci de băi de nomol [sic /] la soare.

Efectul curei e minunat deși pentru moment mă simt slăbit, obosit din cauza iodului. Te rog nu te neliniști de mine. Știu foarte bine să mă păzesc de tot ce trebuie. Cauza întârzierii primei mele scrisori se datorește împrejurării că am ajuns aici după 3 zile de drum, iar scrisoarea mea a trebuit să facă alte 3 zile pentru a-ți parveni.

La 13—15. cor. voi sosi în București.

Pînă atunci îți zic

La revedere și
Te îmbrățișez cu drag

MITICĂ

MERIDIANE

BRÂNCUȘI în Marea Britanie

Ne face o deosebită plăcere să publicăm în paginile revistei noastre câteva documente C. BRÂNCUȘI, provenind de la Muzeul din Cambridge — Marea Britanie. Scrisorile Brâncuși (și versiunea lor românească), o parte din fotografii, cit și notele lămuritoare, ne-au fost puse cu amabilitate la dispoziție de Constantin ROMAN: Peterhouse, Cambridge, căruia îi mulțumim și pe această cale.

N.R.

Deși restrinsă din punct de vedere tematic, opera lui Constantin Brâncuși apare astăzi răspândită aproape pe fiecare meridian, și, mereu se ivesc alte surprinzătoare mărturii ale prețurii universale de care s-a bucurat și se bucură arta sculptorului român.

Încă din 1913 — când abia era cunoscut — Brâncuși expunea la Londra, în cadrul celei de a VI-a manifestări a grupării „Allied Artists“, trei lucrări, considerate atunci, de marele critic de artă englez Roger Fry, drept «cele mai remarcabile opere de sculptură de la Royal Albert Hall».

Mai târziu, Tate Gallery achiziționa o Danaidă de bronz aurit (1913), care este de fapt o primă formă a vestitei Mlle Pogany. Alte trei sculpturi sînt semnalate în colecții particulare engleze de Sidney Geist în monografia consacrată în 1968 artistului: Primul tipăt (colecția C. E. Gamborg); un Pește de bronz aurit (colecția E. John Power) și o singulară versiune în ciment a capului lui Prometeu (colecția J. C. Moore)*.

Privitor la această ultimă lucrare, cum și la alte împrejurări legate de prezența sculptorului român în Marea Britanie, revista „Manuscriptum“ a primit din partea compatriotului Constantin Roman câteva importante documente din care aflăm că Prometeu a trecut din colecția J. C. Moore, în patrimoniul Muzeului Kettl's Yard al Universității din Cambridge. În acest mic muzeu universitar mai pot fi văzute opere de Henry Moore, Juan Miró, Barbara Hepworth, Ben Nicholson, Christopher Wood, Henri Gaudier-Breska, Barbara Hepworth și, proaspăt achiziționată din Expoziția de artă modernă română de la Edimbourg din 1971, o lucrare a sculptorului Ovidiu Maitec.

Directorul Muzeului, domnul H. S. Ede, după cum rezultă din corespondența purtată cu Brâncuși,

și din unele date suplimentare furnizate personal de «Resident»-ul instituției din Cambridge — a fost un foarte bun prieten al lui Brâncuși: îl cunoscuse la Paris în 1924, anul cînd îi achiziționase din atelier Le Poisson d'or, sculptură care în perioada cînd era asistent la Tate Gallery îi împodobește biroul; deseori H. S. Ede era vizitat la muzeu de ilustrul autor al celor șapte stlpi ai înțelepciunii; Thomas Edward Lawrence — Lawrence al Arabiei — care «se desfăta» admirînd această lucrare.

Sculptura — despre care va fi vorba și în scrisorile inedite tipărite în prezentul număr al revistei — a fost expusă în 1936 la New Burlington Gallery, cu prilejul manifestării intitulate „The International Surrealist exhibition“, împreună cu alte opere ale lui Picasso, Picabia, Klee, Miró, Arp, Calder, Dali ș. a. (în Catalog, sub nr. 35: The Fish, Metal. Lent by H. S. Ede Esq.)

Ulterior — după cum ne informează compatriotul nostru din Cambridge — domnul H. S. Ede vinde exemplarul Muzeului de arte frumoase din Boston; iar din suma realizată, la 17 martie 1958, înființează, în memoria sculptorului, în cadrul Universității Cambridge, prima bursă din lume „Constantin Brâncuși“ — stipendiu destinat celor mai merituoși studenți ai Facultății de arhitectură și de arte frumoase, în scopul ca aceștia să poată «călători și vedea operele lui Brâncuși din muzeele de peste ocean». Mărindu-se fondul inițial, bursa care poartă astăzi numele: „The Kettle's Yard-Brancusi Travel Fund“, a fost atribuită pînă în anul 1970 la 69 de studenți cărora li s-au atribuit 8825 lire.

Din documentele trimise de Constantin Roman reiese cît de cordiale erau legăturile dintre H. S. Ede, soția lui, Helen Ede, și artistul român.

În ajunul Crăciunului 1933, încheind o scrisoare și sărutîndu-i din foată inima pe amîndoi,

* Brâncuși, *A study of The Sculpture*, Grossman Publishers, New York, 1968, pp. 220, 228, 231.

Brâncuși, ca să-și manifeste mai concret sentimentele de afecțiune, schițează pe o pagină, dubla ideogramă a Sărutului — lucru pe care, cîțiva ani înainte, îl mai făcuse pentru o elevă de 14 ani, Fănușa Ionescu; aceasta, rugîndu-l să-i aștearnă cîteva rînduri pe o filă de album, sculptorul s-a executat, terminîndu-și dedicația cu același simbolic desen, a cărui semnificație credem că depășește anecdoticul.

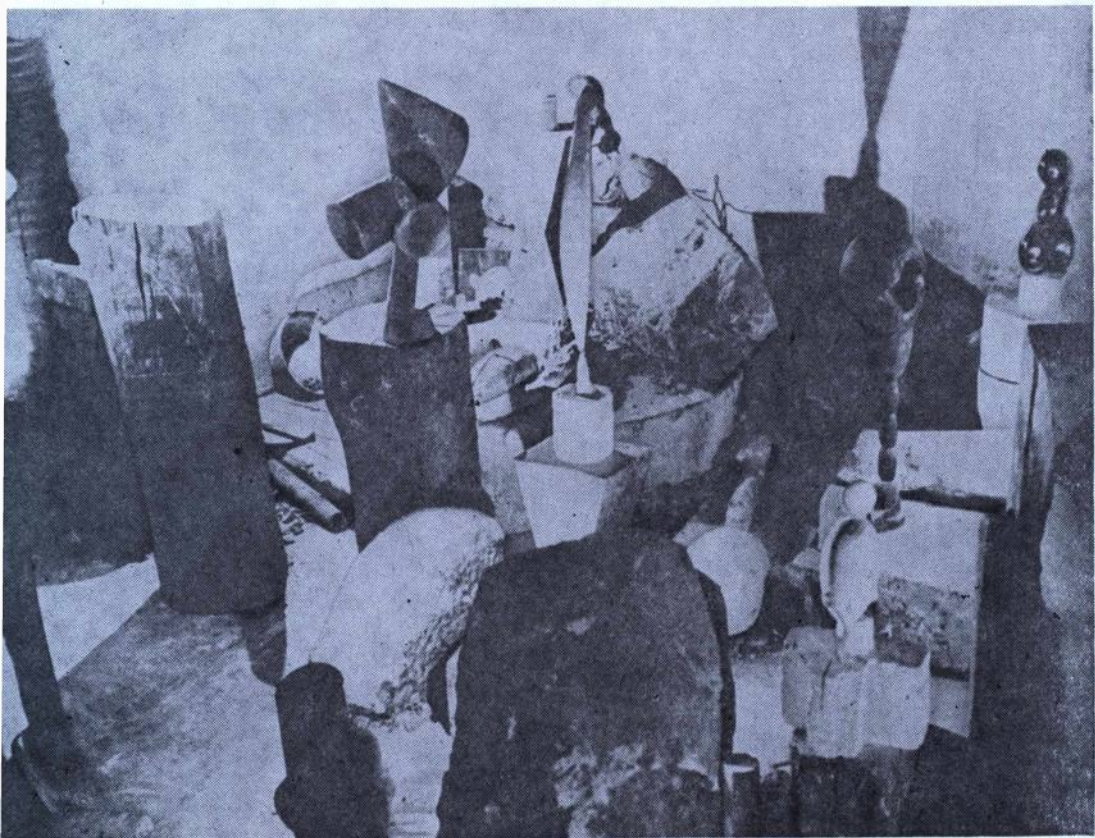
Creat în același an în care Picasso pictase *Le Femmes d'Alger*, Sărutul din 1907, va fi reluat în 1937, la Tîrgu-Jiu, în Poarta Sărutului

și, în cele din urmă, sintetizat în emoționanta sculptură monumentală intitulată *Piatră de hotar* (1945). *Piatră de hotar* și în istoria artelor plastice contemporane, Sărutul apare, sfioasă metaforă, și într-unele dintre scrisorile artistului.

Documentul de la Cambridge și fila de album din București, vin — ca un simbol heraldic — să confirme această înclinație intimă și statornică revenire a lui Constantin Brâncuși pentru tema sa predilectă.

B. B.

Atelierul lui Brâncuși. Copie după fotografia executată de sculptor (1921 ?). Fotografia, este comunicată de Constantin Roman, prin amabilitatea doamnei Helen Herklots.

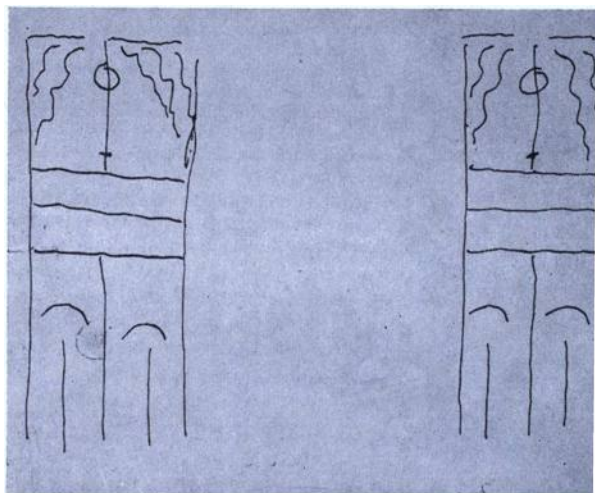

Paris 2 sept 1928
11 Impasse Ronsin

Mon cher Ede

Je regret de vous répondre si tard
mai c'est de votre faute — pourquoi vous
m'écrivez en anglais? C'est à peine
que je vien de déchiffrer votre lettre

Envoyez moi le poisson (sans
platium) je vais l'arranger —
ne vous tourmentez pas — si
vous l'envoyez par la poste spécifiez
que c'est un objet à réparer et si
on exige la déclaration ou de la valeur,
ne mettez que la valeur du métal 150 fr.
Il sera préférable que vous l'envoyez par
quelqu'un bien cordialement votre
Brâncuși.

Schițe pentru lucrarea Sărutul, pe scrisoarea Brâncuși din 22 decembrie 1928.

I

Paris 2 Aut [sic! corect: Août] 1928
11 Impasse Ronsin

Mon cher Ede[.]

Je regret[te] de vous répondre si tard
mai[s] c'est de votre faute — pour-
quoi[s] [sic! corect: pourquoi] vous m'é-
crivez en anglais? C'est à peine que je
vien[s] de déchiffrer [sic! corect: déchif-
frer] votre lettre.

Envoyez[-] moi le poisson (sans pla-
teau), je vais l'ar[r]anger — ne vous tour-
mentez pas — si vous l'envoyez par la
poste spécifiez que c'est un objet à
réparer et si on exige la déclaration de
la valeur ne mettez que la valeur du
métal 150 fr. Il sera préférable que vous
l'envoyez par quelqu[un] un

bien cordialement votre[.]

BRÂNCUȘI

I

Paris 2 august 1928¹
11 Impasse Ronsin

Dragul meu Ede²,

Îmi pare rău că vă răspund atât de
târziu, însă este din vina dumneavoastră,
de ce îmi scrieți în englezește? Abia v-am
putut descifra scrisoarea. Trimiteți Peș-
tele (fără tîpsie) îl voi aranja eu³ — nu
vă îngrijorați — dacă îl trimiteți prin poștă,
arătați că trebuie să sufere reparații, iar
dacă vi se cere să-i declarați valoarea, nu
puneți decît valoarea metalului 150 franci.
Ar fi preferabil să-l trimiteți prin cineva.

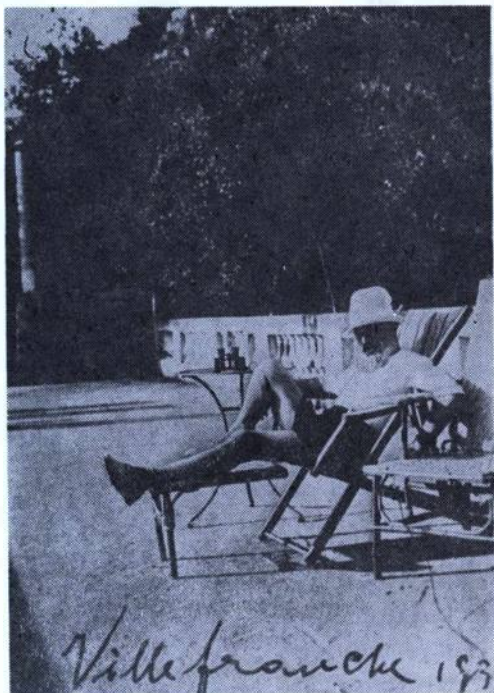
Cu cordialitate al dumneavoastră,

BRÂNCUȘI

¹ În transcrierea scrisorilor au fost marcate prin paranteze drepte cuvintele, desinențele verbale sau apostroful, care lipseau; accentele, niciodată notate de Brâncuși, au fost corectate tacit.

² Domnul H. S. Ede este directorul muzeului *Kettle's Yard* al Universității din Cambridge. Acesta reprezintă o importantă colecție de artă modernă pe care domnia-sa a donat-o Universității. Între 1921 și 1935 H. S. Ede a fost asistent al directorului Galeriei *Tate* de la Londra, perioadă în care s-a imprietenit cu mulți pictori și sculptori de la Paris, printre care Miró și Brâncuși. Domnul Ede este și autorul monografiei *Henri Gaudier-Brezka*, intitulată *Savage Messiah*, de curînd reeditată (Gordon Fraser), și după care regisorul Ken Russell a realizat un film.

³ Așa cum rezultă din textul scrisorii, este vorba de *Peștele* de bronz ogîndit pe un taler șlefuit (1926), operă care tocmai suferise o stricăciune, pe care Brâncuși avea s-o repare.

H. Brâncuși în vacanță la Villefrance (Alpii Maritimi). Din colecția Ioana Brâncuși, nepoata sculptorului.

H. S. Ede, directorul Muzeului „Kettle's Yard”, dând explicații cu privire la *Prometeu* lui Brâncuși. Foto C. Roman.

II

Dimanche

Mon cher Ede[.]

Le miracle est accompli [*sic* ! corect: *accompli*] — mais il faut faire attention [*sic* ! corect: *attention*] par la suite que rien plus [*sic* !] n'ar[r]ive de mal, car les miracles n'arrivent qu'une fois — vous pouvez envoyer le chercher ou venir le prendre. Je suis content de vous revoir bientôt — à Paris il fait merveilleusement beau. Mon grand atelier est toujours[s] en panne[.]

Bien sincèrement à tous deux[.]

C. BRÂNCUȘI

II

Dimanche

Dragul meu Ede,

S-a împlinit minunea — dar băgați bine de seamă să nu se mai întâmple apoi nimic rău, fiindcă minunile nu se întâmplă decât o singură dată — puteți trimite pe cineva să-l ia sau să veniți chiar dumneavoastră. Sînt bucuros să vă revăd în curînd. — La Paris vremea este minunată — iar atelierul meu este tot răvășit.

Cu sinceritate, amîndurora,

C. BRÂNCUȘI

22 Decembrie 1933 Paris

22 decembrie 1933 Paris

Mon cher Ede[.]

Je vous remerci[e] pour la plus belle fleur [sic ! corect: fleur] et d'une [sic !] autre part je vous dois un mot en réponse à votre lettre à la suit[e] de votre dernière visite — j'explique à [la] charmante [sic ! corect: charmante] Vera que je voulei [sic ! corect: voulais] vous faire une [sic ! corect: un] poème en réponse — et voilà ! le [sic ! corect: la] montagne a accouché, [sic ! corect: accouché] d'une suris [sic ! corect: souris] [.] Je vous envoie [sic ! corect: envois] par Vera un catalog[ue] de mon exposition à New York[.] Il parét [sic ! corect: parait] que c'est un succès [d']après ce qu'["on] dit, mais j'ai eus [sic ! corect: eu] beaucoup du [sic ! corect: de] mal pour le [sic ! corect: la] faire et de l'["avoir] fait. Bon Noël aussi et je vous embrasse tous les deux et, de tout cœur[.]

BRÂNCUȘI

[P.Si]. Je vous enver[r]ai aussi des photos — il me samble [sic ! corect: semble] que vous les avez.

Dragul meu Ede,

Vă mulțumesc pentru cea mai frumoasă floare și pe de altă parte vă sînt dator un răspuns ca urmare a scrisorii și a ultimei dumneavoastră vizite. Explic fermecătoarei Vera⁴ că voiam să vă trimit un poem drept răspuns — și iată ! s-au căznit munții și au născut un șoricel. Vă trimit prin Vera un catalog al expoziției mele de la New York⁵. După cît se spune, se pare că este un succes, însă mi-am dat multă osteneală ca s-o fac și pentru a fi făcut-o. Crăciun fericit și vă sărută din toată inima pe amîndoi,

BRÂNCUȘI

P. S. Vă voi trimite și fotografii — mi se pare că le aveți pe toate.

⁴ Pianista Vera Moore, originară din Noua Zeelandă. Sculptura *Prometeu*, astăzi în colecția Muzeului Universității din Cambridge, aparținuse lui J. C. Moore.

⁵ Este vorba de cea de-a patra expoziție personală din noiembrie 1933, organizată de Marcel Duchamp a *Brummer Gallery* din New York, al cărei catalog conține 58 de opere (însușind 24 de tone).

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

(1 ianuarie — 31 martie 1972)

A

ADERCA (Felix)

- Drăgan (Mihai) — Aderca despre Ibrăileanu: «Am citit cu emoție rindurile Dumneavoastră...» [Scrisoare nedată F. A. către G. Ibrăileanu.] „*Convorbiri literare*“, 3, 15 februarie 1972, p.4, rubrica: *Arhiva convorbirilor*.
- *** — F. Aderca. Inedit. *Goethe și lumea sa*. „*Caiet program*“, Teatrul Național I. L. Caragiale, stagiunea 1970—1971, caietul nr. 10, pp. 7—9.

AGÂRBICEANU (Ion)

- Cubleșan (Constantin) — «După cincisprezece ani...» [Articol din 1962.] „*Manuscriptum*“, III, 1(6), pp. 171—174, rubrica: *Restabiliri*.
- Firan (Florea) — I. Agârbiceanu în corespondență cu revista „*Ramuri*“. [10 scrisori din perioada 6 septembrie 1906—21 februarie 1929] „*Ramuri*“, anul IX, nr. 1 (91), 15 ianuarie 1972, pp. 16, 22—23.

ARGHEZI (Tudor)

- Arghezi T. (Baruțu) — Gravură-n lemn [versuri], „*Manuscriptum*“, III, 1(6), pp. 70—71.
- Bugariu (Voicu) — Blaga și Arghezi către Domnița Gherghinescu Vania. [Dedicații și un fragment dintr-o scrisoare către Gherghinescu Vania; 1941.] „*Manuscriptum*“, III, 1(6), pp. 175—178, rubrica: *Spicuiuri*.
- *** — Tudor Arghezi. Inedit. O piesă de teatru. [Pledorie pentru teatrul în aer liber.] „*Caiet program*“, Teatrul Național I. L. Caragiale, stagiunea 1970—1971, caietul nr. 10, p. 6.
- *** — Inedit. Tudor Arghezi. *Inscripție II, Da* [versuri], *Note de teatru*, „*Caiet program*“, Teatrul național I. L. Caragiale, stagiunea 1971—1972, caietul nr. 11, p. 4.
- *** — Tudor Arghezi — Inedit. *La un conac*. [Versuri, 1965.] „*Contemporanul*“, nr. 4, (1315), vineri 21 ianuarie 1972, p. 1.
- *** — Tudor Arghezi — Inedit. *S-a spulberat* [Versuri, 1966.] „*Contemporanul*“, nr. 7 (1318), vineri 11 februarie 1972, p. 1.
- Firan (Florea) — Tudor Arghezi în corespondență cu revista „*Ramuri*“. [5 scrisori și o telegramă T. A. către C. Ș. Făgețel, din perioada 26 septembrie 1921—8 iulie 1930.] „*Ramuri*“, anul IX, nr. 3(93), 15 martie 1972, p. 15.

ASACHI-QUINET (Hermiona)

- Piru (Elena) — Corespondență: Hermiona Asachi-Quinet — Victor Hugo (II), [din perioada 1875—1883.] „*Manuscriptum*“, III, 1(6), pp. 143—151, rubrica: *Scritori români în arhive străine*.

---

* Materialele semnalate în afara perioadelor indicate sînt incluse tardiv în acest fișier, urmînd apariția în tirziată a unor reviste.

B

- BARAC (Ioan)
Papp (Enea) — Loreti de la Marmontel. Prelucrare în versuri de Ioan Barac [după Marmon-
tel. Fragmente.] „*Steaua*“, anul XXIII, 2, serie nouă, 16—31 ianuarie 1972, p. 18.
- BARBU (Ion)
Pillat (Dinu) — Din tinereţea de boem dionisiac a lui Ion Barbu. [Fragmente din scrisori
adresate lui Tudor Vianu şi Simion Bayer, date: 21 septembrie 1921, 18 mai 1922,
31 august 1922, 27 octombrie 1922, 16 aprilie 1923, 27 noiembrie 1921.] „*Luceafărul*“,
anul XV, nr. 8 (512), sîmbătă 19 februarie 1972, p. 4.
- BAYER (Simion)
Vezi: Barbu, Ion (Pillat, Dinu).
- BLAGA (Lucian)
Bugariu (Voicu) — Blaga şi Arghezi către Domniţa Gherghinescu Vania. [Dedicaţii.]
„*Manuscriptum*“, III, 1(6), pp. 175—176, rubrica: *Spicuiuri*.
- BOTEZ (Iancu)
Poenu (Daniela) — Octavian Goga şi „*Viaţa Românească*“. [Două scrisori I. Botez către
Octavian Goga, date: 10.V.1909 şi, respectiv, 18.II.1910.] „*Viaţa românească*“, anul
XXV, 2, februarie 1972, pp. 49—55.
- BRĂTESCU-VOINEŞTI (I. Al.)
Teodorescu (Al.) — I. Al. Brătescu-Voineşti şi M. Ralea către G. Ibrăileanu. Scrisori in-
edite. [Două scrisori Brătescu-Voineşti din 1906.] „*Cronica*“, anul VII, 6 (314), vineri 11.II.
1972, p. 4.
- BUDAI-DELEANU (Ion)
Bodea (Cornelia) şi Mitu (Mihai) — Ion Budai Deleanu — scrisoare către Petru Maior
[13 mai 1815], „*Manuscriptum*“, III, 1(6), pp. 57—69, rubrica: *Revelaţia documentului*.

C

- CARAGIALE (I. L.)
Grosu (Corin) — Scrisori către I. Al. Brătescu-Voineşti, Alceu Urechia... şi Octavian Goga.
[2 scrisori expediate din Berlin la 14. 01. 1906 şi, respectiv, 15. 07. 1907.] „*Manuscrip-
tum*“, III, 1(6), pp. 38—39.
- Smântănescu (Dan) — Scrisori către I. Al. Brătescu-Voineşti, Alceu Urechia... şi Octavian
Goga. [C. p.] „*Manuscriptum*“, III, 1(6), p. 40.
Vezi: Zarifopol, Paul (Şerban, Geo)
- CARAGIALE I. (Mateiu)
Vezi: Goldiş, V. (Popa, Mircea).
- COCEA (N. D.)
Florescu (Nicolae) — N. D. Cocea. Alt jurnal inedit — I, februarie 1918, „*Convorbiri literare*“,
6, 30 martie 1972, p. 10.
- CREANGĂ (Ion)
Popescu-Gogan (Petre) — Creangă la Academie. [Cerere de premiere a manualului *Metoda
nouă*.] „*Manuscriptum*“, III, 1(6), pp. 34—35.
Vezi: Ibrăileanu, G. (Drăgan, Mihai).

D

- DAN (George)
*** — *Efigie lui Cyrus* [versuri], „*România literară*“, anul V, nr. 3, joi 13 ianuarie 1972, p. 3.

DAVILA (Al.)

Panaitescu D. (D.) — Jurnal intim (I), „*Manuscriptum*“, III, 1(6), pp. 96—105.

DRAGOMIR (Mihu)

*** — *Sărbători vechi* [Versuri, 28 XII 1944 — Brăila.] „*România literară*“, anul V, nr. 14, joi 30 martie 1972, p. 3.

*** — Inedite. [7 poezii]: *As-noapte...*, *Colectiv, Viață, M-am întors...*, [Se oțlesc, în glastre, mușcate de Harlem], *Cînd palmele flacăra, Îmi odihnesc dragostea*. „*Viața românească*“, anul XXIV, nr. 12, decembrie 1971, pp. 34—37.

E

EMINOVICI (Gheorghe)

Stoia (Mircea) — Un document despre familia Eminescu. [Scrisoare adresată de Gh. Eminovici lui Constantin Balș; Botoșani [1]864 Decembrie, 14.] „*Manuscriptum*“, III, 1(6), pp. 168—169, rubrica: *Curier*.

F

FĂGEȚEL (C. Ș.)

Vezi: Agărbiceanu, Ion și Arghezi, Tudor (Firan, Florea); Iorga, Nicolae; Petrescu, Cezar; Sahia, Al.; Săulescu, Mihail (Curticeanu, Mircea).

FUNDOIANU (B.)

Daniel (Paul) — B. Fundoianu — Liviu Rebreanu. [3 scrisori B. Fundoianu din 1929, 1930 — Paris.] „*România literară*“, an V, nr. 3, joi 13 ianuarie 1972, p. 5.

G

GHERGHINESCU (Vania)

Vezi: Gherghinescu Vania, Domnița (Bugariu, Voicu).

GHERGHINESCU VANIA (Domnița)

Bugariu (Voicu) — Blaga și Arghezi către Domnița Gherghinescu Vania. [Fragment dintr-o scrisoare către Gherghinescu Vania, f.d.] „*Manuscriptum*“, III, 1(6), p. 179, rubrica: *Spicuri*.

Vezi: Blaga, Lucian (Bugariu, Voicu).

GOGA (Octavian)

Smântănescu (Dan) — *Cînd vin...*, [Pe bolta ceriului senin...], [Azi noapte-o rază coborînd...], [Azi am clipe...], [Versuri.] „*Manuscriptum*“, III, 1 (6), pp. 72—75. \

Vezi: Caragiale, I. L. (Smântănescu, Dan)

Botez, Iancu; Ibrăileanu, Garabet; Stere, Constantin (Poenaru, Daniela).

GOLDIȘ (Vasile)

Popa (Mircea) — V. Goldiș, primul critic al lui Mateiu I. Caragiale. [Scrisoare V. G. către Mateiu Caragiale din 28 iunie 1912, Arad.] „*Vatra*“, anul II, nr. 2 (11), 20 februarie 1972, p. 6.

H

HASDEU (B. P.)

Păcurariu (Dimitrie) — B. P. Hasdeu — Franz Miklosich. [Scrisoare B. P. Hasdeu către Franz Miklosich; Karlsburg 15/7 [18]74.] „*Manuscriptum*“, III, 1(6), pp. 154—155, rubrica: *Scritori români în arhive străine*.

HOLBAN (Anton)

- Beram (Elena) — Anton Holban. [Două scrisori A. H. către Tache Soroceanu și către Ion Argintescu; 23 ianuarie 1930, Galați și, respectiv, 1930 — Fălticeni.] „*Ramuri*“, anul IX, nr. 2 (92), 15 februarie 1972, pp. 16—17.
- Florescu (Nicolae) — Holban sau refuzul copilăriei. [Fragment din actul al III-lea al piesei *Oameni Feluși, Explicații* (note despre Marcel Proust); *Correspondență*: 3 scrisori către O. Șuluțiu din anii 1932—1934.] „*Convorbiri literare*“, 4, 29 februarie 1972, pp. 4—5.
- Florescu (Nicolae) — [Divagațiuni]. [Piesă într-un act.] „*Manuscriptum*“, III, 1(6), pp. 81—95.
- Gr. I. — Anton Holban. *Correspondență* către G. Stino. [Scrisoare nedată A. H. către profesorul G. Stino.] „*Convorbiri literare*“, 4, 29 februarie 1972, p. 5.

I

IBRĂILEANU (Garabet)

- Drăgan (Mihai) — Ion Creangă un scriitor necunoscut. „*Manuscriptum*“, III, 1(6), pp. 31—32.
- Poenaru (Daniela) — Octavian Goga și „*Viața românească*“. [3 scrisori G. I. către O. G., datate: februarie-martie 1907, ianuarie 1910, februarie 1910.] „*Viața românească*“, anul XXV, 2, februarie 1972, pp. 49—55.
- Vezi: Aderca, Felix (Drăgan, Mihai);
Brătescu-Voinești, I. Al. și Ralea, Mihai (Teodorescu, Al.)

IORGA (Nicolae)

- Curticeanu (Mircea) — N. Iorga — inedit. O scrisoare către C. Șaban Făgețel, „*Echinox*“, anul III, nr. 8, noiembrie 1971, p. 22, rubrica: *Arhiva*.
- Firan (Florea) — N. Iorga în *correspondență* cu revista „*Ramuri*“. [8 scrisori din perioada 18 aprilie 1916—24 august 1923.] „*Ramuri*“, anul IX, nr. 2 (92), 15 februarie 1972, p. 17.

ISTRATI (Panait)

- Talex (Alexandru) — Panait Istrati. Autobiografie. [Scrisoare autobiografică Panait Istrati către Romain Rolland — 23 martie 1923, Nisa.] „*Ramuri*“, anul IX, nr. 2 (92), 15 februarie 1972, pp. 8—9.

K

KOGĂLNICEANU (Mihail)

- Huzum (Virgil) — Scrisori familiale [către fiul său Constantin și către nora sa Adela, din perioada 1880—1888.] „*Manuscriptum*“, III, 1(6), pp. 122—127; rubrica: *Epistolar*.

M

MAIOR (Petru)

- Albu (Nicolae) — Date privitoare la viața și activitatea lui Petru Maior. [14 scrisori Petru Maior, protopop al tractului Gurghiu, din anii 1785—1805.] „*Revista arhivelor*“, anul XLVIII, vol. XXXIII, nr. 4, 1971, pp. 575—593.
- Albu (Nicolae) — Petru Maior la Reghin. [Proces-verbal din 1795 întocmit de Petru Maior protopop al Reghinului; două scrisori către Conzistoriul din Blaj și către Episcopul Bob, datate: 27 octombrie 1798, și, respectiv, 16 ianuarie 1788.] „*Vatra*“, anul II, nr. 1 (10 20 ianuarie 1972, p. 16.
- Vezi: Budai-Deleanu, Ion (Bodea, Cornelia și Mitu, Mihai).

MAIORESCU (Titu)

Olariu V. (Ov.) — Inedite: Titu Maiorescu despre „Monumentul Eminescu”. [Scrisoare T. M. către I. Slavici — 31 octombrie 1889, București.] „*Contemporanul*”, nr. 4 (1315) vineri 21 ianuarie 1972, p. 2.

Masoff (Ioan) — Inedit. Maiorescu și trilogia lui Delavrancea. [Fragmente din *Insemnările zilnice* ale lui T. Maiorescu.] „*Caiet program*”, Teatrul Național I. L. Caragiale, stagiunea 1971—1972, caietul nr. 11, pp. 4—5.

P

PARASCHIVESCU (Miron Radu)

Purcaru (Ilie) — *Povestea vorbii* de Miron Radu Paraschivescu. [Fragmente inedite din interviul din 1962; un editorial (1966); fragmente din scrisori adresate lui Ilie Purcaru în perioada: 25 mai 1965—29 august 1966] „*Argeș*”, anul VII, nr. 2 (69), februarie 1972, pp. 2—16, *Biblioteca Argeș*.

PERPESICIUS

Panaitescu D. (D.) — *Addenda la Jurnalul* unui editor. [Fișe la volumul M. Eminescu — *Teatru*.] „*Manuscriptum*”, III, nr. 1(6), pp. 17—27.

PETRESCU (Camil)

Stoica (Ion) — Camil Petrescu — student la Filosofie. *Despre atenție*. [Teză la concursul de burse, organizat de Fundația Universitară din București, la 21 decembrie 1913.] „*Manuscriptum*”, III, 1(6), pp. 180—182, rubrica: *Spicuri*.

PETRESCU (Cezar)

Curticeanu (Mircea) — Cezar Petrescu inedit. Scrisori către C. Șaban Făgețel. [6 scrisori din anii 1924—1928.] „*Echinoz*”, anul IV, nr. 1, ianuarie 1972, p. 14, rubrica: *Arhiva*.
Motroc (Dinu) — Începuturile literare ale lui Cezar Petrescu. [*Spre cămin*, fragment din jurnalul intim al scriitorului, datat: 27. V. 1905; o dedicație C. P.] „*Ramuri*”, anul IX, nr. 3 (93), 15 martie 1972, pp. 14—15.

PILLAT (Ion)

*** — Inscripții la statuia lui Eminescu (III). [Scrisoare Ion Pillat din 1933, către președintele comitetului *Pro Eminescu*.] „*Tomis*”, anul VII, nr. 2 (68), februarie 1972, pp. 7—9.

R

RALEA (Mihai)

Teodorescu (Al.) — I. Al. Brătescu-Voinești și M. Ralea către G. Ibrăileanu. Scrisori inedite. [Scrisoare Mihai Ralea, probabil din 1928.] „*Cronica*”, anul VII, 6 (314), vineri 11. II. 1972, p. 4.

REBREANU (Liviu)

Liu (Nicolae) — Cum am scris *Răscoala*. [Conferință rostită la *Ateneul Român*, la 26 iunie 1943.] „*Manuscriptum*”, III, 1(6), pp. 107—120, rubrica: *Per aspera ad astra*.

Liu (Nicolae) — «Eminescu a trăit adevăratul trecut și viitorul neamului românesc...» [Conferință din 1925.] „*Manuscriptum*”, III, 1(6), pp. 14—20.
Vezi: Fundoianu, B. (Daniel, Paul).

S

SADOVEANU (Ion Marin)

Muntean (George) — Fișă autobiografică Ion Marin Sadoveanu. „*Manuscriptum*”, III, 1(6), pp. 50—51.

SADOVEANU (Mihail)

Popescu-Gogan (Petre) — Fişă autobiografică Mihail Sadoveanu. „*Manuscriptum*“, III, 1(6), pp. 48—49.

SAHIA (Al.)

Curticeanu (Mircea) — Alexandru Sahia inedit. Trei scrisori către C. Ş. Făgeţel. [1935] „*Echinoz*“, anul IV, nr. 3, Cluj, martie 1972, p. 22, rubrica: *Arhiva*.

SANIELEVICI (H.)

Pas (Ion) — Scrisori de la H. Sanielevici [date: 20 februarie 1946, martie 1947 şi, respectiv, 6 mai 1947.] „*Manuscriptum*“, III, 1(6), p. 167, rubrica: *Curier*.

SĂULESCU (Mihail)

Curticeanu (Mircea) — Mihail Săulescu inedit. Două scrisori către C. Ş. Făgeţel. [1912] „*Echinoz*“, anul IV, nr. 3, Cluj, martie 1972, p. 22, rubrica: *Arhiva*.

SLAVICI (Ion)

Cucerzan G. (Eugen) — Ion Slavici. *Cugetări filozofice* — I — VI, „*Tribuna*“, XVI, nr. 6 (790), p. 14; nr. 7 (791), p. 13; nr. 8 (792), p. 14; nr. 9 (793), p. 14; nr. 10 (794), p. 14; nr. 11 (795), p. 5.

Vezi: Maiorescu, Titu (Olariu V., Ov.)

STELARU (Dimitrie)

*** — Dimitrie Stelaru — Poeme inedite. [14 poezii: *Trecere în pămlnt, Neliniştea, Nu în dureri, Mie tmi spui, Reverse, Noi luăm, Nomazi, Mă apropii, Însemnare, Tot căutnd, Oraşul vechi, Cum să te uiţ, Are buze, Au tncă.*] „*Luceafărul*“, anul XV, nr. 13 (517), simbată 25 martie 1972, p. 3.

*** — Ultimele poezii ale lui Dimitrie Stelaru. [4 poezii: *Mult, E o casă, Dar eu?, O clipă.*] „*Argeş*“, anul VII, nr. 3 (70), martie 1972, p. 1.

STERE (Constantin)

Poenaru (Daniela) — Octavian Goga şi „Viaţa românească“. [5 scrisori C. Stere către Octavian Goga, date: 25. VIII. 1907, 28 august 1908, 9/22 octombrie 1910, 7 martie 1912, şi, respectiv, (1912).] „*Viaţa românească*“, anul XXV, 2, februarie 1972, pp. 49—55.

Ş

ŞULUŢIU (Octav)

Vezi: Holban, Anton (Florescu, Nicolae)

T

TEODOREANU (Al. O.)

*** — Calrene scrise la Cotnar. [5 catrene: *Un sfat, Grasa de Cotnari, Profesie de credinţă, Dilema, Lui Mihai Codreanu.*] „*Cronica*“, anul VII, 3 (311), vineri 21. I. 1972, p. 14.

TEODORESCU-BRANIŞTE (Tudor)

*** — Inedit. Tudor Teodorescu-Branişte. Întlnire Nottara-Iancovescu. [Fragment din volumul *Scara vieţii*, în curs de apariţie.] „*Caiet program*“, Teatrul Naţional I. L. Caragi-ale, stagiunea 1971—1972, caietul nr. 11, p. 5.

TONEGARU (Constant)

Cioculescu (Barbu) — Constant Tonegaru. [3 poezii: *Eden, Începuturi, Spălătoreasa.*] „*România literară*“, anul V, nr. 11, joi 9 martie, 1972, p. 5.

VIANU (Tudor)

*** — *Inscripții la statuia lui Eminescu*. (II) — Tudor Vianu — inedit. [Scrisoare T. V. din 17 martie 1931, către I. N. Roman, președintele comitetului *Pro Eminescu*.] „Tomis”, anul VII, nr. 1 (67), ianuarie 1972, pp. 1, 19.

*** — *Inscripții la statuia lui Eminescu*. (III) [Scrisoare T. V. din 1933, către președintele comitetului *Pro Eminescu*.] „Tomis” anul VII, nr. 2 (68), februarie 1972, p. 7.

Vezi: Barbu, Ion (Pillat, Dinu)

VINEA (Ion)

Brezu (Constandina) — Ion Vinea — Inedit. Din jurnalul unui roman postum. „Tomis”, anul VII, nr. 2 (68), februarie 1972, pp. 7—18.

VULCAN (Iosif)

Grămadă (Liviu) — Iosif Vulcan și „Familia” — Documente inedite. [Acte oficiale privind apariția revistelor „Familia” și „Umoristul”; programul „Familiei”.] „Echinoc”, anul III, nr. 8, noiembrie 1971, p. 22, rubrica: *Arhiva*.

Z

ZARIFOPOL (Paul)

Șerban (Geo) — Caragiale — scrisori de la Paul Zarifopol. [14 scrisori către Caragiale din perioada 1905—1919] „Manuscriptum”, III, 1(6), pp. 40—47.

ICONOGRAFIE

Iconografie

AUTOGRAFE: Lucian Blaga (78, 88); Constantin Brâncuși (27, 182); I. L. Caragiale (98); Ilarie Chendi (176); Oscar Walter Cisek (79); Al. Davila (124); Dosoftei (28), 35, 38, 39; Mircea Eliade (188, 189); Emil Gârleanu (166); G. Ibrăileanu (78); Iorgu Iordan (18); Gib. I. Mihăescu (56, 64, 68); Ion Minulescu (94, 98, 99); Al. O. Teodoreanu (169, 172); Urmuz (179); Paul Valéry (148, 153, 154); Ștefan Vellescu (156); Duiliu Zamfirescu (7, 9, 14, 156).

FOTOGRAFII: Ion Agârbiceanu (104, 109, 112); Lucian Blaga (78, 87); Demostene Botez (173); I. Al. Brătescu-Voinești (173); Constantin Brâncuși (25, 27, 181, 188); Oscar Walter Cisek (79, 85); Al. Davila (124); Theodor Diamant (142, 144);

H. S. Ede (183); Victor Eftimiu (45); Frații Golești (142, 144); Gib. I. Mihăescu (55); Gheorghe Mihăilă (200); Ion Minulescu (94, 101); Florica Moisil (200); Camil Petrescu (22, 23); R. (184, 138); Liviu Rebreanu (48, 45); Mihail Sadoveanu (178); Ion Simionescu (173); Al. O. Teodoreanu (169); G. Topirceanu (178); Paul Valéry (148, 151); Dan Zamfirescu (200); Duiliu Zamfirescu (12).

DESENE: C. Brâncuși (182); Isar — Ion Minulescu (98); Dragoș — Gib. I. Mihăescu (53); Ion Minulescu (99); Neagu Rădulescu — Duiliu Zamfirescu (13); J. Steriadi — I. Simionescu (172); Paul Valéry (153, 154); Duiliu Zamfirescu (5).

Fotografiile din acest număr sînt realizate de Magdalena BUZĂ

N.B. Portretul Ion Eliade Rădulescu, reprodus pe coperta numărului trecut al revistei noastre, se găsește la Muzeul Universității București.

Creșterea colecțiilor

(ianuarie-martie 1972)

BIBLIOTECA ACADEMIEI R.S. ROMÂNIA

Manuserise

*** *Antologhion adecă Floarea cuvintelor*. Prescris în Transilvania, 1742.

Maria Cunțan, *Răzbunare* — dramă în două acte. Barbu Nemțeanu, *Cîntecul lebedei* — versuri.

G.T. Kirileanu, *Materiale despre Dicționarul românesc protecat de Iordache Golescu*.

Correspondență

N. Iorga, L. Rebreanu, Al. Vlahuță, T. Vianu, Gala Galaction, Cezar Petrescu, Corneliu Moldovanu, M. Sebastian, Henriette-Yvonne Stahl, Sergiu Dan, T. Teodorescu-Braniște, Dragoș Vrânceanu.

Carte românească veche

*** *Calavasier*, Rîmnic, 1734.

*** *Rugăcluni în toate zilele săptămîinii*, București, 1747 — lucrare necunoscută bibliografiei românești vechi.

*** *Învățătura creștinească*, 1755 — fragment.

Petru Pavel Aaron, *Soborul de la Florența*, Blaj, 1762.

*** *Ceaslov*, Blaj, 1778.

Carte rară

G. Reyehersdorff, *Moldaviae quae olim Daciae pars chorographia*, Viena, 1541.

G. Reyehersdorff, *Chorographia Transsylvaniae*, Viena, 1550.

P. Scarron, *Le Vergile travesty en vers bourlesques*, Paris, 1648.

Firdousi, *Şah-name*, Teheran, 1971 — ediție de lux, facsimilată.

D. ARAMĂ

BIBLIOTECA ACADEMIEI R. S. ROMÂNIA — FILIALA CLUJ

Manuserise

*** *Molitvenic*, secolul al XVIII-lea.

*** *Cuvinte adunate din sfintele scripturi*, Căldărușani, 1835; copist — Clement Ierodiacon.

Vasile Popp, *Diplomatariu*, vol. II, secolul al XIX-lea
Fondul Nicolae Drăganu; George Coșbuc — conferință; *Recenzie la Manualul de practică al lui I. Rațiu și Al. Ciura; Curs de istoria literaturii române vechi; Grafie cirilică; Formarea cuvintelor; Notițe și texte paralele din Noul Testament, Catehism — 1648 și Psaltirea — 1651; Pagini de literatură veche; Istoria sintaxei; De unde, cum și cînd s-au răspîndit românii și limba lor* — conferință, 1933.

Correspondență — Sextil Pușcariu, Petre V. Haneș, Oct. C. Tăslăuanu, N. Cartoian, Ovid Densusianu, Iorgu Iordan, Al. Rosetti, C. Tagliavini, M. Ruffini.

*** *Biblia latina*, Nürenberg, Anton Kaberberger, mai 1478.

Schedel Hartmann, *Liber chronicarum*, Nürenberg, Anton Kaberberger, iunie 1493.

Carte românească veche

*** *Antologhion*, Tirgoviște, 1713.

N. A. Mavrocordat, *Liber de officiis*, Lipsiae, 1722,

*** *Supplex libellus Valachorum*, Cluj, 1791.

*** *Psaltirea proorocului și împăratului David*, Iași, 1802.

Vasile Aaron, *Patima și moartea mîntuitorului*, Sibiu, 1808; *Vorbire în versuri de glume între Leonat și Dorofala*, Sibiu, 1815.

Fenelon, *Împlinirile lui Telemach*, tom. I, traducere de Petru Maior, Buda, 1818.

*** *Necrologul* mitropolitului Dositei Filitis, Brașov, 1826.

Carte maghiară vechi

Laurentius Toppeltimus, *Origines et occasus Transylvanorum...* Lugundi, 1667.

I. GABOR

Muzeul Literaturii Române

Manuscrise

T. Vianu, *Glosa lui Eminescu* — lucrare de seminar la catedra M. Dragomirescu, 1919.

G. Călinescu, *Cinci lucrări la seminarul lui M. Dragomirescu*.

Pompiliu Constantinescu, *Critica lui Maiorescu și rolul ei în literatura română* — lucrare de licență, 1924.

Anton Holban, *Jocurile Daniei* — dactilogramă originală; *Rătăcirii* — piesă într-un act (dactilogramă inițială); *Oameni feluriți* — piesă în trei acte (text de regie); *Studiu* despre Marcel Proust (șpalturi revizuite de autor).

V. Papilian, *Cabotinaj* — nuvelă; text dactilografiat, cu corecturi autografe.

Versuri: Aron Cotruș, I. Ciorănescu, G. Gregorian, Dimitrie Stelaru, D. Ciurezu, Mircea Streinul, Ovid Căldoniu, Matei C. Alexandrescu, Grigore Popa, G. Boldea, Z. Stancu, Radu Boureanu.

Correspondență — Perpessicius, Tudor Vianu, Ion Barbu, Coca Farago.

Fotografii — Anton Holban, H. Bonciu.

Autografe — Camil Petrescu, H. Papadat-Bengescu, F. Aderca, Camil Baltazar, Dan Botta, George Enescu, Petru Comarnescu, Niclae Labiș, Victor Eftimiu, Geo Dumitrescu, Ion Lăncrăjan, Ion Vlasiu.

Donații

Vasile Drăguș — Miniaturi Mateiu I. Caragiale. Croisnie Dimitriu — „*Convorbiri literare*” — număr jubiliar din 1892.

Constantin Mănescu — Scrisoare Gala Galaction, datată: 19 martie 1949.

V. CĂLNICEANU

BIBLIOTECA CENTRALĂ DE STAT

Manuscrise

M. Sadoveanu, *Urare de Anul-Nou, Șosele, O ediție nouă a bibliei din 1936, Perspective nouă, Dreptatea fărâimii* (1834—1837).

Cezar Petrescu, *Carlton* — cu variante, *Sămînța înfelepciunii* — basm cu ilustrații în acuarele de M. Teișanu.

Carte rară

*** *Pentecostarion*, București, 1783.

*** *Bucovină pentru învățătura pruncilor*, Brașov, 1843.

*** *Catullus, Tibullus et Propertius ex recensione Ioannis Georgii Graevii*, cum notis integris yos Scaligeri. M. Ant. Mureti, Achil. Statii..., Utrecht Rudolphus a Zyll, 1680, legătură marochin roșu cu inițialele și cu armele lui Napoleon I.

Miguel de Cervantes, *L'ingénieur Hidalgo Don Quichotte de la Manche*, traduction Louis Viardot, précédée d'une préface de Miguel de Unamuno dessins de Gus Bofa, 4 volumes, Paris, Simon Kra, 1926, ediție bibliofilă, exemplar nr. 126. Georges Duhamel, *Deux hommes*, lithographie de Berthold Mahu, les livres modernes aux éditions G. Crès et Co., Paris, 1926, ediție bibliofilă, exemplar nr. 11, cu autograful autorului.

V. SECĂRESCU

DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI

Manuscrise

V. Alecsandri, *Dimineața, Tunetul, Noapte de primăvară, Florile, Paștele, Serinciobul, Plugurile, Semănătorii, Rodica, Aslăzi cu bucurie, Marș vânătoresc* — versuri.

I. Creangă, *Mare lucru este blagoslovenia domnului* — nuvelă.

D. Bolintineanu, *Către unele femei, Către boieri* (blestem).

Mihnea și baba (legendă) — versuri.

Ștefan Baciu, *Teodosie fiul lui Neagoe* — poem. Gheorghe Balșu, *Freacățul clipelor* — poezie.

Correspondență

I. I. Caragiale, Ion Creangă, Panait Cerna, Gala Galaction, Șt. O. Iosif, V. C. Bilciurescu.

Arhivă

Chitanțe și scrisori primite de G. Coșbuc de la diferite persoane.

M. SOVEJA

ȘERBAN CIOCULESCU

presents the reader's
digest

ȘERBAN CIOCULESCU

a lu pour vous

THIS ISSUE THE PUBLICATION of which coincides with the fifteenth anniversary of the Museum of Romanian Literature — an institution held in such a high esteem by specialists as well as by the public at large fond of literature — stands out by itself due to the genuine materials it comprises and their remarkable graphic presentation.

In the framework of UNESCO commemorations, the number 3(8)/1972 of the journal "Manuscriptum" pays homage to the writer Duiliu Zamfirescu by publishing a suite of documents resulting from his relations with the poet Macedonski and from Zamfirescu's academic activity.

Academician Iorgu Iordan has committed to the journal some very interesting autobiographical notes.

The publication for the first time of the translation of a Cretan play which we owe to the Metropolitan Dosoftei (1624—1693) — the translator of the Psalms — is a delight for all those who enjoy bending over pages of ancient Romanian texts.

"Elective affinities" that lead to the coming together of great spirits adjoin in the pages of "Manuscriptum" the resourceful myths-creator Sadoveanu to the unequalled innovator Brîncuși under unexpected biographic circumstances, and the poet of the "mioritic space", Lucian Blaga, to the German novelist

CE NUMÉRO DONT LA parution coïncide avec le XV-ème anniversaire du Musée de la Littérature roumaine, si cher autant aux spécialistes qu'au public amateur de littérature se recommande tout seul par la signification de ses matériaux, tous inédits, et par son l'exceptionnelle réalisation graphique.

Le no. 3(8)/1972 de la revue „Manuscriptum” rend hommage, dans le cadre des commémorations de l'UNESCO, à la personnalité de l'écrivain Duiliu Zamfirescu, par une suite de documents ayant rapport à ses relations avec le grand poète Macedonski et à son activité académique.

L'académicien Iorgu Iordan a confié à la revue de fort intéressantes dates autobiographiques.

Ceux qui aiment s'attarder longuement sur les pages des anciens textes roumains trouveront une véritable révélation dans une version inconnue du théâtre crétan, due au métropolitain Dosithée (1624—1693), le traducteur des Psaumes.

Les „affinités électives” qui président à la rencontre des grands esprits, joignent dans nos pages l'inépuisable créateur de mythes que fut Sadoveanu à l'incomparable novateur Brancuși, dans une rencontre fortuite, et le poète de „l'espace mioritique” Lucian Blaga au romancier allemand de

ȘERBAN CIOCULESCU

liest für Sie

ШЕРБАН ЧОКУЛЕСКУ

читает для вас

DIESES HEFT, DESSEN erscheinen mit der Feier des 15 jährigen Bestehens des von Fachleuten und interessierten Leserkreisen geschätzten Museums der rumänischen Literatur zusammenfällt, empfiehlt sich von selbst nicht nur durch den Wert seiner Materialien, die durchwegs aus bisher unveröffentlichten Texten bestehen, sondern auch durch die außerordentlich gelungene graphische Ausstattung.

Nr. 3(8)/1972 der Zeitschrift „Manuscriptum“ ehrt im Rahmen der UNESCO-Gedenktage die Schriftstellerpersönlichkeit Duiliu Zamfirescu, indem sie einige Dokumente bringt, die für dessen Beziehungen zum großen Dichter Al. Macedonski und für seine Tätigkeit in der Akademie aufschlußreich sind.

Interessante autobiographische Daten hat Akademienmitglied Iorgu Iordan der Zeitschrift anvertraut.

Die Veröffentlichung einer Übersetzung des Metropoliten Dosoftei (1624—1693), des Übersetzers der Psalmen, aus der kretischen Dramendichtung bedeutet für jene Leser, die gerne über alten rumänischen Texten verweilen, eine überraschende Offenbarung.

Durch die „elektiven Affinitäten“, durch welche große Geister sich begegnen, werden in den Seiten unserer Zeitschrift in glücklichem Zusammentreffen der unermüdeten Schöpfer von Mythen, Sadoveanu, mit dem unvergleichlichen Neuerer Brăncuși vereinigt. Von der innigen Freundschaft zwischen dem Dichter des „mioritischen

DANNNY HOMER, PÖYÄVLE-nie которого совпадает с празднованием 15-летия основания Музея румынской литературы, получил высокую оценку не только со стороны специалистов, но и широких кругов читателей. Номер отличается прежде всего новизной и ценностью опубликованных материалов, а также исключительностью графического оформления.

Но 3 (8) 1972 журнала „Манускриптум“, по рекомендации ЮНЕСКО, чтит память писателя Дуилиу Замфиреску рядом документов, касающихся его отношений с выдающимся поэтом Ал. Мачедонским, а также его деятельности в Академии наук.

Интересные автобиографические данные печатает в этом журнале академик Иоргу Иордан.

Опубликование перевода кретанской драматургии, принадлежавшего митрополиту Дософтею (1624—1693) — переводчику Псалмов, является настоящим открытием для всех почитателей древних румынских текстов.

Общность изысканных вкусов, отличающая больших личностей, объединяет на страницах журнала „Манускриптум“ плодотворного создателя мифов Садовяну и несравнимого новатора Брынкуш, поэта «миоритического пространства», Лучиана Блугу, и немецкого писателя из Румынии Оскара Вальтера Чизе-

who lived in Romania, Oskar Walter Cizek, by means of a correspondence proving their close friendship.

The present issue adds a genuine piece to the famous Caragiale-Caion trial that sprang from a false accusation of plagiarism brought against the great writer.

In the literary compartment we get sight of some uncompleted literary works having the opportunity to meet Liviu Rebreanu in a novel fragment and the prose-writer Gib. I. Mihăescu in the hypothesis of a playwright.

The interesting rubrics *Per aspera ad astra* that have set themselves the task to reconstruct the tremendous adventure of literary creation in its supreme moments of tension and splendour, bring evidence on Ion Minulescu's poetic laboratory and Ion Agârbiceanu's confessions on his own literary creation. New proofs of Romanian presences in the great European schools are to be found in the documents revealed under the heading Romanian writers in foreign archives in which we get information on Dinicu Golescu's sons and on the Fourierist Theodor Diamant.

The participation of the art historian Professor G. Oprescu in the League of Nations occasioned

Roumanie Oscar Walter Cizek, par une correspondance qui témoigne de leur étroite amitié.

Le numéro ajoute une pièce inédite au dossier du fameux procès Caragiale-Caion, autour d'une fausse accusation de plagiat, portée contre le grand écrivain.

La côté littéraire du numéro s'attache à la destinée de certaines oeuvres demeurées inachevées et nous offre l'occasion de la rencontre avec Liviu Rebreanu à travers un fragment de roman et avec Gib I. Mihăescu sous l'aspect d'auteur dramatique.

Les rubriques *Per aspera ad astra*, qui se proposent de faire revivre la grande aventure de la création dans ses suprêmes moments de tension et de sublime, apportent des témoignages sur le laboratoire poétique de Ion Minulescu, à côté des confidences littéraires de Ion Agârbiceanu.

Les documents publiés dans la rubrique *Ecrivains roumains dans les archives étrangères* offrent de nouvelles preuves de la présence des représentants de notre culture, tels les fils de Dinicu Golescu et le fouriériste Theodor Diamant, dans les hautes écoles de l'Europe.

Un échange de lettres entre Paul Valéry et le professeur d'histoire de l'art, George Oprescu, témoigne de leur présence à la Ligue des Nations.

Raums", Lucian Blaga, und dem deutschen Romancier aus Rumänien Oscar Walter Cisek, zeugt der hier abgedruckte Briefwechsel.

Wir vermerken hier auch das Erscheinen eines unveröffentlichten Dokuments zur Akte des aufsehenerregenden Prozesses Caragiale-Caion, worin der große Meister des Plagiats bezichtigt wurde.

Der belletristische Teil dieser Nummer gewährt Einblick in das Los einiger unvollendet gebliebener Dichtungen und ermöglicht dem Leser mittels eines Romanfragments die Begegnung mit dem Schriftsteller Liviu Rebreanu und mit dem Prosaautor Gib. I. Mihăescu in der Hypothese eines dramatischen Dichters.

In der bedeutungsvollen Rubrik „Per aspera ad astra“, die es sich zur Aufgabe gemacht hat, das große Abenteuer dichterischen Schaffens mit seinen Momenten der Spannung und Verfeinerung wiederverstehen zu lassen, erscheinen Selbstzeugnisse des Dichters Ion Minulescu aus seiner poetischen Werkstatt neben den Bekenntnissen von Ion Agârbiceanu über sein eigenes Schaffen.

Neue Belege für die Anwesenheit einiger bedeutender rumänischer Persönlichkeiten in den großen europäischen Schulen, wie beispielsweise die Söhne von Dinicu Golescu und der Fourieranhänger Theodor Diamant, erscheinen in der Rubrik Rumänische Schriftsteller in ausländischen Archiven.

Das Wirken des Kunsthistorikers Professor G. Oprea beim

ka] в переписке, свидетельствующей об их крепкой и горячей дружбе.

В журнале впервые помещается документ к пресловутому судебному делу Караджиаля-Кайон по ложному обвинению великого драматурга в плагиате.

Художественная часть номера раскрывает судьбу некоторых неоконченных произведений. Речь идет об отрывке романа Ливиу Ребряну и пьесе прозаика Джиб. И. Михэску.

Интересные рубрики „Per aspera ad astra“ раскрывающие процесс творчества с его моментами напряженности и прекрасного, свидетельствуют о поэтической лаборатории Иона Минулеску, наряду с исповедями Иона Агэрбичану о своем личном творчестве.

Документы, опубликованные в рубрике Румынские писатели в иностранных архивах, приводят новые свидетельства о присутствии некоторых выдающихся румынских деятелей культуры, как сыновья Динику Голеску и фюрерист Теодор Диамант, в известных европейских школах.

Присутствие профессора истории искусства Г. Опреску в Лиге Наций приводит к переписке с поэтом Пол Валери.

him to enter in correspondence with the poet Paul Valéry.

The journal has the privilege of publishing several documents related to C. Brăncuși, discovered at Cambridge Museum, submitted for publication through the kindness of our collaborator Mr. Constantin Roman.

The rubric *Hypothèses* raises for discussion the paternity of a play likely to be attributed to Duiliu Zamfirescu.

A series of documents leads us to the prototype of a heroine of the novel *Gaudeamus* — a piece of inedita signed by Mircea Eliade, the outstanding historian of religions.

The humorous nerve of Romanian writers is revealed by some amusing excerpts taken from one of Emil Gârleanu's notebooks, from some youth letters sent by Victor Eftimiu to Ilarie Chendi and from the wealth of humoristic verses written by Al. O. Teodoreanu (*Păstorel*).

We bring to the attention of our readers the way in which this issue is illustrated and which succeeds in showing us one of the writers' big passions: the drawing.

The admirers of Matei Caragiale will recognize the master's touch in a few heradic sketches — precious proofs of his "violon d'Ingres".

La revue s'honore de publier quelques documents C. Brăncuși, découverts au Musée de Cambridge et dus à l'aimable attention de notre collaborateur Constantin Roman.

La rubrique *Hypothèses* propose une discussion sur la paternité d'une pièce de théâtre qui pourrait bien être attribuée à Duiliu Zamfirescu.

Une série de documents prétend rétablir le prototype d'un personnage de *Gaudeamus*, le roman inédit de Mircea Eliade, l'illustre historien des religions.

On retrouvera la verve humoristique des écrivains roumains dans quelques textes amusants, détachés d'un calepin d'Emil Gârleanu, de la correspondance de jeunesse de l'académicien Victor Eftimiu et de la foison d'improvisations de Al. O. Teodoreanu (*Păstorel*).

Nous attirons spécialement l'attention de nos lecteurs sur l'illustration de ce numéro qui souligne une fois de plus l'une des passions des écrivains, à savoir, pour le dessin.

Les zéloteurs de Mateiu I. Caragiale retrouveront la griffe du maître dans ces quelques essais de héraldique, rares échantillons de son „violon d'Ingres".

Völkerbund war Anlaß zu seinem Briefwechsel mit Paul Valéry.

Die Zeitschrift hat die Ehre, einige im Cambridge-Museum befindliche Dokumente über C. Brăncuşi zu veröffentlichen, die ihr freundlicherweise von ihrem Mitarbeiter, Herrn Constantin Roman, zugesandt wurden.

Die interessante Rubrik Hypothesen regt eine Diskussion an über die Frage der Urheberschaft eines Theaterstückes, das Duiliu Zamfirescu zugeschrieben werden könnte.

Das Urbild einer Heldin aus dem unveröffentlicht gebliebenen Roman „Gaudeamus“ von Mircea Eliade, dem berühmten Religionshistoriker, wird in einer Folge von Dokumenten erstellt.

Die humoristische Ader der rumänischen Schriftsteller erscheint in einigen amüsanten Texten, die teils aus einem Notizbuch von Emil Gârleanu, teils aus dem Jugendbriefwechsel zwischen dem Akademikermitglied V. Eftimiu und Ilarie Chendi stammen, sowie aus dem an humoristischen Versen so reichen Werke von Al. O. Teodorescu (Păstorel).

Ganz besonders machen wir auf die graphische Ausstattung der ser Zeitschriftennummer aufmerksam, durch die noch einmal die besondere Vorliebe rumänischer Literaten für das Zeichnen hervorgehoben wird.

Die Bewunderer von Matei I. Caragiale werden die Hand des Meisters in einigen Wappenskizzen erkennen als wertvolle Zeugnisse seiner Liebhaberei.

Журнал охотно печатает несколько документов К. Брэнкушъ, находящихся в Музее Кембридж и полученных от нашего сотрудника Константина Романа.

Интересная рубрика *Гипотезы* предлагает дискуссию об авторстве пьесы, которую можно было бы приписать Дуилиу Замфиреску.

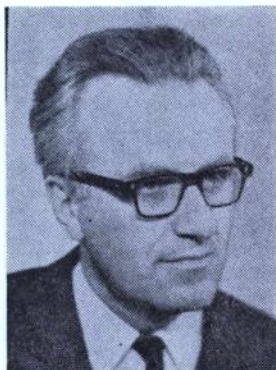
Ряд документов восстанавливает образ героини нового романа *Гаудеамус*, написанного известным историком религий Мирча Элиаде.

Чувство юмора, присущего румынским писателям, проявляется в нескольких занимательных текстах, взятых из записей Эмиля Гэрляну, из переписки академика В. Ефтимииу с Иларием Кенди в годы молодости, а также из многочисленных юмористических стихов Ал. О. Теодоряну (Пэсторел).

Особое внимание следует обратить на иллюстрацию данного номера, которая подчеркивает еще раз одно из увлечений писателей — рисование.

Почитатели Матая И. Караджиаля узнают перо мастера в нескольких геральдических очерках — редких доказательствах своего „violon d'ingres“.

LAUREAȚII PREMIULUI pe anul 1971 al revistei MANUSCRIPTUM

Gheorghe MIHĂILĂ — DATA ȘI LOCUL NAȘTERII: 7 septembrie 1930, satul Dăișoara jud. Brașov. STUDII: facultatea de filologie a Universității din București, candidat în științe filologice al Universității *Lomonosov* din Moscova. OCUPAȚIA: profesor universitar dr., șef al catedrei de limbi slave sudice, redactor responsabil al „*Analelor Universității din București — limbi slave*” și al publicației „*Romano-slavica*”. TITLURI: vicepreședinte al Asociației slaviștilor și al Societății de științe filologice, reprezentant al țării noastre în Comitetul Internațional al Slaviștilor. LUCRĂRI: *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română*, Studiu lexico-semantic, 1960; *Literatura română veche*, 1969, introducere, ediție îngrijită și note în colaborare cu Dan Zamfirescu; colaborator la numeroase lucrări filologice colective (*Dicționarul limbii române moderne*, *Tratatul de lingvistică generală* ș. a.).

Florica MOISIL — DATA ȘI LOCUL NAȘTERII: 13 martie 1909, Tulcea. STUDII: licențiată în istorie și diplomată a Școlii superioare de arhivistică și paleografie. OCUPAȚIA: arhivist șef la Arhivele Statului din București (1927—1949); paleograf principal la Biblioteca Academiei R.S. România, Serviciul de manuscrise, (1949—1964). În prezent, pensionară. LUCRĂRI: studii, articole și comunicări în domeniul numismaticii, al paleografiei și al bibliologiei.

Dan ZAMFIRESCU — DATA ȘI LOCUL NAȘTERII: 21 decembrie 1933, București. STUDII: specializare în bizantinologie, după absolvirea Institutului teologic, apoi Facultatea de limbi slave. OCUPAȚII: redactor la revista „*Contemporanul*” (anterior redactor și secretar științific de redacție la „*Romanoslavica*”). DISTINCȚII: premii de critică și istorie literară al revistei „*Lucrărilor*” în 1964 și premiul de critică și istorie literară al revistei „*Argeș*”, 1971, împreună cu prof. G. Mihăilă. LUCRĂRI: studii și articole de literatură română veche, 1967 *Literatura română veche*, 1960 (ediție îngrijită, introducere și note în colaborare cu prof. G. Mihăilă); *România — pământ de civilizație și sinteză*, 1969; *Atitudini*, 1970; *Spre noi înșine*, 1971; N. Iorga — *Sinteză bizantină*, 1972, antologie, prefață și note.

Învățăturile lui NEAGOE BASARAB către fiul său THEODOSIE.

(Editura „Minerva”, 1971) — text ales și stabilit de Florica Moisil și Dan Zamfirescu, cu un studiu introductiv de Dan Zamfirescu și G. Mihăilă. Traducerea textului slavon — G. Mihăilă.

Desene în acuarelă Matei Caragiale provenite din colecțiile lui Șerban Cioculescu și a lui Vasile Drăgut.

UPTON SINCLAIR

Stațiunea A. Pasadena
California

22 martie, 1937

Domnului Eugen Relgis
Strada A, No. 24, Parcul „Mica”
București, România.

Dragul meu Domnule Relgis,
Am primit extrem de amabila dumneavoastră scrisoare.
Cred că exemplarele din No Pasaran sînt în drum spre
dumneavoastră acum și sper că o să vă parvină.

Aparent puteți fi sub impresia că această carte este în
spaniolă, dar textul, în afară de titlu, este în engleză.

Voi lăsa în seama dumneavoastră problema publicării și a
condițiilor. Singurul lucru pe care îl vreau este să mi se publice
cartea cît mai repede cu putință.

Al dumneavoastră devotat

SINCLAIR

Epistola lui Eugen Lovinescu către Hortensia Papadat-Bengescu, fragmentul documentar din dosarul de anchetă al lui Iacob Mureșanu, pagina de proză Ion Ghica și scrisoarea lui Upton Sinclair către Eugen Relgis fac parte din sumarul numărului viitor, din care mai spicuim:

Mihai EMINESCU — teoria poeziei dramatice;

T. VIANU comentînd pe EMINESCU în 1919 și în 1961;

N. D. COCEA — contra monarhiei;

Pagini dintr-un roman neterminat al lui PERPESSICIUS;

Stolnicul CANTACUZINO în arhivele budapestane;

Paul ELUARD ti scrie lui Șasa PANĂ;

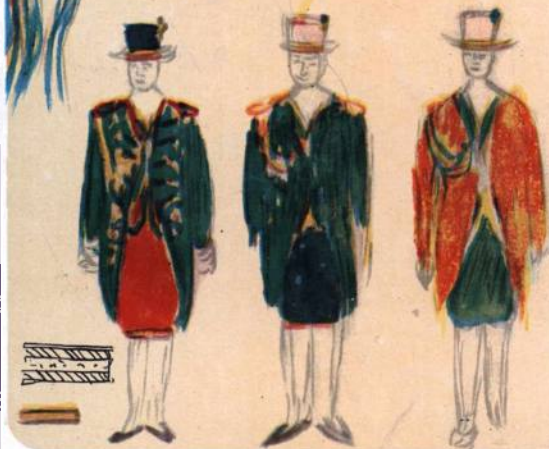
TOPÎRCEANU — o altă versiune a Bacilului Koch;

Theodor PALLADY — poet și epistolier.

În cadrul sărbătorilor prilejuite de cea de-a XV-a aniversare a Muzeului literaturii române, s-a instituit premiul „M” al revistei „Manuscriptum”, premiu onorific decernat anual celei mai bune ediții critice literare.

La Union de ^{de 1890} ~~Preservation~~ de Liechtenstein
arrangé sur les couleurs. —

[illegible]

WALLS